

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

शिवनेश

२०२१-२२

रयत शिक्षण संस्थेचे,

अण्णासाहेब आवटे आर्टस्, कॉमर्स, हुतात्मा बाबू गेणू सायन्स कॉलेज व
सौ. कुसुमबेन कांतिलाल शहा आर्टस्, कॉमर्स, सायन्स ज्युनियर कॉलेज,
मंचर, ता. आंबेगाव, जि. पुणे. ४१० ५०३

GOVERNMENT CENTRAL PRESS, MUMBAI

छत्रपती श्री शिवाजी महाराज

जन्म : १९ फेब्रुवारी १६३० / मृत्यू : १६८०

रयत शिक्षण संस्थेचे,

अण्णासाहेब आवटे आर्टस्, कॉमर्स हुतात्मा बाबू गेनू सायन्स कॉलेज आणि सौ.कुसुमबेन कांतीलाल शाह आर्टस्,
कॉमर्स, सायन्स ज्युनियर कॉलेज, मंचर, ता.आंबेगाव, जि.पुणे, ४१०५०३

अध्यक्ष

प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

संपादक

प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी

शिवनेरी

२०२१-२२

संपादक मंडळ

प्रा. जी. सी. वाघ

प्रा. डॉ. एस. एस. उघडे

प्रा. आर. पी. मुठे

प्रा. एस. एस. गायकवाड

प्रा. एस. डी. खताळ

छायाचित्रण सहकार्य

प्रणय महाजन, अनुराधा फोटो स्टुडिओ, मंचर

संजय दळवी, अहमदनगर

संपादन साहाय्य

प्रा. कैलास एरंडे

प्रा. संजय पवळे

वितरण व्यवस्था

प्रा. संजय मेमाणे (ग्रंथपाल)

शिवनेरी | Shivneri

दि प्रेस अँक्ट अँड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स
नियम ८, फॉर्म ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

प्रकाशन स्थळ

अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय, मंचर
नियतकालिक : वार्षिक

© स्वामित्व

प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : रयत शिक्षण संस्था, सातारा तर्फे
अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय मंचर, ता. आंबेगाव,
जि. पुणे, दुरध्वनी : (०२१३३) २२३१६०

ISBN : 978-93-84600-13-6

मुद्रक | सनय प्रकाशन

वंदना शिवाजी शिंदे
नारायणगाव, शुभम विश्व, मोगरा-बी.१४
आनंदवाडी, ता. जुन्नर, जि. पुणे-४१०५०४
मो.९८६०४२९१३४, ९९६०६१७३०६
Email- sanayprakashan@gmail.com

मुखपृष्ठ व आतील मांडणी | 'कलामंदिर' ओंकार खैरे
अक्षरजुळणी | सनय संगणक विभाग
छायाचित्रे | अनुराधा फोटो फ्लॅश, मंचर

मी प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे असे जाहीर करतो
की, वर नमूद केलेला तपशील माझ्या माहिती व
समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

- प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

या महाविद्यालयीन वार्षिकांकातील मतांशी संपादक
मंडळ सहमत असेलच असे नाही. तसेच मजकुराची
जबाबदारी त्या त्या लेखकाची आहे.

(फक्त खासगी वितरणाकरीता) अंकाच्या प्रतिक्रिया

कळवा. Email : annasahebawate2007@yahoo.com

महाविद्यालयाची वैशिष्ट्ये | उपक्रम

**नॅकची 'A' ग्रेड प्राप्त महाविद्यालय, सावित्रीबाई फुले पुणे
विद्यापीठाचे बेस्ट कॉलेज अवॉर्ड विजेते महाविद्यालय**

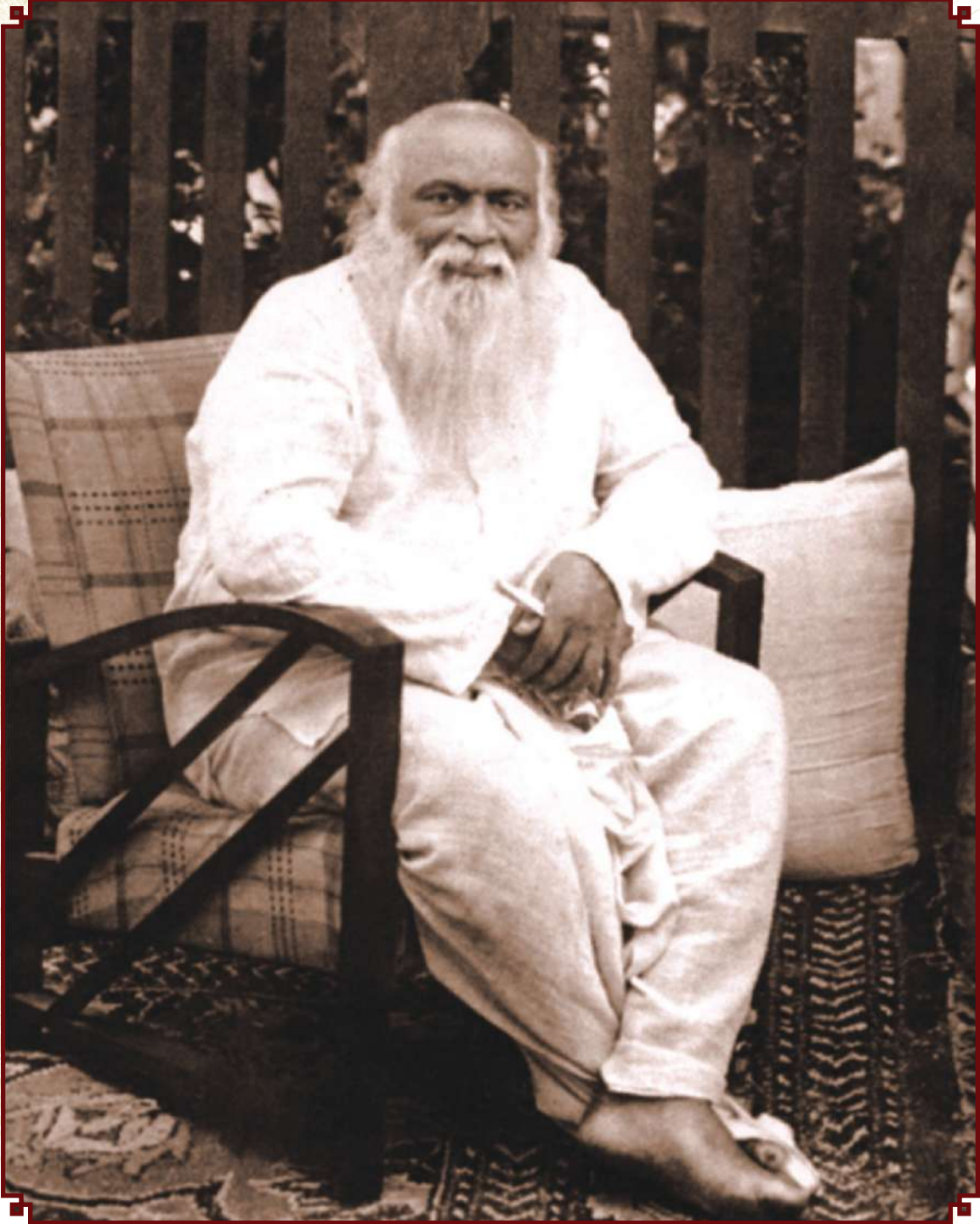
१०५ एकराचा निसर्गरम्य परिसर, तज्ञ,
संशोधक, व्यासंगी आणि अनुभवी प्राध्यापक वृंद,
ज्ञानवृद्धी करणारे समृद्ध व प्रशस्त ग्रंथालय आणि स्वतंत्र
अभ्यासिका, अत्याधुनिक संगणक, विज्ञान व भाषा
प्रयोगशाळा, उती संवर्धन प्रयोगशाळा (टिश्यु कल्चर
लॅब), संगणकीकृत प्रशासकीय भवन.

शिस्त अंगी बाणविणारा एन. सी. सी. (N.C.C.)
विभाग. राष्ट्रीय जाणीव जागृती व उद्दिष्टांची पूर्तता करणारा
विद्यापीठीय विशेष पुरस्कार प्राप्त एन. एस. एस. (N.S.S.)
विभाग. कला सांस्कृतिक विभाग आणि जबाबदार नागरिक
घडविणारी विवेकवाहिनी, विद्यार्थी व्यक्तिमत्त्व विकास
घडविणारा प्रशस्त व भव्य जिमखाना व प्रशस्त व भव्य
क्रीडांगण, स्वावलंबी विद्यार्थी घडविणारी, “कमवा आणि
शिका” योजना.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधणारी विविध
मंडळे एम. ए. मराठी, एम. ए. इंग्रजी, एम. ए. अर्थशास्त्र,
एम. कॉम. चे पदव्युत्तर वर्ग/Msc. Organic Chemistry,
Msc. Analytical Chemistry, Physics, Botany तसेच
पीएच.डी. संशोधन केंद्र (वनस्पतीशास्त्र, रसायनशास्त्र,
अर्थशास्त्र) बी. सी. ए. संगणकीय विशेष कौशल्य
अध्ययनाची सोय. मानसशास्त्रीय समुपदेशन केंद्र,
मत्स्यबीज संवर्धन व शेततळे. विद्यार्थी व विद्यार्थिनींच्या
व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी सॉफ्ट स्किल डेव्हलपमेंट
प्रोग्राम, विविध स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र (M.P.S.C.,
U.P.S.C., NET, SET, CET.)

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी, विद्यार्थी-विद्यार्थिनी
लेखन कौशल्य प्रकल्प-अक्षरबन, उन्मेष, आणि विज्ञान
भित्तिपत्रिका. जैवतंत्रज्ञान (बायोटेक्नॉलॉजी) शिक्षणाची
सुविधा. माजी विद्यार्थी संघ, परिसरातील शिक्षणापासून
वंचित असणाऱ्या विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी आणि
नागरिकांच्यासाठी यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त
विद्यापीठ अभ्यास केंद्र. भव्य व प्रशस्त विद्यार्थिनी
वसतिगृह, पालक मेळाव्यांचे आयोजन. व्यवसायाधारित
शिक्षण (बी.व्होक) फूड प्रोसेसिंग, अकॉंटिंग टॅक्सेशन.

प्रयोगशील कृतीप्रवण शिक्षणतज्ज्ञ

२२ सप्टेंबर १८८७ - ९ मे १९५९

मा. पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील (डी. लिट.)

संस्थापक, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

॥ भावपूर्ण श्रद्धांजली ॥

२०२०-२१

रयत शिक्षण संस्थेचे उपाध्यक्ष प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील, आमदार गणपतराव देशमुख, स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सदस्य प्रल्हाद बाणखेले, माजी आमदार शंकरराव कोल्हे, स्वरकोकिळा लता मंगेशकर, अनाथांची माय सिंधुताई सपकाळ, प्रसिद्ध नर्तक बिरजू महाराज, प्रसिद्ध गायक बप्पी लहरी, संतूर वादक व शास्त्रीय संगीतकार पंडित शिवकुमार शर्मा, मा. राहुल बजाज, मिल्खा सिंह, बंगाली भाषेतील पार्श्व गायिका व भारतातील गिटार वादक गीताश्री संध्या मुखर्जी, भारतीय पार्श्वगायक कृष्णकुमार कुन्नाथ, संगीतकार, रॅपर, गीतकार आणि अभिनेता शुभदीप सिंह सिद्धू, चित्रपट निर्माते तातिनेनी रामाराव, एन. डी. टिव्हीचे कमाल खान, अभिनेता, दिग्दर्शक आणि मार्शल आर्टिस्ट सलीम अहमद घौस, अब्जाधीश व्यापारी, चार्टर्ड अकाउंटंट, स्टॉक ट्रेडर व गुंतवणूकदार राकेश झुनझुनवाला, भारतीय अर्थशास्त्रज्ञ अभिजित सेन, टाटा समूहाचे अध्यक्ष सायरस पालोनजी मिस्त्री, भारतीय विनोदी कलाकार, अभिनेता व राजकारणी सत्य प्रकाश श्रीवास्तव, अभिनेते अरुण बाली, राजकारणी, समाजवादी व कार्यकर्ते मुलायम सिंह यादव. तसेच कोरोनाच्या जागतिक महामारीने मृत्यू पावलेले अनेक अभागी जीव, विविध हल्ल्यात शहीद झालेले भारतीय जवान सर्व नागरीकांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

स्व. एन. डी. पाटील
उपाध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा.

स्व. गणपतराव देशमुख
उपाध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा.

स्व. प्रल्हाद बाणखेले
सदस्य, स्थानिक व्यवस्थापन समिती.

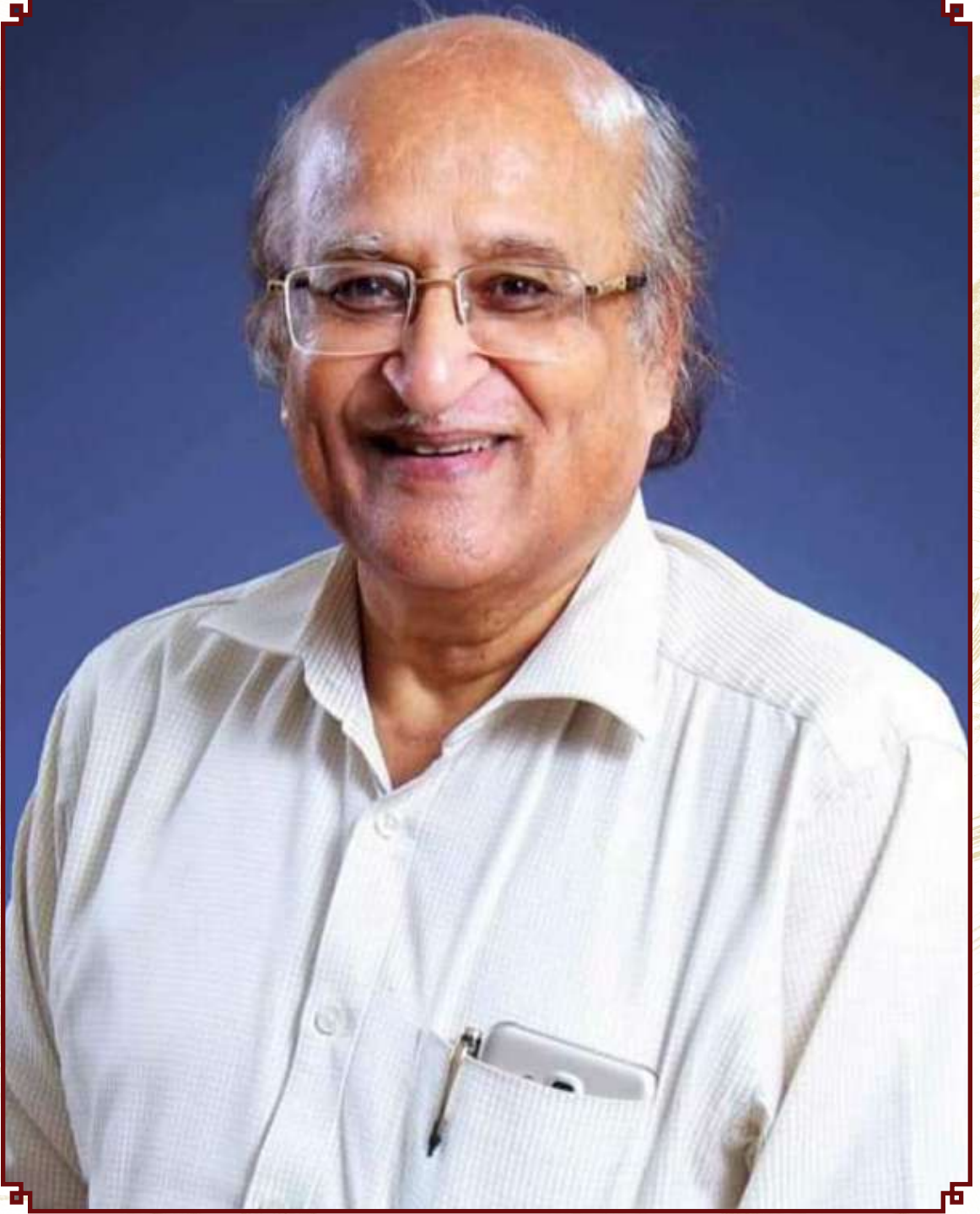

मा. शरदचंद्रजी पवार
अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. ना. आमदार दिलीपराव वळसे पाटील
सदस्य, मॅनेजिंग कॉन्सिल, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

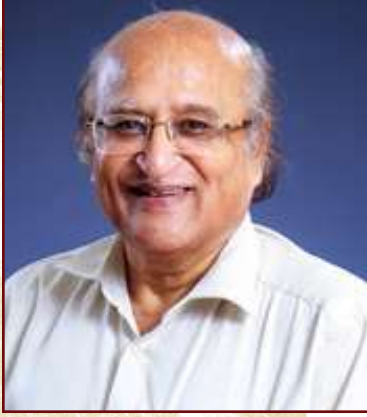

मा. डॉ. अनिल पाटील

चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा.

रयत शिक्षण संस्था पदाधिकारी २०२० ते २०२३

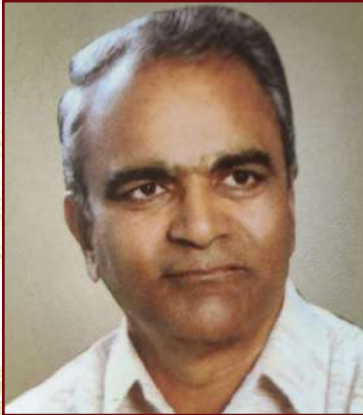
मा. डॉ. अनिल पाटील
चेअरमन

अॅड. भगीरथ शिंदे
व्हा. चेअरमन

मा. सौ. जयश्रीताई चौगुले
उपाध्यक्ष

मा. अरूण कडू पाटील
उपाध्यक्ष

मा. पी. जी. पाटील
उपाध्यक्ष

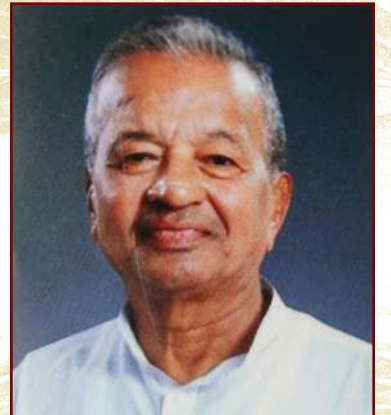
मा. चेतनदादा तुपे
उपाध्यक्ष

डॉ. विठ्ठल शिवनगर
सचिव

डॉ. शिवलिंग मेनकुदले
सह सचिव/ऑडिटर

मा. अॅड. रामभाऊ कांडगे
विभागीय अध्यक्ष

चेअरमन

मा. ना. दिलीपराव वळसे पाटील
माजी गृहमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

महाविद्यालय विकास समिती २०१७-१८ ते २०२१-२२

मा. बाळासाहेब बेंडे
स्थानिक प्रतिनिधी

मा. बाळासाहेब बाणखेले
स्थानिक प्रतिनिधी

मा. उदय पाटील
स्थानिक प्रतिनिधी

प्रा. डॉ. व्ही. पी. सुपेकर
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा. बी. के. सांगळे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा. आर. पी. मुठे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा. जी. सी. वाघ
आय. क्यू. एसी. समन्वयक

श्री. पी. एम. पारधी
शिक्षकेतर सेवक प्रतिनिधी

प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे
सभासद/सचिव, महाविद्यालय विकास समिती

गुणवंत विद्यार्थी २०२१-२०२२

सृष्टी भोर
(एफ.वाय.बी.ए.)

दिव्या काळे
(एफ.वाय.बी.कॉम.)

मीनल जाधव
(एफ.वाय.बी.एस्सी)

काजल पाचपुते
(एस.वाय.बी.ए)

अश्विनी जाधव
(एस.वाय.बी.कॉम)

ऋतुजा नरके
(एस.वाय.बी.एस्सी)

प्रथमेश पोखरकर
(टी.वाय.बी.ए.)

प्राची फल्ले
(टी.वाय.बी.कॉम)

आदिती सरवदे
(एफ.वाय.बायोटेक)

सोफिया शेख
(एस.वाय.बायोटेक)

स्वप्नाली पाबळे
(एफ.वाय.अकाऊंट)

तेजल केदारी
(एस.वाय.अकाऊंट)

सृष्टी अभंग
(टी.वाय.अकाऊंट)

हर्षदा कहडणे
(एफ.वाय.फुड)

भाग्यश्री पाचपुते
(एस.वाय.फुड)

आदिती बागडे
(टी.वाय.फुड)

ऋतुजा थोरात
(एफ.वाय.बी.बी.ए.)

अक्षदा आवारी
(एस.वाय.बी.बी.ए.)

अक्षदा ढमढेरे
(टी.वाय.बी.बी.ए.)

कल्याणी थोरात
(एम. एस्सी. केमेस्ट्री)

शिल्पा मस्करे
(एम. एस्सी. बॉटनी)

सोनल आवटे
(एम.एस्सी, फिजिक्स)

पूजा घाडगे
(एम.ए., मराठी)

शामल पोखरकर
(एम.ए., अर्थशास्त्र)

बी. पी. मित्र
(एम.ए., इंग्रजी.)

वर्षा काळे
(एम.कॉम.)

निकिता पडवल
(कबड्डी, राष्ट्रीय खेळाडू)

अस्मिता चिखले
(आंतरराष्ट्रीय खेळाडू)

सुनिल निघोट
(हाफ मरेथॉन, राष्ट्रीय खेळाडू)

मा. शरदरावजी पवार साहेब यांच्या ८१ व्या वाढदिवसानिमित्त आयोजित राज्यस्तरीय महाविद्यालयीन विद्यार्थी वक्तृत्व स्पर्धा

वक्तृत्व स्पर्धा उद्घाटन समारंभाचे प्रास्ताविक करताना मा.
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

पारितोषिक वितरणाचे वाचन करताना महाविद्यालयाचे
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

उद्घाटन समारंभाचे प्रमुख पाहुणे मा. संजय आवटे मार्गदर्शन
करताना.

प्रमुख पाहुणे मा. खासदार शरदरावजी पवार साहेब उपस्थितांना
मार्गदर्शन करताना.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा. भगीरथ शिंदे मनोगत व्यक्त करताना.

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी व प्रमुख पाहुणे.

उत्कृष्ट क्रीडा कार्यशील महाविद्यालय पुरस्कार २०२१-२०२२

अण्णासाहेब आवटे राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा

वक्तृत्व स्पर्धेतील पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थीनी आपले मनोगत व्यक्त करताना.

कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मा. प्राचार्य शिवलिंग मेनकुदळे मार्गदर्शन करताना.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा. अजय आवटे अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना.

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी व प्रमुख पाहुणे.

प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे मनोगत

२० जून १९६६ रोजी स्थापन झालेले अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय पुणे विद्यापीठ पुरस्कार प्राप्त प्रयोगशील व गुणवत्ता पूर्ण महाविद्यालय म्हणून नावारूपास आले आहे. हे महाविद्यालय पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी स्थापन केलेल्या रयत शिक्षण संस्थेच्या ध्येय धोरणानुसार कार्यरत आहे. ग्रामीण भागातील गोरगरीब शेतकरी यांच्या मुलांना बदलत्या युगाला सामोरे जाण्यासाठी सातत्याने नवीन धोरणे राबवून परिसरामध्ये नामवंत महाविद्यालय म्हणून ओळखले जात आहे. आज रोजी महाविद्यालयांमध्ये ३३५४ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. त्यापैकी ४५२ पदव्युत्तर स्तरावर पदवी स्तरावर व ३५ विद्यार्थी पीएच. डी. चे शिक्षण घेत आहेत. महाविद्यालयामध्ये १७ विषय पदवी स्तरावर त्यामध्ये ९ विषय पदव्युत्तर व रसायनशास्त्र, वनस्पतीशास्त्र, अर्थशास्त्र हे पीएच्. डी. चे विषय आहेत.

कला, वाणिज्य, विज्ञान, संगणक संशोधन इत्यादींच्या माध्यमातून काळाला आवश्यक असणारे शिक्षण विद्यार्थ्यांना या ठिकाणी दिले जाते. महाविद्यालयाने पारंपारिक शिक्षण व्यवस्थेबरोबरच डिजिटल शिक्षण पद्धतीचा वापर करून विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्याचे काम केले आहे.

क्लासरूम टिचिंग बरोबरच यूट्यूब, व्हिडीओ क्लिप, गुगल क्लासरूम, ऑनलाईन टेस्ट इत्यादींच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना आधुनिक शिक्षणाचे धडे देत आहे. महाविद्यालयाच्या असलेल्या १०५ एकर परिसराची चालू वर्षी नव्याने मोजणी करण्यात आली व त्याची हद्द निश्चित करून घेण्याचे मोठे काम महाविद्यालयाच्या स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे चेअरमन माजी गृहमंत्री माननीय आमदार दिलीपराव वळसे पाटील यांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण झाले. ३० एकर जागेची एन. ए. ची हद्द निश्चितीही करण्यात आली यावर्षी महाविद्यालयाने घेतलेले काळ्या गव्हाचे उत्पादन वैशिष्ट्यपूर्ण ठरले. महाविद्यालयाचा परिसर अधिक सुंदर व उपयुक्त बनविण्यासाठी विविध संस्थांच्या मदतीने केशर आंबा प्रकल्प सुरू केला आहे.

विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढीस लागून त्यांना नवतंत्रज्ञान आत्मसात करता यावे म्हणून महाविद्यालयात विविध उपक्रम राबविण्यात आले. विज्ञान विभागाच्या वतीने आंतरराष्ट्रीय परिषदेचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये आठ देशातील संशोधकांनी सहभाग नोंदवून २५२ शोधनिबंध सादर केले तसेच मराठी विभागाच्या वतीने ग्रामीण भागातील पत्रकारितेची चार दशके, अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने 'स्टार्टअप इंडिया'

बी. व्होक. विभागाच्या वतीने 'शेअर मार्केट' इत्यादी विषयांवर कार्यशाळांचे आयोजन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी प्रेरणा देण्यासाठी 'सॉफ्ट स्किल डेव्हलपमेंट प्रोग्रामचे' आयोजन करण्यात आले.

रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष खासदार शरदरावजी पवार साहेब यांच्या ८१ व्या वाढदिवसानिमित्त महाविद्यालय व पश्चिम विभागाच्या विद्यमाने शरद रयत चषक राज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये ६७० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविलेली ही महाराष्ट्राच्या इतिहासातील सर्वात मोठी स्पर्धा ठरली. महाविद्यालय नेहमी सामाजिक बांधिलकी जपण्याचा प्रयत्न करत असते त्याचाच एक भाग म्हणून ज्ञानशक्ती विकास वाहिनी या संस्थेच्या सहकार्याने समाजातील दुर्बल घटकातील कर्तुत्ववान स्त्रियांचा महिला दिनाच्या निमित्ताने सन्मान करण्यात आला. निसर्गाचे महत्त्व जाणून पक्षी संवर्धनासाठी महाविद्यालयात नेचर क्लब ची स्थापना करण्यात आली आहे. भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवाचे औचित्य साधून विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासाबरोबरच सर्वांगीण विकासासाठी महत्त्व देऊन युवा तरंग महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये क्रीडा स्पर्धा, विविध गुणदर्शन स्पर्धांचे आयोजन केले. विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक व वैज्ञानिक विकासासाठी चालना देण्यासाठी आविष्कार स्पर्धेचे आयोजन केले. यामध्ये २१८ विद्यार्थ्यांनी आपल्या नावीन्यपूर्ण कल्पना मांडल्या तसेच विद्यार्थ्यांच्या लेखन कौशल्याचा विकास साधणारे उन्मेष भित्तीपत्रक प्रकाशित करण्यात आले...

सन २०२०-२१ व २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षांचा वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ डॉ. दिनेश अमळनेरकर यांच्या अध्यक्षतेखाली डॉ. मनोज चासकर, माननीय नितेश घट्टे यांच्या प्रमुख उपस्थितीत घेण्यात आला. कु. निकिता पडवळ या विद्यार्थिनीने खेले इंडिया व राष्ट्रीय स्पर्धेत सहभागी झाल्याबद्दल तसेच सुनील निघोट या विद्यार्थ्याने राष्ट्रीय स्तरावर अॅथलेटिक्स म्हणून उल्लेखनीय यश संपादन केल्याबद्दल सन्मान करण्यात आला. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अनेक मान्यवरांचे मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून देण्यात आले. यामध्ये डॉ. प्रविण सप्तर्षी, डॉ. ज्योतीराम मोरे डॉ. बी. बी. काळे, प्राचार्य लक्ष्मण घोलप, डॉ. पुरुषोत्तम काळे, डॉ. व्ही. डी. व्यवहारे, श्री. विठ्ठल महामुनी, श्री. ज्ञानेश्वर धुमाळ इत्यादी. गुणवत्ता वाढीच्या दृष्टीने महाविद्यालय अतिशय दक्ष आहे. अप्रगत व प्रगत

विद्यार्थ्यांसाठी विविध उपक्रम राबविले जातात. स्पर्धा परीक्षा केंद्राची व विविध शॉर्ट टर्म कोर्सची व्यवस्था करून विद्यार्थ्यांना करिअरच्या संधी निर्माण करून दिल्या जातात. प्राध्यापक देखील राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पातळीवर संशोधन लेख प्रकाशित करून आपली गुणवत्ता वाढवीत आहेत. अनेक प्राध्यापकांना पीएच. डी. चे मार्गदर्शन म्हणून मान्यता असून संशोधन केंद्राचे काम उत्तम पद्धतीने सुरू आहे.

प्राचार्य, डॉ. के. जी. कानडे
(M.Sc., Ph.D.)

रयतगीत

रयते मधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे.
वटवृक्षाच्या विशालतेचा मोह नभाला पडतो आहे. ॥१॥

कर्मवीरांचे ज्ञान पीठ हे शक्तीपीठ हे ठरते आहे.
शाहू-फुल्यांचे समानतेचे तत्व मानसी मुरते आहे.
धर्म जातीच्या पार गांधींचे मूल्य मानवी जपतो आहे.
रयते मधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे. ॥१॥

गरिबांसाठी लेणी मोडून, लक्ष्मी वाहिनी झाली आई.
कमवा आणि शिका मंत्र हा तरुणाईला प्रेरक होई.
स्वावलंबी वृत्ती ठेऊनी, ज्ञानसाधना करतो आहे.
रयते मधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे. ॥२॥

दिन-दलितांसाठी आण्णा तुमची झिजली चंदन काया
अनाथ जीवा सदा लाभली मातृ हृदयी तुमची माया.
शून्या मधुनी नवसृष्टीचा निर्मिक तोही ठरतो आहे.
रयते मधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे. ॥३॥

जीवनातला तिमिर जावा, प्रबोधनाची पहाट व्हावी,
इथे लाभले पंख लेवुनी उंच भरारी नभात घ्यावी
प्रतिभाशाली बहुजनांचा वेलू गगनी चढतो आहे.
रयते मधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे. ॥४॥

गीतकार : विठ्ठल वाघ

प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी

संपादकीय

महाविद्यालयाचा शिवनेरी २०२१-२२ चा अंक आपल्या हाती देताना आम्हास विशेष आनंद होत आहे. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आपल्या भारत देशाला इंग्रजांच्या साम्राज्यातून स्वातंत्र मिळाले त्याला आज ७५ वर्षे पूर्ण झाली. आणि त्यामुळेच आज आपण स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव अतिशय आनंदाने, उत्साहाने आणि देशभक्तीने प्रेरित होऊन साजरा करीत आहोत. याच क्षणाला अजरामर करण्यासाठी आणि स्वातंत्र्यलढ्याची आठवण करून देण्यासाठी हा अंक आम्ही 'स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव' ही संकल्पना घेऊन तयार केला आहे.

आज आपला देश हा विकासाच्या उत्तुंग पातळीवर पोहोचला आहे. यासाठी प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष योगदान देणाऱ्यांना स्मरून आपला देश अमृतमहोत्सव साजरा करीत आहे. भारत देश जवळजवळ चौदाशे वर्षे वेगवेगळ्या पारतंत्र्याचा अनुभव घेत होता. भारताच्या स्वातंत्र्याची खरी अग्निज्वाळा छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या स्वराज्य स्थापनेपासून सुरू झाली. परंतु त्यानंतर पुन्हा व्यापाराच्या निमित्ताने आलेल्या इंग्रजांनी पाहता पाहता सर्व भारत आपल्या ताब्यात घेतला आणि पुन्हा आपण पारतंत्र्यात गेलो. इंग्रजांनी सुरू केलेल्या शिक्षणामुळेच

अनेक विचारवंत आणि देशभक्त निर्माण झाले. महाराष्ट्रात महात्मा फुले, लोकहितवादी, लोकमान्य टिळक, आगरकर, सावरकर इत्यादी. मोठ्या महापुरुषांनी समाजजागृती केली. आणि हळुहळू भारतीत स्वातंत्र्यासाठी आंदोलने उभी केली. लोकमान्य टिळकांनी देशाला नेतृत्व दिले. स्वातंत्र्यप्रेम शिकवले. टिळकांच्या मृत्यूनंतर महात्मा गांधींनी सत्य, अहिंसा, शांतता या चिरंतन मार्गांनी भारताचा स्वातंत्र्य लढा अखंडपणे सुरू ठेवला. स्वातंत्र्याची चळवळ सर्वसामान्य माणसांपर्यंत नेली. याचवेळी भगतसिंग, सुखदेव, राजगुरु, सुभाषचंद्र बोस अशा अनेक विरांनी सशस्त्र क्रांतीचा लढा सुरू करून स्वातंत्र्याला हातभार लावला. भारतीय स्वातंत्र्यासाठी ज्यांनी लढा दिला त्या सर्वांची नावे आज इतिहासात सुवर्णाक्षरांनी लिहिली गेली आहेत.

नव्या पिढीला स्वातंत्र्याचे महत्त्व समजावे म्हणून विद्यार्थ्यांकडून विविध विषयावर लेखन करून घेतले आहे. त्यानिमित्ताने विद्यार्थ्यांमध्ये देशभक्ती जागृत करणे, आपला इतिहास अजरामर करणे हाच हेतू आहे. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली वर्षभर विद्यार्थी हित लक्षात घेऊन विविध उपक्रम राबविले आहेत. या सर्वांचे प्रतिबिंब या अंकात आपल्याला पाहवयास मिळेल. बघता-

बघता स्वातंत्र्याचा प्रवास ७५ वर्षांचा होत आहे. आपण भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करीत आहोत. स्वातंत्र्याची ७५ वर्ष पूर्ण करणे अनन्यसाधारण महत्वाचे आहे. आपण सर्वजण खूप नशीबवान आहोत की स्वतंत्र अशा भारत देशामध्ये आपला जन्म झाला आहे. त्या शूर वीरांच्या बलिदानामुळेच आपण आज शांत आणि सुंदर आयुष्य जगू शकत आहोत. आजचा हा सुवर्णकाळ आपण इथे आनंदाने उत्साहाने साजरा करत आहोत. कारण आपल्या देशाचे वीर जवान तिकडे सीमेवर स्वतःचा जीव धोक्यात घालून शत्रूशी सामना करत आहेत. दिवसेंदिवस देश प्रगतीपथावर जात आहे. परंतु समाजात गुन्हेगारी, भ्रष्टाचार, गरिबी आणि अस्वच्छता यांचे प्रमाण वाढत आहे. भारताचे एक नागरिक म्हणून देशाच्या विकासासाठी आपण प्रयत्न केले पाहिजेत. वाईट लोकांपासून आणि वाईट गोष्टी पासून आपल्या देशाचे संरक्षण केले पाहिजे. सर्वांनी एकत्र येऊन एकजुटीने काम करून भारत देश जगातील सर्वोत्कृष्ट देश बनवणे हे आपले कर्तव्य आहे. आपला भारत देश सुजलाम सुफलाम आहे. आपल्या देशाला पैराणिक आणि ऐतिहासिक संस्कृतीचा वारसा लाभला आहे. अनेक जाती, धर्मांचे, भाषांचे लोक येथे गुण्यागोविंदाने एकत्र नांदत आहेत.

आपल्या देशाची संस्कृती आज जागतिक पातळीवर सर्वश्रेष्ठ संस्कृती मानली जाते. भारत एकाच वेळी अध्यात्मात आणि विज्ञानातही अग्रेसर होत आहे. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात गेली अनेक वर्ष साहित्य, कला, क्रीडा, संस्कृती या क्षेत्रामध्ये नामवंत लेखक, साहित्यिक व कलावंतांनी आपला ठसा उमटवला आहे. केंद्र व राज्य सरकारांनी शिक्षण प्रसाराला महत्वाचे स्थान देऊन आवश्यक ती यंत्रणा देशाच्या दुर्गम भागापर्यंत उभारली आहे. १९४७ मध्ये साक्षरतेचे प्रमाण १३ टक्के होते, ते २०२१ मध्ये ७८ टक्यापर्यंत वाढले आहे. तांत्रिक व व्यावसायिक शिक्षण संस्थाही बऱ्यापैकी काम करत असल्याने आर्थिक विकासाला मदत होत आहे. पण असे असले तरी एकीकडे प्रगती होत आहे आणि दुसरीकडे अनेक गोष्टी आपल्याला वेदना देत आहेत. स्वातंत्र्यासाठी अनेक शूर वीरांनी ऐन तारुण्यात बलिदान दिले. आपले संपूर्ण आयुष्य

सत्यमेव जयते

स्वातंत्र्यासाठी खर्च केले. स्वातंत्र्यासाठी त्यांनी रक्त सांडले. पण आम्ही मात्र रक्ताचा धाऊक बाजार मांडला, असं कधीकधी वाटते. आज चीन-पाकिस्तान सारख्या परकीय शक्ती सीमेवर आक्रमणाच्या तयारीत असतात. या देशातल्या शेतकऱ्याला आपल्या हक्कांसाठी आंदोलन करावे लागते. अनेक गरिबांना एक वेळचे जेवण सुद्धा मिळत नाही. धर्माच्या नावावरून जातीय दंगली होतात, तेव्हा स्वातंत्र्याच्या ठिकऱ्या ठिकऱ्या उडतात.

या साऱ्या आक्रमणांमध्ये अतिशय सामान्य माणूस भरडला जातो. जळणारी झोपडी आणि करपणारे रक्त मात्र भारतीयच आहे. हे आपण का विसरतो? हा खरा प्रश्न आहे. भ्रष्टाचाररूपी यंत्रणेमुळे मोठी व्यवस्था पोखरली जाते. दररोज मोठ्या अधिकाऱ्यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली अटक होते, तेव्हा ज्यांच्या हाती आपण देशाची प्रशासन व्यवस्था सोपवली आहे. तेच भ्रष्टाचाराने बरबटलेले पाहून असंख्य वेदना होतात. तुरुंगात असताना अनेक गुन्हेगार निवडणुका जिंकतात. दरवर्षी मोठमोठे घोटाळे उघडकीस येतात. 'सत्यमेव जयते' (सत्यमेव जयते नानृतं सत्येन पन्था विततो देवयानः । येनाक्रमन्त्यृषयो ह्याप्तकामा यत्र तत् सत्यस्य परमं निधानम् ॥) हे

ब्रीदवाक्य आपल्या देशाची शान आहे. परंतु अशा दृष्ट प्रवृत्तींमुळे देश अस्वस्थ होत आहे. कधीकधी देशासाठी फासावर चढणारे तरुण, अवघ्या चौदाव्या वर्षी शरीरावर गोळी झेलणारे शिरीष कुमार सारखे तरुण पाहिले तर आजच्या या तरुण पिढीकडे हस्तांतरित करण्यात आलेल्या स्वातंत्र्याचा अर्थ त्यांना खरेच कळला आहे का? असा प्रश्न पडतो.

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात आपल्याला एक गोष्ट मान्यच करावी लागेल की भारतीय स्वातंत्र्याने आपल्याला खूप काही दिले आहे. परंतु जी असमाधानाचा, असंतोषाचा सूर निघत आहे. त्याला आपणच जबाबदार आहोत आपली आर्थिक, सांस्कृतिक, औद्योगिक प्रगती झाली. पण मूल्यांचा ऱ्हास होत गेला. म्हणूनच एकीकडे आपण वैज्ञानिक प्रगतीच्या मार्गाने झपाट्याने परिवर्तन करीत आहोत. परंतु त्याच वेळी दुसऱ्या बाजूने वेगाने वाढणाऱ्या भौतिक व अभौतिक समस्यांच्या दृष्ट विळख्यात आपण अडकत चाललो आहोत हे विसरता येणार नाही.

वेळ आणि शिक्षक हे दोन्ही
जीवनातील खूप
मोठे गुरु आहेत,
कारण शिक्षक हे धडा
शिकवून परीक्षा घेतात,
पण वेळ आधी परीक्षा घेते
नंतर धडा शिकवते...

मराठी विभाग
प्रा. आर. पी. मुठे

अनुक्रमणिका

१. क्रांतीयज्ञ स्वातंत्र्याचा आहुती स्वीत्वाची : भालेराव वैष्णवी । १९
२. नग्न : पाबळे स्वप्नाली । २१
३. आठवणींचे शब्द : पोखरकर अविष्कार । २२
४. झुगारता बंधने ही : भालेराव वैष्णवी । २२
५. स्वातंत्र्य चळवळीतील 'दिनमित्र' या वृत्तपत्राचे योगदान : जावळे आरती । २३
६. चविष्ट प्रवास : पाबळे स्वप्नाली । २६
७. रातरंज : पाबळे स्वप्नाली । २६
८. प्राचीन भारतीय मंदिर स्थापत्यकलेचा उदय आणि विकास : नन्नवरे अजय । २७
९. सावित्री : स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील सामाजिक परिस्थितीचे प्रतिबिंब असणारी कादंबरी : बोखारे अल्का । ३०
१०. स्वातंत्र्य संग्राम : काळे अंकिता । ३२
११. हॉस्टेल लाईफ : कांगले विद्या । ३२
१२. भारतीय अर्थव्यवस्था : जाधव सलोनी । ३३
१३. स्वातंत्र्यानंतरची भारतीय अर्थव्यवस्था : बोकड प्रिती । ३५
१४. A Short Poem For My Farmers... : Bhose Neelakshi । ३६
१५. स्वतंत्र भारताचा अमृत महोत्सव व भारताचे परराष्ट्र धोरण : जाधव संचिता । ३७
१६. अवघ्या तरुणाईचे आयडल : विश्वास नांगरे पाटील : बुले मुयर । ४१
१७. महाराष्ट्राच्या राजकीय, संस्कृतीच्या विकासात मा. शरद पवारसाहेब यांचे योगदान : कराळे वैष्णवी । ४३
१८. ती : खराडे मनिषा । ४५
१९. ऑनलाईन शिक्षण : खराडे मनिषा । ४५
२०. स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय शिक्षणाचा विकास : शिंदे ऋतुजा । ४६
२१. यशाची गोष्ट : पोखरकर अविष्कार । ४८
२२. भारतीय संविधान : ढेंगळे करिश्मा । ४९
२३. मृत्युंजय : वाघ साईराज । ५१
२४. संघर्षमय प्रवास : एका जिद्दी स्त्रीचा : शब्दांकन : प्रा. एरंडे के. बी. । ५६
२५. मी तिरंगा बोलतोय : आढळराव इच्छा । २२
२६. एकविसाव्या शतकातील भारतापुढील आव्हाने व उपाय : ढोबळे स्नेहा । ५८
२७. व्यर्थ न हो बलिदान : यादव जयश्री । ६०
२८. कर्मवीर : मेचकर निकिता । ६१
२९. एकविसाव्या शतकातील भारत : दौंड हर्षदा । ६२
३०. नातं मैत्रीच : हिंगे श्वेता । ६३
३१. समाजमाध्यमांचा समाज जीवनावर होणारा परिणाम : हिंगे श्वेता । ६४
३२. भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव : पोखरकर अविष्कार । ६५
३३. स्वातंत्र्यानंतरचा नवभारत : डोके तृप्ती । ६६
३४. सलाम वीरांना : काळे अंकिता । ६७
३५. शिक्षक म्हणजे : ढेंगळे करिश्मा । ६८
३६. भारतीय राष्ट्रध्वज : काळे संकेत । ६९
३७. चरित्र जडण घडणीसाठी संस्कारांची गरज? : काळे सौरभ । ७२
३८. आजचा भारत एक अपेक्षा आणि स्वप्नपूर्ती : शुभम बांगर । ७६
३९. क्रांतिकारी अरुणा असफ अली : संकलन : बांगर अक्षदा । ७९
४०. छायाचित्र । ८१ ते ८८

••

क्रांतीयज्ञ स्वातंत्र्याचा आहुती स्त्रीत्वाची

भालेराव वैष्णवी

प्रथम वर्ष, वाणिज्य

आज भारताला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे पूर्ण झाली. भारतात राहणारी प्रत्येक व्यक्ती आचार विचारांनी स्वतंत्र झाली असं म्हणतात, एखादी गोष्ट फुकट मिळाली की, तिचे महत्त्व नसते. ते आपल्याला मिळालेले स्वातंत्र्य असेल तर! आपल्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्याचं मोल आपल्याला कधी कळालचं नाही. स्वातंत्र्य म्हणजे नेमकं काय? हे त्या स्वातंत्र्यसैनिकांना विचारायला हवं, जे या स्वातंत्र्याच्या क्रांती यज्ञात आजन्म जळत होते, त्यागाची मूर्ती बनून साधना करत होते, त्यांनीच शिकवलं असतं स्वातंत्र्याचं मोल आणि स्वातंत्र्य म्हणजे काय असते. आचार-विचारांनी स्वातंत्र्य झालेला भारतीय नागरिक आजही खरचं स्वतंत्र, मुक्त आणि विषमतेने आझाद आहे. जर आपण सर्व खरोखर स्वतंत्र, मुक्त आणि आझाद असू तर त्या स्त्रीचं काय? जी अजुनही विषमतेच्या दरीत खोलवर रुतलेली, तिचं स्त्रीत्व गमावून, हरवून बसली.

‘स्त्री-पुरुष’ समानता ह्या विषयावर फक्त टाळ्या मिळवणारी भाषणे कौतुकं मिळवणारे लेख, कविता न लिहिता ते अंगी बाणविण्याचा प्रयत्न आपण कधीच करत नाही. अंगणात भातुकली खेळणारी ती नंतर अवकाशाला गवसणी घालते, समुद्रही पोहते, एव्हरेस्ट सर करून चंद्रावरही पोहचते,

सीमेवरही लढते, तरीही समाजासाठी, घरासाठी रुढी, परंपरा, चालीरिती यांच्यात अडकून बसते. सगळे म्हणतात ती मुक्त आहे, ती नाचते, थिरकते, बावरते, मिरवते, फिरते, बागडते; पण ती खरचं मुक्त की बंधिस्त हे तिलाच ठावे.

“आझादी में कितनी बेडीयाँ, और बेडीयों में कितनी आझादी”

स्त्रियांना ५०% आरक्षण देणारा आपला समाज ५०% सोडा निदान १०% तरी तीचं वर्चस्व सत्ता का मान्य करत नाही? “औरत नाजूक होती है। और मर्द सक्त, उसके बावजूद भी औरत मर्द का थप्पड़ सेह लेती है। जबकी मर्द उसकी उंची आवाज भी बर्दाश्त नहीं कर सकता” सही है ना? आपण मान्य करू की, स्त्रीभ्रूणहत्या थांबल्या आहेत; परंतु आजही मुलगा झाल्यानंतर जेवढा हर्ष, आनंद आपल्याला होतो तेवढा आनंद मुलगी झाल्यानंतर का होत नाही? पहिली मुलगी झाली, त्यानंतर दुसरी मुलगी झाल्यावर आपल्याला वारसदार कोण असेल? धन, संपत्ती, दागदागिने कोणाला देणार, तो मुलगा आहे. शेवटी परक्याचं धन, तीला काय दयायचं? ते सगळं लोकालाच जाणार आहे. अशी मानसिकता त्यामुळे आज आपण स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करत आहोत, आणि गंजलेली विचारसरणी तशीच घेऊन जगत आहोत. एका घरची

ती धनाची पेटी, दुसऱ्या घरची लक्ष्मी, दोन घराचं दान तिच्या पदरात, तरीही ती परकीच. माहेर क्षणात परकं होतं, तरी सासर हक्काचं नसते. एक म्हणत असतो दिल्या घरी सुखी रहा आणि दुसरा वेळ आली की म्हणतो, तुझ्या तो घरी जा. शेवटी ती परकीच. का प्रत्येक बाप आपल्या मुलीची पाठवणी करताना तिला असं म्हणत नाही की, “माणसाबरोबर लग्न लावून दिले आहे; पण तो चांगला निघाला तर, बिनधास्त माहेरी परत ये.” म्हणून लग्न परत होऊ शकतं; पण जर अशा स्वार्थी लालची माणसांमुळे तिचा जीव गेला तर ती परत मिळणे शक्य नाही. म्हणत नाही आपण तिला असं काही कारण, तिची जात बाईची, सगळे काही सहन करून गप्प बसण्याची. तीने नोकरी करावी. चांगला पगार कमवावा; पण घराच्या बाहेर सकाळी दहा वाजता जावं आणि सायंकाळी ६ वाजायच्या आत घरी यावं. ती कितीही मोठी पदवीधारक असो, सुशिक्षित असो, किंवा देश चालवत असो, तरीही आधी तिने घर सांभाळायचे मग बाकी सगळं करावे. चूल आणि मूल हीच स्त्रीची व्याख्या.

स्त्रीने समाजात रुबाव करायचा नाही किंवा स्वतःचं वर्चस्व दाखवायचं नाही. कारण काय तर, पितृसत्ताक असलेल्या आपल्या समाजाला ते मान्य नाही. तिने काय बोलावे, कुठे न्बोलावे, कसं वागावे, कसं रहावे, काय घालावे हे सुद्धा जर पितृसत्ता मान्य करणारा आपला समाज ठरवत असेल, तर स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव ती कोणत्या अर्थाने साजरा करेल? अजूनही ती स्वतःच्या आज्ञादीसाठी लढत तर आहेच पण त्याचबरोबर कर कटेवर ठेवून उभ्या असणाऱ्या विठ्ठलासोबत संसाराच्या सर्व वादळांना, संकटांना तोंड द्यायला खंबीरपणे जी उभी आहे ना! ती रुख्मिणी सुद्धा स्त्रीचं एक रुपचं आहे.

आज स्त्री जरी मासिक पाळीचा प्रश्न ती चारचौघात मांडत असली, तरी आपण तिचे दुःख कधी वाटून घ्यायचा प्रयत्न केलाच नाही. दर महिना तिचे ते चार दिवस, त्या चार दिवसांत घरच्यांनी केलेली तिचा किळस.. “मासिक पाळी” च्या नावाखाली तिला अस्पृश्यासारखं वागवणं. विटाळ आणि अपवित्र म्हणत, तिला एकटीला दूर लोटणं; इथं नको तिथं नको, कशालाही तिचा स्पर्श नको. घरात नको, बाहेर नको, मंदिरातही तिची सावली नको. गोमुत्र शिंपडलं की झालं सारं पवित्र. मग स्त्रीचे ते चार दिवस का बरं अपवित्र? असा कसा रे माणसा, तू स्वतःचाच विटाळ करतोस? त्याच रक्तात तू जन्मलास, हे तू का विसरतोस? साऱ्या सृष्टीची निर्मिती केली

देवांनी अन् हो पण त्याचीच रचना, एका नव्या जीवाला जन्माला घालण्या, स्त्री सोसते ही सारी वेदना. “मासिक पाळी” निसर्ग धर्म परंतु तुम्हीच सांगा याला काय म्हणायचं? हे बुरसटलेले विचार घेऊन, आपला समाज अजून किती जगणार? तिची अनुपस्थिती ही पुरेशी असते आपल्याला नपुंसक बनवायला. विश्वाचा समतोल राखणारा घटक म्हणजे निर्मिती. निर्मिती हे सर्व गोष्टींचं मूळ असतं. निर्मितीचं सर्वोच्च काम फक्त आणि फक्त स्त्रीच करू शकते. जीच्या दुधाची किंमत आणि तिचे उपकार आपण आयुष्यभर फेडू शकत नाही. दुर्गा, काली, सरस्वती, लक्ष्मी या रुपात आपण स्त्रीला पुजतो. नऊ दिवस उपवास करून लक्ष्मी बसवतो घरामध्ये पण घरात मुलगी जन्माला आली तर, बायकोसोबत भांडण करून तिला माहेरी पाठवून देतो. वारे दुनिया! आजही स्त्रीवर बलात्कार होतात. झाल्यावरही दोष तिचाच. जग तिलाच बोलणार, चुकही तिचीच, हेही सिद्ध केलं जाते. न्यायालयाचे दरवाजे तर तिच्यासाठी बंदच असतात. जसे काय भंग पावलेत. तरीही समाज तिला तू स्त्री आहेस असं समजावून गप्प बसवत असतो. तिच शरीर शव नाही जिवंत मन आहे. जे पतंगासारखे उंच उडायचा प्रयत्न करत आहे. स्त्री ही लांबून पहाण्याची गोष्ट आहे. तिची सुंदरता, तिचं चालण, बोलणं, हसणं, हा निसर्गाने स्त्रीत आणि पुरुषात ठेवलेला काय तो फरक. माणसाने रसिक असावं, परंतु वखवखलेलं नसावे. पुरुष जाती स्त्रीबद्दल किंवा तिच्या आकर्षण वाटणं हा निसर्ग नियम आहे; परंतु आपल्या कुठल्याही कृतीमुळे तिचा कधीही विनयभंग होता कामा नये. स्त्री ही चुरगाळून टाकायची गोष्ट नाही. स्त्री ही एक सुंदर गझलेसारखी असते. तिला फक्त छान ऐकावं. सौंदर्याची पूजा करावी. ते ओरबाडून टाकू नये.

आपल्या समाजात लेक आणि सून यांच्यात सुद्धा दुजाभाव केला जातो. जर लेकीची चूक असेल, तर तिला समजून सांगून पदराखाली घातली जाते. आणि तिच चूक जर सूनकडून झाली तर, तिला चव्हाट्यावर टांगली जाते. आपली मुलगी या नात्याने स्वतःच्या मुलीला समजून घेतले जाते. मग तिचे काय? जी तुमच्या मुलासाठी आपले घर सोडून येते. कदाचित पटणार नाही पण सत्य आहे. स्वातंत्र्यपूर्वकाळात स्त्रीचं जीवन चार रुक्ष भिंतीत चहु बाजूंनी अंधारात आणि उंबरठ्यावरच बेड्या घातल्या जायच्या. आज स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव साजरा करत आहोत; पण तरीही तिचं जीवन अजूनही तसंच आहे. फक्त आपल्या समाजाने स्त्रीच्या बंधनाचं

स्वरूप बदललेलं आहे. चार रुक्ष भिंती काढून टाकल्या आणि तारेचं कुंपण घातलं. अन् ताकीद देऊन ठेवली तू बाहेरचे जग बघ; पण तिथे जाऊ नकोस आणि लुडबुड ही करू नकोस. त्यांच्या बाजूचा अंधार दूर केला; पण तिच्या मनाला, स्वप्नांना, इच्छांना, आकांक्षांना मात्र अंधारातच ठेवलं. उंबरठ्यावरची बेडी काढली आणि पायांनाच बेड्या घातल्या. 'तू कर तुला जे हवं ते; पण हे असे नको करू ते तसे नको करू,' म्हणून तिला तिथेच थांबवलं.

एक स्त्री उत्तमरीत्या घर सांभाळून नोकरी करू शकते. अनेक विचारांची, स्वभावांची मने एकत्र बांधून ठेवून कुटूंब बनवते. चार रुक्ष भिंतींना सुद्धा जीच्यामुळे सजीवत्व प्राप्त होते ती स्त्री समाज, देश सुद्धा चालवू शकते. स्त्री थकत नाही, हरत नाही, हरली तरी ती रडत बसत नाही. ते धडपडते, मार्ग शोधते. सतत कार्यमग्न असते. एखाद्या मुंगीसारखी, सतत कशाचा तरी साठा करत असते. मुंगीसारखीच शिस्तबद्ध, आखीव मार्गावरून चालत राहते. मौजमजा जगण्यासाठी तिला व्यसनांचा आधार लागत नाही. तिच्यातील विजगुषी वृत्ती हेच तिचं व्यसन. ती जगते गर्भाशयात मारली गेली नसेल तर नक्कीच जगते! धारण करते, पोषण करते, जगते आणि तशीच जगवते. ती मोडत नाही, थकत नाही अतीव दुःखानेही, ती कोलमडत नाही. कारण ती स्त्री आहे. आपण तीला उगीच नाही दुर्गा, भवानीच्या रुपात पुजतो. धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे तत्त्वज्ञान अखंड हिंदुस्थानातल्या रयतेला अखंड उपभोगता यावे म्हणून, आपल्या मनातील हिंदवी स्वराज्याची संकल्पना प्रत्यक्षात साकार करण्यासाठी छत्रपती शिवरायांना, संभाजीराजांना ज्ञान, चारित्र्य, चातुर्य, संघटन, पराक्रम अशा सत्त्वगुणांमुळे बाळकडू देणाऱ्या राजमाता जिजाऊ एक स्त्री होत्या. महिलांना चुल आणि मुल पर्यंतच सिमीत न ठेवता मुलींना शिक्षित बनवण्यासाठी जोतिबांच्या स्त्री शिक्षणाच्या अग्नीदिव्याला पेलवण्याचं धाडस करणाऱ्या, स्त्रीवादाची जननी म्हटले जाते त्या सावित्रीबाई फुले एक स्त्रीच होत्या. भारत आज ज्या राज्यघटनेच्या आधारावर चालतो, ती राज्यघटना तयार करणारे, तिचे शिल्पकार असणारे डॉ. आंबेडकर यांना जगप्रसिद्ध महापुरूष बनवणाऱ्या त्यांच्या पत्नी रमाबाई यांची मोलाची साथ होती. बाबासाहेबांना धैर्याने प्रोत्साहन देणारी रमाबाई एक स्त्रीच होत्या. पराक्रमाचं मातृत्व पुरूषाकडे असतं पण मातृत्वाचा पराक्रम केवळ स्त्रीचं जाणते. स्त्री जन्मतःच लढवय्यी असते xx आणि xy गुणसुत्रांच्या

गोंधळात, ती सहसा पडतच नाही. कारण तिला पक्के माहिती असतं, तो एका क्षणाचा अपघात असतो, केवळ! ती तत्त्वज्ञान जगते, जगण्याची कला ही ती उपजतच जाणते. स्वीकार, अनुकंपा, क्षमा ही जगण्याची सुत्र तीच्या मुळातच असतात. आपलं अस्तित्व टिकवून, तिच्यावर अवलंबून असणाऱ्या सर्वांना ती जगवते अन् ही तपस्या तिच करू शकते. धात्यागी असते, म्हणूनच चिवट आणि संयमी असते. ती स्वार्थी असूच शकत नाही. पुरूष आणि प्रकृतीचा हा अनादी अनंत काळापासून चालत असणारा संसार यात आनंद निर्माण केलाय आणि रंग भरलेत. आज स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करणारे आपण हे विसरून गेली आहोत, की स्वातंत्र्याच्या क्रांतीयज्ञात आहुती म्हणून जळणाऱ्या महापुरूषांसाठी अनेक स्त्रियांनी आपलं मातृत्व सौभाग्य, बंधुत्व आणि पितृत्व त्यागले आहे. म्हणून आज आपण आज्ञाद स्वातंत्र्य आणि मुक्त आहोत. त्यामुळे...

“स्त्रियांची जात आणि दिव्यातली वात

सारखीच असते,

स्वतःचा विचार न करता आयुष्यभर

परिवारासाठी जळतचं असते.”

नग्न

नग्न करायचं असेल, तर मनाला कर...

मनावर जड झालेला दुःखाचा पदर,

खुशाल अलगद बाजूला कर...

शरीरावरचे कपडे उतरवण्यापेक्षा

मनावरचा भार हलका कर...

नजरेत पाप नसेल तर,

डोळ्यात डोळे घालून, ताठ मानेने बघत जा वर...

मनात घुसमटणाऱ्या पक्षाला,

विश्वासाची वाट दाखव आणि मोकळं कर...

नजरेने नुसतं लोभस शरीर पाहण्यापेक्षा,

जरा लाज धर...

आणि नग्न करायचं असेल तर मनाला कर...

पाबळे स्वप्नाली

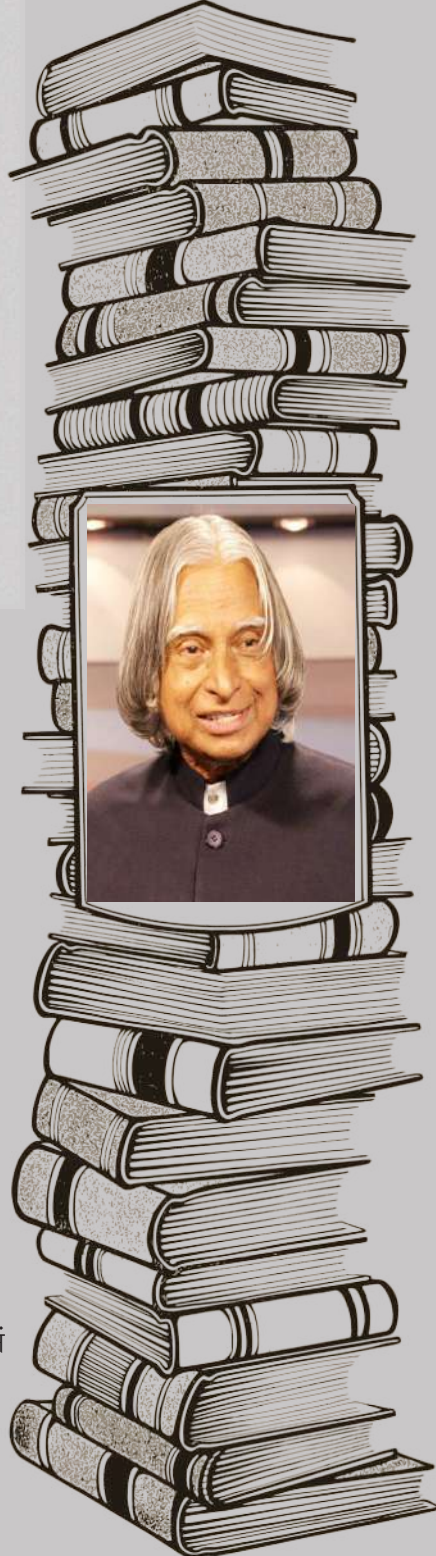
द्वितीय वर्ष, व्होक.

आठवणींचे शब्द

मनातल्या आठवणीत शब्द काही दडलेत,
माझ्या अश्रुंवरती फिदा होऊन मन मोकळे तू केलेस
शब्दांनी बरेच काही शिकवले परक्यातले आपले,
तर कधी आपल्यातले परके मात्र दाखवले,
दुःख माझे पाहून शब्दच मदतीला आले.
काही वाईट शब्दात परके झाले, तर
काही वाईट शब्द गिळून आपले झाले
दुःख माझे पाहून शब्दच मदतीला आले.
ओठातल्या शब्दांनी रडू दिलं नाही,
आणि मनातल्या शब्दांनी हसू दिलं नाही
आठवणींमागे आहे शब्द काही त्याला
काळ आणि वेळ मात्र नाही
जन्मल्यावर शब्दांनीच 'आई' म्हणायला शिकवलं,
हळूहळू वडिलांच बोट धरत बाबा म्हणायला शिकवलं
आठवणींच्या घरामध्येसुद्धा शब्दांनीच मला शोधलं.

पोखरकर अविष्कार
अकरावी, वाणिज्य

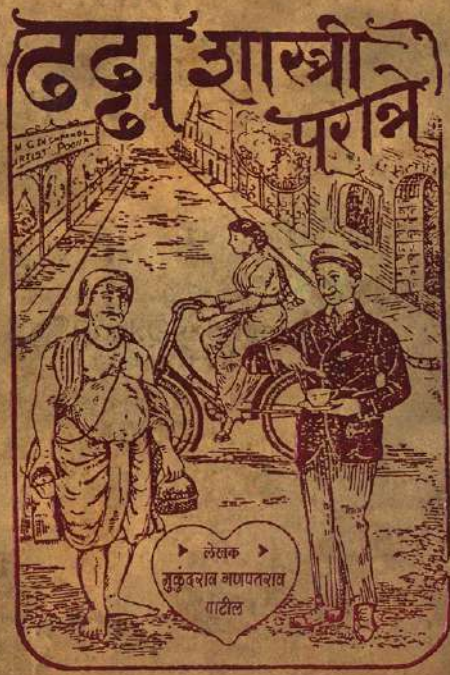

झुगारता बंधने ही

झुगारता बंधने ही
आसमंती धाव गेली
गगन झाले ठेंगणे
कल्पना ती धन्य झाली ।
सरस्वती जरी नावाची
शिकण्याची सोय नव्हती
सावित्री ने कष्ट झेलले
झाली शिकून तू जाणती ।
वारसा तुला जिजाऊचा
राणी झाशीची लक्ष्मीबाई
आता जरी तू झाली मुक्त
तरीही गर्भात मरते बाई।
उचल आता तूच पाऊल
अन्याय होई कोणावर
दुर्गा जागु दे तुझ्यातली
नकोच साहू अत्याचार ।
सर्व क्षेत्रात अग्रेसर तू
रणांगणी अनू राजकारणी
हक्काला परी वंचित असती
कितीतरी आपुल्या बहिणी ।
सावित्रीच्या लेकी आपण
चालवू पुढे वारसा तिचा
झुगारताना ही बंधने
विसर न पडो कर्तव्याचा ।

भालेराव वैष्णवी
प्रथम वर्ष, वाणिज्य

स्वातंत्र्य चळवळीतील 'दिनमित्र' या वृत्तपत्राचे योगदान

जावळे आरती

तृतीय वर्ष कला, इतिहास

प्रस्तावना

प्रसार माध्यमे ही समाजाची आरसा आहेत. असे वर्णन प्रसार माध्यमासंदर्भात केले जाते. समाजात चांगल्या वाईट घटनांचे प्रतिबिंब यात उमटले असते. समाज मनावर त्याचा प्रभाव नेहमीच पडलेला दिसून येतो. समाजात घडणाऱ्या घटना, सुरू असलेल्या सामाजिक राजकीय व सांस्कृतिक चळवळीचे प्रतिबिंब या माध्यमातून दिसत असते. त्यामुळे यातून निर्माण होणारे वाढःमय मानवी विकास व मानवी मूल्यांची दिशा अशा ध्येयवादी दिशेने जाते. अशा या लेखनात दिनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांच्या लेखनातील अग्रलेखाचे योगदान फार मोलाचे आहे.

दिनमित्रकार मुकुंदराव पाटील ज्या परिस्थितीत जन्मले, वाढले, अवतीभवती जे पाहिले, अनुभवले या सर्वांचा परिणाम त्यांच्या लेखनावर झालेला दिसून येतो. गतकाळातील परिस्थितीचे प्रभावी दर्शन त्यांनी आपल्या लेखनातून घडविले आहे. त्यांच्या लेखनातून एकंदर ग्रामीण जीवनाचे गतकालीन समाजजीवन पाहावयास मिळते. त्या काळातील ग्रामीण जीवनातील माणसाचे जगणे, राहणे, त्यांची राजकीय व शासन संस्थेकडून होत असलेली लूट, फसवणूक आणि स्वार्थासाठी

सर्वसामन्यांचा या व्यवस्थेने दिलेला बळी याचे वास्तववादी चित्रण मुकुंदराव पाटीलांनी आपल्या अग्रलेखातून घडविले आहे. त्यांच्या या अग्रलेखनातून घडवलेले समाजदर्शन आपणाला अभ्यासता येईल.

दलित समाज व संस्कृती

दलित समाज व संस्कृती अभ्यासवयाची असेल तर भारतीय चातुरवर्णीय समाज व्यवस्थेचा अभ्यास करावा लागतो. चातुरवर्णीय समाज व्यवस्थेचे मूळ मनुस्मृतीमध्ये आहे. ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र ही वर्णव्यवस्थेची उतरंड होती. वर्णानुसार प्रत्येक वर्गाचे समाजातील स्थान ठरलेले होते. उदा. ब्राम्हण वर्गाचे फक्त अध्यायाचे काम करायचे. हा अधिकार या वर्गाला होता. या वर्गाचा जन्म ब्रह्मदेवाचा देवाच्या मुखातून झालेला होता. क्षत्रियांनी समाज वर्गाचे रक्षण करावयाचे, लढाया करावयाच्या म्हणून या वर्गाचा जन्म ब्रह्मदेवाच्या बाहूतून झाला. वैश्य वर्गाने रात्र दिवस शेती पिकवयाची शेतात राबायाचे, अन्नधान्याचा व्यापार करावयाचा, या वैश्याचा जन्म ब्रह्मदेवाच्या मांडीतून झाला, तर शेवटचा वर्ग म्हणजे शूद्र अस्पृश्य दलित या वर्गाने गावात न राहता गावकुसाबाहेर राहायचे, गावात मेलेली जनावरे ते उचलण्याची जबाबदारी या वर्गाची होती. म्हणून या

वर्गाचा जन्म ब्रह्मदेवाच्या तळपाया पासून झाला. असा समज दृढ झाला होता. मनुस्मृतीत दलितांची माणूस म्हणून जगण्याचे सर्व अधिकार हिरावून घेतले होते. गुलामगिरीचे जीवन दलितांच्या वाट्याला आले होते. पूर्वजन्मीचे महापाप म्हणून त्यांच्याकडून जनावरांसारखी कामे करून घेतली जात होती. यातून पुढील काळात समाजात विविध प्रकारच्या जाती उपजाती निर्माण झालेल्या, व्यवसायावरून जाती निर्माण होत गेल्या. पुढील काळात याच पार्श्वभूमीवर महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्यासारख्या समाजसुधारकांचा उदय झाला. त्यांनी मनुस्मृतीची होळी करून दलितांची अस्मिता जागृत करण्याचे काम केले.

शिक्षण

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांनी आपल्या लेखनातून शिक्षण क्षेत्राला अग्रक्रम दिला आहे. कारण बहुजन समाजाच्या सर्वांगीण प्रगतीचे मूळ शिक्षण होय. म्हणूनच महात्मा फुल्यांनी शिक्षणाला वाघिणीच्या दुधाची उपमा दिली आहे. शिक्षण ही कोणत्याच एका वर्गाची मक्तेदारी नाही. शिक्षणाचा अधिकार हा सर्वांनाच आहे. तो सर्वांना मिळाला पाहिजे. अशी मुकुंदराव यांची ठाम भूमिका होती. अन्न, वस्त्र, निवारा या माणसाच्या जशा मूलभूत गरजा आहेत. त्याचप्रमाणे शिक्षण ही देखील महत्त्वाची गरज आहे.

शिक्षणाच्या अभावामुळे अस्पृश्य दलित समाज गुलामगिरीचे जीवन जगत आहे. माणूस म्हणून जगण्याचा त्याचा अधिकार हिरावून घेतला आहे. तत्कालीन समाजव्यवस्था त्यांच्या वेदनेकडे डोळे झाकून बसली आहे. यातून बाहेर पडण्यासाठी या समाजाला शिक्षणाची नितांत गरज आहे. तत्कालीन सरकारने बहुजन समाजाला नव्हे तर सर्वांनाच सक्तीचे शिक्षण दिले पाहिजे. आज देशातील बहुजन समाजाला शिक्षण नसल्यामुळे तो समाज केवळ दोन पायाची जनावरे बनला आहे. हा समाज संख्येने मोठा असला तरी गावातील डुकराच्या टोळ्यापेक्षा त्याला जास्त अधिक मान नाही. तोच पारशी समाज अगदी लहान असूनही केवळ शिक्षणाच्या बळामुळे त्याची किंमत सोन्याप्रमाणे वाढली आहे. थोडक्यात मुकुंदरावांनी दोन्ही समाजाची तुलना करून शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट केले आहे.

सरकारने बहुजन समाजाच्या शिक्षणावर पन्नास टक्के खर्च केला पाहिजे. शिक्षणात सुधारणा या अग्रलेखात मुकुंदराव म्हणतात, खेड्यातील शेतकऱ्यांच्या व बहुजन समाजाच्या मुलांना व्यवहारात चांगला उपयोगी पडेल असा आटोपशीर

पद्धतीचा अभ्यासक्रम खेड्यासाठी आखला जावा की ज्यांना प्राथमिक शिक्षणक्रमामुळे पुढील मजल मारण्यात व्यत्यय येऊ नये. प्रत्येक तालुक्यात सरकारने एक बोर्डिंग स्थापन करावी. या बोर्डिंगमध्ये कसल्याही प्रकारचा स्पर्शास्पर्श मानला जाऊ नये. ज्यांना ही अट मान्य आहे. त्यांचीच मुले बोर्डिंगमध्ये घेतली जावीत. शिक्षणाबाबत मुकुंदराव यांचे अग्रलेखातील हे विचार किती दूरदृष्टीचे व महत्त्वाचे होते हे यावरून लक्षात येते. म्हणूनच ते आपल्या अग्रलेखात सक्तीच्या शिक्षणाचा आग्रह धरतात. त्याचबरोबर ते शिक्षणात अडथळा निर्माण करणाऱ्यांवर प्रखर टीकास्त्र सोडून जनतेत जागृती निर्माण करतात. यासंदर्भात विद्यार्थी व पालक हा त्यांचा अग्रलेख शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देणारा आहे. शिक्षणाचा झपाट्याने प्रसार व्हावा तसेच उत्तम दर्जाचे शिक्षण मिळावे म्हणून ते उच्चविद्याविभूषित जनतेला शैक्षणिक फंड देण्याविषयी आग्रह करतात. खेड्यापाड्यातील शिक्षणाचा फैलाव करण्यासाठी त्रास सोसणारी माणसे पाहिजे. हे काम मागासलेले पुढारी करू शकतील, असे मुकुंदराव ठामपणे सांगतात. शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करताना, पाश्चात्य राष्ट्रांची प्रगतीही कशी झाली आहे. हेही स्पष्ट करतात. कोणत्या देशाची प्रगती ही त्या देशात किती माणसे आहेत. यावर अवलंबून नसते तर ती माणसे किती विद्यमान आणि स्वार्थत्यागी आहेत. यावर अवलंबून असते. म्हणूनच शिक्षणाशिवाय देशाची प्रगती होऊ शकत नाही. मनुष्याच्या बाह्य व्यवस्थेत सुधारणा होण्यापेक्षा त्याच्या बुद्धीत प्रथम सुधारणा झाली पाहिजे. ती होण्यासाठी एकच रामबाण औषध म्हणजे विद्या होय.

दलितांचे दारिद्र्य व अस्पृश्यता

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील आपल्या अग्रलेखातून समाज दर्शन घडवतात. ते तत्कालीन राज्यकर्त्यांचे लक्ष वेधून घेतात. तो म्हणजे दलितांच्या दारिद्र्याचा आणि अस्पृश्यतेचा प्रश्न होय. दलितांच्या दारिद्र्याचे मूळ त्यांचा अडाणीपणा व निरक्षरपणा तर आहेच पण त्याचबरोबर तत्कालीन सुवर्ण समाजव्यवस्थेने त्यांच्यावर लादलेली अस्पृश्यता होय. असे ते म्हणतात. ग्रामीण भागात पाटील व सावकार त्यांचे श्रमिक व आर्थिक शोषण करतात. त्यांच्या दुःखाचे व असह्य वेदनांचे त्यांना काही वाटत नाही. मुकुंदरावांनी आपल्या अग्रलेखातून दलितांच्या या प्रधांना वाचा फोडण्याचे काम केले. मुकुंदरावांनी डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यावर लिहिलेले अग्रलेख हे खरोखर वाचनीय आहे. कारण डॉक्टर बाबासाहेबांनी आपली

सर्व हयातच दलितांच्या उद्धारासाठी घालविली. हे विसरून चालणार नाही. त्यांचे देवपूजा, आंधळा दानधर्म, भट आणि तट, जगद्गुरु के आगमन, गायतोंडे, धर्ममार्तंडांच्या अंधार, आधुनिक रामेश्वर भट इत्यादी अग्रलेख सनातन्यांवर टीका करणारे आहेत. सनातन कर्मट रूढीने जखडलेल्या पुरोहीतावर त्यांनी प्रखर हल्ला केला. बहुजन समाजाची ते कशी पिळवणूक करतात. धर्म आणि दैवत देवांची भीती दाखवून स्वतः कसे सुखदाई जीवन जगतात. हे सांगून ते त्यांच्यापासून दूर राहण्याचा सल्ला देतात.

सत्तर ते ऐंशी वर्षांपूर्वीचे मुकुंदरावांचे अग्रलेखातील हे विचार आजच्या परिस्थितीत किती महत्वाचे आहेत हे दिसून येते. दीनदलित बहुजन समाजाचा विकास कशात दडला आहे. हा समाज मागे असल्याची कारणे कोणती त्यावर उपाय करता येईल काय हे आपल्या अग्रलेखातून दाखवून देतात. दरिद्री, दीनदलित समाजाला माणूस म्हणून जर जगू द्यायचे असेल तर सनातन्यांनी आपले मनाचे दरवाजे उघडे केले पाहिजेत. सनातन्यांनी आपल्या स्पृश्य-अस्पृश्य मतावर ठाम असल्याने मंदिर प्रवेश प्रवेशासाठी त्यांना सत्याग्रह करावा लागला, कारण सनातन्यांनी टोकाची भूमिका घेतली होती. त्या सनातन यांना उद्देशून ते आपल्या अग्रलेखात स्पष्ट म्हणतात, की देवळांचे दरवाजे लागल्याने धर्माचे रक्षण कसे होईल काय धर्मरक्षणाचे साधन देवळाचे दरवाजे हेच काय धर्म मनुष्याचा द्वेष करणार आहे काय धर्माचे रक्षण व वृद्धी व्हायची असेल तर नादान सनातन्यांनो अगोदर मनाचे दरवाजे उघडा. असा सूचक व प्रतिकात्मक विचाराचा टोला लगावला. त्यांचा हा हल्ला निर्भीड स्वरूपाचा होता.

थोडक्यात मुकुंदराव पाटलांनी आपल्या अग्रलेखातून दरिद्री दलितांच्या अस्पृश्यतेची नेमकी कारणे कोणती आहेत. त्याच्या या दयनीय अवस्थेला कोण जबाबदार आहे. याचा वेध याठिकाणी घेतला आहे.

तत्कालीन समाजव्यवस्थेचा स्वार्थी व बेगडी दृष्टीकोण

मुकुंदराव यांचे वैचारिक क्षेत्र म्हणजे त्यांचे अग्रलेख होय. त्यांच्या अग्रलेखातील लिखाणाला तलवारीची धार आहे. त्यांचे हे अग्रलेख तत्कालीन समाजव्यवस्थेचे बेगडी वास्तव चव्हाट्यावर आणणारे आहे. उदा. कोणत्याही धार्मिक विधी करण्यासाठी पुरोहितांकडून बहुजन समाजाची होणारी आर्थिक लूट यासंदर्भात त्यांनी आपल्या अग्रलेखात सविस्तर पणे

लिहिले आहे. हिंदू धर्माच्या ठेकेदारांनी व धर्मपंडितांनी मोठी चूक केल्याने हिंदू धर्म व हा देश येथील समाज आज दोनशे वर्षे मागे गेला आहे.

धार्मिक कार्यासाठी फोलपणा व त्यांची निष्क्रियता अतिशय अभ्यासपूर्वक मांडताना त्यांचा “पूजा पुरोहित की बोला- पुरोहित” हा अग्रलेख वाचल्यावर त्याची कल्पना येते ते म्हणतात धार्मिक विधीच्या अवडंबरांमुळे व समाजाच्या विलासी स्वभावामुळे धार्मिक कृत्य लागणाऱ्या लोकांस बोलून त्यांना दोन पैसे देऊन कार्यभाग उरकून घेण्याची पद्धत रूढ झाल्याने पुरोहितांची स्तोम माजले. धार्मिक विधी मंत्रतंत्र साठी कोणाच्या मध्यस्थीची गरज नाही. मोठ्या प्रमाणात धार्मिक ग्रंथ उपलब्ध आहेत. हवे ते धार्मिक कार्य पार पाडता येणे शक्य आहे. त्यामुळे कोणीही पुरोहिताशिवाय ते कर्म विधी करू शकतो. दक्षणा देण्याचा प्रश्न येत नाही. म्हणूनच सत्यशोधक समाजाने पुरोहितांची याच तत्वानुसार हकालपट्टी केली. या खूळचट रूढी परंपरा व पुरोहितांचा स्वार्थ यावर मुकुंदराव यांनी कडाडून टीका केली. बहुजन समाजाला जागृत करण्याची ही काम मुकुंदराव यांच्या अग्रलेखांनी केले आहे. कोणी पत्रपंडित जर चुकीच्या मार्गाने इतिहासाचे दाखले देत असेल तर मुकुंदराव त्याचे मुद्दे खोडून काढून त्यातील पोकाळ फोलपणा उघडकीस आणत. त्यांनी धर्मग्रंथांची परखड चिकित्सा करून त्यातील बनवाबनवी उघडकीस आणली आहे. म्हणून ते श्रेष्ठ दर्जाचे तत्त्वचिंतक समाज संशोधक, विचारवंत ठरतात. त्यांचे अग्रलेख म्हणजे बहुजन समाजाला नवसंजीवनी देणारे अग्रलेख आहेत. समाज परंपरेचा पूर्वापार चालत असलेला वारसा जर असाच चालत राहिला तर भारत हा देश केव्हाच डबघाईस गेल्यावाचून राहणार नाही, हे त्यांनी आपल्या अग्रलेखातून स्पष्ट केले आहे. आजही त्यांच्या अग्रलेखाची फार आवश्यकता आहे असे वाटल्यावाचून राहत नाही.

●●

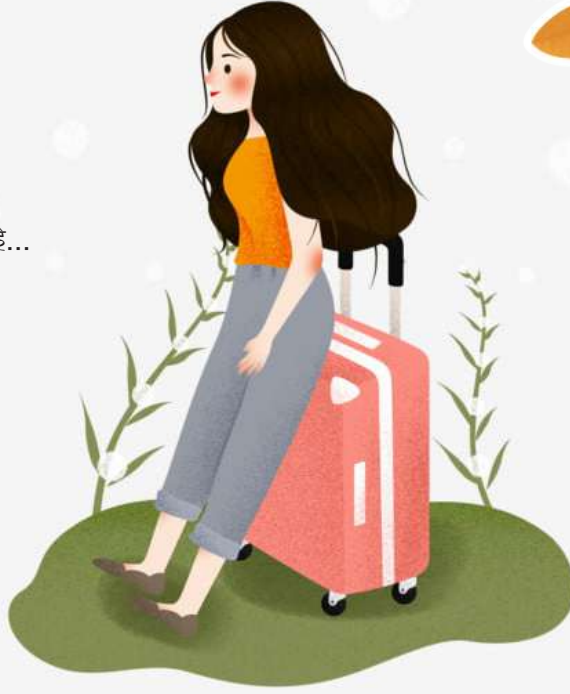

चविष्ठ प्रवास

आयुष्याच्या प्रवासात थोडी मिरची हवी,
झणझणीत अशी जरा तरी हवी...
मुळमुळीत जगण्यात काय अर्थ आहे,
आयुष्यात तिखटपणाच नसेल तर प्रवास व्यर्थ आहे...
आयुष्याच्या प्रवासात थोडा गोडवाही हवा,
रागाचा चहा फुंकर मारून प्यावा...
जिभेवर नेहमी ठेवावी खडी साखर,
आयुष्याच्या ताटात वाढली जाते गोड भाकर...
आयुष्याच्या प्रवासात थोडा आंबटपणाही असावा,
लोणच्याप्रमाणे त्याला नात्यातही मुरू द्यावा...
खट्याळपणाच जर नसेल नात्यात,
तर मज्जा कशी येईल प्रवासात...
आयुष्यात असावं थोडं तुरटपणही,
विचारांतली बाजूला होईल घाणही...
पारदर्शी होतील सारी नाती,
मनाच्या जखमेवर लावा प्रेमाची माती...
आयुष्याच्या प्रवासात थोड कडू ही हवं,
आवडत नसलं तरी तोंड वाकडं करून का होईना ते घ्यावं...
आपला कडूपणा मात्र आपल्यासाठीच वापरावा,
विचार निरोगी राहण्यासाठी थोडा थोडा तो चाखावा...
एक चव मात्र राहिली... खारट!
हिचं प्रमाण चुकलं की सारं बेचव होईल...
प्रेम आणि प्रामाणिकपणा हरवून जाईल,
व्यवस्थित जर वापरला खारटपणा प्रवासात,
तर सुख चालून येईल आयुष्यात...!

पाबळे स्वप्नाली

द्वितीय वर्ष, वाणिज्य व्होक

रातरंज

आत्मसन्मान और गुस्से में,
रातरंज का खेल चल रहा था...
बड़ा रंगीन खेल है ये,
प्यार को जो दाव पे लगाया था...
गुस्से को अपना राजा बचाना था,
आत्मसन्मान अपना वजीर चला रहा था...
गुस्से का घोड़ा बेलगाम दौड़ रहा था,
आत्मसन्मान का उंट उसे भगा रहा था...
खुशियों वाले प्यादे, अपनेही धुन में मस्त थे,
एक एक करके, अंजाने में मर रहे थे...
गुस्से का हाथी सीधे टक्कर मारता,
अपनाही सुख गुस्से की खाई में धकेलता...
पता नहीं इसमें जीत किसकी होगी?
या फिर सदियों ये जंग ऐसेही चलती रहेगी...

पाबळे स्वप्नाली

द्वितीय वर्ष, वाणिज्य व्होक.

प्राचीन भारतीय मंदिर स्थापत्यकलेचा उदय आणि विकास

नव्वरे अजय

तृतीय वर्ष कला, इतिहास

प्रस्तावना

माणसाच्या जीवनात मंदिराचे स्थान काय आहे, त्याची खरोखरच आवश्यकता असते काय, असल्यास कशासाठी इत्यादी प्रश्न सहजच एखाद्या जीज्ञासूच्या मनात येणे शक्य आहे. मंदिर माणसाने निर्माण केले आहे. आणि हे काम तो हजारो वर्ष करत आलेला आहे. हे लक्षात घेता त्याच्या जीवनातील मंदिरांचे महत्त्व लक्षात येते. जगभरात सर्व धर्म पंथामध्ये धार्मिक वस्तूंचे अस्तित्व दिसून येते. भारतीय संस्कृतीच्या वैशिष्ट्यांपैकी मंदिर स्थापत्य हे एक वैशिष्ट्य आहे. प्रत्येक धर्मात या वास्तूला वेगवेगळी नावे असली तरी उद्देश मात्र एकच आहे. तो म्हणजे अध्यात्मिक प्रगती. पुराने, सूत्र, अर्थशास्त्र या प्राचीन ग्रंथात मंदिरांसाठी देवालय, देवतायन, देवकुल, देवग्रह असे शब्द अधिकतम वापरला जाऊ लागला. उत्तरेत प्रासाद तर दक्षिणेत मंदिरासाठी विमान शब्द वापरला जाऊ लागला.

धार्मिक वास्तूंचे वर्गीकरण केल्यास मंदिरे किंवा देवालये हि महत्त्वपूर्ण ठरतात. देवालय म्हणजे देवाचे घर या स्वरूपातील वास्तू होय. सामान्यपणे देवाची मूर्ती यात विराजमान असते. मंदिरात नैवेद्य, मनोरंजनासाठी नृत्य-नाट्य-गायन, शेजघर या सुविधा देवासाठी केल्या जातात. पितरांच्या

पुजानातून आलेल्या स्मूर्ती मंदिर हा धार्मिक वास्तूंचा दुसरा प्रकार होय. इजिप्तचे पिरॅमिड, भारतातील स्तूप समाध्या, छत्र्या या सर्वांचा समावेश स्मूर्ती मंदिरात होतो. तिसरा प्रकार म्हणजे सार्वजनिक प्रार्थनास्थान या ठिकाणी एकत्र प्रार्थना केली जाते. चर्च मस्जिद यांचा समावेश तिसऱ्या प्रकारात होतो.

मंदिर, स्तूप, चर्च, मस्जिद या धार्मिक वास्तूंच्या स्थापत्य शैलीतही लक्षणीय फरक असल्याचे जाणवते. हिंदूंच्या धार्मिक वास्तूमध्ये मंदिरांना अतिशय महत्त्व आहे. द्रविड, नगर, वेसर या मंदिर स्थापत्याच्या विकसित शैली आहेत.

भारतातील मंदिर निर्मितीची सुरुवात आणि विकास

प्राचीन भारतीय इतिहासात आर्यांची आक्रमणे (इ. स. पूर्व १५००) व बुद्धांचे आगमन इत्यादी इ. स. पूर्व ५६६- इ. स. ४८६ या कालखंडादरम्यान मंदिर अस्तित्वाचा कोणताही पुरावा उपलब्ध होत नाही. याचा अर्थ असा होत नाही की, या कालखंडात मंदिरांचे अस्तित्त्वच नव्हते. या कालखंडात मंदिर अस्तित्वाचे पुरावे न मिळण्याचे कारण म्हणजे बांधकामासाठी वापरले जाणारे कमी टिकाऊ आणि नाशवंत माध्यम. या काळात बांबू, लाकूड, विटा, माती यांचा वापर बांधकामासाठी केला गेला. दिल्ली व आग्रा हे अपवाद वगळता भारताच्या उत्तरेस

मैदानी भागात चांगल्या प्रतीच्या दगडाचा अभाव होता. हिमालयाच्या पायथ्याशी उपलब्ध असणारा दगडही हलक्या दर्जाच्या मिश्र दगड असून तो कोरीव कामासाठी अयोग्य ठरतो. तर दुसऱ्या बाजूला या प्रदेशात लाकूड मोठ्या प्रमाणात व सहज उपलब्ध होते. त्यामुळे या कालखंडात उपलब्ध लाकडाचा अधिक वापर केला गेला. परिणामी या कालखंडातील मंदिरे अधिक चीरस्थायी ठरू शकली नाहीत. बौद्ध धर्मप्रसाराच्या हेतूने भारतात सर्वप्रथम गुहामंदिरे निर्माण केली गेली. बौद्ध, जैन व शेवटी हिंदू गुहामंदिरांची निर्मिती केली गेली. या गुहा मंदिरांबरोबरच बांधीव मंदिरांचाही कालानुक्रमे विकास होत गेला.

मंदिर संकल्पनेच्या विकासातील सुरुवातीचे मंदिराचे स्वरूप अतिशय साधे होते. सामान्य जमिनीपेक्षा थोड्या उंच जागी प्रतिमा स्थापन करत व त्याच्या चारही बाजुस वेदिका असत. नंतर वेदिकांवर अच्छादन टाकले जाऊ लागले. प्राचीन आहात नाण्यांवर मंदिरांचे हे साधे स्वरूप दिसून येते. अर्थात या वास्तूचे सुरुवातीचे स्वरूप साधे असे. मंदिर स्थापत्य विकासाच्या पुढच्या टप्प्यात प्रत्यक्ष पूजाविधी करणाऱ्या व्यक्तींना व भक्तांना एकत्र येण्यासाठी जागा उपलब्ध करून देण्यात आली. भूपाळी म्हणून देवाला सकाळी उठविणे, नैवेद्य दाखविणे, संगीत नृत्याद्वारे करमणूक करणे हे देवाच्या दिनचर्याचेच भाग होते. या सर्व उपचारांना रंगभोग आणि अंगभोग अशी नावे आहेत. देवाच्या या दिनचर्येला सुसंगत अश्या रितीने मंदिराच्या रचनेतही बदल करण्यात येऊ लागली. देवासाठी शेजघराची निर्मिती झाली. मंडप आणि गर्भगृह यांच्यामध्ये अंतराळ कक्षाची निर्मिती होऊ लागली. तसेच नृत्य गायनाकरिता मंडपात रंगशिलेची योजना करण्यात येऊ लागली. कालांतराने प्रदक्षिनापथ असलेली सांधार पद्धतीची मंदिरे बांधली जाऊ लागली.

हेमाडपंथी मंदिरे

प्राचीन मंदिरांच्या बांधकामाचे खास वैशिष्ट्य म्हणजे चुन्याच्या सहाय्याविना किंवा कोणत्याही प्रकारचे सांधीद्रव्य न वापरता मंदिर बांधणीसाठी वेगवेगळ्या आकारात घडविलेले दगड आंतरआडक पद्धतीने एकमेकात बसून ही मंदिरे बांधली गेली. अशा रीतीने बांधलेल्या मंदिरांना हेमाडपंथी मंदिरे म्हणण्याचा प्रघात आहे. वास्तविक अशी शुष्कसांधी मंदिरे भारतात सर्वत्र आढळतात. इतर प्रांतातील अशा प्रकारच्या मंदिरांप्रमाणेच महाराष्ट्रातही ह्या मंदिराची कोणत्यातरी आख्यायिकेतील

व्यक्तींशी सांगड घातली गेल्याचे आढळते. अशी सांगड घातली गेलेली व्यक्ती एकतर स्थपती तरी असते किंवा मंदिर बांधणीचा आर्थिक भार उचलणारी अश्रयदाती तरी असते. कर्नाटकात अशा प्रकारच्या मंदिरांची सांगड जक्कणाचार्यांशी घातली जाते. आणि महाराष्ट्रात अशा मंदिरांना हेमाडपंथी संबोधण्यात येते. बहुतांशी भारतात पसरलेल्या स्थापत्य परंपरेची सांगड कोक्कासाशी घालण्यात येते. हेमाडपंथ किंवा हेमाद्री हा यादव साम्राज्यात करणाऱ्या पदावर कार्य करत होता. हेमाद्रीने राजाश्रयाच्या जोरावर अनेक मंदिरे बांधली. खरे तर शुष्कसांधी प्रकारची मंदिरे हेमाडपंथाच्या उदयापूर्वीही बांधली जात होती. परंतु त्याने या प्रकारच्या मंदिर बांधणी कार्याला बरेच प्रोत्साहन दिले असावे म्हणूनच कालांतराने हा मंदिर बांधणीचा प्रकार त्याच्याच नावाने ओळखला जाऊ लागला असावा.

शिलालेखांचा पुरावा अभ्यासाला तर अशा प्रकारची मंदिरे १९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धापासूनच बांधण्यात येत होती असे दिसते. पण हेमाद्री किंवा हेमाडपंत हा १३ व्या शतकातला आहे. अर्थातच ११ व्या आणि १२ व्या शतकातील अशा प्रकारचा शुष्कसांधी प्रस्तर मंदिरांना हेमाडपंथी संबोधने उचित ठरणार नाही.

मंदिर स्थापत्याच्या शैली

प्राचीन भारतात मंदिराच्या नागर आणि द्रविड या दोन मुख्य शैली आढळतात. दोन शैलीतील काही घटकांच्या मिश्रणाने तिसरी वेसर शैली उदयास आली. भौगोलिक दृष्ट्या नागरशैली ही प्रामुख्याने उत्तर भारतात म्हणजेच हिमालय पर्वत ते विंध्य पर्वतापर्यंतच्या प्रदेशात दिसून येते. तर वेसर शैली मध्य भारतात विंध्य पर्वत ते कृष्ण नदीपर्यंतच्या प्रदेशात प्रामुख्याने आढळते. उपरोल्लिखित तीन शैली जरी तत्कालीन भारत वर्षात सर्व स्थापतींनी समावेश केल्याचे आढळून येते. उत्तर भारतात कोणतेही प्राचीन मंदिर द्रविड शैलीत बांधले गेल्याचे आढळणार नाही. नागर शैलीचे मुख्य आचार्य शंभु, गर्ग, अत्रि, वसिष्ठ, पराशर वृहद्रथ, विश्वकर्मा व वासुदेव मानले जातात. दक्षिण परंपरेच्या द्रविड शैलीचे आचार्य ब्रम्हा, मय, मातंग, भृगु हे होते. नागर आणि द्रविड या दोन शैलीमधील फरक अभ्यासताना एक गोष्ट सहज जाणवते ती अशी की नागर मंदिर शैलीत वास्तू खूप उंच दिसावी असा प्रयत्न केला जातो. तर द्रविड मंदिरात विस्ताराला महत्त्व मिळाले आहे. एकात उर्ध्ववृत्ती तर दुसऱ्यात समतल वृत्ती दिसते. द्रविड शिखर तुलनेने कमी उंचीचे असते.

यात पूर्ण शिखराच्या उंचीऐवजी, प्रत्येक मजल्याच्या पृथक अविष्काराला महत्त्व दिले आहे. या उलट नगर शैलीतील मंदिरात वरवर झेपावत जाण्याची प्रवृत्ती प्रकर्षाने जाणवते. याला अनुसरूनच भिंतीची रचना करून छायाप्रकारचे उभे पट्टे तयार केले जातात. नागर व द्रविड शैलीच्या शिखरांमध्ये काही प्रमुख लक्षणे किंवा अंगे दिसून येतात.

नागर शैलीच्या शिखरांमधील प्रमुख लक्षणे/अंगे

मूलमंजिरी (मुख्य शिखर), एकावर एक निमुळती होत जाणारी जाड कडी रचल्यासारखी ठेवण, लता किंवा लतिना, शिखराच्या चारही बाजूस मध्यावर निमुळत्या होत जाणाऱ्या पट्ट्या, उरोमंजिरी-उपशिखर अथवा मूळ शिखराची लहान प्रतिकृती, उरूशुंग शिखराच्या चारही बाजूस वर निमुळती होत जाणारी छोट्या शिखराची मालिका, शुकनास किंवा नासी मंदिर प्रवेशद्वाराच्या दिशेस असणारी, पोपटाच्या चोचीसारखी गावाक्ष्याकृती स्कांद-शिखर जिथे संपते ती बाजू, गल-दंडगोल (मानवी गळ्यास दृश्य भाग), आमलक (आवळ्यासारखा भाग), कलश ही नागर शैलीतील प्रमुख लक्षणे आहेत.

द्रविड शैलीच्या शिखरांमधील प्रमुख लक्षणे/अंगे

वेदि (शिखराला उचलून धरणारा भाग), तल (एकावर एक निमुळते होत जाणारे मजले), हारान्तर, प्रत्येक तलांवर भोवतीने असणारी शिखरांची मालिका, हारान्तराच्या मध्ये असणारे उर्धागोलाकृती आडवे शिखर, कुट (हारान्तराच्या चार टोकास चार वेगळ्या धाटणीची लहान तलयुक्त शिखरे, अल्प अथवा क्षुद्रविमान, स्तुपी आणि कुम्भाची मालिका वा नुसता कुंभ ही द्रविड शैलीतील प्रमुख लक्षणे आहेत. नागर शैली आणि द्रविड शैली यांच्या एकत्रीकरणातून वेसर शैलीचा विकास झालेला दिसून येतो. या वेसर शैलीमध्ये नागर आणि द्रविड या दोनही शैलीतील लक्षणे दिसून येतात. अशा प्रकारे प्राचीन भारतामध्ये मंदिर स्थापत्यकलेत नागर द्रविड आणि वेसर शैलीचा विकास झालेला दिसून येतो.

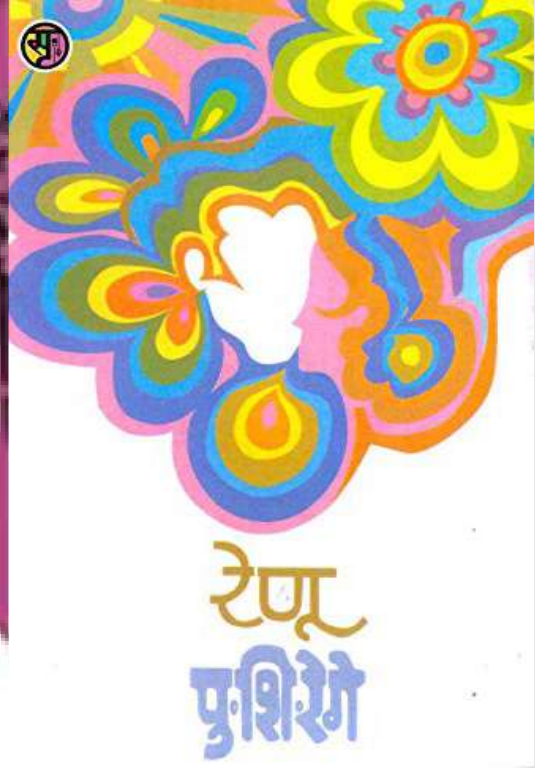
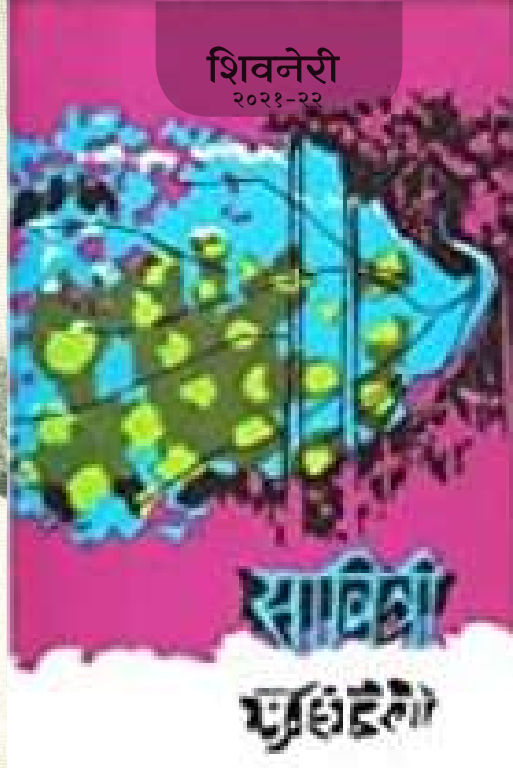
••

सात कोड्यांना गौतम बुद्धांनी दिलेली उत्तरे.

१. या जगात सगळ्यात टोकदार वस्तु कोणती?
शिष्य : तलवार
गौतम बुद्ध : जीभ
२. या जगात आपल्यापासून सगळ्यात दुर काय आहे?
शिष्य : सूर्य, चंद्र, आकाशगंगा
गौतमबुद्ध : भूतकाळ
३. या जगातील सगळ्यात मोठी गोष्ट कोणती?
शिष्य : पर्वत, पृथ्वी, सूर्य
गौतमबुद्ध : हाव
४. पृथ्वीवरील सगळ्यात वजनदार वस्तू कोणती?
शिष्य : पोलाद, लोखंड, हत्ती
गौतमबुद्ध : वचन
५. पृथ्वीवरील सर्वात हलकी वस्तु कोणती?
शिष्य : कापूस, हवा, धुळ, पाने
गौतमबुद्ध : मी... आणि मी पणा
६. पृथ्वीवरील माणसाच्या सगळ्यात जवळची गोष्ट कोणती?
शिष्य : आईवडील, मित्र, नातेवाईक
गौतमबुद्ध : मृत्यू
७. या जगात करता येण्यासारखी सगळ्यात सोपी गोष्ट कोणती?
शिष्य : खाणे, पिणे, फिरणे
गौतमबुद्ध : आपल्याकडे असलेले ज्ञान इतरांना देणे.

••

सावित्री : स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील सामाजिक परिस्थितीचे प्रतिबिंब असणारी कादंबरी बोखारे अल्का

एम. ए. भाग-१, मराठी

पु. शि. रेगे यांची 'सावित्री' ही पत्रात्मक कादंबरी १९६२ मध्ये प्रकाशित झाली. काव्यप्रांतात आपल्या प्रतिभेने एक वेगळीच ओळख निर्माण करणाऱ्या पु. शि. रेगे यांनी ही कादंबरी तेवढीच काव्यात्मक अशी लिहिली आहे. प्रस्तुत कादंबरी स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील सामाजिक व राजकीय परिस्थितीवर प्रकाश टाकते. ही सर्व कादंबरी पत्राच्या स्वरूपात असून त्यात सर्व पत्रेच सामावलेली आहेत. या कादंबरीतील एकोणचाळीस पत्रातून लेखकाने सावित्री उर्फ साऊची प्रेमकहाणी मांडली आहे. त्या पत्रातून त्यांनी साऊच्या जीवनातील वेगवेगळ्या घटना प्रसंगाचा परिचय करून दिला आहे. त्यातून तत्कालीन कालखंडातील सामाजिक परिस्थितीवर भाष्य केले आहे. 'सावित्री' कादंबरी म्हणजे सावित्रीने लिहिलेली पत्रे होय. सावित्री ही आईविना लहानाची मोठी झालेली तरुणी आहे. जिचा सांभाळ तिचे वडिल अतिशय काळजीपूर्वक करतात व जे तिला तिच्या वागण्यावरून, स्वभावगुणांवरून तिला 'आनंदभाविनी' असे संबोधतात. त्याचा नावाने ते तिला सतत बोलावत असतात. ते तिला तिच्या आईची कमतरता कधीही भासू देत नाहीत. तिच्या आईच्या मृत्यूनंतर तेच तिचे आई व बाबा ही बनतात. अशी ही आईविना लहानाची मोठी झालेली

सावित्री अतिशय समजुतदार आहे. ती म्हणजे 'मोर हवा असेल तर आपणच मोर व्हायचं.' अशी ती आत्मसमर्पण करणारी, समजुतदार अशी मुलगी आहे. त्याचबरोबर ती हुशार आहे. चांगल्या वाईटाचा विचार करून वागणारी वैचारिक स्वभावाची ती आहे.

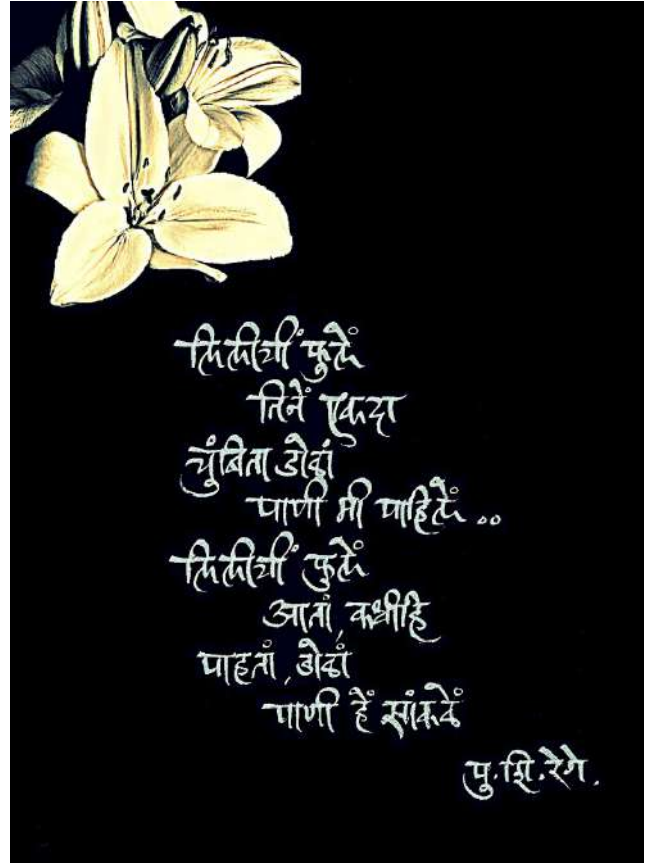
'सावित्री' या कादंबरीचे केंद्रस्थान असणारी साऊ उर्फ सावित्री एक निखळ, निरागस मुलगी आहे. 'सावित्री' ही पत्रात्मक कादंबरी असली तरी सावित्रीने लिहिलेल्या काही पत्रातून ती आपल्या सानिध्यात असणाऱ्या, परिचयाच्या व्यक्तीचे वर्णन करून त्याचे स्वभावविशेष कळविते. यातील सर्वच पत्रे सावित्रीची असल्याने तिला मुख्य पात्रांमध्ये स्थान मिळते. कॉलेजमध्ये शिकणाऱ्या साऊला विणावादनाचा छंद आहे. लहानपणीच मातृछत्र हरवलेली सावित्री सतत कामात व्यग्र असणाऱ्या वडिलांच्या म्हणजेच आप्यांच्या छत्रछायेखाली वावरते. संपर्कात येणाऱ्या प्रत्येकाला जीव लावून आपलेसे करण्याचा प्रयत्न करते. तिचे आपल्या आप्यांवर निरतिशय प्रेम आहे. त्या प्रेमापोटीच त्यांची देखभाल करण्याकरिता ती जपानला त्यांच्यासोबत जाते. तिच्या या मनमिळाऊ, आनंदी स्वभावामुळे आप्या तिला, आनंदभाविनी' असे संबोधतात. ही आऊ फक्त

खेळकरच नव्हे तर समजुतदार व विचारीही आहे. लहानपणी केलेल्या तिच्या हट्टाच्या त्यावेळी सर्वांनाच त्रास झाला म्हणून तिनं कधी हट्टच केला नाही. 'जे जे हवं ते ते आपणच व्हायचं' अशा विचारानेच ती वागली. तिचं एका तरुणावर प्रेम आहे पण तेही थिल्लर नाही. त्यातही प्रौढपणा आहे. तिच्या प्रियकराचं तिच्याकडे येणे रद्द होते तेव्हा ती चिडत वा रागावत नाही. फक्त म्हणते, "फार पुढं पाहू नये आणि मागचं पुन्हा रंगवू नये." अशी नवी शिकवण घेऊन ती स्वतःची समजूत स्वतःच काढते. प्रेम, प्रीती, अनुराग इत्यादी गोष्टींची तिला अपूर्वाई वाटत नाही तर "स्वतःला कुठंतरी स्थिर करण्यासाठी आपणही केवळ निशाण म्हणून वापरतो." असं ती मानते. या सावित्रीचे तिच्यापेक्षा कॉलेजमध्ये तिला निअर असणाऱ्या विद्यार्थ्यांवर तिचे निरतिशय प्रेम आहे. तो तिला भेटण्यासाठी येणार हे समजताच ती खूप आनंदी होते. त्यासाठी खास बेत आखते. ती त्याला लिहिलेल्या पत्रात लिहिते, "मी फिकट जांभळ्या रंगाची माझी आवडती साडी नेसून येईन. हातात तुमच्या सत्कारासाठी दोन वेचक फुलं असतील. तुम्ही मला पाहिल्यावर तुमच्या हातातली काठी वर करा.

आपण तिरुपेटहून एकदम घरी नाही जायचं... बगीनं प्रथम इथूनच जवळ कच्चीरचं तळं आहे. तिथं जाऊ. तळ्यापाशी होयसळांच्या वेळचं एक जुनं देऊळ आहे. तिथच जेवण करू आणि मग घरी येऊ." असा आपला बेत कळविते. पण त्याचं येणं रद्द झाल्यावर खूप दुःखी होते. तिला त्याचे खूप वाईट वाटते. पण त्याने ती निराश होत नाही किंवा कोणताही त्रास करत नाही. पुढे जाऊन ही सावित्री आप्पांबरोबर जपानला जाते. तेथील आनंद मिशनमध्ये चांगलीच रमते अनेक नवनवे मित्र-मैत्रीणी बनवते. आप्पांशी, एजवर्थशी तात्विक चर्चा करते. आपल्या ल्योरो नावाच्या खास मैत्रीणीच्या सहाय्याने 'हसरं झाड' या शीर्षकाचे नाटक बसवते. तिचा जपानमधला वेळ अत्यंत आनंदात व्यतित होत असतो. आप्पांचीही व्याख्याने सुरू असतात. त्याचबरोबर त्यांच्या 'Exprience And Growth' या पुस्तकाचही काम जोमाने चालू असते. परंतु याच दरम्यान पुस्तक त्यांचे हे पुस्तक प्रकाशन होण्यापूर्वीच आजारपणातच आप्पांच निधन होते. त्यानंतर साऊ जपानमध्ये 'आझाद हिंद सेनेत' 'परिचारिका' म्हणून काम करते. तेथे तिचा मेजर अग्निहोत्री व त्यांच्या पत्नीशी परिचय होऊन सलोखा निर्माण होतो. पण थोड्याच अवधित ते दोघेही मृत्यू पावतात. तेव्हा सावित्री त्यांच्या

नुकत्याच जन्मलेल्या बीनास दत्तक घेऊन भारतात परतते व काही दिवसांनी आपल्या प्रियकरालाही भारतात बोलावून घेते.

सावित्री स्वतःच्या स्वभावाने निर्माण केलेल्या, जोपासलेल्या नात्यात आपल्या प्रेमाचा अडसर बनू देत नाही. म्हणूनच ती ल्योरी भेटायला आल्यावर इलंडहून येणाऱ्या प्रियकराला थांबवते. सुखाविषयीचे तिचे विचार अलौकिक आहेत. ती म्हणते, "दुःखाच्या पलिकडचं जसं एक सुःख असतं तसं सुखाच्याही पलिकडच्या सुखात सुख आणि दुःख दोन्ही सामावून घेतलेली असतात." (पृष्ठ ७६) यावरून तिचे सुख दुःखाबद्दलचे विचार समजतात. अशी ही स्वभावाने थंड पण सहजासहजी न गांगरणारी, सर्वांना आपलसं करणारी स्वाभिमानी साऊ इथे या कादंबरीत लेखकाने चित्रीत केली आहे. अशा या सर्वगुणसंपन्न सावित्रीची ही कथा तिच्याच पत्रातून अनुभवास येते. या कादंबरीतून रेगे या कादंबरीत पत्रात्मक घाटाचा वापर करून थोडक्या अवकाशात मोठा आशय व्यक्त करतात. या कादंबरीतून सावित्रीचा जीवनपट, तिचे सुख, दुःखाचे क्षण, स्वभाववैशिष्ट्ये इत्यादींचे दर्शन घडते.

स्वातंत्र्य संग्राम

आज सलाम आहे त्या वीरांना
ज्यांच्यामुळे आज हा दिवस पाहिला
ती आई आहे भाग्यशाली
जीच्यापोटी जन्मलेल्या वीरांमुळे
हा देश अखंड राहिला
याच स्वातंत्र्यवीरांना करुया रात:रात प्रणाम
त्यांच्या निस्वार्थ प्रेमानेच भारत बनला महान
आज उत्सव तीन रंगांचा
आभाळी आहे सजला
नतमस्तक मी त्या सर्वांसाठी
ज्यांनी भारत देश घडविला
स्वातंत्र्याचा ध्वज फडकतो, सूर्य तळपतो प्रगतीचा
भारत भुमिच्या प्रगतीला, मानाजा मुजरा
आईने मुलाचे दान दिले
विवाहितेने सौभाग्य पणाला लावले.
मुलींनीही शस्त्र धारण केले
देशालाच आपला दागिना मानले
तेव्हा हे स्वातंत्र्य उदयास आले
हे राष्ट्र देवतांचे, हे राष्ट्र प्रेषितांचे
चंद्र, सूर्य नांदो, स्वातंत्र्य भारताचे
ज्यांनी लिहिली स्वातंत्र्याची गाथा
त्यांच्या चरणी ठेऊन माथा
देते तुम्हा सर्वांना
अमृतमहोत्सवाच्या हार्दिक हार्दिक शुभेच्छा

काळे अंकिता
अकरावी, वाणिज्य

हॉस्टेल लाईफ

सोपं नसतं हो घर सोडून बाहेर राहणं आणि
लक्षाआधीच परकं होणं. चार भिंतीत जगणारी आईबाबांची
मुलं अचानक चार दिशांची होऊन जातात. नातेवाईक
म्हणतात, पोरगी मॉडर्न होऊन बिघडली. खरं तर
बिघडलेली नसते, जगायला शिकले जगाप्रमाणे. घरच्यांना
वाटतं की मोकळेपणा मिळाला आता कशी वागतील? पण
खरं सांगू मोकळेपणा नसतो, दडपण असतं बाहेर राहतो
याचं. घरी जायचं म्हटलं तर एखादी मुलगी लग्न करून
घरी येते तसा आनंद होतो. मग तो मुलगा असो किंवा
मुलगी. पाण्याचा ग्लास कधी घरात न उचलणारी आज
अचानक कपड्यांचा ढीग उचलतात, धुतात, छोट्या
छोट्या गोष्टींवर रडणारी ती, आज अचानक स्वतःचे अश्रू
जगापासून लपवू लागते. एक रूम न पुरणारे आता, एका
कॉट वर Adjust होतात. जेवताना ना ना नखरे करणारे,
आता रोज डाळीच्या आमटीवर भागवून घेतात. घरी
असताना Party साठी रडून पैसे मागणारा तो, आता पैसे
संपतील म्हणून पोटाला मारतो. नातेवाईकांना वाटतं बाहेर
शिकायला गेली तर गर्व चढला, पण गर्व नसतो तो,
बाहेर राहून माणसं ओळखायला शिकलेला असतो. बाहेर
राहतो आम्ही पण सगळ्या सुख-सुविधा आणि इच्छा
मारून म्हणूनच बाहेर राहणं वाटतं, तितकं सोप्यं नसतं...
सोप्यं नसतं.

कांगले विद्या
तृतीय वर्ष, वाणिज्य

भारतीय अर्थव्यवस्था

जाधव सलोनी

द्वितीय वर्ष कला, अर्थशास्त्र

भारतीय अर्थव्यवस्था

ही अमेरिकन डॉलरच्या विनिमयाच्या दरात मोजल्यास जगातील १२ व्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था आहे. भारताचे वार्षिक सकल उत्पन्न १.०८९ अब्ज डॉलर एवढे आहे. क्रयशक्तीच्या समानतेचा निष्कर्ष लावला तर भारताच्या अर्थव्यवस्थेचा जगात तिसरा क्रमांक लागतो. जगातील सर्वात वेगात वाढणाऱ्या प्रमुख अर्थव्यवस्थांमध्ये भारताचा चीन पाठोपाठ दुसरा क्रमांक आहे. भारताचा आर्थिक विकासदर २००६-०७ ह्या आर्थिक वर्षात ९.४% एवढा होता. परंतु अतिशय मोठ्या लोकसंख्येमुळे भारताचे वार्षिक दरडोई उत्पन्न मात्र ९६१ डॉलर एवढेच आहे तर PPP वर आधारित वार्षिक दरडोई उत्पन्न ४,१८२ डॉलर एवढे आहे. जागतिक बँक भारताची “अल्प-आय असणारी अर्थव्यवस्था” अशी गटवारी करते.

भारताच्या अर्थव्यवस्थेत खूपच वैविध्य दिसून येते. शेती, हस्त व्यवसाय, कापडगिरण्या, उद्योगधंदे, उत्पादन आणि विविध प्रकारच्या सेवा अशा अनेक गोष्टींचा समावेश त्यात होतो. भारतात काम करणाऱ्या लोकांपैकी दोन-तृतीयांश लोकांचा उदरनिर्वाह अजूनही शेती अथवा शेतीशी संबंधित उद्योगांवर चालतो. परंतु अर्थव्यवस्थेत विविध प्रकारच्या सेवांचाही वाढता

वाटा आहे आणि अलीकडे विविध सेवांवर आधारित व्यवसायही अर्थव्यवस्थेत अतिशय महत्त्वाची भूमिका बजावत आहे.

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या बऱ्याचशा काळात भारतामध्ये समाजवादी अर्थव्यवस्थेचा मार्ग अवलंबविण्यात आला. भारतात सुरुवातीस खाजगी क्षेत्राच्या अर्थव्यवस्थेतील सहभागावर परदेशांशी व्यापारावर आणि इतर देशांकडून भारतात होणाऱ्या थेट गुंतवणुकीवर कडक बंधने होती. मात्र १९९० च्या दशकाच्या सुरुवातीपासून भारताने हळूहळू परकीय गुंतवणुकीवरील आणि व्यापारावरील नियंत्रण कमी करून आपली अर्थव्यवस्था आर्थिक सुधारांद्वारे खुली करायला सुरुवात केली आहे. अतिशय वेगाने वाढणारी लोकसंख्या आणि वाढती आर्थिक आणि सामाजिक विषमता हे भारतापुढील महत्त्वाचे प्रश्न आहेत. गरीबी हा ही गंभीर प्रश्न आहे. मात्र स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर गरिबीचे प्रमाण बरेच घटत असल्याचे दिसते. अधिकृत चाचणीनुसार २००४-०५ मध्ये भारतातील २७% लोक दारिद्र्यरेषेच्याखाली होते. दारिद्र्य कमी करण्यासाठी त्यांच्या अडचणी दूर करण्याची गरज आहे.

इतिहास

भारताचा आर्थिक इतिहास तीन कालखंडांमध्ये विभागता येतो. १) १७ व्या शतकापर्यंतचा ब्रिटिशांचा राजवटी

आधीचा कालखंड, २) ब्रिटिशांच्या राजवटीचा कालखंड आणि अगोदरचा ३) स्वातंत्र्योत्तर कालखंड १९९१ नंतर भारताच्या सुरुवातीच्या आर्थिक धोरणांमध्ये महत्वाचे बदल केले गेले.

ब्रिटिशांच्या राजवटीपूर्वी

भारतामध्ये इ.स. पूर्व २८०० पासून इ.स. पूर्व १८०० पर्यंत सिंधू नदीच्या खोऱ्यामध्ये सिंधू संस्कृतीचा विकास झाला. सिंधू नदीच्या खोऱ्यातील या संस्कृतीतील बहुतांश लोकांचे प्रामुख्याने शहर हेच राहण्याचे ठिकाण होते. हे लोक उदरनिर्वाहासाठी प्रामुख्याने शेती हा व्यवसाय करीत असत. तसेच प्राणी पाळत असत. तसेच शस्त्रे आणि हत्यारे यांचा वापर करीत. अन्य शहरांशी व्यापार करीत. मापनासाठी हे लोक समान मापे आणि वजने वापरत.

ब्रिटिशांच्या राजवटीमध्ये

भारतावर १५० वर्षे राज्य करणारा ब्रिटन हा भांडवलशाही देश होता. १८५८ मध्ये प्रत्यक्ष भांडवलदारच (ईस्ट इंडिया कंपनी) इथे राज्य करत होता. त्यामुळे स्वातंत्र्याआधी भारतातही भांडवलशाही अर्थव्यवस्था अस्तित्वात होती. ब्रिटिशांची राजवट सुरु झाल्यापासून करांच्या नियमांमध्ये आणि करवसूली पद्धतीमध्ये भारतात मोठे बदल झाले. याचा सर्वात जास्त परिणाम भारतातील शेतकऱ्यांवर झाला.

स्वातंत्र्यप्राप्तीपासून १९९१ पर्यंत

भारताच्या स्वातंत्र्यानंतरच्या सुरुवातीच्या आर्थिक धोरणावर ब्रिटिश राजवटीमधील अनुभवांचा बराच परिणाम दिसून येतो. अनेक वर्षांच्या परकीय राजवटीमुळे ब्रिटिशांची धोरणे ही पिळवणुकीसमान होती, असे सुरुवातीच्या भारतीय नेत्यांचे व धोरणकर फेबियन समाजवादाचाही बराच प्रभाव होता. त्यामुळे भारतातील सुरुवातीची आर्थिक धोरणे स्वदेशी उद्योगांना सरकारकडून संरक्षण यासारख्या समाजवादी कल्पनांवर आधारित होती. आयातीला स्वदेशी पर्याय, सरकारच्या मदतीने औद्योगिकीकरण रोजगारामध्ये तसेच आर्थिक बाजारांमध्ये सरकारी नियंत्रण मोठ्या प्रमाणात सार्वजनिक उद्योग, उद्योगधंद्यांचे नियंत्रण आणि आर्थिक योजनांचे केंद्रीकरण अशा गोष्टींचा यामध्ये समावेश होता.

१९९१ नंतर

१९८० च्या दशकाच्या अखेरीस राजीव गांधी यांच्या सरकारने उद्योगांवरचे नियंत्रण कमी करण्यास सुरुवात केली. सरकारने किंमतींचे नियमन करणे कमी केले आणि उद्योगांवरचा

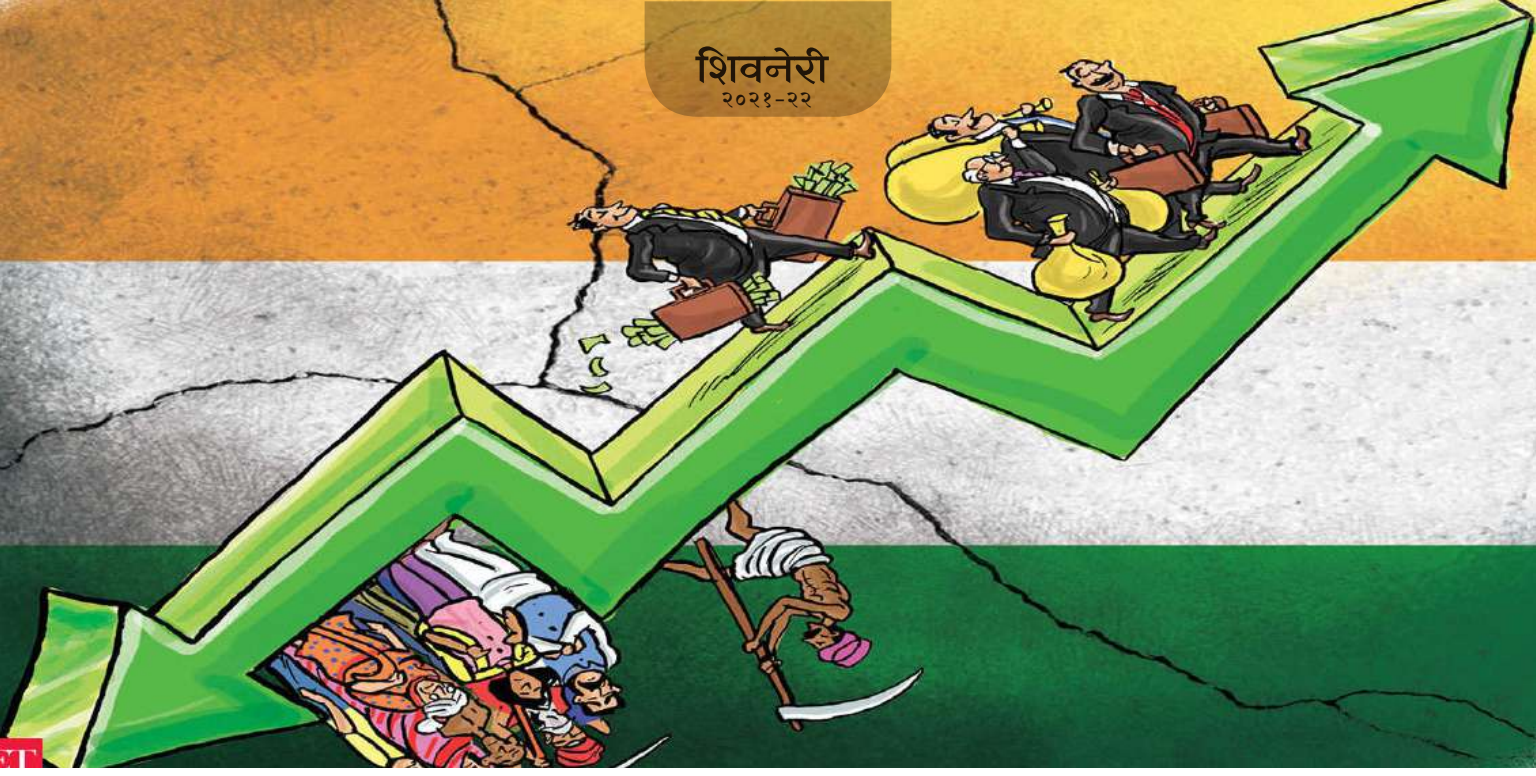
करही कमी केला. यामुळे विकासदर वाढण्यास सुरुवात झाली. परंतु त्यामुळे सहकारी महसूलातील तूट वाढली आणि सरकारच्या चालू खात्याचे स्वास्थ्यही बिघडायला लागले. शिवाय त्यावेळचा भारताचा व्यापारातील मोठा भागिदार असलेला सोव्हिएत युनियनच्या अस्तामुळे आणि आखाती युद्धामुळे वाढलेल्या कच्च्या तेलाच्या किंमतीमुळे भारतापुढे आयात-निर्यातीच्या समतोलचा मोठा प्रश्न निर्माण झाले. बाह्य देशांकडून घेतलेले कर्ज भारत वेळेवर परत फेडू शकेल की नाही? अशी शंका उत्पन्न झाली. ह्याला प्रतिसाद म्हणून तत्कालीन पंतप्रधान पी.व्ही. नरसिंहराव आणि त्यांचे अर्थमंत्री मनमोहन सिंग ह्यांनी आर्थिक उदारीकरण करण्यास सुरुवात केली.

१९९० नंतर विकसनशील देशांमधील सर्वात समृद्ध अर्थव्यवस्थांपैकी एक म्हणून भारत ओळखला जाऊ लागला आहे. यानंतरच्या काळात भारताची अर्थव्यवस्था सातत्याने आणि वेगाने वाढत आहे.

••

कदर करायला शिका;
ना आयुष्य परत येतं
ना आयुष्यातील माणसं.

स्वातंत्र्यानंतरची भारतीय अर्थव्यवस्था

बोकड प्रिती

तृतीय वर्ष कला, अर्थशास्त्र

भारत हा अनेक धर्म, जाती, पंथ यात विविधता असलेला देश आहे. भारतास स्वातंत्र्य १५ ऑगस्ट, १९४७ रोजी मिळाले. आज भारताला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे पूर्ण झाली आहेत. भारत हा विकसनशील देश आहे. भारत हा जरी शेतीप्रधान देश असला तरी या देशात सर्वच क्षेत्रांना तितक्याच प्रमाणात प्राधान्य दिले जाते. शेती, हस्त व्यवसाय, कापड गिरण्या, उद्योग धंदे, उत्पादने आणि विविध प्रकारच्या सेवा अशा गोष्टींचा समावेशही भारतीय अर्थव्यवस्था सुधारण्यास तितकीच उपयोगी ठरतात.

भारताची अर्थव्यवस्था ही अमेरिकन डॉलरच्या विनिमयाच्या दरात मोजल्यास जगातील १२ व्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था आहे. भारताचे वार्षिक सकल उत्पन्न (Gross domestic Product) १,०८९ अब्ज डॉलर एवढे आहे. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या बऱ्याचशा काळात भारतामध्ये समाजवादी अर्थव्यवस्थेचा मार्ग अवलंबविण्यात आला. भारतात सुरुवातीस खाजगी क्षेत्राच्या अर्थव्यवस्थेतील सहभागावर, परदेशाशी व्यवसायावर आणि इतर देशाकडून भारतात होणाऱ्या थेट गुंतवणुकीवर कडक बंधने होती. मात्र १९९० च्या दशकाच्या सुरुवातीपासून भारताने हळूहळू परकीय गुंतवणुकीवरील आणि

व्यापारावरील मतभेद आणि भिन्न विचारधारांमुळे सरकारी उद्योगाची खाजकीकरण आणि विशिष्ट क्षेत्रामधील खाजगी आणि परकीय सहभागाला खुला करणे अशा आर्थिक सुधारांमधील काही महत्वाच्या गोष्टी मंद गतीने पुढे सरकत आहेत. अतिशय वेगात वाढणारी लोकसंख्या आणि वाढती आर्थिक आणि सामाजिक विषमता हे भारतापुढील महत्वाचे प्रश्न आहेत. गरीबी हा ही गंभीर प्रश्न आहे. मात्र स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर गरीबीचे प्रमाण बरेच घटत असल्याचे दिसते. अधिकृत चाचणीनुसार २००४-२००५ मध्ये भारतातील २७% लोक दारिद्रेषेच्याखाली होती. जेव्हापासून अर्थव्यवस्था खुली करायला सुरुवात झाली तेव्हापासून भारत सरकारने बँकांच्या सेवांमध्येही मोठ्या प्रमाणात आर्थिक सुविधांना मान्यता दिली आहे. यातील काही सुधार (जसे विलिनीकरणास प्रोत्साहन, सरकारचा हस्तक्षेप कमी करणे व नफा, कार्यक्षमता आणि स्पर्धात्मक संधी वाढविण्यावर भर) राष्ट्रीयीकृत बँकांशी संबंधित आहेत. तर इतर सुविधांमध्ये बँका आणि विम्याच्या सेवांमध्ये खाजगी व परकीय सहभागावर भर देण्यात आला आहे.

केंद्राच्या योजनांवरील खर्च हा केंद्र सरकारच्या विविध विकास योजनांसाठी राखून ठेवलेला असतो. तर केंद्राकडून

मिळणारी आर्थिक मदत ही राज्यांना आणि केंद्रशासित प्रदेशातून विकासासाठी, कामांसाठी मदत व विकासासाठी कर्ज म्हणून राखून ठेवलेली असते. भारतीय अर्थव्यवस्था ही मिश्र स्वरूपाची अर्थव्यवस्था आहे. ह्यात भांडवली व समाजवादी या दोन्ही अर्थव्यवस्थांच्या कल्पनांचा समावेश होतो. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारताने केंद्रीय नियोजनाच्या अर्थव्यवस्थेचा अवलंब केला. अर्थव्यवस्थेचा समतोल विकास व्हावा, तसेच देशाच्या नैसर्गिक संपत्तीचा सर्वांना समान उपयोग व्हावा असा या मागील उद्देश होता. हे अर्थव्यवस्थेचे नियोजन पंचवार्षिक योजनांद्वारे होते. पंतप्रधानांच्या हाताखालील 'योजना आयोग' हा विभाग हे काम पार पाडतो. या तीन वर्षात भारत जगातली सर्वात वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था राहिल असे सांगण्यात आले आहे. पहिल्या अंदाजाचा संदर्भ देत सर्वेक्षणात नमूद करण्यात आले आहे की, २०२१-२२ मध्ये भारतीय अर्थव्यवस्था ९.२% दराने वृद्धिंगत होण्याचा अंदाज आहे. २०२०-२१ मध्ये अर्थव्यवस्थेचा ७.३% इतका संकोच झाला होता. क्रयशक्तीच्या समानतेचा निष्कर्ष लावला तर भारताच्या अर्थव्यवस्थेचा जगात तिसरा क्रमांक लागतो.

भारतात तीन पदरी करव्यवस्था आहे. राज्यसरकारकडून स्थानिक संस्थांना मालमत्ता, कर व जकात कर वसूल करण्याचा तसेच प्राणी व स्वच्छतेच्या सोयींसारख्या सार्वजनिक सेवांसाठी किंमत वसूल करण्याचा अधिकार दिला गेला आहे. राज्य व केंद्राला मिळणाऱ्या महसुलामधील अर्धा भाग करांद्वारे येतो आणि त्यापैकी अर्धा अप्रत्यक्ष करांद्वारे येतो. केंद्रसरकारच्या महसूलातील एक चतुर्थांश भागापेक्षा अधिक भाग राज्यसरकाराबरोबर वाटला जातो.

••

A Short Poem For My Farmers...

शेतकरी Job Is Best
शेतकरी Solve करतो
शेतातले कोणतेही Equation
त्याच्या कडे असते
त्याचे All Time Solution
तो खेळत नाही Mobile Game
त्याला पूर्ण करायचे असते त्याचे अळा
मूग, सोयाबीन, तूर हे आहे त्याचे Seeds Name
त्याच्या सोबतच खेळतो तो All Time Game
अनुभव त्याचे Teacher
Hardwork त्याच Feature
जरी झाला त्याला Profit And Loss
विचारणार नसतो त्याला Boss
शेतकरी झाडाचा Doctor
Animals त्याचे Factor
शेतकऱ्याला म्हणतात King
तो उन्हात करतो Swimming...

Bhose Neelakshi

F.Y.B.A

••

स्वतंत्र भारताचा अमृत महोत्सव व भारताचे परराष्ट्र धोरण

जाधव संचिता

तृतीय वर्ष कला, राज्यशास्त्र

प्रस्तावना : स्वतंत्र भारताच्या अमृत महोत्सवाचा विचार करताना गेल्या ७५ वर्षांत देशाचे परराष्ट्र धोरण व जागतिक व्यवस्थेत भारताचे स्थान व होत गेलेल्या बदलांचा विचार करावा लागतो. जागतिक स्तरावर विविध देशांशी सुधारलेले संबंध तथा संघर्ष (तणाव) हा भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचा प्रवास राहिलेला आहे. तथा जागतिक महामारीचा प्रभाव तितकाच महत्वाचा आहे. प्रस्तुत लेखामध्ये स्वतंत्र भारताच्या अमृत महोत्सवाचा विचार करताना भारताचे बदलते परराष्ट्र धोरण व आव्हाने याचा परामर्श घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

स्वतंत्र भारताचे परराष्ट्र धोरण : स्वतंत्र भारताच्या परराष्ट्रविषयक धोरणाचा पाया पहिले पंतप्रधान पं. जवाहरलाल नेहरू यांनी रचला. नेहरूंनी समाजवादी अर्थव्यवस्थेच्या माध्यमातून देशाला दिशा देण्याचा धोरणात्मक निर्णय घेतला. पहिल्या पंधरा वर्षांत भारताने पूर्व व पश्चिमेकडील दोन्ही सत्तांशी सलोख्याचे संबंध राखले. दोघांकडून आर्थिक सहाय्यही मिळविले. पं. नेहरूंनी तब्बल १६ वर्षे परराष्ट्र मंत्रालय सांभाळले. याच काळात त्यांनी ४० देशांमध्ये दुतावास स्थापन करून भारताची जागतिक राजकारणातील प्रतिमा निर्माण केली. आंतरराष्ट्रीय राजकारणात नेहरू, इजिप्तचे अध्यक्ष नासेर आणि युगोस्लाव्हियाचे अध्यक्ष

मार्शल टिटो या त्रिमूर्तींनी 'अलिप्त राष्ट्र' संघटनेची मुहूर्तमेढ रोवली. तो काळ, देश नेहरूंच्या अलिप्ततावादी कल्पनांनी भारलेला होता. भारताच्या परदेशविषयक धोरणाला नेहरूंच्या कट्टर विचारधारेची धार होती. सुरुवातीला भारताची आर्थिक प्रगती संथ गतीने होऊ लागली. उलट चीन आणि जपानसारखी राष्ट्रे प्रगतीशील मार्गाने वाटचाल करीत होती. जागतिक व्यासपीठावर भारत जरी अलिप्तवादाचा पुरस्कार करीत होता तरी राजकीय आघाडीवर सोव्हियत रशियाशी अधिक जवळीक दिसत होती. सन १९७७ ते १९८० या काळात काँग्रेस व्यतिरिक्त इतर पक्षांच्या आघाडीने दिल्लीवर राज्य केले. हा एक अपवाद वगळला, तर या सर्व धोरणावर भारतातील जुन्या व मोठ्या पक्षाचे वर्चस्व असल्याचे आढळते.

गांधी घराणे व भारताचे परराष्ट्रीय धोरण : नेहरूंनंतर हा पक्ष इंदिरा गांधी आणि नंतर राजीव गांधी यांच्या प्रभावाखाली आला. सहाजिकच भारताच्या परराष्ट्र धोरणावर नेहरू-गांधी घराण्याचाच प्रभाव राहिला आहे. नेहरूंनी एक बळकट आणि उच्चतम अर्थव्यवस्था देशाच्या हाती देण्याचा प्रयत्न केला. इंदिरा गांधींनी त्या अर्थव्यवस्थेला लोकप्रियतेची जोड दिली. सन १९७१ च्या निवडणुकीत इंदिरा गांधींना जनतेने

भरघोस पाठिंबा दिला; त्यामुळे सर्वसत्ता गांधी यांच्या हाती एकवटली. १९७१ मध्ये बांग्लादेश स्वतंत्र करण्यासाठी भारताने जी तडफ दाखविली त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील दबदबाही वाढला. या कारवाईमुळे भारताचे सोव्हियत रशियाशी असलेले संबंध अधिक दृढ झाले. साहजिकच या युद्धावेळी व नंतरही अमेरिकेचा कल पाकिस्तानकडे राहिला. भारताची रशियाशी जवळीक वाढल्याने, साहजिकच अमेरिकाही अधिकाधिक पाकिस्तानधार्जिणी झाली. १९७४ मधील पहिल्या अणुचाचणीनंतर अमेरिकेने भारतावर काहीबाबतीत बहिष्कार टाकला. या दोन्ही घटनांमुळे भारताचे अमेरिकेशी शत्रुत्व वाढत चालले आहे, असा समज दृढ होत गेला. या काळात अमेरिका अध्यक्ष निक्सन यांची इंदिरा गांधींवर नाराजी होती. विशेषतः सत्तरच्या दशकाच्या अखेरीस, भारत अलिप्ततावादापासून दूर सरकला आणि वसाहतवादी पश्चिमी राष्ट्रांपेक्षा साम्यवादी रशिया आपल्याला जवळचा वाटू लागला. १९८० मध्ये पुन्हा सत्ता मिळाल्यानंतर इंदिरा गांधी आणि त्यांच्या पश्चात राजीव गांधींनी विचारपूर्वक अमेरिका आणि पश्चिमी जगाशी असलेल्या संबंधाची नव्याने बांधणी करण्याचा प्रयत्न केला. त्याचबरोबर चीन व पाकिस्तान यांच्याशी असलेले संबंधही सामान्य स्तरावर आणण्याचा प्रयत्न केला. याचवेळी देशांतर्गत राजकीय पातळीवर असंख्य आव्हानांना तोंड देण्याचा प्रसंग आला. पंजाब, जम्मू-काश्मीर आणि वायव्य सीमा येथे अशांतता वाढत चालली होती. आखाती देशांमध्येही अनेक प्रकारे अशांतता होती. अरब-इस्त्राईल संघर्ष पेटलेला होता आणि दुसरीकडे इराण-इराक युद्ध अनेक वर्षे चालले त्यामुळे तेलाचे भाव वाढतच गेले.

डिजिटल युग व भारताचे परराष्ट्र धोरण : १९९० च्या दशकात डिजिटल युग अवतरले. भारताची अर्थव्यवस्था जसजशी विकसीत होऊ लागली. तसतसा परराष्ट्र धोरणामध्ये बदल होऊ लागला. अलिप्ततावादी धोरण बाजूला ठेवले गेले. पी. व्ही. नरसिंहराव यांच्या काळात परराष्ट्र धोरण नव्याने आखण्यात आले. भारताचा अणुविषयक कार्यक्रम बाजूला ठेवण्यासाठी अमेरिकेकडून सतत दबाव येत होता. त्याला पी. व्ही. नरसिंहराव यांनी जुमानले नाही. १९९६ ते १९९८ या काळात पंतप्रधान इंद्रकुमार गुजराल यांनी शेजारी राष्ट्रांशी विशेषतः पाकिस्तानशी सलोखा राखण्यावर भर दिला. नंतरचे पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी आणि डॉ. मनमोहन सिंग यांनी याच धोरणाचा पाठपुरावा केला. 'सार्क' देशांकडे भारताने अधिक लक्ष दिले आणि दक्षिण आशियाई राष्ट्रांशी आर्थिक व सुरक्षा संबंध मजबूत केले. सन

१९९८ मध्ये अटल बिहारी वाजपेयी यांनी पाच अणुचाचण्या घेतल्या आणि भारत एक आण्विक सत्ता असल्याचे जाहीर केले. यामुळे तत्कालीन अमेरिका अध्यक्ष बिल क्लिंटन यांची नाराजी ओढावून घेतलीच शिवाय निर्बंधदेखील. तरीही वाजपेयी यांनी भारत व अमेरिका संबंधात विशेष प्रगती केली आणि हे दोन देश नैसर्गिक मित्र असल्याचे संबोधले. त्यांच्या काळात अमेरिकेशी आण्विक करार करण्याबाबत धोरण आखले होते. १९९९ च्या कारगिल युद्धानंतर पाकिस्तानशी संबंध अधिकच चिघळत गेले. डॉ. मनमोहनसिंग यांनी चीन, पाकिस्तान व बांग्लादेश या देशांसाठी धोरण जाहीर केले होते; परंतु त्याची फलनिष्पत्ती झाली नाही. 'यूपीए' सरकारच्या काळात आर्थिक विकासाची गती थोडी मंदावली. अंतर्गत सुधारणेसाठी अनेक पर्याय उपलब्ध होते. २००५ ते २००७ या काळात पाकिस्तानचे प्रमुख परवेज मुशर्रफ यांच्याशी संवाद साधताना. डॉ. सिंग काश्मिरप्रश्नी निर्णायक स्वरूपात आले होते. याच काळात चीनविषयीचे धोरणही काही प्रमाणात सुधारत होते. २००९ मध्ये पुन्हा सत्ता प्राप्त केल्यानंतर, अमेरिकेशी असलेले संबंध दृढ करण्याचा प्रयत्न काँग्रेस सरकारकडून झाला नाही. अमेरिकेशी भागीदारी करण्याचे त्यांचे विचार सिमीत राहिले. या काळात परराष्ट्र नीतीवर फार प्रभाव पाडता आला नाही. हे वास्तव आहे. पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवाद ही नव्वदच्या दशकात मोठी समस्या बनली होती.

मा. नरेंद्र मोदी व भारताचे परराष्ट्रीय धोरण : भारतीय जनता पक्ष २०१४ मध्ये सत्तेत आल्यानंतर अल्पावधीतच पंतप्रधान नरेंद्र मोदींनी जागतिक नेत्यांशी उत्तम संबंध प्रस्थापित केले. पहिल्या दहा महिन्यांतच भारताच्या राजनैतिक संबंधांना अतिशय वेग आला. मोदींनी सुमारे ६२ देशांचा दौरा केला आणि अनेक राष्ट्रप्रमुख, नेते, उद्योगपतींच्या भेटी घेतल्या. विविध राष्ट्रांचा दौरा करताना मोदी तेथील उद्योजक व मूळ भारतीय वर्गाशी आवर्जून संवाद साधताना दिसले. या संवादात ते वेळोवेळी 'मेक इन इंडिया'चा आवर्जून उल्लेख करत जेणेकरून भारतात गुंतवणूक वाढेल आणि अर्थव्यवस्थेला बळकटी मिळेल. इस्त्राईलला भेट देणारे ते पहिले भारतीय पंतप्रधान ठरले. अमेरिकेचा विरोध असताना देखील इस्त्राईलशी युद्ध साहित्याबाबत करार करतात, तर अमेरिकेसारख्या महासत्तेच्या जवळ जाताना भारताची नवीन ओळख करून देत, आपले महत्त्व पटवताना दिसतात, न्यूयॉर्कमध्ये 'हाऊ डी मोदी' कार्यक्रमाच्या माध्यमातून वेगळा प्रभाव दाखवण्याचा प्रयत्न करतात मोदींनी ब्रिक्स (ब्राझील,

रशिया, चीन, भारत आणि दक्षिण आफ्रिका) यांच्याशी अधिक चांगले संबंध निर्माण केले आणि युरोपातील जी-२० या बलाढ्य प्रगतीशील देशांशी उत्तम जवळीकता निर्माण केली.

आशियातील इतर देशांबरोबर संबंध सुधारत असताना त्यांनी इतिहासाची उजळणीही केली. भावनेला हात घालून सांस्कृतिक संबंध प्रस्थापित केले. 'ॲक्ट ईस्ट' धोरण नव्याने पुढे आणत आर्थिक बळकटीसाठी महत्वाचे पाऊल उचलले. मोदींनी आपल्या कार्यकाळात 'आसियान'च्या सर्व शिखर परिषदांना हजेरी लावलेली दिसते. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या सुरक्षा परिषदेचे कायमचे सदस्यत्व मिळावे म्हणून अनेक राष्ट्रांना त्यांनी आपलेसे करण्याचा प्रयत्न केला. या काळात पाकिस्तानबाबतच्या धोरणात आमुलाग्र बदल झालेला दिसून येतो. अमेरिकेची भूमिकाही बदलताना दिसते. अमेरिकेचे माजी अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी पाकिस्तानला कडक भाषेत सुनावले होते. तसेच त्यांची आर्थिक मदत बंद केली होती. आता पाकिस्तानला अमेरिकेच्या मित्रराष्ट्र यादीत स्थान नाही. हा भारतीय परराष्ट्र कुटनीतीचा मोठाच विजय मानायला हवा. मोदी यांच्या काळात शेजारील राष्ट्रांशी संबंध सुधारण्याचे प्रयत्न मोठ्या प्रमाणावर झाले. नेपाळ, बांग्लादेश, भूतान, श्रीलंका या देशांचे दौरे करून मोदींनी शेजारी राष्ट्रांशी संबंध सुधारण्यावर भर दिलेला दिसतो. यामुळे भारतीय खंडातील चीनच्या हस्तक्षेपास काही प्रमाणात चाप लागलेला दिसतो. भारतामध्ये स्थिर सरकार आल्यानंतर परराष्ट्र धोरणात सातत्य येते. साहजिकच परराष्ट्रीय संबंधात विश्वास निर्माण होतो. नव्वदच्या दशकानंतर राष्ट्रहिताला प्रथम प्राधान्य देणारे तसेच वास्तववादी विदेशनीतीचे धोरण स्वीकारणारे सरकार सत्तेवर असल्याने किमान या क्षेत्रात तरी भारताने वेगळीच उंची निर्माण केलेली दिसते.

वैद्यकीय राजनय : ऐतिहासिकदृष्ट्या, भारताला नेहमीच गरीबीने ग्रस्त म्हणून चित्रित केले गेले आहे. अगदी वसाहतवाद्यांनीही कायमस्वरूपी रोगराई अशी प्रतिमा रंगवली. अनेक वर्षांपासून, जगाने देशाला प्रदाता म्हणून न पाहता जागतिक आरोग्य लाभ मिळवणाऱ्या निव्वळ प्राप्तकर्ता म्हणून पाहिले. तथापी या साथीच्या रोगाने आंतरराष्ट्रीय आरोग्य प्रदाते म्हणून भारताची भूमिका बदलली आहे आणि वैद्यकीय मुत्सद्देगिरी वाढवली आहे. हायड्रॉक्सीक्लोरोक्वीन औषधांपासून, आता कोविड-१९ लस पाठवण्यापर्यंत, भारत गरजू राष्ट्रांच्या प्रत्येकापर्यंत पोहोचत आहे. भारताने "लसी मैत्री" नावाची एक चळवळ

देखील सुरू केली आहे. ११ मे, २०२१ पर्यंत भारताने परदेशात ६६३.६९८ लाख लस डोस निर्यात केले. त्याच वेळी भारतात सुमारे तीनपट लसीचे डोस दिले गेले आहेत. निर्यातीपैकी केवळ १०७.१५ लाख लसीचे डोस मदत म्हणून पाठवण्यात आले आहेत. म्हणजेच एकूण निर्यातीच्या फक्त १६ टक्के. उर्वरित ८४ टक्के लस पुरवठा दोन वर्गात मोडतो. एकूण निर्यातीपैकी सुमारे ५४ टक्के - ३५७.९२ लाख लस डोस दोन लस उत्पादक (सीरम इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया आणि भारत बायोटेक) द्वारे व्यावसायिक पुरवठा म्हणून पाठवले गेले आहेत. याशिवाय, सीरम इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडियाद्वारे १९८.६२८ लाख लसीचे डोस (एकूण पुरवठ्यापैकी ३० टक्के) WHO च्या COVAX सुविधेसाठी पाठवले गेले आहेत. या दोन्ही श्रेण्या लस उत्पादकांची करारबद्ध जबाबदारी पूर्ण करतात. भारताचे हे क्रांतिकारी पाऊल दीर्घकालीन आपली सामाजिक, आर्थिक आणि आंतरराष्ट्रीय प्रतिमा मजबूत करण्यात मदत करेल.

नेबरहुड फर्स्ट पॉलिसी : माजी पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयींनी एकदा म्हटले होते "तुम्ही तुमचे मित्र बदलू शकता पण शेजारी नाही." हे धोरण भारताच्या निकटवर्तीयांशी संबंध सुधारण्यावर सक्रियपणे केंद्रित आहे. २०१४ पासून हा परिसर भारताच्या परराष्ट्र आणि सुरक्षा धोरणांचा एक प्राथमिक मुत्सद्दी क्षेत्र आणि केंद्रीय आधारस्तंभ आहे. लस मैत्री, कठीण काळात मानवजातीच्या अधिक चांगल्यासाठी भारताची लस उत्पादन क्षमता उपलब्ध करून देण्याचा जटिल आणि दूरगामी प्रयत्न, शेजारी आहे कृतीत प्रथम भारताने १६ जानेवारी, २०२१ रोजी आपली राष्ट्रीय लस आणली आणि ४ दिवसांच्या आत म्हणजे २० जानेवारी रोजी भारतीय लसींची पहिली किस्त भूतान आणि मालदीवमध्ये दाखल झाली. २१ जानेवारी रोजी बांग्लादेश आणि नेपाळमध्ये आणि २२ जानेवारी रोजी म्यानमार आणि सेशेल्समध्ये सहाय्य म्हणून पाठवलेल्या लस भारताच्या स्वतःच्या अतिपरिचित क्षेत्रामध्ये मोठ्या प्रमाणावर पाठवण्यात आल्या आहेत. १०७.१५ लाख डोसपैकी ७८.५ लाख डोस (७३.२६ टक्के) फक्त सात शेजारी देशांना पाठवले गेले आहेत. ही केवळ चांगली मुत्सद्देगिरीच नाही तर ती चांगली महामारीशास्त्र देखील आहे. भारतातील तात्काळ शेजाऱ्यांना लसीकरण करणे हा देशातील साथीच्या आजारावर नियंत्रण ठेवण्याचा एक आवश्यक भाग आहे. तथापी, कोविड-१९ नंतर दक्षिण आशियाई क्षेत्रातील चीनच्या वाढत्या प्रभावामुळे, भारताच्या शेजारच्या प्रधानतेमध्ये हळूहळू घट होऊ शकते आणि केवळ त्याचे ऐतिहासिक संबंध

भारताचे प्रादेशिक वर्चस्व राखू शकत नाहीत.

इंडो-पॅसिफिक क्षेत्रात प्राधान्य : चतुर्भुज सुरक्षा संवाद (चतुर्भुज) भारत, अमेरिका, जपान आणि ऑस्ट्रेलिया यांच्यातील अनौपचारिक धोरणात्मक संवाद आहे ज्याचा उद्देश भारताने मुक्त- खुल्या आणि समृद्ध भारत-पॅसिफिक क्षेत्राला पाठिंबा देण्यासाठी दिला आहे, ज्याला चीन धमकावू इच्छित आहे. क्वाडसह गुंतणे भारताची दोन भौगोलिक-धोरणात्मक उद्दिष्टे पूर्ण करू शकते उदा. सीमेवर चीनच्या आक्रमक पवित्राचा सामना भारताच्या सागरी क्षेत्रात दृढनिश्चय आणि या क्षेत्रातील निव्वळ सुरक्षा प्रदाता म्हणून उदयास येत आहे. तथापि, या साथीचा भारताच्या क्षमतेवर आणि इंडो-पॅसिफिक आणि क्वाडमध्ये योगदान देण्याच्या इच्छेवर परिणाम होऊ शकतो. साथीच्या रोगाने आणलेली आर्थिक मंदी कोणत्याही महत्वाकांक्षी लष्करी खर्च किंवा आधुनिकीकरणाच्या योजनांना रोखू शकते. कमी लष्करी खर्च आणि प्रादेशिक भौगोलिक राजकारणाकडे कमी राजनैतिक लक्ष यामुळे, भारताची शक्ती प्रक्षेपित करण्याची क्षमता आणि चतुर्भुजच्या वाढीमध्ये योगदान देण्याचा सद्दा असेल.

भारत-अमेरिका संबंध : कोविड महामारीची आव्हाने आणि अमेरिकन प्रशासनात बदल यामुळे दोन शक्तिशाली लोकशाहीमधील सतत विकसित होणाऱ्या नातेसंबंधात गतिशीलता वाढली आहे. गेल्या वर्षी महत्वाच्या संरक्षण करारावर स्वाक्षरी करणे, क्वाड अलायन्सला औपचारिक बनवण्याच्या दिशेने काम करणे किंवा चीनबरोबरच्या एलएसी स्टँडऑफ दरम्यान भारताला सक्रियपणे समर्थन देणे. नोव्हेंबर २०२० मध्ये झालेला मलबार अभ्यास हा भारत-अमेरिका सामरिक संबंधांचा एक उच्च बिंदू होता, चीनला एक मजबूत संदेश पाठवत चारही क्वाड देशांच्या नौदलांमध्ये १३ वर्षांत प्रथमच मेगा नेव्हल ड्रिल आयोजित करण्यात आली. तथापी, भारत - अमेरिका संबंधांमध्येही साथीच्या काळात काही चढउतार दिसून आले. जेव्हा अमेरिका प्राणघातक कोविड - १९ लाटेला सामोरे जात होते, तेव्हा भारताने वैद्यकीय पुरवठा निर्यात करून आणि निर्यात निर्बंध शिथिल करून मदत केली. तथापी, या वर्षाच्या सुरुवातीला भारत त्याच टप्प्यातून जात असताना अमेरिका परस्पर प्रतिसाद देण्यास संकोच करत होती. बिडेन प्रशासनाच्या “अमेरिका फर्स्ट” धोरणाने जगभर व्यापक निषेध व्यक्त केला ज्यामुळे अमेरिकेने त्वरीत ट्रॅक बदलला आणि नंतर पुरवठा वाढवला. अशा वेळी जेव्हा साथीचा रोग

अजूनही गर्जना करत आहे आणि लसी वाढविणे अत्यावश्यक होत आहेत, जागतिक पातळीवर साथीच्या रोगाला रोखण्यासाठी भारत-अमेरिका संबंध मजबूत होतील.

भारत-चीन संबंध : २०२० मध्ये भारत आणि चीनची सकारात्मक सुरुवात झाली असली तरी साथीच्या रोगाच्या उद्रेकामुळे गोष्टी वेगाने वाढल्या. वर्षभरापासून, त्यांचे नातेसंबंध जनस-चेहरे आहेत, जरी दोन्ही देशांमध्ये मानवीय सहाय्याची महत्त्वपूर्ण पातळी असली तरी सीमेवरील तणाव भडकला आहे. लष्करी आणि मुत्सद्दी वाटाघाटींच्या मालिकेमुळे गेल्या वर्षी मे महिन्याच्या सुरुवातीपासून भारत आणि चीन यांच्यात लष्करी अडथळे निर्माण झाल्यानंतर फेब्रुवारीमध्ये पॅनगॉन्ग लेकच्या उत्तर आणि दक्षिण किनाऱ्यावरून सैन्य आणि शस्त्रे पूर्णपणे काढून घेण्यात आली. उर्वरित घर्षण बिंदुंवर तोडगा काढण्यासाठी आता दोन्ही बाजूंमधून विलग होण्याची चर्चा सुरू आहे. भारत सरकारने चिनी उत्पादने आणि चिनी ऑप्सवर विशेषतः गलवान संघर्षानंतर बंदी घातली. सध्या, भारत आणि चीनचे संबंध नाजूक आहेत आणि त्याला संरक्षणवादी धोरणे आणि पूर्ण सहकार्य यापैकी एक निवडावे लागेल. भारत आणि चीन हे शत्रू असतील की मित्र असतील? हे अजून पाहायचे आहे.

आव्हाने : १. सागरी सुरक्षा, २. दहशतवाद, ३. चीनचा वाढता हस्तक्षेप, ४. दक्षिण आशियाई राष्ट्र व भारत यामधील पारस्परिक अविश्वास, ५. आर्थिक-व्यापारी आणि संरक्षणविषयक हितसंबंध **निष्कर्ष :** स्वतंत्र भारताच्या अमृत महोत्सवाचा विचार करताना, गेल्या ७५ वर्षांत देशाचे परराष्ट्र धोरण व मुत्सद्देगिरी अनुकूल आणि विकसित होताना दिसते. दुसऱ्या महायुद्धानंतर आणि महामंदीनंतर आर्थिक तेजी आली आणि दुसऱ्या महायुद्धानंतरच्या चारही प्रमुख मंदीनंतर असाच कल दिसून आला. आरोग्य संकटांमुळे औषध आणि सार्वजनिक आरोग्यामध्ये लक्षणीय गुंतवणूक झाली आहे. महामारीनंतरही हेच अपेक्षित आहे आणि भारताने त्याच्या राखेतून उठले पाहिजे. येत्या काही वर्षांमध्ये, भारताकडे एक सक्रिय आणि गतिशील जागतिक धोरण असावे. भारताने जुन्या भागीदार आणि सहयोगींसोबत सहकार्य वाढवले पाहिजे आणि त्याचबरोबर वाढत्या शक्तींसह नवीन भागीदारी तयार केली पाहिजे. या नव्या जागतिक संरचनेत भारताला अधिक व्यापक भूमिका वठवण्याची संधी आहे. त्यासाठी भारताने आदर्शवादी संकल्पनांच्या जोखडातून बाहेर पडून वास्तवाची कास धरायला हवी.

स्वतःच्या कर्तृत्वावर विश्वास ठेवायला शिका तरच इतर तुमच्या कर्तृत्वावर विश्वास ठेवतील

अवघ्या तरुणाईचे आयडल : विश्वास नांगरे पाटील (आयपीएस)

बुळे मयुर

प्रथम वर्ष, कला

विश्वास नांगरे पाटील हे तरुण, तडफदार आणि स्वच्छ प्रतिमेचे पोलीस अधिकारी म्हणून महाराष्ट्रात प्रसिद्ध आणि लोकप्रिय आहेत. मुंबई वरच्या २६/११ च्या हल्ल्यात त्यांनी दाखवलेली धैर्यशाली नेतृत्वासाठी आणि प्रत्यक्ष पोलीस कार्यवाहीत सहभागासाठी त्यांना राष्ट्रपती पारितोषिक मिळालं आहे. समाजाला बरोबर घेऊन काम करण्याच्या त्यांच्या पद्धतीमुळे त्यांच्या लोकप्रियतेत सदैव भर पडत आहे. आपल्या या कर्तृत्वाने ते तरुणांचा आदर्श बनले नसते तर नवलं. आणि म्हणूनच विश्वासजी आपल्या या आत्मकथनातून तरुणांशी संवाद साधताय. तरुणांना-विशेषतः युपीएसी-एमपीएससी सारख्या स्पर्धा परीक्षा देणाऱ्या ग्रामीण तरुणांना स्वानुभवातून मार्गदर्शन करायच्या तळमळीपोटी त्यांनी हे पुस्तक लिहिलं आहे. २०० पानी पुस्तकाच्या सुरुवातीच्या प्रकरणात त्यांनी आपलं बालपण, शाळा, कॉलेजच्या वयातल्या आठवणी सांगितल्या आहेत. यशस्वी व्यक्ती म्हणजे ती लहानपणी खुप हुशार, सज्जन, एकपाठी, सर्वश्रुत संपन्न असणारा असाच आपला समज असतो. पण ते लहानपणीच्या खोडकर, मस्ती करणार, चुका करणारा विश्वास आपल्या समोर ठेवतात.? तरुणपणातला टर्नेबाज, टुकाऱ्या करत फिरणारा, काही वेळा चुकीच्या मार्गाने

जाऊ लागलेला तरुणही आपल्या दिसतो. आणि हिच बाब आपल्याला अधिक भावते. शेकडा ९०% मुलं अशीच असतात. पण म्हणून ती सगळी वाया गेलेली नसतात. ज्याप्रमाणे विश्वासजींना सावरणारं, रागवणारं, ओरडणारं कुणीतरी-घरचे असतील शिक्षक असतील किंवा कधी मित्र भेटत गेलं तसं जर त्यांनाही भेटलं तर तेही सावरू शकतील. आपल्यातल्या सुप्त गुणांना वाव देऊ शकतील हा विचार आपल्या मनात रुजतो.

पुढची जवळपास दीडशे पानं त्यांच्या स्पर्धापरीक्षेच्या अनुभवांबद्दल आहेत. आताचे यशस्वी पोलीस अधिकारी आहेत. म्हणजे त्यांनी परीक्षा अगदी सहज-डाव्या हातचा मळ असल्यासारखी पास केली असेल असा आपला ग्रह होऊ शकतो. पण त्यांनाही यश-अपयश बघावं लागलं अशा निराशेच्या झोंकाड्या खाव्या लागल्या होत्या. पुन्हा पुन्हा स्वतः ला प्रोत्साहित करावं लागलं, वाईट सर्वर्षांपासून, संगतीपासून, प्रलोभनांपासून, स्वतःला जाणीवपूर्वक बाजूला काढावं लागलं. गावाकडनं आलेला मुलगा, इंग्रजी कच्चा असणारा, इंग्रजी संभाषण सफाईदारपणे न जमणारा मुलगा हा न्युनगंड त्यांनाही वाटला पण न्युनगंडामुळे ते थांबले नाहीत तर त्यावर मात करायचे उपाय शोधले आणि प्रगती करत राहिले. हे सगळं

अवघ्या तरुणाईचे आयडॉल

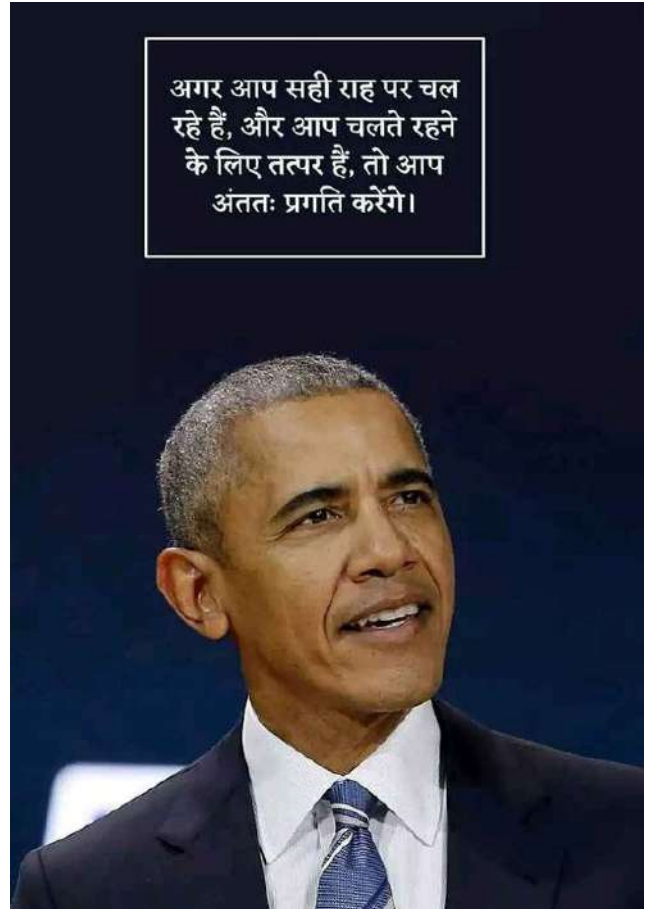
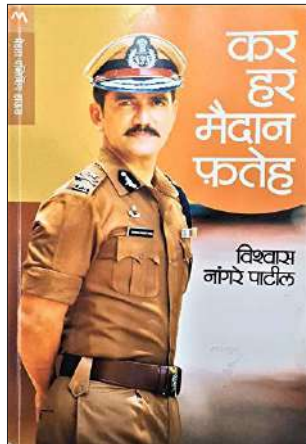
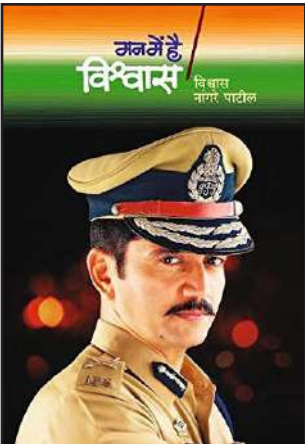
तरुणांना कळावं हाच तर त्यांचा पुस्तक लिहिण्यामागचा मुळ उद्देश आहे. बहुतांश ग्रामीण विद्यार्थ्यांप्रमाणे त्यांनाही तयारीसाठी कोल्हापूर, मुंबई, पुणे अशी भ्रमंती करावी लागली, गैरसोयीच्या अवस्थेत राहणं, खाण्यापिण्याची आबाळ सोसावी लागली.

स्पर्धा परीक्षांच्या अभ्यासाचा अवाका मोठा, त्यामुळे तयारी करता करता कंटाळा यायचा तर कधी अपयशाच्या विचारांनी आत्मविश्वास जायचा, विश्वासरावांनी स्वतःला कसं अभ्यासला लावलं हे खरंच प्रेरणादायी आहे. फक्त स्पर्धापरीक्षा देणाऱ्यांसाठीच नाही तर कुठल्याही क्षेत्रात यशस्वी होण्यासाठी धडपडणाऱ्या, कष्ट करायला तयार असणाऱ्या प्रत्येकासाठी आहे. पुस्तकात शेवटची काही पाने २६/११ च्या हल्ल्याच्या वेळच्या कारवाई बदल आणि राष्ट्रपती पारितोषिकाबद्दल आहे. या प्रसंगाविषयी असून खुलासेवार लिहिता आलं असतं. पण हा प्रसंग एका स्वतंत्र पुस्तक लिहिण्यासारखा आहे; तसंच प्रस्तुत पुस्तकाचा उद्देश वेगळा असल्यामुळे त्यांना फार लिहिणं टाळलं असेल. पुस्तकात त्यांच्या रेव्ह पार्टीवरची कार्यवाही, दरोडयातल्या गुन्हेगारांचा पाठलाग, सामाजिक सलोखा निर्माण करून गुन्हेगारी रोखण्याचे उपक्रम इत्यादींची ओळख प्रसंगोपात होते. विश्वासरावांचं काम आणि त्यांची मेहनत हे वाचनीय आहेच पण त्यांची लेखन शैलीही तितकीच प्रवाही आणि प्रभावी आहे. प्रसंगाला अनुसरून त्यांनी बोधकथा, मान्यवरांचे उद्गारही दिले आहेत. गावाकडच्या व्यक्तींचं वर्णनपण मजेशीर आहे. विश्वासरावांनी मराठी साहित्य, इतिहास हे विषय घेवून उच्च शिक्षण घेतल्यामुळे हे पुस्तक वाचताना अपण एका पोलिसाने लिहिलेलं पुस्तक वाचतोय असं न वाटता एखाद्या सराईत लेखकाने लिहिलेलं आहे असंच वाटत राहते. त्यांनी अजुन लिहावं त्यांच्या पोलीस सेवेच्या अनुभवांबद्दल, उपक्रमाबद्दल, सामाजिक मुक्त चिंतनाबद्दल, वाचकांच्या उडया पडल्याशिवाय राहणार नाही.

ध्येयाचा शोध घेताना अनेक ब्रेक लागायचे,
ठेचा लागायच्या, अनेकदा दोरी तुटलेल्या
पतंगासारखी स्थिती व्हायची.
माझ्या डोळ्यांत भोळी भाबडी स्वप्नं होती.
त्यांना प्रयत्नांची, कष्टांची जोड दिली.
जेवढा मोठा संघर्ष, तेवढं मोठं यश!
काळ बदलतात आणि भूमिकाही!
बस! मनगटात स्वप्नांचा जिवंत करण्याची,
पंखांत बळ निर्माण करण्याची,
लाथ मारीन तिथं पाणी काढण्याची जिद्द आणि
अविरत संघर्ष करण्याची तयारी ठेवावी लागते.
माझ्यासारख्या तळागाळातल्या,
कष्टकरांच्या, कामगारांच्या घरातल्या
अपुऱ्या साधन-साम्रकीनं आणि पराकोटीच्या ध्येयनिष्ठेनं

संकलन : मयुर बुळे

अगर आप सही राह पर चल
रहे हैं, और आप चलते रहने
के लिए तत्पर हैं, तो आप
अंततः प्रगति करेंगे।

महाराष्ट्राच्या राजकीय, संस्कृतीच्या विकासात मा. शरद पवारसाहेब यांचे योगदान कराळे वैष्णवी

तृतीय वर्ष कला, राज्यशास्त्र

१ मे १९६० रोजी संयुक्त महाराष्ट्र राज्य अस्तित्वात आले. एखाद्या राज्यासाठी साठ वर्षांचा टप्पा महत्त्वपूर्ण असतो. राज्याला एक उज्ज्वल इतिहास आहे आणि इतिहासाचा वारसा घेऊनच राज्य पुढे जात आहे. या इतिहासातून एक सर्वसमावेशक राजकीय संस्कृती विकसीत झाली आहे. पण गेल्या तीन-चार दशकात ती राजकीय संस्कृती बदलली आणि त्याचा परिणाम राज्याच्या नेतृत्वावर आणि विधीमंडळाच्या कामकाजावरही पडला. गेल्या अनेक वर्षात राज्याच्या सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय क्षेत्रात अनेक स्थित्यंतरे झाली. सध्या मात्र राज्याच्या राजकारणात एक अत्यंत चुकीच्या आणि राज्याच्या राजकीय वैभवशाली परंपरेला छेद देणाऱ्या घटना घडत आहेत आणि समाज माध्यमे अतिशय खालच्या पातळीवर जाऊन समाजासमोर त्या घटना आणत आहेत, त्यामुळे या विषयावर लिहावेसे वाटले.

महाराष्ट्राच्या राजकारणात मा. शरद पवारसाहेब यांचे योगदान किती मोठे आहे हे वेगळे सांगण्याची आवश्यकता नाही. १९७८ ते १९८०, १९८८ ते १९९१, आणि १९९३ ते १९९५ या काळात मा. शरद पवारसाहेब महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री होते. महाराष्ट्र राज्याचे सर्वात कमी वयाचे मुख्यमंत्री होण्याचा

मान सर्वप्रथम त्यांनाच मिळाला आहे. खेडेगावातल्या एखाद्या कार्यकर्त्यापासून साहित्य, संस्कृती क्षेत्रातील मान्यवरांपर्यंत आणि स्वपक्षापासून विरोधी पक्षांपर्यंत पवारांच्या मैत्रीचं वर्तुळ विस्तारलेलं असतं. एखाद्या माणसाचे पैलू एवढे असू शकतात? सर्वात महत्त्वाची गोष्ट अधोरेखित करावीशी वाटते ती म्हणजे महाराष्ट्र हे आपल्या देशातील पहिले राज्य आहे की, जिथे १९९४ मध्ये महिलांच्या विकासासाठी महिला विकास धोरण निर्माण केले गेले. शाश्वत सामाजिक परिवर्तनासाठी धोरणात्मक निर्णय महत्त्वाचे ठरतात. सामाजिक उतरंडीतील सर्वात शेवटच्या स्तरातील महिलांचे अनेक प्रश्न होते, आहेत. ते सोडवण्यासाठी, त्यांना प्रतिबंध घालण्यासाठी एकाकी शिलेदारांपासून संघटित प्रयत्नांपर्यंत अनेकजण लढतही असतात. परंतु या साऱ्यांच्या सोडवणुकीत शासन म्हणून एक घटनात्मक जबाबदारी येते. ही जबाबदारी पार पाडण्यासाठी धोरणात्मक आधार गरजेचा असतो. सरकार कोणतेही असो वा अधिकारी कुणीही असो, राज्यातील महिलांचा विकास, महिलांचे सक्षमीकरण कोणत्या दिशेने व्हावे याचे व्यापक कौंदण या धोरणाने राज्याला दिले. त्यामुळे महिलांचे शिक्षण, आरोग्य, रोजगार आणि सुरक्षा यात महाराष्ट्राने अन्य राज्यांच्या तुलनेत देशात आघाडी

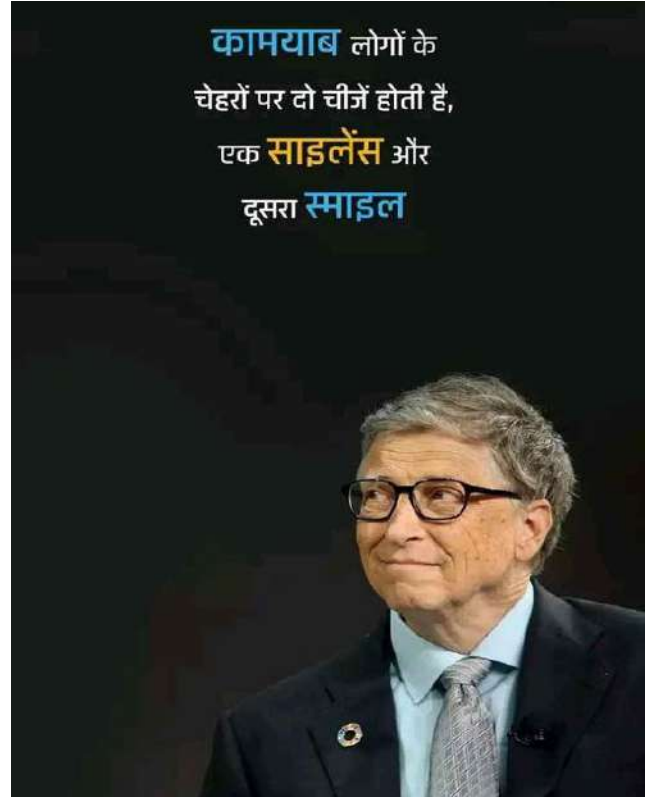
घेतली. याचे श्रेय मा. शरद पवारसाहेब यांना द्यावे लागेल. महिलाविषयक धोरण ठरविण्यासाठी जेव्हा पहिली बैठक दि. १४ फेब्रुवारी, १९९४ साली झाली त्यावेळी शरद पवारसाहेब मुख्यमंत्री होते आणि त्यांनी IPS महिला अधिकारी, ग्रामीण, शहरी महिला कार्यकर्त्या यांच्याशी चर्चा करून महिलाविषयक धोरणाचा मसुदा तयार केला. धोरणाच्या मसुद्याबाबत प्रमुख कार्यकर्त्यांसोबत एकवीस बैठकांतून चर्चा झाल्या. प्रख्यात कायदेतज्ज्ञ इंदिरा जयसिंग यांना धोरण मसुद्यात कोणतीही उणीव राहू नये यासाठी सहभागी केले गेले होते. ते धोरण मंत्रिमंडळ बैठकीत अग्रभागी होते. त्यावर व्यापक चर्चा झाली. तो मसुदा उपराष्ट्रपती के. आर. नारायणन यांच्या उपस्थितीत समारंभपूर्वक प्रकाशित केला गेला. महाराष्ट्र राज्याचे महिला धोरण त्यानंतर २२ जून १९९४ रोजी जाहीर केले गेले. ते तसे देशातील पहिले धोरण. शासनाच्या सर्व विभागांना त्यानुसार त्यांचा कृती कार्यक्रम बनवण्यास सांगितले गेले. स्थानिक स्वराज्य संस्थेमध्ये महिलांना आरक्षण, मुलींना संपत्तीमध्ये समान वाटा असे अनेक धोरणात्मक निर्णय पवार साहेबांनी घेतले आहेत. पवार साहेब यांच्यावर टीका करताना नक्कीच याचा अभ्यास करावा. जी सक्रियता पोस्ट करताना दाखविली आहे, तिच सक्रियता पवारसाहेबांनी महिलांच्या उन्नतीसाठी काय निर्णय घेतले आहेत हे जाणून घेण्यासाठी दाखवावी.

शरद पवार यांची स्मरणशक्ती अफलातून आहे. आयुष्यात त्यांना एकदा भेटलेली माणसे पुढे १० वर्षांनी भेटली तरी त्यांच्या लक्षात राहातात. खेड्यापाड्यात सभेला गेल्यानंतर ते तेथील नेत्यांना, जुन्या जाणत्यांना, अगदी नावानिशी हाक मारतात. त्यांच्याशी आदराने बोलतात. आपल्याला पवारसाहेब ओळखतात याचा खूप आनंद होतो. माणसे जोडण्याची कला त्यांना अवगत आहे, कठिण परिस्थितीतूनही ते मार्ग काढतात. त्यामुळे दीर्घकाळ त्यांचा शत्रू रहात नाही. राजकारणापलीकडेही त्यांची मैत्री अनेक क्षेत्रातील लोकांशी असलेली दिसून येते. पवार साहेबांना वाचनाची प्रचंड आवड आहे. त्यांच्या व्यक्तिगत पुस्तक संग्रहालयात अनेक पुस्तके आहेत. त्यांच्या पुढाकाराने स्थापन झालेल्या यशवंतराव चव्हाण सेंटरच्या माध्यमातून अनेक सांस्कृतिक आणि साहित्यिक कार्यक्रम होतात. बारामती येथे उभारलेल्या शिक्षणसंस्थेत त्यांनी खरेदी केलेली, वाचलेली पुस्तके, ग्रंथ वाचकांसाठी, विद्यार्थ्यांसाठी ठेवलेले आहेत. त्यावरून एक नजर टाकली तरी पवारांना किती विविध

विषयांत रस आहे हे जाणवते. साहित्य हा संस्कृतीचा आरसा असतो. आपल्या संस्कृतीची ओळख आपल्याला त्यातूनच होत असते. जुन्या-नव्या साहित्याच्या वाचनाने माणूस परंपरा व आधुनिकतेशी जोडलेला राहतो. पवारसाहेबांच्या अफाट वाचनामुळेच त्यांच्या मुळातल्या सकस व्यक्तिमत्त्वाला वैचारिक सुदृढतेची जोड मिळाली आहे. राजकारणात असलो तरी मित्र सर्वच क्षेत्रांतील असावेत हा धडा बहुधा ते आपले गुरू यशवंतराव चव्हाण यांच्याकडून शिकले असावेत. भारताच्या राजकीय क्षेत्रातील एक अत्यंत कर्तबगार, कणखर व कुशल नेतृत्व! तळागाळातल्या कार्यकर्त्यांना ओळखणारा, जनतेच्या प्रश्नांची अचूक जाण असलेला दूरदर्शी, पारदर्शी आणि सामान्यांना आपला वाटणारा जाणता लोकनेता म्हणजे शरद पवारसाहेब. कोणत्याही गोष्टीच्या मूळपर्यंत जाण्याची सवय आपला व्यासंग वाढवते, अभ्यासाची ओढ लावते याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे शरद पवार! अभ्यास-सायास-प्रयास या गोष्टी व्यक्तिगत जीवन घडवीत असतात. शरद पवारांच्या प्रगल्भ व्यक्तिमत्त्वात हे सारे कंगोरे आढळून येतात. कुशाग्र बुद्धिमत्ता, तीव्र स्मरणशक्ती व वेगवान निर्णयक्षमता अशा तीन महत्त्वपूर्ण गुणांचा समुच्चय असलेला एकमेव महानेता आजच्या भारतीय राजकारणात कोणी असेल तर तो म्हणजे शरद पवारसाहेब!

●●

कामयाब लोगों के
चेहरों पर दो चीजें होती हैं,
एक साइलेंस और
दूसरा स्माइल

रोजच भेटत असते ती
आजची भेट खास आहे
स्वप्नाप्रमाणेच घडले सारे
सत्य की सारे भास आहे!
ती असता समोर तेव्हाच
मनाचा बांध फूटून जातो
काळजात साठवून सारंच
प्रेमात तिच्या वाहून जातो
रोजच्या सहवासातील जादू
घट्ट बांधून जाते नाजूक नाते
अबोला असला दोघात जरी
डोळ्यांची भाषा सांगून जाते
हे प्रेम नक्की काय असतं?
तुलाच पाहून समजले सारे
दोघांच्या भेटीत हरवलो मी
तुझ्या नजरेत जादूई इशारे
ती पावसाची सर
कशी आली अंगावर
लट निथळते कशी
थेंब थेंब गालावर
चिंब भिजूनीया आली
अशी नजरे समोर
जणू दिवसा पहावी
रातराणीची बहर
आता हटायची नाही
तुझ्यावरची नजर
गाली हसुनिया सखे
केला भलता कहर
रूप देखणे तुझे हे
मन झाले अनावर
तुझ्या प्रेमानेच आता
सखे मला तू सावर.

●●

ऑनलाईन शिक्षण

प्रत्येकजण आपल्या तासाची
लिंक ग्रुपवर पाठवतो
तास चालु झाल्यावर विद्यार्थी
कालचा अभ्यास आठवतो
पंचेचाळीस मिनिटातले पंधरा
मिनिटे तर जॉईन व्हायलाच लागतात
विषय शिकवण्यासाठी मात्र
तीस मिनिटेच राहतात
जॉईन झाल्यावर सुद्धा
गुड मॉर्निंग मध्ये वेळ जातो
सगळे शांत होईपर्यंत
शिक्षकही प्रत्युत्तर देत राहतो
कसातरी तास चालु होतो
नि मोबाईलची रेंज जाते
ती पुन्हा मिळवण्यासाठी
धावपळ करावी लागते
अभ्यास नसेल झाला तर
शिक्षक मात्र रागवतात
माईक म्युट करून त्यांना
विद्यार्थीही टोमणे मारतात
तासाचा तर आला कंटाळा
तर विद्यार्थी लेफ्ट होऊन जातो
सगळे काही सोडून देऊन
व्हिडिओ गेम खेळत राहतात
भविष्याचा विचार केला तर
ऑफलाईन शिक्षणच बरं आहे
त्याच शिक्षणात आपल्या
उज्ज्वल यशाचं सार आहे

खराडे मनिषा

प्रथम वर्ष, विज्ञान

●●

स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय शिक्षणाचा विकास

शिंदे ऋतुजा

तृतीय वर्ष कला, मराठी

१) सामान्य शिक्षणाचा विस्तार : योजनेच्या कालावधीत सामान्य शिक्षणाचा विस्तार झाला. १९५१ मध्ये साक्षरतेची टक्केवारी १९.३ होती. ती २००१ मध्ये ६५.४ इतकी वाढली. १९९१ मध्ये ६ ते ११ वयोगटातील मुलांचे शाळेत दाखल होण्याचे प्रमाण ४३ टक्के होते. ते २००१ मध्ये १०० टक्के झाले. प्राथमिक शिक्षण हे मुक्त आणि सक्तीचे होते. १९९५ पासून गळतीचे प्रमाण थांबविण्यासाठी माध्यान्ह भोजनाची सुरुवात करण्यात आली. प्राथमिक शाळांची संख्या तिपटीने वाढून २.१० लाख (१९५०-५१) ची २००१-०२ पर्यंत ६.४० लाख इतकी झाली. १९५०-५१ मध्ये विद्यापीठांची संख्या २७ इतकी होती. ती २०००-०१ पर्यंत २५४ झाली.

२) तंत्रशिक्षणाचा विकास : सामान्य शिक्षणाखेरीज तंत्रशिक्षण हे मानवाच्या जीवनामध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावते. सरकारने या दृष्टिकोनातून औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, तंत्रनिकेतन, अभियांत्रिकी महाविद्यालये, वैद्यकीय व दंत महाविद्यालये तसेच व्यवस्थापन संस्थांची स्थापना केली. यामध्ये भारतीय तंत्रशिक्षण संस्था (IIT), राष्ट्रीय तंत्रशिक्षण संस्था (NIT), भारतीय व्यवस्थापन संस्था (IIM), वैद्यकीय शिक्षण, कृषी शिक्षण यांचा समावेश आहे. भारतीय तंत्रशिक्षण संस्था (IIT)

मध्ये अभियांत्रिकी आणि तंत्रशिक्षणातील शिक्षण व संशोधन आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे होण्यासाठी मुंबई, दिल्ली, कानपूर, चेन्नई, खरगपूर, रुरुकी आणि गुवाहाटी या सात ठिकाणी (IIT) स्थापना केली. पदवी, पदव्युत्तर व पीएच्.डी. च्या स्तरापर्यंत तांत्रिक शिक्षण या ठिकाणी देण्यात येते. राष्ट्रीय तंत्रशिक्षण संस्था (NIT) या संस्थांमध्ये अभियांत्रिकी आणि तंत्रज्ञानाचे शिक्षण दिले जाते. या संस्थांना प्रादेशिक अभियांत्रिकी महाविद्यालये (REC) म्हणून ओळखले जाते. संपूर्ण देशातून NIT च्या फक्त १७ संस्था आहेत. याव्यतिरिक्त अभियांत्रिकी आणि तंत्रशिक्षण देणाऱ्या इतरही संस्था आहेत.

भारतीय व्यवस्थापन संस्था (IIM) या संस्थांमध्ये व्यावसायिक व्यवस्थापन आणि प्रशासनविषयक शिक्षण दिले जाते. अहमदाबाद बेंगलोर कलकत्ता, लखनऊ, इंदौर आणि कोझीकोड येथे या संस्था आहेत. वैद्यकीय शिक्षणाची संपूर्ण भारतामध्ये १९५०-५१ साली फक्त २८ वैद्यकीय महाविद्यालये होती. त्यांची संख्या १९९८-९९ पर्यंत १६५ एवढी झाली व दंत महाविद्यालयांची संख्या ४० इतकी झाली. तर कृषी क्षेत्रातील उत्पादन आणि उत्पादकता वाढविण्यासाठी जवळपास सर्व राज्यांमध्ये कृषी विद्यापीठांची सुरुवात करण्यात आली. या

विद्यापीठांमधून कृषी, उद्यानविद्या, पशुपालन व पशुवैद्यकीयशास्त्र या संबंधीचे संशोधन व शिक्षण दिले जाते.

३) स्त्री शिक्षण : भारतामध्ये स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण अत्यंत नगण्य होते. २००१ च्या जनगणनेप्रमाणे स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण ५२ टक्के व पुरुष साक्षरतेचे प्रमाण ७५.८ टक्के इतके होते. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणामध्ये स्त्री शिक्षणास उच्च प्राधान्य देण्यात येऊन अनेक राज्यांच्या सरकारांनी विद्यापीठ स्तरापर्यंत मुलींना शिक्षण शुल्क माफ केले. स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण वाढण्यासाठी स्त्रियांसाठी स्वतंत्र शाळा व महाविद्यालये सुरू करण्यात आली.

४) व्यावसायिक शिक्षण : १९८६ च्या राष्ट्रीय शिक्षण धोरणांनुसार शाळांच्या व्यवसायिककरणावर भर देण्यात आला. १९८८ पासून हा कार्यक्रम लागू करण्यासाठी केंद्र सरकार राज्य सरकारांना सातत्याने निधी देत आहे. या धोरणाच्या अनुषंगाने उच्चमाध्यमिक अभ्यासक्रमामध्ये कृषी, मत्स्यपालन, दुग्ध व्यवसाय, कुकटपालन, टंकलेखन, इलेक्ट्रॉनिक्स, मॅकॅनिकल, सुतारकाम हे विषय समाविष्ट करण्यात आले.

५) उच्च शिक्षणातील वाढ : १९५१ मध्ये भारतामध्ये फक्त २७ विद्यापीठे होती. त्यात वाढ होऊन २००१ पर्यंत २५४ इतकी झाली. १९९१ मध्ये ओरिसा राज्यामध्ये फक्त १ विद्यापीठ होते. आता ती संख्या ९ इतकी आहे. यावरून उच्च शिक्षणाच्या विकासाची आपणास कल्पना येते.

६) अनौपचारिक शिक्षण : ही योजना सहाव्या योजनेत प्रायोगिक तत्वावर सुरू करण्यात आली आणि सातव्या योजनेत ती नियमित करण्यात आली. ६ ते १४ वर्षे वयोगटातील मुलांना सार्वत्रिक शिक्षण देणे हा या योजनेचा प्रमुख उद्देश होता. ज्या मुलांना गरीबी व इतर कामधंदा या कारणास्तव नियमितपणे शाळेत हजर राहणे शक्य नव्हते. त्यांच्यासाठीच प्रामुख्याने शिक्षणाची ही योजना आखण्यात आली. प्रस्तुत योजना प्रभावीपणे राबविण्यासाठी केंद्र सरकार, राज्य सरकार व स्वयंसेवी संघटना यांना मदत करत आहे. अतिदुर्गम ग्रामीण भाग, पहाडी आणि आदिवासी भाग आणि झोपडपट्ट्या यासारख्या ठिकाणी अनौपचारिक शिक्षणाचे केंद्र सुरू करण्यात आले. या केंद्रातून ६ ते १४ वयोगटातील मुलांना शिक्षण दिले जाते.

७) भारतीय भाषा आणि संस्कृती यांना उत्तेजन : १९६८ चे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण स्वीकारल्यानंतर प्रादेशिक भाषा हेच उच्च शिक्षणातील अध्ययन आणि अध्यापनातील माध्यम झाले.

विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभ्यासक्रम, शब्दकोश, क्रमिक पुस्तके, प्रश्नपत्रिका या सर्वांचे प्रादेशिक भाषेमध्ये रूपांतर करण्यात आले. भारतीय भाषा आणि संस्कृती यांचा शाळा आणि महाविद्यालयातील अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आला.

८) प्रौढ शिक्षण : सर्वसाधारणपणे प्रौढ शिक्षण १५ ते ३५ या वयोगटातील अशिक्षित लोकांसाठी दिले जाते. पंचवार्षिक योजनेत राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण मंडळाची स्थापना करण्यात येऊन ग्रामीण पातळीवरील कार्यकर्त्यांना प्रौढ शिक्षण देण्याचे काम सोपविण्यात आले. पण त्यात विशेष उल्लेखनिय प्रगती झाली नाही. १९७८ सालामध्ये राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमास सुरुवात करण्यात आली. हा कार्यक्रम प्राथमिक शिक्षणाचा एक भाग होता. १९८८ मध्ये ग्रामीण भागातील प्रौढांमधील निरक्षरता निर्मुलन मोहीम, राष्ट्रीय साक्षरता मोहीम नव्याने सुरुवात करण्यात आली. केंद्र सरकार राज्यांना, स्वयंसेवी संघटनांना आणि काही निवडक विद्यापीठांना हा कार्यक्रम करण्यासाठी मदत करते. १९९०-९१ मध्ये देशात एकूण २.७ लाख प्रौढ शिक्षण केंद्र होती. या मोहिमेचा परिपाक म्हणजे २००१ पर्यंत साक्षरतेचा वेग ६५.३८ टक्के इतका वाढला.

९) विज्ञान शिक्षणाची प्रगती : इ. स. १९८८ मध्ये विज्ञान शिक्षणात सुधारणा होण्यासाठी एक योजना सुरू केली गेली. या शिक्षण योजनेतर्गत विज्ञान साहित्य, विज्ञान प्रयोगशाळा सुधारणा, अध्यापन साहित्य विकास, विज्ञान व गणित शिक्षकांचे प्रशिक्षण यासाठी आर्थिक मदत देण्यात येते. NCERT मध्ये स्टेट इन्स्टिट्यूट्स ऑफ टेक्नॉलॉजीसाठी साहित्य खरेदी करणे कामी CIET स्थापना करण्यात आली.

१०) सर्वांसाठी शिक्षण : ९३ व्या दुरुस्तीनंतर सर्वांसाठी शिक्षण सक्तीचे करण्यात आले. ६ ते १४ वर्षे वयोगटातील सर्व मुलांसाठी प्राथमिक शिक्षण हा मुलभूत हक्क असून ते सर्वांसाठी मुक्त आहे. याच गोष्टीची पूर्तता करण्यासाठी सर्वशिक्षा अभियान सुरू करण्यात आले. वरील सर्व चर्चेतून हे स्पष्ट होते की, भारतीय शिक्षणाचा विकास प्रामुख्याने स्वातंत्र्योत्तर काळात अतिशय वेगाने झाला. स्वातंत्र्योत्तर काळात उच्च आणि सर्वसाधारण शिक्षणात प्रचंड वाढ झाली.

●●

यशाची गोष्ट

पोखरकर अविष्कार

अकरावी, वाणिज्य

एका गावातील एका घरात दोन भाऊ राहत असतात. ते दोन भाऊ रोज सकाळी सोबतच उठायचे. मोठा भाऊ रोज सकाळी हसत-हसत उठायचा आणि लहान भाऊ तोंड पाडत नैराश्याने उठायचा. मग असेच एके दिवशी लहान भावाने मोठ्या भावाला विचारले, “दादा तू रोज सकाळी हसत-हसत का उठत असतो?” त्यावर मोठा भाऊ त्या लहान भावाला म्हणाला, “अरे! सगळ्यात आधी त्या देवाचे आभार मान, त्याने उजेडणारा दिवस आपल्याला पाहायला दिला आणि उजाडणारी प्रत्येक सकाळही आपल्याला एक संधी देत असते आणि संध्याकाळी विचारते “तू या संधीचं केलसं काय?” त्यामुळे आपल्याला रोजची सकाळ पहायला मिळते आणि रोज पुन्हा नव्याने प्रयत्न करण्याची संधी मिळते. म्हणूनच मी रोज सकाळी हसत-हसत उठतो.” मग लहान भाऊ पण त्याला म्हणाला, “अरे दादा, कशाची संधी आणि कशाचं काय? सारखं-सारखं तो मोबाईल आणि ती गेम यामुळे मला दिवसभर खूपच बोर होतं.” त्यावर मोठा भाऊ त्याला म्हणाला, “अरे मोबाईल सोडूनपण इथं दुसरं जग असतं तू मोबाईल वापरायचा बंद कर, म्हणजे तुला प्रयत्न करून अपयश आले तर खूप काही शिकायला मिळेल,” मग लहान भाऊ त्याला म्हणाला, “आपण

काम कशासाठी करतो सुख मिळवण्यासाठी आणि नंतर आपण उरलेलं आयुष्य आरामात घालवावं यासाठी मग मी आत्ता कष्ट करून नंतर आरामात राहण्यापेक्षा, आत्ता कष्टपण नको आराम तर आहे ना! यालाच तर आयुष्य म्हणतात.” त्यावर मोठा भाऊ हसत-हसत त्याला म्हणाला, “बरं बाबा तुला आत्ता आरामात राहायचं ना मग राहा, पण पुढे तुला याच आरामाचा खूप त्रास होईल आणि तो तू सहनही करू शकणार नाही, बघ जरा विचार करून.”

मोठा भाऊ तर त्याचे रोजचे प्रयत्न सुरूच ठेवतो. दिवसातून मोकळा वेळ मिळाला की तो पुस्तकं वाचत असतो. पण तो कधीच फुकट मिळालेला वेळ वाया घालवत नाही. दिवसाच्या २४ तासातील फक्त ८ तास तो झोपतो आणि उर्वरित वेळेत तो काही ना काही काम करत व्यस्त राहतो. आणि दुसरीकडे लहान भाऊ १२ तास झोपतो आणि उर्वरित वेळ मोबाईलवर गेम खेळत असतो पण पुढे हळूहळू मोठा भाऊ बुद्धीमान होत जातो. वाचलेल्या पुस्तकांचा त्याला खूप फायदा होतो. त्याला बाह्यज्ञान प्राप्त होते. तो त्याच्या करिअरकडे वाटचाल करायला लागतो. आणि दुसरीकडे लहान भाऊ मतिमंद होत जातो तो हळूहळू सगळं विसरू लागतो.

काही महिन्यांनंतर मोठा भाऊ चझडउ च्या परीक्षेत पास होऊन खझड होतो. खझड झाल्यानंतर पत्रकार प्रश्न विचारतो तुमच्या यशाचे रहस्य काय? त्यावर तो म्हणाला, “मी कधी थांबलो नाही, सतत व्यस्त राहून काही ना काही करत राहिलो, आणि या काळात मी मोबाईलचा वापर टाळला, आणि आयुष्याला कारणं देणं बंद केलं या सर्व गोष्टींवर मी यशस्वी झालो.” एके दिवशी लहान भाऊ मोबाईलवर गेम खेळत असताना अचानक त्याच्या मोबाईलचा स्फोट झाला आणि त्यात त्याचे दोन्ही डोळे गेले. तो पूर्णपणे भानातून जातो, त्याची संपूर्ण बुद्धी भ्रष्ट झालेली असते. तो १-२ दिवसातच वेडा होऊन मरण पावतो!

व्यस्त राहिल्याने डोक्यात कुठलेही भलते-सलते विचार येत नाही. Positivity प्राप्त होते. एकटेपणामुळे डोक्यात नकारात्मकता प्राप्त होते. बुद्धीस गंज लागण्यास सुरुवात होते. जसं लोखंडाला त्याच गंज नष्ट करतो, तसचं माणसाला त्याचे नकारात्मक विचार नष्ट करू शकतात.

व्यस्त रहा, मस्त रहा!!

तात्पर्य : व्यस्त राहण्यातच आयुष्याचा पासवर्ड आहे.

••

भारतीय संविधान

तुझं न माझं, भारतीय संविधान देशाचे!

यात तुझ हित आहे, यात माझे हित आहे

अरे नादान माणसा, भारतीय संविधान

मानवतेचे गीत आहे ॥१॥

ना तुझा धर्म श्रेष्ठ, ना माझा धर्म कनिष्ठ आहे

भारतीय संविधान धर्मनिरपेक्ष आहे

ना जगण्याला बंदी आहे ना

शिकण्या त्याला बंदी आहे

ना तू शेठ आहे, ना मी ग्रेट आहे.

भारतीय संविधान समतेची भेट आहे

भारतीय संविधान समतेची भेट आहे ॥२॥

ही न्यायाची मिसाल आहे

यात बंधुता खुशाल आहे

भारतीय संविधान स्वातंत्र्याची मशाल आहे

तू एक टोक आहे, मी एक टोक आहे

भारतीय संविधान तुला मला

समाजाला जोडण्याचा रस्ता नेक आहे ॥३॥

हे तुझं संविधान आहे, हे माझं संविधान आहे

अरे नादान माणसा, भारतीय संविधान

माणसाने फक्त माणसाच्या हितासाठी

लोकशाहीसाठी तयार केले आहे

त्याचा आपल्याला अभिमान आहे ॥४॥

आपले जीवन फाईन आहे, जीवनात शाईन आहे

कारण संविधानामध्ये बाबासाहेबांची साईन आहे ॥५॥

देंगळे करिश्मा

प्रथम वर्ष, विज्ञान

••

चांगले विचार ही सर्वात मोठी शक्ती असून ज्या माणसांकडे चांगल्या विचारांचा पाया नाही त्या माणसांच्या आयुष्याची इमारत कधीच भक्कमपणे उभी राहू शकत नाही. नकारात्मक विचार करणाऱ्यांना त्याचे वाईट परिणाम आयुष्यभर भोगावे लागतात.

- समस्या तुम्हाला कमकुवत नाही तर मजबूत बनवायला येतात.
- तुम्ही एकटे असाल तर आपल्या विचारांवर नियंत्रण ठेवा आणि सर्वांसोबत असाल तर जीभेवर नियंत्रण ठेवा.
- सभ्य घरा इतकी छान शाळा नाही आणि चांगल्या पालकांसारखा चांगला शिक्षक नाही.
- भविष्य या गोष्टीवर अवलंबून आहे की, आज तुम्ही काय करताय!
- राग आणि असहिष्णुता हे समजूतदारपणाचे शत्रू आहेत.
- जिथे प्रेम आहे तेथे जीवन आहे.
- मौन हे सर्वात शक्तिशाली भाषण आहे.
- ज्यांच्या कडून काही आशा नसतात तेच लोक अनेकदा चमत्कार करतात!
- अडचणीच्या वेळेत सगळ्यात मोठा आधार म्हणजे स्वतः वरचा विश्वास.
- प्रेमाने जे मिळते ते कायमचे टिकून राहते.
- मनाला उचित विचारांची सवय लागली कि उचित कृती आपोआप घडते.
- ईश्वर सत्य आहे असे म्हणण्यापेक्षा सत्य हेच ईश्वर आहे असे म्हणा.
- आवश्यकतेपेक्षा जास्त आपल्या ज्ञानावर विश्वास ठेवणे मूर्खपणाचे आहे.
- कोणी कितीही चिडवण्याचा प्रयत्न केला तरी संयम पाळणे हेच शौर्याचे लक्षण आहे.
- उत्पन्न कमी असेल तर खर्चावर आणि माहिती कमी असेल तर शब्दावर नियंत्रण ठेवा.
- आयुष्यात तुम्ही किती माणसे जोडली यावरून तुमची खरी श्रीमंती कळते.
- तुम्ही वाघासारखे बना म्हणजे तुमच्या वाट्याला कोणीही जाणार नाही.
- आयुष्य बदलण्यासाठी वेळ सर्वांना मिळते पण वेळ बदलण्यासाठी आयुष्य पुन्हा मिळत नाही.
- बलहीन व्यक्ती कुणालाही क्षमा करू शकत नाही. बलवान माणूसच क्षमा करू शकतो.

शिवनेरी
२०२१-२२

मृत्युंजय वाघ साईराज अकरावी, विज्ञान

जगातील सर्वात मोठं महाकाव्य म्हणजे महाभारत. महाभारतातील व्यक्तिरेखा मोजता मोजता भोवळ येते म्हणतात ते काही खोटे नाही. महाभारत म्हणजे प्रेम, लोभ, राजकारण, सत्ता, हिंसा, व्यभिचार, करुणा, दुःख, हट्ट असे जितके सारे वेगवेगळे मानवभाव असतील त्यांची सुरेख सांगड घातली आहे. या साऱ्या व्यक्तिरेखांच्या गोतावळ्यात उडून दिसते ती व्यक्ती म्हणजे कुंतीपुत्र, अंगराज, राधेय, सूर्यपुत्र कर्ण. कर्णाची कहाणी ऐकताना मला नेहमी तळ्यातील त्या बदकात हा राजहंस आयुष्यभर कसा राहू शकला हीच बाब बोचत राहते. वाटेवर चालताना लागलेली ठेच जितकं दुःख देते त्याहून अधिक दुःख तो दगड आपल्या आप्त स्वकियांकडून ठेवला होता याचे होते, ही जाणीव कर्णाचे जीवन सतत करून देते.

महाभारतातील सामान्यतः खलनायक म्हणून परिचित असलेल्या महावीर कर्णाच्या असामान्य व्यक्तिमत्त्वाचा मागोवा ही कादंबरी घेते. बऱ्याच कथा सर्वांनाच परिचित आहेत. नायक असूनही बहुतांशी सगळीकडे तो एक खलनायक भासतो. पण शिवाजी सावंत लिखित 'मृत्युंजय' कादंबरी हाती घेतली आणि जणू कर्णाचे जीवन नव्याने माझ्या मनात उलगडले गेले. कर्णासारखा दानशूर या भूमीवर कधीच नव्हता हे वर

रेखाटलेल्या चित्रावरून सिद्ध झालेच. अशा अनेक परिचित अपरिचित प्रसंगांशी आपली अगदी जवळून ओळख करून देते ही कादंबरी... मराठी साहित्यास शिवाजी सावंत यांकडून मिळालेली आणखी एक देणगी.

कुरुक्षेत्रावर सुरू असलेल्या कौरव-पांडवांच्या युद्धाचा तो सतरावा दिवस. वेळ जवळ जवळ सूर्यास्ताची. कौरव आणि पांडव या दोन्ही पक्षांतील योद्धे सारे स्तब्ध उभे. समोर जमिनीवर रक्तात न्हालेला महावीर कर्ण मृत्युच्या शेवटच्या घटका मोजत. इथे कर्ण मृत्युच्या दारात आणि आसपास सभोवताली पडला होता मृत सैनिकांचा रक्तबंबाळ झालेल्या प्रेतांचा खच. इथे कर्णाचा शेवट पहात उभ्या योद्ध्यांची मुग्ध शांतता आणि चहुकडे फक्त आकांत त्या सैनिकांच्या स्वकियांचा. कर्ण आपल्या मावळत्या पित्याला शेवटचा निरोप देत असतानाच त्याचे लक्ष वेधले गेले. एका पित्याच्या मदतीसाठी मारलेल्या हाकेकडे... एका दीर्घ आकांताकडे... एका करुणामयी विनवणीकडे. "अरे या कुरुक्षेत्रावर कोणी आहे का मला मदत करणारा. युद्धात मुलगा मारला गेला माझा. त्याच्या अंतिम कार्यासाठी द्रव्य नाही माझ्याकडे. कोणी आहे का?" ही मदतीसाठी मारलेली हाक दानवीर कर्णाने ऐकली आणि त्याने त्या याचकास जवळ

बोलावले. त्याला इच्छा विचारली तेव्हा खरेतर त्या याचकास देण्यासाठी त्या क्षणी कर्णाकडे काहीच द्रव्य नव्हते. पण तरीही कर्णाने आपला दानधर्म न त्यागता आपल्या मुलास जवळ बोलावले आणि त्या जखमी स्थितीतही तो म्हणाला, “पुत्रा, आयुष्यभर जे मजपाशी होते ते ते सर्व जेव्हा जेव्हा ज्याने मागितले मी त्यास दिले, पण आज हा याचक असाच रिकाम्या हाताने माझ्यापाशी येऊन परत जाणार हे कदापि शक्य नाही. तू एक काम कर, तो पडलेला जमिनीवरचा दगड घे आणि माझ्या तोंडात असलेले हे २ सोन्याचे दात पाड आणि या दुःखी पित्यास दे. त्याच्या मुलाचा अंतिम संस्कार करण्यासाठी ते त्याच्या कामा येतील.”

आपल्या यमसदनी निघालेल्या पित्यासोबत असे निर्घृण कृत्य करण्यास न धजावणाऱ्या पुत्रास पाहून शेवटी कर्णाने त्यास तशी आज्ञा केली. तेव्हा रडत रडतच दुःखी अंतःकरणाने त्या पुत्राने आपल्या पित्याची ती आज्ञा मानली आणि दगडाच्या घावांनी कर्णाचे तोंड रक्तबंबाळ केले. त्या रक्तवर्णात मोतीमाळेतून अचानक निखळून गळावे तसे २ चमचम करणारे सुवर्णदातही लालसर झाले होते. असे दान कसे द्यावे? हा विचार करत कर्णाने त्यांस आपल्या डोळ्यांपाशी नेले. त्या नयनकमलांतून वाहणाऱ्या अश्रूजलात न्हाऊन पवित्र झालेले रद रेशीम कापडाने पुसून घेत हे शेवटचे दान त्या याचकास सुपूर्द करत कर्णाने कायमचे डोळे मिटले.

या कादंबरीचे एक पाहताक्षणीच नजरेस येणारे खास वैशिष्ट्य म्हणजे ही इतर कादंबऱ्यांप्रमाणे एकमुखी गोष्ट नाही. तर महाभारतातील विविध पात्रांच्या मुखातून पुस्तकाच्या प्रत्येक पानावर झरझर उतरणारा कर्णाचा जीवनपट आहे. कुंतीला मिळालेले असामान्य वरदान, त्यातूनच कर्णाचा झालेला असामान्य जन्म, दुर्योधनासोबत जन्मास आलेले मित्रप्रेम, द्रौपदी वस्त्रहरण, कुरुक्षेत्रातील युद्ध या सर्वच गोष्टी वरवर प्रत्येकास माहीत आहेतच. पण या प्रत्येक गोष्टीत काही बारीक सारीक अशा कितीतरी गोष्टी दडलेल्या आहेत. ज्या पुस्तक हाती घेण्याआधी आपल्या विचारातही नसतात किंवा वर्षानुवर्षे आपण या प्रश्नांची उत्तरे शोधत आलो आहोत. पण जी अजूनही अनुत्तरीत आहेत. उदाहरणार्थ कुंतीला ही पुत्रप्राप्ती नक्की कशी झाली?, सारथ्याच्या घरी कर्णाचे बालपण कसे असेल?, शोण म्हणून असलेला राधेचा मुलगा या कर्णासोबत कसा वागत होता?, कर्णाची पत्नी वृषाली नक्की कशी होती?... त्यांच्यातील

प्रितीचे क्षण कधी फुलले होते की, इंद्राला कवच कुंडल दान केल्यानंतर निस्तेज झालेल्या कर्णाप्रमाणे त्यांचे प्रेमजीवनही कोमेजलेले होते? सूर्याचा पुत्र असूनही त्याने धर्माच्या विरोधात अधर्मी दुर्योधनास नेहमी साथ का दिली? केवळ मैत्रीसाठी? द्रौपदी वस्त्रहरणात त्याने द्रौपदीचे रक्षण नक्की का केले नाही? अभिमन्यूला धर्माविरुद्ध मारणाऱ्यात कर्ण का सामील झाला? खरेच तो अधर्मी होता का? जर असे होते तर मग श्रीकृष्ण विरुद्ध पक्षात असतानाही त्याने या सुतपुत्राचा अंतिम संस्कार करण्यात रस का दाखवला? जसजसे आपण एकेक पान वाचत जाऊ तसतसा हा हळूहळू उलगडत जाणारा खुलासा आपल्याला जागीच खिळवून ठेवतो.

शिवाजी सावंत यांनी अगदी सुरेख लिहिलेल्या या कादंबरीचे अनेक चाहते आहेत. अनेकांना पुस्तकांची आवड निर्माण करण्यात या कादंबरीचा मोठा हात आहे. मराठी साहित्यात मैलाचा दगड असणाऱ्या या कादंबरीचे वाचन आपण नक्की करावे असे वाटते. फक्त डोळ्यांपुढे दिसणारी गोष्ट खरी नसते, त्याच्या पाठीमागे अनेक योजना, अनेक घटना नकळत आणि जाणून, समजून चालू असतात. हे कादंबऱ्यातून वाचताना एक नवा रोमांच मनात तयार करते. तसेच पुढे काय? ची हुरहुर तुम्हाला पुस्तक खाली ठेऊ देत नाही. दानवीर कर्णाची ही कहाणी आयुष्यातील अनेक रिकाम्या जागा भरून काढेल यात शंकाच नाही. निवलेले मन प्रसन्न होऊन डोलू लागते. अनेकांच्या विचारांना कलाटणी देणारी कादंबरीच म्हणावी लागेल.

●●

संघर्षमय प्रवास : एका जिद्दी स्त्रीचा

शब्दांकन : प्रा. एरंडे के. बी.

लहानपणापासूनच गरिबीने होरपळून निघालेल्या, बागल वहिनी यांच्यावर झालेल्या वडिलांच्या संस्कारामुळे त्यांनी आपल्या मातृत्वाचा आणि कर्तृत्वाचा आदर्श इतरांपुढे ठेवला. नाव नकुबाई, उंची साडेपाच फुट, चेहरा-गोरा, स्वभाव-भोळा, माहेर चांडोलीचे मावकर घराणे. वयाच्या १८ व्या वर्षी वहिनीचं लग्न झालं. मंचर गावातील बागल मळ्यात सासर बागल कुटुंब. लहानपणापासूनच गरिबीत वाढलेल्या, वहिनी कोणतंही काम इनामदारीने, प्रामाणिकपणे पार पाडतात. सासर गरीब, परिस्थिती बेताचीच. मिळेल ते काम कुटुंबातील सर्व करत. त्यांचे पती बाळू बागल कॉलेजमध्ये त्या काळात रोजंदारीवर काम करत. ते थोरले असल्याने त्यांच्या कष्टावर व मिळालेल्या मजुरीवर कुटुंब चालायचं. असचं ते एके दिवशी कॉलेजमध्ये विहीर खोदत असताना त्यांच्या पतीचे वयाच्या २३ व्या वर्षी अपघाती दुर्दैवी मृत्यू झाला. वहिनीच्या आयुष्यात डोंगराएवढे दुःख कोसळले. त्यांच्या डोळ्यातील अश्रू पावसाळ्यातील झऱ्यासारखे वाहत होते. वहिनीची दुःखद परिस्थिती महाविद्यालयाच्या प्रशासनाने जाणली. ही दुर्दैवी घटना घडली तेव्हा एक दिड वर्षाचा तर दुसरा मुलगा ३ महिन्यांचा पोटात होता. त्यामुळे त्यांच्या मुलांना पितृसुख लाभलं नाही. त्यांच्या पतीचा जेव्हा मृत्यू झाला

त्यावेळी कॉलेजचे प्राचार्य श्री. अप्पासाहेब पानवळ हे होते. पती निधनानंतर ते वहिनींना भेटून म्हणाले, “मी तुमच्या पतींना चांगल्या पदावरचं काम देणार होतो. एवढं विहीरीचं काम झालं की तुम्हाला दुसरं कायमस्वरूपी काम देईल. तुमच्या पतीला दिलेलं वचन, दिलेला शब्द मला पूर्ण करायचा आहे. त्यासाठी मला तुमची साथ हवी. पण आता खूप मोठी जबाबदारी काळाने तुमच्यावर टाकली आहे. परिस्थिती हलाखीची आहे, मुले लहान आहेत तेव्हा तुम्ही तुमच्या पतीच्या जागेवर शिपाई म्हणून रुजू व्हा.” त्यांच बोलणं ऐकल्यावर पती निधनाच्या धक्क्याने गळून पडलेल्या वहिनी त्यांना म्हणाल्या, “माझ्या आयुष्याचं वाटोळं झालं. मी तरी कशासाठी जगू? माझी नोकरी करायची ईच्छा नाही. घरातले पण म्हणतात नोकरी करू नको. मुलं लहान आहेत.” त्यानंतर एके दिवशी त्यांचे सासरे पानवळ साहेबांकडे गेले आणि त्यांना म्हणाले, “माझा मोठा मुलगा गेला पण माझ्या धाकट्या मुलाला तुम्ही मोठ्या मुलाच्या जागी कामाला ठेवा. पण मोठ्या मुलाच्या जागी सुनेला कामाला ठेवू नका.” त्यानंतर पानवळ साहेबांनी वहिनींना बोलावले आणि त्यांना म्हणाले, “जर मी तुमच्या दिराला कामाला लावले तर तुमच्या मुलाच्या भविष्याचं काय? उद्या तुमच्या मुलांनी जर तुमच्याकडे एखादी

वस्तू मागितली तर तुम्ही त्यांना काय देणार? तुमच्या मुलांच्या भविष्याचा विचार करा. त्यांच्या शिक्षणाचं काय? वहिनींच्या डोक्यात प्रकाश पडला. आपल्या चिमुकल्या जिवांसाठी त्यांनी पतीच्या निधनाचे दुःख बाजूला सारलं पाहिजे. नाईलाजाने, इच्छा नसतानाही वहिनी नोकरी करायला तयार झाल्या. पानवळ साहेबांनी महिन्याभरातच रयत शिक्षण संस्थेत वहिनींना काम दिले.

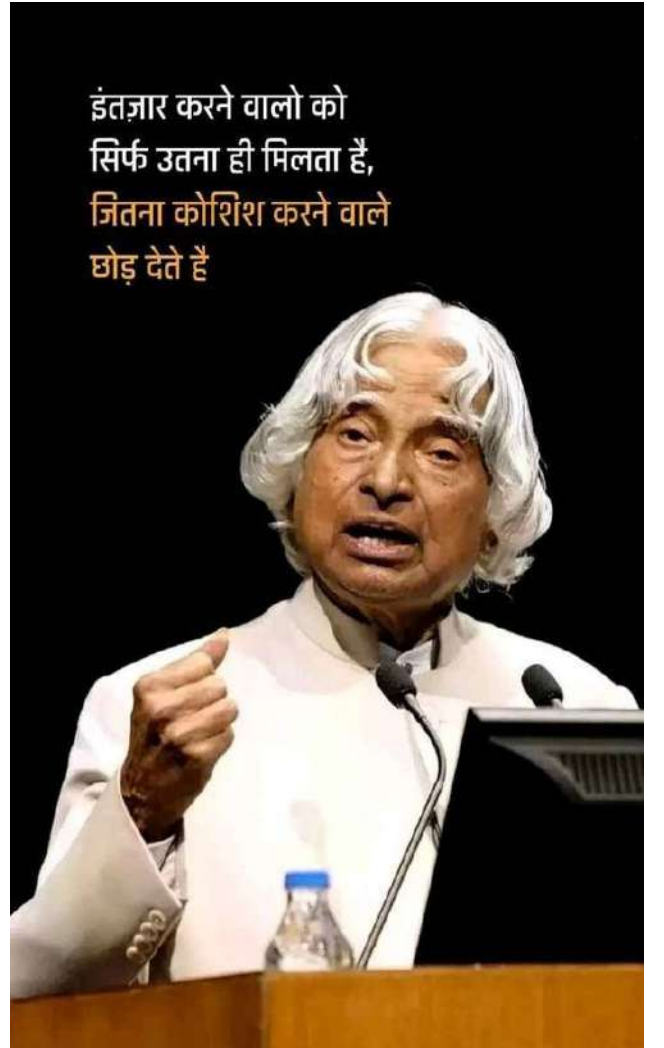
सासरी एकत्र कुटुंब होतं. कुटुंबामध्ये ३ दीर, सासू-सासरे त्यांची दोन मुले आणि त्या स्वतः असं त्यांच्या पतीनंतरचं कुटुंब होतं. त्या नोकरीला लागल्यानंतर पहाटे चार वाजता उठून कुटुंबासाठी स्वयंपाक वगैरे घरातील कामे, इतरांची सर्व प्रकारची कामे लवकर आटोपून, त्या आठ वाजताच कामावर हजर राहत असत. आणि सहा वाजता कामावरून घरी येत. कधी कधी त्यांना रात्रीच्या दहा वाजेपर्यंत थांबावं लागत असे. मग त्या रात्रीच्या दहा वाजता कामावरून दमून भागून घरी जाऊन कुटुंबासाठी स्वयंपाक करणे, वगैरे वगैरे कामे करून त्या रात्री बारा वाजता झोपत असत. आणि परत पहाटे चार वाजता उठून घरातील कामे करून आठ वाजताच कामावर हजर रहात असत. रोज फक्त चार तासच त्या झोपत असत. कधी कधी त्यांना जागही येत नसे. पण त्या जबाबदारीच्या ओझ्याखाली झोपल्यानंतर त्यांना रडताही येत नसे आणि जबाबदारी हसूही देत नसे, म्हणून प्रत्येक दिवसाला आगेकूच करत त्या उठत असत.

त्या संघर्षमय काळात सावलीच्या झळा त्यांना सोसाव्या लागल्या घरात सासुरवास सुरू झाला. धाकट्या मुलाला मोठ्या मुलाच्या जागी नोकरीवर न घेता, सुनेला नोकरी दिली म्हणून सासऱ्याला राग आला. त्यांनी काकूंना घराबाहेर काढले. लहान मुलं घेऊन कुठे जावं, काय खावं. पिल्लांना काय भरवावं, असे अनेक प्रश्न सासू-सासऱ्यांनी घराबाहेर काढल्यानंतर निर्माण झाले. खचून न जाता वडापाव खाऊन तीन दिवस काढले. ही गोष्ट जेव्हा पानवळसाहेब यांच्या नंतर प्राचार्य म्हणून आलेले रोकडेसाहेब यांना समजली, तेव्हा रोकडे साहेबांनी तातडीने शिपायाला सांगितले की, “बागल वहिनींना गावात एखादी खोली शोधून द्या.” त्यानंतर मंचरमध्ये त्यांनी पन्नास रुपये महिना खोली भाड्याने घेतली. आणि त्यात त्यांची दोन मुले आणि त्या स्वतः असे तिघे जण राहत होते. त्यांची खरी लढाई सुरू झाली. स्वतःच्या आयुष्याशी त्या एकट्या लढत होत्या, मागे

वळूनही त्यांना जमत नव्हतं. नवरा वयाच्या अवघ्या तेविसाव्या वर्षी वारला. सासू-सासऱ्यांनी घराबाहेर काढले. त्या कधीही घराच्या बाहेर पडल्या नव्हत्या. परंतु पतीच्या जाण्याने त्यांना अनेक जबाबदाऱ्यांना सामोरं जावं लागलं! तेव्हा त्यांना पानवळ साहेबांनी सांगितले, काहीही झाले तरी नोकरी सोडायची नाही. त्यांच्या या प्रवासात पानवळसाहेब एका वडिलांप्रमाणे त्यांच्या पाठीशी उभे राहिले. वेळो वेळी त्यांना चांगले मार्गदर्शन करत राहिले. धीर देत राहिले. पानवळसाहेब त्यांना एका मुलीप्रमाणे नेहमी समजावून सांगत. त्या पानवळसाहेब यांच्या विषयी बोलताना म्हणतात, “पानवळ साहेबांनी माझ्या डोळ्यातील अश्रू पुसले. मी माझ्या आयुष्यात संघर्ष करू शकले ते फक्त पानवळसाहेब यांच्यामुळेच. पानवळसाहेब म्हणजे व्यक्ती रुपातील देवमाणूस. त्यांनीच माझं दुःख जाणलं. ते माझे माय बाप झाले नसते तर... माझं काय झालं असतं? मी कुठे असते? हे मी सांगू शकत नाही” एवढ्या प्रतिकूल परिस्थितीवर मात करत, अनेकांचे अंदाज खोटे ठरवत वहिनींचा मोठा मुलगा इंजिनीअर आहे. दुसरा बी फार्मसी झालाय. त्या आता त्यांच्या मुलांबरोबर आणि सुनांबरोबर मंचरमध्ये स्वतःच्या घरात राहतात. वहिनी शिपाई म्हणून कार्यरत होत्या. पण वेळप्रसंगी त्यांनी ग्रंथांच्या सहवासात लायब्ररीत अनेक वर्षे काम केले. पुस्तकासारखं त्यांचं आयुष्य एक पुस्तक झालयं. अक्षर ओळख नसलेल्या वहिनी ग्रंथालयातील कोणतेही पुस्तक अचूक शोधून आणत. ४० वर्षांत त्या निरक्षर असतील अशी शंका कुणाच्याही मनात आली नाही. एवढ्या त्या आचार, विचार, मनाने साक्षर समृद्ध आहेत. त्यांची संघर्ष कथा समाजातील इतरांना बळ दिल्याशिवाय राहत नाही. एन.एस.एस.कॅम्पमध्ये मुलांबरोबर त्या शिबीर स्थळी राहिल्या. मुलींना त्यांच्या जबाबदाऱ्या, स्वयंपाक अशी कामे शिकवत. सहलीला जाण्याचा योग सेवा काळात त्यांना आला. ‘कमवा शिका’ योजनेतील विद्यार्थ्यांबरोबर, मजुरांबरोबर त्या स्वतः राबत. वनराईतील झाडे हाताने पाणी घालून त्यांनी लेकरासारखी जगवलीत. महाविद्यालयाच्या इमारतींना त्यांच्या प्रेमळ हातांचा स्पर्श झालाय. महाविद्यालयाची १०५ एकर मधील वनराई, झाडे, वेली, पक्षी यांच्याशी त्यांची मैत्री झाली आहे. सेवापूर्ती काळात अंतिम दशकात किचनमध्येच काम केले. आलेल्या प्रत्येक पाहुणा, पालक, माजी विद्यार्थी यांना वहिनींच्या हातचा गोड चहा मिळे. निरोप मिळाला की, पुढच्या मिनिटाला चहा तयार असे.

अलीकडच्या काळात त्यांना गुडघेदुखी सतावत होती. पण कधी कारण, कुरकुर नाही. महाविद्यालय पाहिलं नंतर कुटुंब, हा विचार पूर्ण सेवा काळात त्यांनी जपला. त्या १९८२ पासून ते जानेवारी २०२३ पर्यंत असा आजपर्यंतचा अण्णासाहेब आवटे कॉलेज महाविद्यालयातील सेवेचा प्रवास थक्क करणारा आहे. पानवळ, रोकडे, भोर, शिंदे, पाटील, शिरसाट, वाघ, कांबळे, जगदाळे, गायकवाड, कानडे या सारख्या दिग्गज प्राचार्यांच्या हाताखाली कामे केली. प्रदीर्घ सेवेत अनेक सेवक सहकाऱ्यांसोबत काम केले, पण त्यांच्या शांत, संयमी, कामसू, मनमिळाऊ, साध्याभोळ्या व सोशिक स्वभावाने त्यांनी तक्रारीची संधी कुणालाही कधीच दिली नाही. कॉलेजच्या सुख-दुःखात कायम सहभागी राहिल्या, असा वहिनींचा आजपर्यंतचा खडतर प्रवास. संसार रथाची दोन चाकं असतात, त्यातले एक चाक मोडलं म्हणून त्यांनी संसाराचा गाडा थांबवला नाही. त्यांनी एका चाकावर गाडा चालवत त्या आजपर्यंत यशस्वी प्रवास करीत जगत आल्यात. त्या जेव्हा कामाला लागल्या तेव्हा त्यांना कोणीही पडेल ते काम सांगत आणि वहिनी ते काम कुरकुर न करता निष्ठेने करत, एकदा वहिनींचे वडिल त्यांना कॉलेजला भेटायला आले, तेव्हा त्यांना पानवळसाहेब म्हणाले, “तुम्ही बागल वहिनींना इथे भेटायला यायचं नाही! तुमची मुलगी ती आमची मुलगी. तुमच्या मुलीच्या केसाला जरी धक्का लागला तरी त्याची संपूर्ण जबाबदारी माझी.” आणि त्यानंतर पानवळसाहेब म्हणाले, “वहिनी तुम्हाला कोणीही काहीही बोलले, तर लगेच मला येऊन सांगा. मग त्यात स्टाफ वगैरे कोणीही असो. त्यानंतर एके दिवशी पानवळ साहेबांनी संपूर्ण स्टाफची मिटिंग बोलावली, आणि त्या स्टाफला त्यांनी मिटिंगमध्ये सांगितले, “बागल वहिनी आपल्या घरच्यांप्रमाणे आहेत त्यांना कोणीही दुखवायचे नाही.” अशा दुःख आणि संकटाच्या काळात आधार देण्याचे कार्य संपूर्ण रयत परिवार प्रशासनाने केले. साहेबांनी त्यांना ‘बागल वहिनी’ म्हणून एक नविन ओळख दिली. तेव्हापासून ते आजपर्यंत सगळे त्यांना ‘बागल वहिनी’ म्हणूनच ओळखतात. त्या काळात भोंडवे मॅडम आणि चव्हाण मॅडम यांना पानावळसाहेबांनी साहेबांनी सांगितलं “त्या जेवत नाहीत, त्यामुळे तुम्ही त्यांच्या जेवणाकडे विशेष लक्ष द्या.” साहेब रोज आल्यावर पहिल्यांदा त्यांची विचारपूस करूनच त्यांच्या कामाला सुरुवात करत. कुठल्याही परिस्थितीवर मात करता आली पाहिजे, जीवनाचा प्रवास कुठल्याही परिस्थितीत चालू ठेवता आला पाहिजे, काहीही झालं तरी माघार घ्यायची

नाही, खरंच त्यांच्या आजपर्यंतच्या प्रवासाने खूप काही शिकवलयं, एक महिला जिला बाहेरचं काहीच माहीत नाही, पण पती गेल्यावर एका फुलाप्रमाणे कुटुंबासाठी जिद्दीने, काटकसरीने उमलवत राहिल्या. नुसतं बी पेरून उपयोग नसतो. त्या बियांचं मोठ झाड होईपर्यंत, तो जो कालावधी लागतो, तो काळ संयमाने मुठीत पकडत काकू आजपर्यंतच जीवन जगत आल्यात, स्त्रियांनी स्वतःला कमी व एकट समजू नये, माझ्यात हे नाही, ते नाही, तो मला असा बोलतो, मी हे करू शकत नाही, हे सगळं विसरा, आयुष्याला कारण देणं बंद करा, आयुष्याचा काही प्रवास हा एकट्यानेच करायचा असतो. किंवा परिस्थिती तो करावयास भाग पाडते. तुमच्या आजपर्यंतच्या प्रवासाला माझा सलाम. देव तुम्हाला सतत आनंदी ठेवो, आणि तुम्हाला दीर्घायुष्य लाभो हीच मनोभावे सदिच्छा !

इंतज़ार करने वालो को
सिर्फ उतना ही मिलता है,
जितना कोशिश करने वाले
छोड़ देते हैं

मी तिरंगा बोलतोय

आढळराव इच्छा

प्रथम वर्ष, वाणिज्य

‘वरी केशरी मध्ये पांढरा

खाली हिरवा रंग

अशोकचक्र शोभतो निळसर रंग’

असे गीत तुम्ही मुले उत्साहाने गात असता. हे गीत ज्याच्याविषयी तुम्ही गाता तोच तिरंगा आहे मी. मी स्वतंत्र भारताचा तिरंगा बोलतोय. आज मला माझ्या मनातले तुमच्याशी मोकळेपणाने बोलायचे आहे. तसे पाहता मी म्हणजे भारत देशाची आन, बान तसेच शान आहे. भारतीय माझा आदरही करतात. प्रथम पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी २६ जानेवारी १९३० रोजी लाहोर अधिवेशनात तिरंगा फडकावून पूर्ण स्वराज्य ही घोषणा केली होती. त्यानंतर १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारताला स्वातंत्र्य मिळाले व त्याचबरोबर स्वतंत्र भारताचे पहिले पंतप्रधान म्हणून पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी पदग्रहण केलेले या घटनेची आठवण म्हणून २६ जानेवारी हा दिवस भारतीय राज्यघटना अंमलात आणण्यासाठी निवडण्यात आला. स्वातंत्र्य मिळालेल्या भारत देशाने २६ जानेवारी १९५० रोजी भारतीय राज्यघटना म्हणजेच संविधान अंमलात आणून लोकशाहीतील एका नव्या पर्वाची सुरुवात केली. त्यामुळेच १५ ऑगस्ट तसेच २६ जानेवारी या दोन तारखांना माझ्या

आयुष्यात अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आपल्याला स्वातंत्र्य मिळाले.

स्वातंत्र्याचे प्रतिक जो तिरंगा म्हणजे मी आकाशात डौलात डोलावा म्हणून असंख्य स्वातंत्र्यवीरांनी आपल्या प्राणांची तसेच कुटुंबाची पर्वा न करता देशप्रेमाने झपाटून जाऊन निकराचा लढा दिला. माझ्यावरील अतीव प्रेमापोटी या लढ्यात सर्वजणांनी तळमळीने स्वतंत्र भारताचे स्वप्न साकार करण्यासाठी घरदार, नातेवाईक, माता-पिता, बायको, मुले यांना सोडून फक्त स्वातंत्र्य प्राप्तीचा ध्यास घेऊन या धगधगत्या अश्रिकुंडात उडी घेतली होती. स्वातंत्र्य प्राप्तीचे स्वप्न उराशी बाळगून ज्यांनी तुरुंगवास भोगला. शारिरीक, मानसिक छळाची परिसीमा ज्यांनी सहन केली. माणुसकीला लाजवतील अशा क्रूर व अनन्वित छळ त्यांनी निधड्या छातीने सहन केला. कित्येक स्वातंत्र्यवीरांचे वंदे मातरम् चा घोष केला. अशा सर्व स्वातंत्र्यवीरांचे स्मरण करून त्यांना मानवंदना देणे हे सर्व भारतीयांचे प्रथम कर्तव्य आहे.

हे सर्व का, तर तिरंगा आकाशात मानाने फडफडावा म्हणून, तिरंग्याकडे म्हणजेच माझ्याकडे कोणीही वाकड्या नजरेने पाहू नये अथवा माझी हेटाळणी करू नये. या करिताच

भारतीय तिन्ही सैन्य दलातील अधिकारी व जवानांनी रात्र दिवस डोळ्यात तेल घालून भारताचे रक्षण केले व आजही ते करत आहेत. स्वातंत्र्य संग्रामात ज्यांनी आपल्या सर्वस्वाची होळी केली व आपले प्राण स्वातंत्र्यासाठी खर्चीत घातले. त्या वीरांना व वीरांगनांना कोटी कोटी प्रणाम! त्यांच्यामुळेच भारताला स्वातंत्र्याची गोडी चाखता आली. आजच्या युवा पिढीच्या खांद्यावरच उद्याच्या भारताची भिस्त आहे. या तिरंग्याचे रक्षण करणे व तिरंगा मानाने कसा फडफडत राहील याची काळजी घेण्याचे काम या युवापिढीवरच आहे. जगभरात भारताला प्रगतीपथावर नेणारे कोण असतील तर, ते आहेत आजच्या युवा पिढीचे प्रतिनिधित्व करणारे युवक.

भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामात स्वातंत्र्यवीरांनी केलेले आत्मबलिदान नक्की स्फूर्ती देणारे आहे, यात शंका नाही, पण त्याचा गंभीरतेने विचार केला जातो का? हे पाहणे गरजेचे आहे. स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी ज्यांनी ज्यांनी म्हणून आपला देह ठेवला. आपले रक्त सांडले त्याचे प्रतिक हा तिरंगा झेंडा आहे. त्याला वंदन करणे हे आपले प्रथम कर्तव्य आहे. संपत्तीची, पैशांची परिपक्वता यायच्या आधीच आज युवापिढीच्या हातात भरपूर पैसा खेळू लागला आहे. त्यामुळे खर्च करण्याच्या बाबतीत संभ्रम निर्माण झाला आहे. त्यामुळे रजा मिळाली की, मौजमजा करण्याकडे यांचा कल असतो. त्यामुळे सहाजिकच झेंडावंदन या राष्ट्रीय सोहळ्याचा त्यांना विसर पडतो. जर १५ ऑगस्टच्या पुढे मागे लागून रजा आल्या, तर ही मंडळी झेंडावंदन या कार्यक्रमाकडे दुर्लक्ष करून सहलीलाही जाण्यास मागे पुढे बघत नाहीत.

‘अरे छोडो झेंडावंदन, चलो हम पिकनिक नमायेंगे’ अशासारखी वाक्ये ऐकली की, तळपायाची आग मस्तकात जाते. याचकरीता का स्वातंत्र्यवीरांनी स्वातंत्र्य प्राप्तीसाठी आत्मसमर्पण केलं होतं. हा विचार मनात येऊन मन विषण्ण होते. यातील काही विवाहीत तरुण जोडपी आपल्या मुलांना महागडे झेंडे विकत घेऊन देतात. पण त्या झेंड्यामागे लाखो क्रांतीवीरांनी केलेले आत्मबलिदान याची जाणीव त्या मुलांना करून देण्यात ते अपयशी ठरतात. यामुळे या झेंड्याचे महत्त्व मुलांना कधीच समजत नाही. व त्यांच्या हातून नकळत झेंड्याचा अपमान होतो. झेंडावंदन सोहळा झाल्यावर काही वेळातच हे झेंडे मुलांच्या हातून खाली पडलेले दिसतात हे पाहून मनाचा संताप होतो.

‘उत्सव तीन रंगाचा,
आभाळी आज सजला,
नतमस्तक मी त्या सर्वांचा
ज्यांनी हा भारत देश घडवला.’

माझा तिरंगा

प्राणाहून प्रिय माझा तिरंगा
प्रतिक सिद्धतेचा, शांततेचा, विजयाचा
शूरवीरांच्या कर्तबगारीचा
तिरंगा माझा, मी तिरंग्याचा
देशप्रेम मनात झळकवी
बंधुभाव जगा शिकवी
एकात्मतेचे बीज रूजवे
तिरंगा माझा... अवघ्या जगात मिरवे.

“

एक महान इंसान एक सुप्रसिद्ध
इंसान से इसलिए बेहतर है
क्योंकि वह समाज का सेवक
बनने को हमेशा तैयार रहता

एकविसाव्या शतकातील भारतापुढील आव्हाने व उपाय ढोबळे स्नेहा

प्रथम वर्ष, वाणिज्य

विसाव्या शतकातील अंतिम दशकातच एकविसाव्या शतकाच्या स्वागताची उत्कंठा निर्माण झाली होती. एकविसावे शतक सुरू झाले. आणि या शतकातील काही वर्षे उलटूनही गेली. या शतकातील काही आव्हानांचा अंदाज आपल्याला आधीपासूनच होता. आता तर ही आव्हाने थेट आपल्या समोर येऊन उभी ठाकली आहेत. विसाव्या शतकातील दोन महायुद्धे आणि त्यानंतर दोन महासत्तांमध्ये चाललेले शीतयुद्ध यांनी वैज्ञानिक संशोधनाला विलक्षण गती दिली. संगणकाचा वापर मोठ्या प्रमाणावर होऊ लागला. माहिती मिळविण्यासाठी इंटरनेटसारखे प्रभावी माध्यम उपलब्ध झाले. राष्ट्राष्ट्रांमधील अंतर झपाट्याने कमी झाले. विविध व्यापारी करारांमुळे आंतरराष्ट्रीय व्यापाराला चालना मिळाली. सारे जग जणू एक झाले. जागतिकीकरण ही एकविसाव्या शतकाच्या प्रारंभी घडलेली एक महत्वाची प्रक्रिया आहे. विविध आव्हानांना या प्रक्रियेचा संदर्भ आहे.

कोणतेही आव्हान हे समस्येशी निगडीत असते. प्रदूषण ही एक फार मोठी समस्या आहे. वाहनांचा अतिवापर, कारखान्यांमधून बाहेर पडणारा धूर, निसर्ग ज्याला सामावून घेत नाही असा प्लॉस्टिकचा कचरा, बेसुमार वृक्षतोड यांमुळे

मोठ्या प्रमाणावर प्रदूषण होत आहे. ओझोनच्या थरामध्ये छिद्रे निर्माण होऊन पृथ्वीचे तापमान वाढत आहे. ध्रुवप्रदेशातील बर्फ वितळून समुद्राच्या पाण्याची पातळी वाढण्याचाही धोका आहे. पर्यावरण रक्षणाचे प्रभावी उपाय योजून या आव्हानांचा मुकाबला करावा लागणार आहे. एकविसाव्या शतकातील सगळ्यात बिकट आव्हान आहे ते म्हणजेच, लोकसंख्येच्या विस्फोटाचे भारताची लोकसंख्या अब्जांची मर्यादा ओलांडून पुढे गेली आहे. विश्वातील या सर्व मानवांना मुलभूत गरजा पुरवणे हे ही एक आव्हानच आहे. माणसाने हे ओळखले आहे. पण त्याचबरोबर या लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी कंबर कसावी लागणार आहे. पण आम्ही ते स्वीकारले आहे. हरितक्रांती आणि श्वेतक्रांती यांनी प्रत्येकाला चारा उपलब्ध केला आहे. पण अंधश्रद्धा व अज्ञान हे फार मोठे अडथळे मध्ये आहेत. ते दूर करणे हे ही फार मोठे आव्हानच आहे. आपल्या भारतापुढे गरिबी व बेकारी हे एक मोठे आव्हान आहे. पण आम्ही ते स्वीकारले आहे. संगणकामुळे बेकारी वाढेल असे वाटले असतानाच संगणकाने अनेक नवे व्यवसायही निर्माण केले. नव्या उद्योगधंद्यांबरोबरच आमच्या अनेक परंपरागत उद्योगांचेही पुनरुज्जीवन केले जात आहे. एकविसाव्या शतकात डाचणारी आणखी एक गोष्ट म्हणजे

सामाजिक विषमता! जात, धर्म, पंथ, श्रीमंती, शिक्षण अशा अनेक पातळ्यांवर भीषण विषमता आहे. त्यामुळे जगाच्या अशा अनेक पातळ्यांवर तसेच पाठीवर कुठे ना कुठे संघर्ष पेटलेला असतो. या संघर्षाने तीव्र स्वरूप घेतले की, त्यांतून 'दहशतवाद' बोकाळतो आणि माणसाचे जगणे मोठे कठिण होते.

भारतात आणि इतर काही देशांत भ्रष्टाचाराचे एवढे साम्राज्य पसरले आहे की, आपल्या क्षुल्लक फायद्यासाठी माणूस सहज दुसऱ्यांचे प्राण घेतो. त्याला कारण म्हणजे मानवी जीवनातील नैतिक मूल्यांची झालेली घसरण. हे सारे चित्र एकविसाव्या शतकातील माणसांचे जगणे असह्य भयंकर करून टाकेल का? अशी भीती क्षणभर वाटते. पण क्षणभरच! कारण अनेक आपत्तीत जगाच्या कानाकोपऱ्यांतून धावत आलेले मदतीचे हात आठवतात आणि ते आश्वासन देतात की, साऱ्या आव्हानांना आम्ही पुरून उरू. कुठलेही राष्ट्र प्रगत आहे की अप्रगत हे ठरवण्याचे काही निश्चित निकष सर्वसामान्य झालेले आहे. राष्ट्राची एकूण संपत्ती त्या राष्ट्रात राहणाऱ्या जनतेचे उंचावत जाणारे राहणीमान त्यांची होणारी प्रगती आणि जागतिक बाजारपेठेत त्या राष्ट्राची असलेली प्रतिष्ठा किंवा पत हे त्यातले काही प्रमुख निकष आहेत.

भारत हा कृषीप्रधान देश आहे. भारताचे भाग्य म्हणजे त्याला विविध प्रकारचे हवामान लाभले आहे. उन्हाळा, पावसाळा मुबलक भारताने याचा जेवढा फायदा करून घ्यायला हवा तेवढा अजून करून घेतलेला नाही. विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात भारतात हरितक्रांती झाली. भारत अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वावलंबी झाला याच्या पुढचे पाऊल म्हणजे 'धान्याची निर्यात' त्यासाठी भारतातील शेतकऱ्याने परंपरागत शेतीची पद्धत बदलली पाहिजे. इतर देशांच्या तुलनेने अजून आपले एकरी उत्पन्न कमी पडते. धान्याबरोबरच साखर, फळे, फुले, यांचीही निर्यात साधायला हवी. एकविसाव्या शतकात भारतात तंत्रज्ञान क्षेत्रात खूप प्रगती व्हायला हवी. आज या दृष्टीने भारत पावले टाकत आहे. कारण प्रगत तंत्रज्ञान हेच आजच्या जगात कुठल्याही राष्ट्राच्या प्रगतीचे लक्षण असते. त्यासाठी भारताला आपले आंतरिक सामर्थ्य वाढवावेच लागेल. भारताला आपली अर्थव्यवस्था भक्कम करावी लागेल. एकविसाव्या शतकातील अनेक प्रकल्पांपैकी ती एक आहे. त्यासाठीच भारताने 'मुक्त अर्थव्यवस्था' स्वीकारली आहे. त्यासाठीच देशांतर्गत व्यापारामध्येही विशेषतः कृषी, औद्योगिक आणि सेवा या क्षेत्रात

स्पर्धात्मक वातावरण ठेवणे आवश्यक आहे. त्या दृष्टीने विशाल रस्ते करून राज्ये जोडणे आणि नद्या जोडणे हे प्रकल्प हाती घेतले आहे.

जगामध्ये आपण लष्करी व आर्थिकदृष्ट्या वरचढ राहणे आवश्यक आहे. १९९० पर्यंत युद्ध हे शास्त्रांनीच लढले जाई. पण आता आर्थिक युद्धाला सुरुवात झाली आहे. लष्कर, संरक्षण या क्षेत्रातही प्रगत आणि स्वावलंबी होणे आवश्यक आहे. त्याचबरोबर परकीय गुंतवणूक आपल्याकडे आधिकाधिक येईल याची काळजी घेतली पाहिजे. जगातील एक प्रगत आणि निडर राष्ट्र म्हणून भारताला स्थान मिळवून घ्यायचे असेल तर भारतातील प्रचंड युवाशक्ती एक दिलाने कामाला लागली पाहिजे. मग आपल्या सर्वांचे हे स्वप्न साकार होईल.

●●

कुछ अलग करना हो तो
भीड से हट के चलिए,
भीड साहस तो देती है
मगर पहचान छिन लेती है!

व्यर्थ न हो बलिदान

यादव जयश्री

प्रथम वर्ष, वाणिज्य

देश स्वातंत्र्यदिन साजरा करत आहे. हे स्वातंत्र्य आपल्याला असेच मिळालेले नाही. त्यासाठी किती जण फासावर झुलले हे माहीत नाही, आणि किती गोळ्या झाडल्या हे माहीत नाही, मग हे स्वातंत्र्य मिळाले. देशाला गुलामगिरीतून मुक्त करण्यासाठी ज्यांनी बलिदान दिले त्या क्रांतिकारकांचा देश ऋणी आहे. पण खेदाची गोष्ट म्हणजे इतिहासात काही खास लोकांनाच स्थान मिळाले. स्वातंत्र्यासाठी बलिदान, बलिदान आणि प्रदीर्घ लढा देऊनही काही लोकांना स्वतंत्र भारतात हवा तसा आदर आणि मान्यता मिळू शकली नाही. या शूर सैनिकांमध्ये अशा अनेक महिला होत्या. ज्यांनी केवळ क्रांतिकारकांच्या मार्गात मदत केली नाही. तर संघटना आणि सभांचे नेतृत्व देखील केले.

बलिदान कधीच व्यर्थ जात नाही. वेलीला फूल लागते, उगवते, फुलते, रसरसते पण नंतर हळूहळू कोमेजते. त्या फुलांना फळ धरते. फूल संपते पण त्याचे फळ झालेले असते. फुलाने आपले बलिदान दिलेले असते. म्हणून फळाची निर्मिती होते. फुलाचे बलिदान वाया जात नाही. 'फूल गळे फळ गोड जाहले' दिव्याच्या ज्योतीचा प्रकाश कसा येतो? वात जळत असते आणि तेल संपत असते म्हणून ज्योत जिवंत असते. तेलाच्या बलिदानाने ज्योत पाजळते. तेलाचे बलिदान वाया

जात नाही. बलिदानाशिवाय क्रांती होत नाही. बलिदानाशिवाय नवा समाज निर्माण होत नाही. बलिदानाच्या प्रकाशाशिवाय अंधारलेले भविष्य उजळत नाही. म्हणून समाजाच्या सुखासाठी बलिदानाची आवश्यकता असते. म्हणूनच बलिदान हे एक श्रेष्ठ सामाजिक मूल्य आहे. कारण त्यामधूनच समाजाला नवी प्रेरणा मिळते. समाजाचा कायापालट घडून येतो. अशी कितीतरी उदाहरणे इतिहासात आढळतात. चांगल्या कल्पना समाजात आल्याशिवाय समाजाची प्रगती होत नाही. पण चांगल्या व नविन कल्पनांना जुने आणि सनातनी लोक विरोध करतात. तो विरोध मोडायला आणि, समाजातील कस टिकवायचा बलिदान घ्यावे लागते. कारण अशा बलिदानातूनच पुढे समाजाचा विकास घडत असतो.

महात्मा फुले यांनी दलित समाजासाठी बलिदान दिले. सावित्रीबाईमुळे स्त्री शिक्षण दिसते. आपल्या समाजात आज जी समता आणि स्त्री शिक्षण दिसते आहे. त्याचे कारण फुले पतिपत्नींनी दिलेले बलिदान होय. लोकमान्य टिळक, महात्मा गांधी, पंडित नेहरू, सरदार पटेल, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, असे कितीतरी थोर पुरुष स्वराज्य प्राप्तीसाठी तुरुंगात राहिले. भगतसिंग, सुखदेव, राजगुरु हे तर हसत-हसत फासावर

कर्मवीर

प्रणाम आहे महाराष्ट्र पुत्राला,
समाजसुधारक महर्षींना
रयतेच्या शिक्षणासाठी
निर्माण केले ज्ञानमंदीर
थोर ते शिक्षण महर्षी
नाव त्यांचे 'कर्मवीर'
प्रणाम आहे तुमच्या कार्याला
साक्षर केले खेडयापाडयाला,
उन्हातान्हात वनवन फिरून
पायी टोचले काटे कित्येक
माघार न घेतली कधीही
केले गरीबांना सुशिक्षित
वटवृक्षाची जशी सावली,
तशी तुम्ही झालात
गोरगरिबांची माऊली
पायी घातलीन कधी वहान
तरी झालात तुम्ही महान
रयतेसाठी फिरलात गावोगावी
दिला गरिबांना आधार
वसतिगृह सुरु करून
दिला गरिबांना विश्वास
जीवन जगायला नाही
फुलवायला शिकवलतं तुम्ही
रखरखत्या उन्हात उभं राहून
सावली दिलीत तुम्ही
साऱ्या मुलांना अक्षराचा स्पर्श दिला
ज्ञानाचे दान देण्या सूर्य झोपडीत आला
स्वावलंबी शिक्षण दिला
कमवा व शिका याचे साधले तंत्र

निकिता अरुण मेचकर

प्रथम वर्ष, कला

••

चढले. आज स्वराज्य मिळाले. कारण या साऱ्यांच्या बलिदानाचे
हे फळ अपूर्व त्यागाचे फळही अपूर्वच मिळते. भारतीय
स्वातंत्र्याकरीता आद्य क्रांतिकारक वासुदेव बळवंत फडके यांनी
बलिदान दिले. सावरकरांनी अंदामानच्या कारागृहात हाल सहन
केले. गांधीजींच्या चळवळीत केवळ मुठीत मावणाऱ्या मिठासाठी
सत्याग्रह केला. स्वराज्यासाठी कमला नेहरूने आपल्या सुखी
संसारावर निखारे ठेवले. पण यामुळेच स्वराज्य मिळाले.
बलिदान व्यर्थ गेले नाही. “जगाचाही इतिहास असाच आहे.
येशू ख्रिस्त क्रुसावर चढला. सॉक्रेटिसला विष प्यावे लागले.
कार्ल मार्क्सला परागंदा व्हावे लागले. समतेसाठी जॉन केनेडीला
प्राण गमवावे लागले. अब्राहम लिंकन, महात्मा गांधी यांचे खून
झाले पण त्यामुळेच नाही का जगाला प्रकाश मिळाला? त्यांची
फुले गळाली पण त्यातून नव्या जगाच्या निर्मितीचे फळ वर
आले. कविवर्य तांबे यांच्या शब्दांत,

“फूल गळे फळ गोड जाहले”

••

एकविसाव्या शतकातील भारत

दौंड हर्षदा

द्वितीय वर्ष, विज्ञान

वर्तमानपत्र वाचत असताना एक गाणं ऐकू आलं, 'ए दुनिया एक दुल्हन, दुल्हन के माथे की बिंदियाँ... आय लव्ह माय इंडिया...' ऐकून मनात विचार आला खरच आपला देश हा एखाद्या बिंदी प्रमाणे आहे कारण एका नववधूच्या माथ्यावरील बिंदी हे तिच्या एकनिष्ठतेचे आणि प्रामाणिकपणाचे प्रतिक आहे. परंतू आपल्या देशात मात्र याउलट परिस्थिती दिसून येत आहे. आपल्या देशात स्वातंत्र्यानंतर खूप सारे बदल झालेले आहेत. काही वाईट तर काही चांगले. भ्रष्टाचार हे एक मोठे संकट आपल्या देशात दिसून येत आहे. लोकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी मोठ-मोठ्या पदांवर बसतात आणि जनतेचा पैसा आपल्या खिशात घालवतात. भ्रष्टाचाराने आपली अर्थव्यवस्था एकदम खिळखिळी झाली आहे. प्रत्येकजण आपली कामे करून घेण्यासाठी अधिकाऱ्यांना लाच देतात.

नेता करतो भ्रष्टाचार ।

देशात माजलाय वैराचार ॥

एवढच नाही तर देशातील तरुण हे व्यसनांच्या आहारी जात आहेत. आपल्याला स्वातंत्र्य मिळाले आहे म्हणून आपण त्याचा वापर कोणत्याही वाईट कृत्यांसाठी केला जात आहे. इतक्या कष्टाने, बलिदानाने मिळालेल्या या स्वातंत्र्याचा लोक

दुराचार करत आहे. गांधीजींनी आपल्या सत्य, अहिंसा या गोष्टी दिल्या. मात्र त्यांचीच गोळ्या घालून हत्या करण्यात आली डॉ. बाबासाहेबांनी शिकवलेला स्वाभिमान हा आपण पायदळी तुडवत आहोत. सगळीकडे गुन्हेगारी प्रवृत्ती वाढत चालली आहे. केवळ पैशासाठी भारत देश दहशतवाद, वासनाकांड यातच अडकून बसलाय.

गांधी नेहरुंची पवि. भूमी ।

वारस त्यांचे आम्ही दुर्गुणी ॥

आज भारत राजकीय, सामाजिक आर्थिक समस्यांनी ग्रासला आहे. शिक्षणाच्या बाजारात 'उषःकाल होता होता काळ रात झाली' असे म्हणावे लागत आहे. शिक्षण व्यवस्थेचा बाजार मांडला जातोय. शिक्षणाच्या नावाखाली भरमसाठ पैसे उकळले जातात. बेरोजगारी हे आपल्या देशातील खूप मोठे आव्हान आहे. उच्च शिक्षण घेऊन देखील तरुणांना नोकरीसाठी दारोदार फिरावे लागत आहे. यामुळे तरुण गुंडागिरी, व्यसने या सर्वांकडे वळत असलेले दिसून येत आहे. या गोष्टींमुळे राजकीय, सामाजिक अशांतता माजत आहे. यामुळे आपली भूमी पोखरत आहे. भारत माझा देश आहे, सारे भारतीय माझे बांधव आहेत. आपल्या प्रतिज्ञेच्या या ओळी फक्त म्हणण्यापुरत्याच उरल्या

आहेत. आज आपल्या देशात विविध धर्मांचे, जातीचे लोक राहतात. मात्र जातीय दंगली, जातीभेद, धर्मभेद या गोष्टी देखील अजूनही दिसून येतात. बंधुभावाची जोपासना या मूल्यांची काही किंमत उरलेली नाही.

एकीकडे आपल्या देशातील लोक चंद्रावर पोहोचलेत तर दुसरीकडू अंधश्रद्धेच्या, कर्मकांडाच्या, भौदूगिरी यांसारख्या गोष्टींवर अजूनही विश्वास ठेवतात. आज विज्ञानाने इतकी प्रगती केली आहे तर लोक अंधश्रद्धेच्या आहारी जावून नर बळी, कर्मकांड यांना बळी पडतात. आपले दुर्भाग्य आहे की शिक्षित, सुसंस्कृत लोक देखील यावर विश्वास ठेवतात. यामुळे आपला समाज मागे पडत चाललाय. कुठेतरी हे थांबायलाच हवं.

आज देशात स्त्री ही पुरुषाच्या खांद्याला खांदा लावून प्रत्येक क्षेत्रात काम करत आहे. मात्र, याच स्त्रीयांवरील अन्याय, अत्याचारही खूप वाढलेले आहे. टी.व्ही. वर रोज नवीन बातमी आज ह्या मुलीवर अत्याचार झाला तर उदया त्या या अत्याचारा करणाऱ्यांना एकदम कडक शिक्षा करण्याची अत्यंत गरज आहे.

आपल्या देशापुढे भ्रष्टाचार, दहशतवाद, गुन्हेगारी, बेरोजगारी, अंधश्रद्धा, स्त्रीयांवरील अन्याय हे प्रश्न आहेत. जरी अनेक प्रश्न हे भीषण असले तरी भारतीय माणूस शून्यातून स्वर्ग निर्माण करणारा आहे. गेल्या काही वर्षात आपल्या देशाने उत्कृष्ट प्रगती केली आहे. प्रत्येक क्षेत्रात आपला देश अग्रेसर आहे. आपल्या देशाला काही आव्हानांना सामोरे जावे लागत आहे.. ही आव्हाने दूर करण्यासाठी तरुणांनी पुढाकार घेतला पाहिजे. भ्रष्टाचाराला आळा घातला पाहिजे. वरील प्रश्न जर लवकरात लवकर सुटले तर आपला देश हा एक बलाढ्य महासत्ता म्हणून उदयास येईल.

‘अनंत आमुची इच्छाशक्ती, अनंत आमुच्या आशा’

या ओळींप्रमाणे आपण भारत देशाला महासत्ता बनवूनच जगाला दाखवूया!

नातं मैत्रीच

आयुष्याला अमूर्त आकार देणारं
जगण्याला नवीन दिशा मिळणारं
मनाला मनाशी जोडून ठेवणारं
अनोख असं नातं मैत्रीच...

दोन मन घट्ट जोडणारं
एकमेकांच्या भावना जपणारं
विश्वास दृढ होऊन तयार होणारं
अतूट असं नातं मैत्रीच...

सतत भेट, बोलणं न होणारं
तरीही एकमेकांना न विसरणारं
स्वतःपेक्षा जास्त समजून घेणारं
आपुलकीचं असं नातं मैत्रीच...

सुख दुःखात सदैव साथ देणारं
कोणतीही बंधने नसणारं
एकमेकांना आयुष्यभर जपणारं
अनमोल असं नातं मैत्रीच...

मनातल्या सर्व गोष्टी सहज ओळखणारं
कोणत्याही परिस्थितीत न बदलणारं
रक्ताच्या नात्याहूनही श्रेष्ठ असणारं
जीवापाड जपलेलं, निखळ असं नातं मैत्रीच..

हिंणे श्वेता

द्वितीय वर्ष, विज्ञान

••

समाजमाध्यमांचा समाज जीवनावर होणारा परिणाम
हिंगे श्वेता

द्वितीय वर्ष, विज्ञान

इंटरनेटवर आधारित जी माध्यमे वापरली जातात त्यांना समाजमाध्यम किंवा सोशल मीडिया असे संबोधले जाते. समाजमाध्यम हे एक दुधारी शस्त्रच आहे असे म्हणता येईल. त्याचा वापर कशा पद्धतीने करावा हे प्रत्येकाने ठरविले पाहिजे. ज्याप्रमाणे नाण्याला दोन बाजू असतात त्याप्रमाणे समाजमाध्यमांचे काही फायदे असतील तर तोटे किंवा दुष्परिणाम तर असणारच. समाजमाध्यमे जसे की फेसबुक, ट्विटर, युट्यूब इत्यादी ही आजच्या युगातील प्रभावी प्रसारमाध्यमे आहेत. समाजमाध्यमांत प्रचंड ताकद आहे ती ओळखून त्यांचा वापर करणे योग्य ठरेल. समाजमाध्यमांद्वारे माहितीचे प्रसारण, समाज प्रबोधन, मनोरंजन या गोष्टी होतात. अशक्य गोष्ट शक्य करणे किंवा बदल घडवून आणणे हे समाजमाध्यमांद्वारे सहज शक्य आहे. याद्वारे समाजापर्यंत संदेश माहिती पोहचवता येते, राजकारण क्षेत्रात प्रचार प्रसार करणे शक्य होते. 'अति तेथे माती' या उक्तीप्रमाणे कोणत्याही गोष्टीचा अतिवापर हा वाईटच. समाजमाध्यमांचा गरजेपेक्षा जास्त वापर किंवा गैरवापर हा हानीकारकच. समाजमाध्यमांचा वापर

माहिती प्रसारित करण्यासाठी, ज्ञानात भर पाडण्याकरिता, मनोरंजन/विरंगुळा याकरिता करणे यात काही गैर नाही. मात्र या साधनांचा अतिवापर/गैरवापर, सतत समाजमाध्यमांवर वेळ वाया घालविणे, चुकीची माहिती प्रसारित करणे हे काही योग्य नाही. समाजमाध्यमे ही समाजासाठी तसेच काळाची एक गरज म्हणून आहेत या दृष्टीने विचार केला आणि त्याप्रमाणे त्यांचा वापर केला तर त्याचा निश्चितच फायदा होईल. समाजमाध्यमे एकाच वेळी असंख्य लोकांना जोडून ठेवतात. या एकत्रीकरणाचा चांगल्या कामासाठी वापर होणे आवश्यक आहे. समाजमाध्यमांचा वापर कसा करावा हे पूर्णतः प्रत्येक व्यक्तीवर अवलंबून आहे.

समाजमाध्यमांचा समाजजीवनावर चांगला वाईट परिणाम होत असतो. कोणत्याही गोष्टीची निर्मिती ही चांगल्या हेतूने केली जाते. समाजमाध्यमे ही अशाच चांगल्या उद्दिष्टांवर, समाजकल्याणासाठी, काळाची गरज म्हणून उदयास आली. मात्र आजकाल समाजमाध्यमांचा अतिवापर समाजजीवनावर उलट परिणाम करताना पहावयास मिळते.

समाजमाध्यमांवर सतत वेळ वाया घालविणे, पूर्णपणे त्यांच्या आहारी जाऊन करिअर धोक्यात आणणे, वादग्रस्त विधान किंवा पोस्ट टाकून भांडणतंटे निर्माण करणे या व अशाच आणखी कितीतरी गोष्टींमुळे सुखी-समाधानी समाजजीवन विस्कळीत होताना दिसत आहे. यावर सखोल विचार केला असता मानव यास जबाबदार असल्याचे जाणवते. मानवाला विचार करण्याची, निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य तसेच समज आहे. योग्य-अयोग्य, चांगले-वाईट याची तो निवड करू शकतो. मग आपल्या हिताचे काय आहे, कोणत्या गोष्टी आपल्या जीवनाला दिशा देऊ शकतील, कोणत्या आपले जीवन विस्कळीत करतील याचे ज्ञान तर त्याला आहेच.

समाजमाध्यमांची दुसरी बाजू म्हणजे त्यांचे फायदे/उपयोग समाजमाध्यमांमुळे संपूर्ण जग जवळ आले आहे इंटरनेटच्या माध्यमातून ते जोडले गेले आहे. समाजमाध्यमांद्वारे कलेला व्यासपीठ निर्माण होते, नवनवीन गोष्टी शिकायला मिळतात, माहिती प्रसारित होते, माणसामाणसांतील नातेसंबंध दृढ होण्यास मदत होते. या सर्व गोष्टींचा एकत्रितरित्या समाजजीवनावर चांगला परिणाम होताना दिसतो. कोरोनासारख्या महामारीच्या काळात जनजीवन विस्कळीत झाले. अनेकांचे रोजगार गेले, धंदे बंद पडले. यावर उपाय म्हणून समाजमाध्यमांद्वारे ऑनलाईन पद्धतीद्वारे एखादा व्यक्ती विविध कोर्सेस करू शकतो, ज्ञानात भर पाडू शकतो तसेच, समाजमाध्यमांवर आपल्या व्यवसायाची जाहिरात करून जीवनात यशस्वी उद्योजक बनू शकतो. एखाद्या गोष्टीकडे आपण कोणत्या दृष्टिकोनातून पाहतो, वापर करतो त्यानुसार ती गोष्ट आपल्या जीवनावर परिणाम करते. समाजमाध्यमांकडे आपण चांगल्या दृष्टिकोनातून पाहिले त्याचा योग्य वापर केला तर ती आपल्या जीवनावर प्रभावात्मक परिणाम करतील. प्रत्येकाने जर आपल्या सद्सदविवेक बुद्धीला स्मरून योग्य निर्णय घेतले तर कोणत्याही गोष्टीचा आपल्या जीवनावर सकारात्मक परिणाम होईल. या काही शंका नाही.

••

भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव

हृदयावर भारत मातेचा झेंडा घेऊन,
भारत माता की जय म्हणतच
दिली प्राणांची आहुती,
इंग्रजांनाही झुकायला लावलं आणि
भारतालाही स्वातंत्र्य मिळालं,
हुतात्मा, बाबू गेनू, यांनीच आज
देशभक्तीचं रोपटं जगवलं.
सीमेवरच्या जवानांना नसतो
कधी दिवाळी-दसरा,
सर्वांना सुरक्षेच्या छायेखाली ठेवत,
बंदूक हातात घेऊन
दहशतवाद्यांबरोबर करतात देश
रक्षणाचा सण-साजरा.
निस्वार्थी प्रेम हे त्यांनाच जमलं,
ज्यांनी आपल्या मुलाला कै
च्या ऐवजी शहीद होऊन
मानसन्मानाने फोटोत पाहिलं.
भारत माता की जय म्हटल्यावर
गर्वाने छाती फुगत,
आणि पाच बोटांची सलामी देत,
देश सेवा करणाऱ्यांची जाण होते.
मरताना भारत माता की जय म्हणतच
माझा जवान शहीद होतो,
भारत मातेकडे वाकडी नजर
करणाऱ्याला त्याची औकात
दाखवूनच जगाचा निरोप घेतो.
मनात फक्त एकच विचार येतो,
दहशतवाद्यांचे चार बळी
देऊन मगच आपला जीव सोडतो,
भारत-भूमी कडे पाहत फक्त लढ म्हणतो,
भारत-भूमी कडे पाहत फक्त लढ म्हणतो.

अविष्कार पोखरकर

अकरावी.

••

स्वातंत्र्यानंतरचा नवभारत

डोके तृप्ती

प्रथम वर्ष, वाणिज्य

“उत्सव तीन रंगाचा...

आभाळी आज सजला,

नतमस्तक ती त्या सर्वांसाठी

ज्यांनी भारत देश घडविला !!”

सुमारे २०० वर्षांच्या खडतर संघर्षानंतर १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारतमातेच्या क्षितिजावर स्वातंत्र्याच्या सूर्य उगवला आणि आपलेच सरकार सत्तेवर आले. खूप दिवसांच्या निद्रेच्या युगानंतर भारतात नवीन जीवन आले, परंतु स्वातंत्र्याने पंजाब, सिंध आणि बंगाल मधील लोकांसाठी अपार दुःख आणि वेदना आणल्या. त्यावेळी देशभरात पसरलेल्या जातीय उन्मादाला अनेक पुरुष, स्त्रिया आणि मुले बळी पडले.

स्वातंत्र्याच्या बाल्यव्यवस्थेत आपल्या देशाला अत्यंत कठीण आणि गुंतागुंतीच्या समस्यांना तोंड द्यावे लागले. देवाची फाळणी झाली आणि लाखो लोक बेघर झाले. आमच्या सरकारला त्यांचे पुनर्वसन करावे लागले. त्याच वेळी काश्मीर भारतात विलीन होऊन भारताचा भाग बनले असताना पाकिस्तान आदिवासींना काश्मीरवर

आक्रमण करायला लावले. हैद्राबादच्या संस्थानांनी आमच्या सरकार विरुद्ध उठाव केला. इतर राजे आणि सम्राटांनीही स्वतंत्र राज्ये निर्माण करण्यासाठी प्रयत्न केले. इतर पण देवाचे आभार मानतो की या सर्व अडचणी आपल्या महान नेत्यांच्या मदतीने दूर झाल्या. देशाच्या विविध घटकांना एकत्र करून देशातील सुमारे ६०० राजांच्या संस्थांनांचे एकत्रीकरण हे स्वतंत्र भारताचे पहिले यश होते. त्यांनी देश आणि तेथील लोकांना एकत्र केले. २६ जानेवारी १९५० रोजी नवीन संविधान स्वीकारल्यानंतर भारताला ‘प्रजासत्ताक देश’ घोषित करण्यात आले.

“भारत देशाची वाढवा शान आणि मान,

कारण आपला भारत देश आहे महान.”

त्याने आपल्यासाठी सर्व नागरीकांना न्याय, स्वातंत्र्य, समानता आणि बंधुत्वाची हमी दिली. यामध्ये हिंदी ही राष्ट्रभाषा आणि अन्य १८ भाषांना प्रादेशिक भाषा म्हणून घोषित करण्यात आले. तसेच भारत हे धर्मनिरपेक्ष राज्य आहे. आणि कोणत्याही व्यक्तीशी धर्म, वंश, जात किंवा श्रद्धेच्या आधारावर भेदभाव केला जाणार नाही, असे

सलाम वीरांना

आज सलाम आहे त्या वीरांना
ज्यांच्यामुळे आज हा दिवस पाहिला
ती आई आहे भाग्यशाली
जिच्यापोटी जन्मलेल्या वीरांमुळे
हा देश अखंड राहिला
याच स्वातंत्र्य वीरांना करुया शत शत प्रणाम
त्यांच्या निस्वार्थी प्रेमानेच भारत बनला महान
आज उत्सव तीन रंगांचा
आभाळी आहे सजला
नतमस्तक मी त्या सर्वांसाठी
ज्यांनी भारत देश घडविला
स्वातंत्र्याचा ध्वजा फडकतो, सूर्य तळपतो प्रगतीचा
भारत भूमीच्या प्रगतीला मानाचा मुजरा
आईने मुलाचे दान दिले
विवाहितेने सौभाग्य पणाला लावले.
मुलींनीही शस्त्र धारण केले
देशालाच आपला दागिना मानले
तेव्हा हे स्वातंत्र्य उदयास आले
हे राष्ट्र देवतांचे हे राष्ट्र प्रेषितांचे
चंद्र सूर्य नांदो स्वातंत्र्य भारताचे
ज्यांनी लिहिली स्वातंत्र्याची गाथा
त्यांच्या चरणी ठेवून माया
देते तुम्हा सर्वांना
अमृतमहोत्सवाच्या हार्दिक हार्दिक शुभेच्छा !

काळे अंकिता

१२ वी

••

जाहिर केले. गेल्या चार दशकांत दहा सार्वत्रिक निवडणूका साध्या प्रौढ मताधिकाराच्या आधारावर झाल्या आहेत. १९८९ मध्ये झालेल्या निवडणुकांच्या परिणामी केंद्रात आणि अनेक राज्यांमध्ये राष्ट्रीय आघाडीची सरकारे स्थापन झाली. केंद्र आणि राज्यांमध्ये शांततेच्या मार्गाने सत्तेचे हस्तांतरण हे भारतातील राजकारणाच्या पूर्णपणे लोकशाही स्वरूपाचे निदर्शक आहे. गेल्या पाच दशकांमध्ये आम्ही आठ पंचवार्षिक योजना यशस्वीपणे पूर्ण केल्या आहेत. यामुळे आपल्या अर्थव्यवस्थेला बळ आणि स्थिरता मिळाली आहे. भारताचे दरडोई उत्पन्न १९५०-५१ मध्ये ४६६ रुपयांवरून १९९६-९७ मध्ये ९,३७७ रुपयांपर्यंत वाढले आहे. कृषी आणि औद्योगिक उत्पादन या दोन्ही क्षेत्रात भरीव प्रगती झाली आहे. भारताने आधुनिक काळातील एक मोठे आव्हान स्वीकारले आहे. ते म्हणजे शांततापूर्ण आणि अहिंसक मार्गाने समाजवादाची स्थापना करणे भूक आणि बेरोजगारी दूर करण्यासाठी, योजनांमध्ये निर्धारित केलेली उद्दिष्टे हुकूमशाही किंवा जबरदस्ती उपायांचा अवलंब करून नव्हे तर राजकीय आणि आर्थिक शक्तींच्या धैर्याने विकेंद्रिकरणाच्या प्रक्रियेद्वारे केली गेली आहे. या विकास योजनांच्या यशस्वी अंमलबजावणीवर भारतातील लोकशाहीचे यश अवलंबून आहे.

••

कमजोर वक्ता होता है व्यक्ति नहीं
माना कि आज तकलीफें बड़ी है
पर कल कामयाबी भी बड़ी होगी।

शिक्षक म्हणजे

शिक्षक म्हणजे विशाल वृक्षच असतो.
ज्याच्या फांदी फांदीतून सळसळत असतात
बेदरकारपणे ज्ञानाची पानं
त्याच्याच छायेखाली सौख्य लाभते
अज्ञानाच्या उन्हात न्हाऊन निघालेल्या

अस्फुट चित्रकाराला किंवा
त्याच्याच रेषेखाली अंधातरी लटकलेली असतात
कित्येक भावनांच्या डोहात भिजून नतमस्तक
झालेली इवलेल्या चेहऱ्याची निरागस अक्षरे
शिक्षक नसतो कधीच बिचारा

तोच तर असतो सर्वस्वी बादशाहा शाळेचा
त्याच्याच स्वमीत्वाने महत्त्व येत असते शाळेला
तोच तर असतो खरा संशोधक, शास्त्रज्ञ
अंधार भरलेल्या चिमुकल्या गोळ्यातून
सूर्याचा तेज बाहेर काढणारा

तो समाजसुधारक क्रांतीकारकही तोच
कित्येक चेतनांना पाठबळ असते
त्याच्या समर्थ तत्त्वज्ञानाचे
शिक्षकाला जपावी लागतात
कृतहलाच्या झाडाची पानं जीवापाड

आणि आकार घावा लागतो
एका मुक्तपणे बागडणाऱ्या निराकार चैत्यन्याला...
कधी स्वतःला विसरून बागडावं ही लागतं
जाणून घ्यावी लागतात बोल
खोल खोल काळजाच्या आत निर्ममपणे...

कधी अंधारही प्यावा लागतो बेभानपणे
तेव्हा कठे चमकतात उजेडाची किरण उद्दीष्टांच्या वाटेवर

त्याच्या सोबतीला असतेच की खडूची धारदार तलवार
अन् फळ्याची ढाल असते पाठीशी
विश्वास ठेवा एक ना एक दिवस अंधार संपूर्ण

उजेडाचे राज्य येईल.
अन्तेव्हा मात्र शिक्षक म्हणून त्याची
प्रतिमा अधिक स्पष्ट दिसेल

ढेंगळे करिश्मा
प्रथम वर्ष, विज्ञान

भारतीय राष्ट्रध्वज

काळे संकेत

द्वितीय वर्ष, कला

भारताचा राष्ट्रीय ध्वज हे आडव्या आयताकृती आकारात बनवलेले राष्ट्रीय चिन्ह आहे. गडद भगवा (वर), पांढरा (मध्यभागी) आणि हिरवा (तळाशी) अशा तीन रंगांच्या मदतीने ते सजवले जाते. पांढऱ्या रंगाच्या मध्यभागी एक निळे अशोक चक्र (म्हणजे कायद्याचे चाक) आहे, ज्यामध्ये २४ प्रवक्ते आहेत. २२ जुलै १९४७ रोजी झालेल्या बैठकीत भारताच्या संविधान सभेने राष्ट्रध्वजाचे सध्याचे स्वरूप स्वीकारले होते. सध्याचा राष्ट्रध्वज अधिकृतपणे भारताच्या राज्यकर्त्यांनी स्वीकारला होता. तीन रंग असल्यामुळे त्याला तिरंगा असेही म्हणतात. तो स्वराज ध्वजावर आधारित आहे (म्हणजे पिंगली व्यंकय्या यांनी डिझाइन केलेला भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचा ध्वज).

राष्ट्रीय ध्वज : भारतातील लोकांसाठी राष्ट्रध्वज अत्यंत महत्वाचा आहे. ही अत्यंत महत्वाची आणि भारतातील लोकांसाठी अभिमानाची बाब आहे. भारतीय ध्वज खादी (महात्मा गांधींनी प्रसिद्ध केलेल्या हाताने कातलेल्या) नावाच्या विशिष्ट प्रकारच्या कापडापासून बनवला जातो. स्टँडर्ड ब्युरो ऑफ इंडिया त्याच्या बांधकाम आणि डिझाइनसाठी जबाबदार आहे, तर खादी विकास आणि ग्रामोद्योग आयोगाला त्याचे उत्पादन करण्याचा अधिकार आहे. २००९ मध्ये राष्ट्रीय ध्वजाची एकमेव उत्पादक

कर्नाटक खादी ग्रामोद्योग संघटना होती. भारताचे राष्ट्रीय ध्वज नियमावली राष्ट्रीय चिन्हाशी संबंधित कायद्यासह भारतीय ध्वज (दुसरा राष्ट्रीय किंवा गैर-राष्ट्रीय ध्वज) च्या सरावाचे नियमन करते. कोणत्याही खाजगी नागरिकाने (कोणत्याही राष्ट्रीय दिवशी वगळता) राष्ट्रध्वज वापरण्यास सक्त मनाई आहे. तर २००२ मध्ये नवीन जिंदाल (खाजगी नागरिक) यांच्या विनंतीवरून भारत सरकारने (भारताचे केंद्रीय मंत्रिमंडळ) ध्वजाच्या मर्यादित वापराचा कायदा सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशाने बदलला. ध्वजाच्या अतिरिक्त वापरासाठी २००५ मध्ये तो पुन्हा बदलण्यात आला.

भारतीय ध्वजाचा अर्थ आणि महत्त्व : भारतीय ध्वज तीन रंगात असल्यामुळे त्याला तिरंगा असेही म्हणतात. खादी फॅब्रिक, मध्यभागी एक वर्तुळ आणि तीन रंगांचा वापर करून भारतीय ध्वज क्षितिजाच्या समांतर तयार केला आहे. २२ जुलै १९४७ रोजी ब्रिटीश राजवटीपासून भारतीय स्वातंत्र्याचा परिणाम म्हणून राष्ट्रध्वज स्वीकारण्यात आला. त्याची लांबी आणि रुंदी यांचे गुणोत्तर अनुक्रमे २ : ३ आहे. स्वातंत्र्य आणि राष्ट्रवादाचे प्रतीक म्हणून भारतीय ध्वज तयार केला आणि स्वीकारला गेला.

भारतीय ध्वज आपल्यासाठी खूप महत्वाचा आहे. हिंदू, मुस्लिम, शीख, ख्रिश्चन इत्यादी भिन्न विचारधारा आणि धर्म असूनही, ते सर्व धर्मांना एकाच मार्गावर घेऊन जाते आणि आपल्यासाठी एकतेचे प्रतीक आहे. त्यात असलेले तीन रंग आणि अशोक चक्र यांचा स्वतःचा अर्थ आहे जो खालीलप्रमाणे आहे.

केशरी रंग : राष्ट्रध्वजाचा वरचा भाग केशरी आहे; जे त्यागाचे प्रतीक आहे, देशाप्रती धैर्य आणि निस्वार्थीपणा दर्शवते. हिंदू, बौद्ध आणि जैन या धर्मांसाठी हा अतिशय सामान्य आणि धार्मिक महत्वाचा रंग आहे. भगवा रंग वेगवेगळ्या धर्मांतील लोकांच्या अहंकारापासून मुक्तता आणि त्याग दर्शवतो आणि लोकांना एकत्र करतो. केशरी रंगाचे स्वतःचे महत्त्व आहे जे आपल्या राजकीय नेतृत्वाला आठवण करून देते की त्यांच्याप्रमाणेच आपणही काही वैयक्तिक फायद्यासाठी पूर्ण समर्पण ठेवून राष्ट्रहितासाठी कार्य केले पाहिजे.

पांढरा रंग : राष्ट्रध्वजाच्या मध्यवर्ती भागाची रचना पांढऱ्या रंगाने करण्यात आली आहे जी राष्ट्राची शांतता, पवित्रता आणि प्रामाणिकपणा दर्शवते. भारतीय तत्त्वज्ञानानुसार पांढरा रंग देखील शुद्धता आणि ईमानदारी दर्शवतो. राष्ट्राला मार्गदर्शन करण्यासाठी ते सत्याच्या मार्गावर प्रकाश टाकते. हे भारतीय राजकीय नेत्यांना शांतता राखून मुख्य राष्ट्रीय उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या दिशेने देशाचे नेतृत्व करण्याची आठवण करून देते.

हिरवा रंग : हिरवा हा तिरंग्याच्या तळाशी असलेला रंग आहे, जो विश्वास, उर्वरता, सुख, समृद्धी आणि प्रगती दर्शवते. भारतीय तत्त्वज्ञानानुसार हिरवा हा उत्सव आणि दृढतेचा रंग आहे जो जीवन आणि आनंदाचे प्रतिनिधित्व करतो. संपूर्ण भारताच्या मातीतली हिरवाई दाखवतं. हे भारतातील राजकीय नेत्यांना आठवण करून देते की त्यांना भारताच्या मातीचे बाह्य आणि अंतर्गत शत्रूंपासून संरक्षण करायचे आहे.

अशोक चक्र आणि २४ प्रवक्ते : हिंदू धर्मानुसार पुराणांमध्ये २४ क्रमांकाचे खूप महत्त्व आहे. अशोक चक्र हे धर्म चक्र मानले जाते, ज्याला वेळ चक्र देखील म्हणतात. अशोक चक्राच्या मध्यभागी २४ प्रवक्ते आहेत जे दिवसाच्या २४ मौल्यवान तासांचे प्रतिनिधित्व करतात. हे हिंदू धर्मातील २४ धर्म ऋषी देखील प्रदर्शित करते ज्यांच्याकडे गायत्री मंत्र (हिंदू धर्मातील सर्वात शक्तिशाली मंत्र) ची पूर्ण शक्ती आहे. हिमालयातील सर्व २४ धर्म ऋषींना २४ अक्षरांच्या अविनाशी गायत्री मंत्राने

प्रदर्शित केलं जातं. (पहिल्या अक्षरात विश्वामित्र जी आणि शेवटचे अक्षर याज्ञवल्क्य यांचे वर्णन केले आहे ज्यांनी धर्मावर राज्य केले).

भारतीय ध्वजाच्या मध्यभागी अशोक चक्र असण्यामागेही मोठा इतिहास आहे. अनेक वर्षांपूर्वी भगवान बुद्धांनी मोक्ष प्राप्त केला म्हणजेच गया येथे शिक्षण घेतले. मोक्षप्राप्तीनंतर, ते वाराणसीतील सारनाथ येथे आले जेथे त्यांना त्यांचे पाच शिष्य (म्हणजे पंचवर्गीय भिक्खू) कौनदिन्या, अश्वजीत, भद्रक, महानाम आणि कश्यप भेटले. धर्मचक्र समजावून सांगितल्यानंतर आणि त्याचे वितरण केल्यानंतर बुद्धांनी त्या सर्वांना पहिला उपदेश दिला. हे राजा अशोकाने त्याच्या स्तंभाचे शिखर प्रदर्शित करण्यासाठी घेतले होते, जे नंतर भारतीय ध्वजाच्या मध्यभागी अशोक चक्र म्हणून या चाकाच्या उत्पत्तीचा आधार बनले. राष्ट्रध्वजाच्या मध्यभागी अशोक चक्राची उपस्थिती राष्ट्राशी मजबूत संबंध आणि बुद्धावरील विश्वास दर्शवते.

१२ प्रवक्ते भगवान बुद्धांच्या शिकवणीचे प्रतिनिधित्व करतात तर इतर १२ प्रवक्ते त्यांच्या समतुल्य चिन्हांशी संबंधित आहेत जसे की अविध्या (म्हणजे ज्ञानाचा अभाव), सम्मसकारा (म्हणजे आकार देणे), विजनाना (म्हणजे चेतना), नामरूप (म्हणजे नाव व स्वरूप), सदायातना (म्हणजे कान, डोळा, जीभ, नाक, शरीर आणि मन अशी सहा ज्ञानेंद्रिये), स्पर्श (म्हणजे संपर्क), वेदना, तृष्णा (म्हणजे तहान), उपदना (म्हणजे समज), भाव (म्हणजे येणे), जाति (जन्म होणे), जरमण (म्हणजे म्हातारपण) आणि मृत्यू.

अशोक चक्र निळ्या रंगाचे का? : राष्ट्रध्वजाच्या पांढऱ्या पट्टीच्या मध्यभागी असलेला अशोक चक्राचा निळा रंग विश्वाचे सत्य दर्शवतो. हे आकाश आणि समुद्राचे रंग देखील दर्शवते.

२४ तीळ काय दर्शवतात? : हिंदू धर्मानुसार, राष्ट्रध्वजाचे सर्व २४ प्रवक्ते जीवनाचे प्रतिनिधित्व करतात म्हणजेच धर्म जे खालीलप्रमाणे आहे: प्रेम, शौर्य, संयम, शांती, उदारता, चांगुलपणा, विश्वास, सौम्यता, निःस्वार्थता, आत्मसंयम, आत्मत्याग, सत्यता, धार्मिकता. न्याय, दयाळूपणा, आकर्षकता, नम्रता, सहानुभूती, करुणा, धार्मिक शहाणपण, नैतिक मूल्ये, धार्मिक समज, देवाचे भय आणि विश्वास (विश्वास किंवा आशा).

भारतीय तिरंग्याचा इतिहास (ध्वज) : ध्वज हा देशाचे प्रतीक बनतो, म्हणून कोणत्याही स्वतंत्र देशाला राष्ट्र म्हणून स्वतंत्र

ओळख मिळवण्यासाठी ध्वजाची आवश्यकता असते. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी ब्रिटीश राजवटीपासून देशाला स्वातंत्र्य मिळण्याच्या काही दिवस आधी, २२ जुलै १९४७ रोजी संविधान सभेच्या बैठकीत भारताचा राष्ट्रीय ध्वज सध्याच्या स्वरूपात स्वीकारण्यात आला. अशोक चक्र आणि खादी या तीन रंगांच्या मदतीने पिंगली व्यंकय्या यांनी त्याची रचना केली होती. भारताच्या राष्ट्रध्वजाची रचना आडव्या आकारात करण्यात आली आहे, ज्यामध्ये तिन्ही रंग समान प्रमाणात आहेत. ध्वजाच्या रुंदीचे त्याच्या लांबीचे गुणोत्तर २:३ आहे. पांढऱ्या पट्टीच्या मध्यभागी एक निळे चाक आहे जे २४ स्पोकसह अशोक चक्राचे प्रतिनिधित्व करते. राष्ट्रध्वजाच्या अंतिम स्वीकृतीपूर्वी, त्याच्या पहिल्या स्थापनेपासून ते विविध आश्चर्यकारक बदलांमधून गेले. ब्रिटीश राजवटीपासून स्वातंत्र्याच्या राष्ट्रीय संग्रामाच्या काळात देशाला एक वेगळी ओळख देण्यासाठी राष्ट्रध्वजाचा शोध मोहीम सुरू झाली.

भारतीय राष्ट्रध्वज नियम : भारतीय ध्वज हा राष्ट्राभिमानाचे प्रतीक आहे जो लोकांच्या आकांक्षा आणि आशा दर्शवतो. भारताच्या स्वातंत्र्यापासून आजपर्यंत आपल्या भारतीय सैन्याने तिरंग्याला शत्रूपासून वाचवले आहे आणि त्याचा सन्मान राखला आहे. भारताच्या राष्ट्रीय ध्वजासाठीचे नियम हे पूर्व-निर्धारित कायद्यांचा संच आहे जे इतर देशांतील लोक आणि भारतीयांद्वारे तिरंग्याचा वापर नियंत्रित करतात. भारतीय मानक ब्युरोला विहित मानकांवर आधारित (१९६८ मध्ये तयार केलेले आणि २००८ मध्ये सुधारित) त्याचे उत्पादन, डिझाइन आणि योग्य वापराचे नियमन करण्यासाठी अधिकार देण्यात आले आहेत. भारतीय राष्ट्रीय ध्वज नियम २००२ मध्ये लिहिले गेले आणि काही कलमांसह विलीन केले गेले. शेवटी ध्वज नियम २६ जानेवारी २००२ रोजी भारताचे ध्वज नियम, २००२ च्या रूपात लागू झाले. त्याचे तीन भाग आहेत जसे की:

पहिल्या भागात राष्ट्रध्वजाचे सामान्य वर्णन दिले आहे. दुसऱ्या भागात सरकारी, खासगी संस्था आणि शैक्षणिक संस्थांद्वारे त्याचा वापर करण्याबाबत मार्गदर्शक तत्त्वे देण्यात आली आहेत. आणि तिसऱ्या भागात केंद्र आणि राज्य सरकारे आणि त्यांच्या एजन्सीद्वारे त्याच्या वापराबाबत सूचना देण्यात आल्या आहेत. राष्ट्रध्वजाच्या वापरासंबंधीचे सर्व नियम, कायदे आणि अधिकार भारतीय ध्वज कायद्यांतर्गत अधिकृतपणे वर्णन केले आहेत, जे खालीलप्रमाणे आहे. वरच्या पट्टीचा रंग भारतीय

केशरी आणि खालच्या पट्टीचा रंग भारतीय हिरवा असावा. मधली पट्टी पांढरी असावी आणि या पट्टीच्या मध्यभागी निळ्या वर्तुळात समान अंतरावर २४ चक्र असावेत. खादी किंवा हाताने विणलेल्या कपड्यांव्यतिरिक्त कोणीही राष्ट्रध्वज वापरल्यास दंडासह तीन वर्षांच्या कारावासाची तरतूद आहे. खादीसाठी कापूस, रेशीम आणि लोकर वगळता इतर कोणतेही कापड वापरण्यास सक्त मनाई आहे. दोन प्रकारच्या खादीपासून ध्वज तयार केला जातो (ध्वजाची चौकट बनवण्यासाठी खादीचा ध्वजफलक आणि खांब धरण्यासाठी ध्वजाचा शेवटचा भाग तयार करण्यासाठी बेज रंगाचे कापड म्हणजेच खादी-इक). तसेच, फॅब्रिकच्या प्रत्येक चौरस सेंटीमीटरमध्ये फक्त १५० धागे असतील, प्रति शिलाई चार धागे आणि एका चौरस फूट फॅब्रिकचे वजन २०५ ग्रॅम असावे.

भारताच्या राष्ट्रध्वजाचे नियम काय आहेत? : २६ जानेवारी २००२ च्या कायद्यावर आधारित भारताच्या राष्ट्रीय ध्वज कायदानुसार, ध्वजारोहणाचे काही नियम आणि नियम लक्षात ठेवले पाहिजेत: विद्यार्थ्यांना त्यांच्या राष्ट्रध्वजाचा सन्मान करण्याची प्रेरणा म्हणून शैक्षणिक संस्थांमध्ये (जसे की शाळा, महाविद्यालये, विद्यापीठे, क्रीडा शिबिरे, स्काउट्स इ.) फडकावण्याची परवानगी देण्यात आली. ध्वजारोहणासोबतच संकल्पाची बांधिलकी शैक्षणिक संस्थांमध्ये पाळली पाहिजे. राष्ट्रध्वजाचा सन्मान आणि प्रतिष्ठा याची काळजी घेऊन कोणत्याही राष्ट्रीय प्रसंगी सरकारी किंवा खाजगी संस्थांकडून राष्ट्रध्वज फडकवता येतो. नवीन नियमातील कलम २ नुसार सामान्य माणूसही आपल्या आवारात ध्वज फडकवू शकतो. ध्वजाचा वापर कोणत्याही जातीय किंवा वैयक्तिक फायद्यासाठी कापड म्हणून करू नये. तो फक्त सूर्योदयापासून सूर्यास्तापर्यंत कुठेही फडकावावा.

१. मुद्दाम जमिनीवर, फरशीवर किंवा पाण्यात ओढू नये.
२. कोणत्याही परिस्थितीत ते कार, विमान, ट्रेन, बोट इत्यादींच्या वरच्या, खालच्या किंवा बाजूंना झाकण्यासाठी वापरले जाऊ नये.
३. जर कोणी राष्ट्रध्वजासह इतर ध्वज वापरत असेल तर त्याला हे लक्षात आले पाहिजे की इतर कोणत्याही ध्वजाची उंची आपल्या राष्ट्रध्वजापेक्षा जास्त असू नये. याला सजावटीसाठी वापरता येत नाही.

चरित्र्य जडण घडणीसाठी संस्कारांची गरज?

काळे सौरभ

द्वितीय वर्ष, कला

व्यक्तिमत्व विकास म्हणजे काय ?: प्रत्येक व्यक्ती जन्मतः वेगळी आणि विशेष आहे. प्रत्येकाच्यात एक वेगळी खासियत आहे जिच्यामुळे आपण इतरांपेक्षा वेगळे असतो. हा वेगळेपणाच ठरवतो कि आपण कोण आहोत, कसे आहोत आणि एखाद्या परिस्थितीत आपण कसे वागतो. बहुतेकवेळा ज्या विशेषतांमुळे आपले नुकसान होते त्यांच्या प्रती आपण जागृत असतो, संवेदनशील असतो. मग त्यांच्यामुळे आपल्यात न्यूनगंड येतो. पण आपण हे जाणतो कि येथे प्रत्येक व्यक्ती एकमेवाद्वितीय आहे, बस गरज आहे ती आपली अंतर्गत क्षमता जागवण्याची आणि व्यक्तिमत्व सुधारण्याची. इथेच व्यक्तिमत्व विकासाच्या प्रक्रिया मदत करणे सुरु करतात. व्यक्तिमत्व विकासांमुळे आळस आणि, अनुत्साह आणि निरसतेमध्ये अडकलेली व्यक्ती कार्यक्षम, उत्साही, प्रसन्न आणि आपल्या ध्येयाने प्रेरित व्यक्ती बनते. व्यक्तिमत्व विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये व्यक्ती आपल्या वैशिष्ट्यांना कोणत्याही प्रतिकाराशिवाय आणि आपल्या सीमांच्या बंधनांना त्यागने शिकतो, आनंदी राहणे शिकतो आणि हे सर्व अधिक उत्साहाने आणि चैतन्याने करतो.

प्रोटॉन सारखे सकारात्मक रहा : प्रोटॉन कधीही आपली सकारात्मकता गमावत नाही. तसेच आपण ही बना. कदाचित ती

तणावामुळे झाकोळली जाऊ शकते आणि तणाव आपली ऊर्जा कमी करतो. सकारात्मकतेत राहून आपण कठीण ते कठीण समस्या देखील सोडवू शकतो. जेणेकरून आपण आणखी सकारात्मकता आणि शक्यतांना आपल्याकडे आकर्षित करतो.

अधिक उत्साही बना : अधिक उत्साहाने काम करणे हि कोणतेही काम करण्याची उत्तम रीत आहे. जेव्हा पूर्ण उत्साहाने आपण प्रयत्न करतो तेव्हा आपल्या जीवनातील श्रेष्ठतांना आपण स्वतः अनुभव करतो.

भावनांना काळजीपूर्वक हाताळा : जेव्हा जीवन तुम्हाला भावनांच्या रोलर कोस्टरमध्ये बसऊन फिरवत असते तेव्हा त्याचा देखील आनंद घ्या. आपल्या भावनांना आपल्यावर नियंत्रण घेऊ देऊ नका तर त्यांच्यावर आपले नियंत्रण राहू द्या. यामुळे आपण समस्यांमध्ये शांत आणि एकाग्र बनतो.

स्वतःप्रती तसेच इतरांप्रती करुणा ठेवा : करुणामय रहा. जेव्हा आपल्या हातून तसेच इतरांच्या हातून चूक घडेल तेव्हा मनात अढी बनू देऊ नका. सोडून द्या. हे माहित असू द्या कि कोणीही परिपूर्ण नाही आणि प्रत्येकजण प्रगती करत आहे. या दृष्टिकोनामुळे स्वतःला तसेच इतरांना स्वीकारण्यास मदत होईल.

प्रशंसा करा : ज्या ज्या वेळी आपण कोणाची तरी खुल्या मनाने प्रशंसा करतो तेव्हा आपली चेतना विस्तृत होऊ लागते. त्यामुळे आपल्यामध्ये उत्साह आणि ऊर्जेचा संचार वाढतो. ते गुण आपल्यामध्ये देखील वाढू लागतात आणि आपण आणखी प्रगत मानव बनू लागतो.

प्रभावी संवाद करा : आपण इतरांशी आपल्या हजेरीने, उपस्थितीने किंवा आपल्या भावनांना अभिव्यक्त करत संवाद करत असतो. आपल्या संवादांमध्ये स्पष्टता आणा आणि लक्षात येईल कि लोक आपल्याशी चांगल्या प्रकारे प्रतिक्रिया देतील, जे आपल्यासाठी खूप लाभदाई असेल.

संकटांचा सामना धैर्याने करा : जेव्हा तुम्ही संकटांचा मुकाबला करण्यासाठी धैर्याने उभे राहता तेव्हा त्या संकटांना पार करण्याची शक्यता जास्त असते. संकटांचा दबाव घेऊन गळून जाऊ नका. आत्मविश्वासाने त्यांना सामोरे जा. यामुळे दोन गोष्टी होतील, तुम्ही विजयी तरी व्हाल किंवा जीवनासाठी एक अमुल्य शिकवण, अनुभव मिळेल.

धीर बाळगा : जीवनात यशस्वी होण्यासाठी धीर बाळगणे हे एक रहस्य आहे. गडबड, गोंधळ आणि चंचलतेमधील प्रतिक्रियांमुळे फायद्यापेक्षा जास्त नुकसानच होते. ध्यान करा. शांती आणि धीर ठेवा. यामुळे आपण तणावमुक्त राहून जलद निर्णय घेऊ शकतो.

सुदर्शन क्रिया शिका : शेवटचे आणि अत्यंत महत्वाचे, सुदर्शन क्रिया शिका. योग्य प्राणायामांमुळे आपण तणावरहित आणि सकारात्मक जीवन प्राप्त करू शकतो याकडे आपण कधी लक्ष दिलेले नसते. सुदर्शन क्रिया शिका आणि श्वासामध्ये दडलेल्या शक्तीचा वापर करा. योग्य प्रकारे श्वास घेण्याने आपण शारीरिक, मानसिक आणि भावनिक तणावांपासून मुक्त होतो. जेव्हा आपण सुदर्शन क्रिया शिकून ती करत राहतो तेव्हा आपापसातील संबंध सुधारण्याची आणि आपले व्यक्तिमत्व आणखी आकर्षित होण्याची प्रक्रिया जाणून घेतो.

आपल्या व्यक्तीमत्वात विकास कसा करावा? : प्रत्येक आर्ट ऑफ लिविंग शिबिरामध्ये सुदर्शन क्रिया नामक एक प्रक्रिया शिकवली जाते जी आपल्या व्यक्तिमत्वाचा विस्ताराने विकास करते. पहिली सुदर्शन क्रिया केली म्हणजे आपण आपल्या व्यक्तिमत्व सुधारण्यासाठी पहिले पाऊल उचलले आहे. तुम्ही पाहिले असेल की एका खोलीत एक छोटे बाळ आले की त्याच्या केवळ अस्तित्वाने तेथील सर्वजण त्याच्याकडे आकर्षित

जातात. त्या बाळाला सगळ्यांना आकर्षित करण्यासाठी काही प्रयत्न करावे लागत नाहीत. ते नैसर्गिकरित्या होऊन जाते. आपण शब्दांपेक्षा आपल्या अस्तित्वाने, उपस्थितीने अधिक प्रभावी संवाद साधू शकतो. पण आपण जसे मोठे होतो तसे आपल्या आयुष्याच्या ह्या उदात्त पैलूकडे दुर्लक्ष करतो. आपले अस्तित्व दुबळे होत जाते. कारण आपल्या मनात भूतकाळातील अनुभवांचे अगणित ठसे उमटलेले असतात. आपल्या जीवनात तीच निरागसता, मैत्रीभाव आणि स्वाभाविकता कशी काय परत मिळवता येईल? हे शक्य आहे केवळ एका साध्या सरळ, पण प्रभावशाली श्वसन-क्रियेमुळे, जिचे नाव ' सुदर्शन क्रिया '. या प्रक्रियेमुळे आपल्या अस्तित्वाच्या विविध स्तरावर म्हणजेच स्थूल शरीरापासून ते सूक्ष्मतम स्तरांपर्यंतचे तणाव आणि भूतकाळातील अनुभवांचे ठसे बुजवले जातात आणि आपले अस्तित्व सुंदर होऊ लागते.

If wealth is lost nothing is lost

Health is lost something is lost

But if character is lost everything is lost

चारित्र्य हे व्यक्तीच्या जीवनातील महत्वाचा पैलू आहे. चारित्र्यसंपन्नता प्राप्त करून देण्याचं महान कार्य संस्कार करत असतात आणि विद्याध्यावर संस्कार बिंबवण्याची भूमिका विविध औपचारीक व अनौपचारीक संस्था बजावत असतात. त्यामध्ये प्रामुख्याने शाळा, महाविद्यालये, सामाजिक संस्था, कुटूंब यांचा समावेश होतो. या संस्थांमार्फत विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्याचा प्रयत्न चाललेला असतो आणि या प्रयत्नातूनच हळूहळू चारित्र्य निर्मिती होत असते.

चारित्र्य म्हणजे सवयीची पुनरावृत्ती आणि पुनरावृत्तीतूनच चारित्र्याची निर्मिती होते. विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्व अष्टपैलू बनविण्यासाठी चारित्र्य निर्मिती आवश्यक आहे आणि या चारित्र्य निर्मितीत शिक्षकाची भूमिका ही आर्य चाणक्य' प्रमाणे असावी कारण आर्य चाणक्य या शिक्षकाने अष्टपैलू व्यक्तिमत्व असणारा 'चंद्रगुप्त' नावाचा सम्राट घडवला. साने गुरुजी नावाच्या शिक्षकाने समाज घडविण्याचे कार्य केले. डॉ. राधाकृष्णन् नावाच्या शिक्षकाने देशाला दिशा दिली, शिक्षक हा राष्ट्राचा खरा शिल्पकार आहे याचा अर्थ शिक्षणातूनच विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण शक्तीचे उन्नयन घडून येते. हे उन्नयन घडविण्याचे काम शिक्षक करत असतात आणि हे काम विविध उपक्रमांच्या माध्यमातून केले जाते. त्यासाठी शालेय व महाविद्यालयीन स्तरांवर विविध

उपक्रम राबवले जातात व विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांना वाव दिला जातो व त्यातूनच त्याच्यावर विविध नैतिक मूल्यांची रुजवणूक होत असते. व्यक्तिमत्व संस्कारक्षम बनत असतं. पण सर्वच विद्यार्थी यात सहभागी होतीलच असे नाही. मग यांच्या सर्वांगीण विकासाचा मोठा प्रश्न निर्माण होतो यासाठी शिक्षकांचे पुढाकार घेणे आवश्यक असते. अशा दडलेल्या कलाकारांना त्यांच्यात आत्मविश्वास निर्माण करून त्यांच्यातील कलागुणांना व्यासपीठ खुले करून देण्याचं कार्य शिक्षकांचे आहे कारण शिक्षक हा प्रतिकलावंत असतो. म्हणूनच खरा चारित्र्य निर्माता तो असतो. विद्यार्थ्यांवर संस्कार करून त्यांना पूर्ण दिशा दाखवणाऱ्या शिक्षकाच व्यक्तिमत्व देखील संस्कारशील असणे आवश्यक असते. कारण शिक्षक हे उद्याचे भविष्य घडवत असतात.

आजच्या २१ व्या शतकात व माहितीच्या महाजालात वावरणारा माणूस सांस्कृतिक मूल्यांचा -हास करत आहे व तंत्रज्ञानात गुरफटून साधी सभ्यताही संपली आहे. याचे प्रमुख कारण म्हणजे संस्कारांचा असलेला अभाव हेच मानावं लागेल. ज्याप्रमाणे विद्यार्थी घडविण्यात व त्यांच्या संस्कारक्षम चारित्र्य निर्मितीत शाळा महाविद्यालयांची जबाबदारी असते तितकीच कुटुंबातील आदरयुक्त भितीने मूल संस्कारीत बनत असते. परंतू सध्याच्या धावपळीच्या जीवनात आई-वडील नोकरीत असतात मग मुलांना कोवळ्या वयात संस्कारांची गरज असते. पण याच कालावधीत आई-वडील दोन्हीही त्यांच्यापासून दुरावतात. या मनोरंजनाच्या दुनियेत मुलांचे मन गुंतवण्यासाठी भडक मनोरंजनाची साधने त्यांना

खेळण्यासाठी दिली जातात. व या भडक दुनियेत ती दिवस ना दिवस रममान होतात व त्यांच्या आचार, विचारांना कोवळ्या भावनांना व्हिडीओ गेम्स, मोबाईल, संगणक, टि. व्ही. विविध इलेक्ट्रॉनिक्स गेम्समध्ये बंदिस्त केले जाते. मग त्याचे घातक परिणाम विद्यार्थ्यांच्या मनावर होतात. टि.व्ही. वरील बिभत्स गोष्टींचा परिणाम मुलांच्या मनावर होतो. संगणकाच्या अतिवापरामुळे एकलकोण्डेपणा त्यांच्यामध्ये निर्माण होऊन ती यांत्रिक बनतात म्हणजेच यंत्राप्रमाणेच सांगेल तेच करायचं एवढा परिणाम अगदी सहजपणे त्यांच्यावर होतो. मग खऱ्या संस्कार

मिळण्याच्या गोष्टींकडे हे विद्यार्थी दुर्लक्ष करतात. आपल्या मुलाने पहिल्या नंबरने पास व्हावे. इतरांपेक्षा वेगळे काहीतरी करून दाखवावे अशी अपेक्षा बाळगणाऱ्या पालकांनी त्यांना संस्कारक्षम चारित्र्य बनवणारे वातावरण निर्माण का करून देवू नये. विद्यार्थी जडणघडणीत जेवढे शाळा, महाविद्यालय, कुटुंब ही जबाबदार असतात तितकेच जबाबदार त्यांच्या आसपास असणारे वातावरण असते. उदा मित्र, मैत्रिणी, समाज. मग समाजात अनेक घटक येतात त्याचा परिसर, इतर नातेवाईक हे सर्व घटक त्याच्यावर बरा वाईट परिणाम करत असतात म्हणून आपल्या मुलांच्या विकासासाठी व त्यांना मनाचच शहाणं बनविण्यासाठी व चारित्र्य निर्मितीसाठी त्याच्यावर संस्कार करणे आवश्यक आहे. त्याला सदाचार, सत्यप्रेम, प्रामाणिकपणा, राष्ट्रप्रेम, परोपकार, कर्तव्यदक्षता, पावित्र्य या मूल्यांची रुजवणूक स्वतः मध्ये करून घेण्यासाठी संस्कारांची गरज असते व हे संस्कार बिंबविण्याचं कार्य आई-वडील, शिक्षक, वातावरण, परिस्थिती, विविध सामाजिक घटक करत असतात. घरामधून मुख्यत्वे त्याच्या बाह्य व आंतरिक व्यक्तिमत्त्वाचा पाया पक्का होत असतो. मग हे सुशिक्षित मातापित्यांना माहीत असतानाही

ते इतके गाफील का राहतात ? विविध प्रश्न आपणासमोर उपस्थित होतात तर याचे उत्तर असे मिळते की संस्कार हे चारित्र्य जडणघडणीसाठी महत्वाचे अंग आहे यापासून ते कदाचित अनभिन्न असावेत.

आज समाजात आपण बघतो. प्रत्येक गल्ली बोळात अन् रस्त्यावर कानात हेडफोन घालून उनाडक्या करणारे कितीतरी सुशिक्षित तरुण दिसतात.

पैशाचा दुरुपयोग करतात. विविध घातक व्यासनांच्या आहारी जावून घातक कृत्य करतात. या कृत्यात सहभागी असणारे शालेय तसेच महाविद्यालयीन तरुण दहशतवादी, दरोडेखोर बनतात. पण याच ठिकाणी त्या तरुणावर बालवयातच संस्कार झाले असते, मूल्यांचं भान त्याला असत तर तो या वाईट कृत्यांपासून केव्हाच परावृत्त झाला असता म्हणजे ही आहे संस्काराची ताकत जी व्यक्तीला बाईट दुनियेपासून खेचून आणू शकते आणि ही ताकत विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करण्याचे कार्य कुटुंब व शाळा, महाविद्यालय करतात. त्यासाठी आजचा शिक्षक व या बदलत्या

पिढ्यांच्या माता-पित्यांनी आपल्या पाल्याच्या सुसंस्कृत चारित्र्य निर्मितीसाठी दक्ष असण हिताच आहे. संस्कारांविषयी अधिक बोलत असतांना अस म्हणता येईल की, संस्कार हे यशापर्यंत नेऊन पोहचविणारा सेतू आहे.' इतिहास हा खरा साक्षीदार असतो. त्यासाठी इतिहासात डोकावले असता असे दिसते की जे महान व्यक्तिमत्व घडून गेले ते संस्कारांनी परिपूर्ण होते. कारण त्यांच्या माता पित्यांनी व गुरूंनी त्याच चारित्र्यच तसे घडवल होत. म्हणून ती समाज सेवेसाठी स्वतःच तन मन धन अर्पण करू शकली आणि इतिहासात आजरामर ठरली. उदा. जिजामाताच्या संस्कारांनी शिवाजी महाराजांनी स्वराज्यांची स्थापना केली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी म.फुले व संत कबीर यांना गुरुस्थानी मानले व त्यांच्या कार्याचा आदर्श घेवून दलितांचा उद्धार केला. अशी कितीतरी व्यक्तिमत्व आपल्या डोळ्यासमोर येतात ज्या थोर पुरुषांनी आकाशाला गवसणी घालण्यासारखे कार्य केल ते बालवयातच संस्कारांची धडे शिकलेले होते. उदा. साने गुरुजी, महात्मा गांधी, लोकमान्य टिळक, झाशीची राणी लक्ष्मीबाई, अहिल्याबाई होळकर हे सर्व देशासाठी रात्रंदिवस लढले, चंदनासारखे झिजले कारण लहानपणापासूनच त्यांना घरातून समाज सेवेचे धडे दिले जात होते. आणखी कितीतरी नावे घेता येतील की जी फक्त दुसऱ्यासाठीच जगली कोवळ्या वयातच भक्त ध्रुवाने ईश्वरभक्तीचे संस्कार घेतले होते ज्ञानेश्वरांनी जगाला दिपून टाकणारी भावार्थदीपिका सारखी कलाकृती निर्माण करून सुसंस्कृत चारित्र्याचा धडा जगासमोर ठेवला आहे. जीवन संग्राम जिंकण्यासाठी चांगल्या चारित्र्याची आवश्यकता आहे. त्यासाठी ज्ञानग्रहण ही महत्वाची गरज आहे. चांगले ज्ञान हे माणसात चांगुलपणा निर्माण करत असते व हे ज्ञान विविध माध्यमांनी उपलब्ध करून दिले आहे. त्याचा फायदा आजच्या तरुणाने घेणे महत्वाचे आहे. कारण किंवा कुसंस्कारांचे मुळ ही अविद्या असते. म्हणूनच महात्मा फुले म्हणतात

विद्येविना मति मेली ।

मतिविना नीति गेली ॥

निति बिना गति गेली ।

गति विना वित्त गेले ॥

वित्ताविना शुद्र खचले ।

इतके अनर्थ एका अविद्येने केले ॥

यावरून लक्षात येते की जर ज्ञान मिळाले तर माणूस चांगले विचार करून स्वतःवर संस्कार करून स्वतःच्या व

इतरांच्याही परिस्थितीत बदल घडवून आणू शकतो. आजच्या समाजासाठी विशेषता तरुणांसाठी आवश्यक असणारी सदाचार, विवेक, सहिष्णुता आणि न्यायप्रियता ही जोतिबांची चतुःसूत्री म्हणजे संस्कारांचे गाठोडच आहे या संस्कारांमुळेच ते आपल्या विचारधनातून समता, मानवता, बंधुता व स्वातंत्र्य ही मूल्य आत्मसात करून त्यावर आधारीत आपले समाज परिवर्तनाचे तत्त्वज्ञान निश्चित करू शकले म्हणून ते म्हणतात.

स्त्री पुरुषासाठी । शाळा त्या चालवाव्या ॥

विद्या शिकवाव्या । भेद नाही ?

ही समज आपल्याला त्या काळात दिली. आज ज्ञानाचा स्फोट झाला आहे व मानवाचे आचार विचारही तसेच बदलत आहे. 'मी माझा' ही स्वयंकेंद्री वृत्ती फोफावत आहे. मल्टी चैनल, सायबर कॅफे यांचे सांस्कृतिक विष ग्राम जीवनापर्यंत व्यावस्थित पोहचले आहे. या पार्श्वभूमीवर तरुणांना नैतिक मूल्यांचे शिक्षण आवश्यक बनल आहे. ज्या संस्कारांची गरज आजच्या विद्यार्थ्यांना आहे. ते संस्कार कर्मविरांनी अगोदरच आपल्या विद्यार्थ्यांवर बिंबवले होते. त्यांनी स्वावलंबनाचे तत्व आपणास दिले. कमवा व शिका हा सिद्धांत रुजवला पण कर्मविरांनी दिलेली मूल्य आज इतस्ततः विखुरलेली दिसतात. आज ती पेलण्याची शक्ती आणि ताकद त्यांच्या ठिकाणी निर्माण होण्यासाठी कर्मवीर संस्कृतीचे पालन पोषण होण्याची गरज आहे. अशा थोर महापुरुषांच्या जीवनाविषयी जाणून घेतल्यावर मनाला कुठतरी वाटत की, खरच संस्कारशील व्यक्तीच समाज घडविण्याचे कार्य करू शकते म्हणूनच संस्कारांनी विद्यार्थ्यांच्या चारित्र्याची जडणघडण करून त्याला भविष्यकाळातील विविध स्पर्धांसाठी सुसज्ज करू.

●●

आजचा भारत एक अपेक्षा आणि स्वप्नपूर्ती

बांगर शुभम

एम. ए., मराठी

आज आम्ही अभिमानाने सांगतो की, भारत जगातील सर्वाधिक तरुणांचा देश असलेला आर्थिक महासत्तेच्या मार्गावर असलेला देश आहे. मला अब्दुल कलामांनी सांगितलेले एक वाक्य आठवत आहे की स्वप्ने ती नव्हेत जी आपण झोपेत पाहतो तर स्वप्ने ती होत, जी आपली झोप उडवतात आणि त्यांच्या प्राप्तीसाठी आपल्याला वेडावून सोडतात. आम्ही स्वप्ने बघतो, तरुणांचा देश होण्याचे स्वप्न बघतो, आर्थिक महासत्ता होण्याचे स्वप्न बघतो, पण ते कोणत्या अवस्थेत? तो तरुण देहाने पण मनाने खचलेला, पिचलेल्या काळजाचा असेल, वंचित, उपेक्षित, बेरोजगाराचा असेल, की दहशतवादी कारवायात गुंतलेला, आळशी असेल की प्रगत असेल? याचे सत्य वेगवेगळ्या संस्थांनी वर्तविलेल्या अंदाजांमधून आपल्याला दिसतच आहे. खंडप्राय अशा या देशाच्या नियोजनात जर योग्य बदल झाले नाही तर त्याला कारणीभूत असलेल्या गोष्टी व तो कसा असेल, याविषयी माझी मते, मी आज येथे मांडतो आहे.

देशातील प्रत्येक तरुण शाळेत शिकत व शिकलेला असेल पण, त्याला नोकरी मिळेल? योग्य संस्कार मिळेल? पर्यावरणाचा समतोल थांबू शकेल का? गंगा नदी एकदा शुध्द केली जाईल, आपण ती पुन्हा बिघडवू व पुन्हा एखाद्या फ्रेंच किंवा

जपानी कंपनीला ती शुध्द करण्याचे कंत्राट देऊन आपण मोकळे होऊ. आज लोकपाल बिल येईल पण खऱ्या लोकशाहीसाठी ते वापरण्यात येईल? आज राजकारणात जातीचे राजकारण हे चिघळणारी जखम बनू पाहत आहे. उद्या हेच राजकारणी हा देश सत्तेसाठी विकतीलही.

शिक्षणाच्या बाबतीत म्हणाल तर आज देशात तुम मुझे पैसा दो, में तुम्हें नौकरी दूंगा. असे आता उघड-उघड म्हटले जाऊ लागले आहे. एकूण आपल्या शिक्षणाचे बाजारीकरण झाले आहे. गल्लीपासून दिल्लीपर्यंत भ्रष्टाचाराला उत आला आहे. ज्याच्याकडे पैसा तोच शिकणार व नोकरीकरणार. असे म्हटले जाते की, भारत एक गरीब देश आहे. पण, भारतात अशा श्रीमंत व्यक्ती अनेक आहेत की ज्या आपल्या मुलांवर दररोज हजार-हजार रुपये पॉकेटमनी देतात. अँडमिशनच्या वेळी लाख-लाख व नोकरीच्या वेळी दहा-दहा पंधरा-पंधरा लाख रुपये भरतात. अशांना काय कळणार शिक्षणाच महत्त्व! हातात एक वही घेऊन कॉलेज कट्यावर हिंडणे, तासन तास कॅन्टीनमध्ये बसणे, आई-वडिलांच्या पैशाचे इंधन जाळत क्लासला जाणारे व पैशाचा अयोग्य वापर करणाऱ्यांना काय शिक्षणाच महत्त्व! ज्याला मनापासून शिकण्याची आवड असूनही

हॉटेलमध्ये वेटरचे किंवा शेतात मजुरीचे काम करावे लागते. त्याला गुणवत्ता असूनही आर्थिक पाठबळाअभावी नोकरी मिळत नाही, कारण त्याच्या अगोदर पैशावाल्या विद्यार्थ्याला नोकरीची संधी मिळते. कॉपी करून ४० ते ५० % गुण मिळवणारा या जोरावर शिक्षक होतो, तो काय शिकवणार? काय आदर्श देणार या भावी पिढीला? कारण त्याचे हे शिक्षण पैशाच्या जोरावर झालेले असते. मुलांच्या बापाची धनवत्ता ही त्यांची गुणवत्ता होता कामा नये, अरे शेतात उभे असणारे पीक पावसाअभावी जळून जाते. ज्याच्या डोळ्यातील अश्रूही डोळ्यातच थिजतात. तो शेतकरी काय मुलाच्या नोकरीसाठी आठ आठ, पंधरा-पंधरा लाख भरतील? ही आहे आपली शिक्षण पद्धती? आपल्याच देशात बारावीला ९०-९५ टक्के मार्क्स मिळवणाऱ्या पैकी फारच थोडे आय-आय. टी. परीक्षा पास होतात. खुप कमी जणांना राष्ट्रीय प्रज्ञा शोध परीक्षेची शिष्यवृत्ती मिळते. हाताच्या बोटावर मोजण्याइतके स्कॉलर्स सापडत नाहीत, हे कसले स्कॉलर्स हे तर कुबड्या लावून घोळपट्टी व पोपटपंची करून साचेबंद परीक्षा देऊन ९५% गुण मिळविणारे पुस्तकी किडे जेव्हा मोठ्या विद्वत्तेचा आव आणून तत्वज्ञानाच्या भाषेत समाज, आदर्श, भ्रष्टाचार, उदासिनता या गोष्टी बोलू लागतात तेव्हा त्यांची किंव येते.

हे जर सतत चालले तर भावी काळात बाल मंजुरांची संख्या वाढून आपला देश अधोगतीला जाईल, हे थांबले तरच आपला देश वाचू शकेल. कारण, युवापिढी ही भारताचे उद्याचे भविष्य आहे. अंधकाराकडून प्रकाशाकडे नेते त्याला शिक्षण म्हणतात. आपल्याला शरीर घडविणारे, मनाची शक्ती वाढविणारे, बुद्धिचा विकास करणारे आणि स्वावलंबी बनविणारे शिक्षण हवे आहे. पण आपले शिक्षण! जगातील पहिल्या दोनशे विद्यापीठांत भारतातील एकही विद्यापीठ नसणे. ही भारतासाठी सर्वांत मोठी लाजिरवाणी बाब म्हणता येईल. शिक्षण ही पुलावरून रुळावर चाललेली रेल्वे आहे, जर ती व्यवस्थित न डगमगता चालली तरच ती सरळ जाऊ शकेल, पण एकदा का ती घसरली मग पुन्हा रुळावर येत नाही. या धावत्या जगात खुप मोठ्या प्रमाणात स्पर्धा आहे. यात टिकायचे

असेल तर, हे बाजारीकरण बंद करून योग्य, कणखर व परिपूर्ण शिक्षणाचे पाऊल उचलणे गरजेचे झाले आहे. अन्यथा आपल्या भारतात परिपूर्ण शिक्षणरूपी सूर्य कधीही उगवणार नाही. भारत महासत्ता बनणार असे आपण म्हणतो पण, आज आपल्या देशात असलेले दारिद्र्य, मागासलेपण आणि वाढत चाललेली बेकारी ह्या समस्यांमुळे दहशतवादी कारवायांना खतपाणी मिळत असून दहशतवादाने संपूर्ण देशात आपले जाळे तयार केले आहे. सीमापार दहशतवाद आपल्या देशात येतोच कसा याचे उत्तर प्रत्येक भारतीयाने शोधले पाहिजे. विशेषतः तरुणाने नुसताच भारत माझा देश आहे असे म्हणून एवढ्यावरच भागत नाही. नक्षलवादी, सीमी, अल कायदा, जमात-ए-इस्लाम या सारख्या संघटनाकडून प्रामुख्याने राजकीय धोरणाविरुद्ध सुड उगविण्यासाठी दहशतवादी कारवाया घडविण्यात येतात. धर्माच्या नावाखाली काही संघटना लोकांची दिशाभूल करतात.

बॉम्बस्फोट सारखी वाईट कृत्ये त्यांच्याकडून करवून घेतली जातात. पण, त्यांनी विचार केला काय की या बॉम्बस्फोटात फक्त एकाच धर्माचे लोक मरतात का ? बॉम्ब हा कोण हिन्दू व कोण मुस्लिम शोधत नाही. असे कोणत्याच धर्मात सांगितले नाही की, तुम्ही धर्माला वाचविण्यासाठी निष्पाप, निरपराध मानवाचा बळी घ्या. या सगळ्यात जर नुकसान होत असेल तर ते भारताचे. जर कुणी देशविघातक कृत्य करत असेल तर, त्याच्यावर त्वरीत कारवाई करणे हे सरकारचे काम आहे. त्याच बरोबर प्रत्येक देशवासियांचे कर्तव्य आहे की जर त्यांना अशा कारवायांची खबर मिळाली तर त्यांची माहिती संबंधित व्यक्तीला देणे.

या समस्येचे समुळ उच्चाटन करायचे असेल तर जात, धर्म बाजुला ठेवून प्रत्येक धर्मातील व्यक्तीने एकत्र आले पाहिजे. सर्व राजकीय पक्षांनी एकमेकांची उणी धुणी काढण्यापेक्षा सरकारने स्वतःचा आत्मविश्वास वाढवून दहशतवादाविरोधी लढण्याची मानसिकता तयार केली पाहिजे. या सर्वांसाठी भारत एक आदर्श महासत्ता बनवायचा असेल, शिक्षणाचे बाजारीकरण, दहशतवाद, जातीचे राजकारण, अन्नसुरक्षेसारखा लोकांना आळशी, बनविणाऱ्या योजना व चार भिंतीतील अभ्यासक्रम, शिक्षण, भ्रष्टाचार सर्व टाळायचे असेल तर, त्यासाठी खंबीर

देशाच्या हिताचा, परिस्थितीची विचार करून चतूर नेते निवडले पाहिजे. आपल्या शरिराची नव्हे तर मनाची मशागत केली पाहिजे. कोणतेही कष्ट सहन करण्याची तयारी ठेवली पाहिजे. परदेशी तंत्रज्ञानाची अवास्तव आवश्यकता नाही. आपण आपले डोके गहाण ठेवले नाही. आपल्या देशातील जे व्यक्ती बाहेरच्या देशात काम करत असेल तर त्यांना आपल्या देशात ठेवून योग्य मोबदला दिला पाहिजे व त्याचा योग्य वापर करून घेतला पाहिजे. आपले डोके वापरायला शिकले पाहिजे. पाश्चिमात्य भांडवलशाही नाकारली पाहिजे. योग्य नेते निवडण्यासाठी मतदान सक्तीचे केले पाहिजे. तसेच दहशतवादी कारवाया रोखण्यासाठी तसेच इतर कुठल्याही देशहितासाठी होईल ती मदत करावी तरच एकमेकांच्या सहकार्याने देश महासत्ता होईल. स्वामी विवेकानंद तरुणासाठी म्हणतात की चारित्र्यवान, बुद्धिवान, दुसऱ्यांच्या सेवेकरीता त्याग करणाऱ्या आणि आज्ञाधारक स्वतः करीता आणि देशाकरीता चांगले काम करण्यास प्रतिबद्ध तरुणाईच माझी भविष्यातील आशा आहे. पक्का निर्धार आणि निश्चित दिशा असल्यास कोणतेही खडतर आव्हान लीलया पेलता येते, आपल्याला अनंत शक्ती, असीम उत्साह, अपार साहस, आणि धीर पाहिजे तरच आपल्याकडून महान कार्ये होतील. हे सर्व गुण तरुणामध्ये असले पाहिजे. तेव्हा आपला देश हा तरुणांचा देश आहे असे मी म्हणेल. भारताच्या आजच्या परिस्थितीबद्दल सर्व्हान स्क्राईवर या फ्रेंच शास्त्रज्ञाने असे सांगितले आहे की, भारताच्या आर्थिक विकासाची गती तसेच परिस्थिती आज आहे, तितकी कायम राहिली तर पुढारलेल्या देशांच्या बरोबर येण्यासाठी भारताला किमान १४०-१५० वर्षे तरी लागतील. म्हणून जोपर्यंत देशातील प्रत्येक व्यक्तीला हा देश माझा आहे याची मनापासून जाणीव होत नाही तोपर्यंत हा देश तसाच राहील. अशी परिस्थिती विकासाची वेगळी उद्दिष्टे व मार्ग शोधून काढायला हवेत. अशी आपल्या देशाची परिस्थिती असल्याने हे सर्व घटक लक्षात घेवूनच भारताने नियोजन बध्दरित्या पुढील काळाला सामोरे गेले पाहिजे. स्वतःच्या विकासाबरोबर देशाचाही विकास करा, ध्यानात ठेवा. गती आणि वाढ हीच जिवंतपणाची लक्षणे आहे लाचार होवून न जगण्यापेक्षा स्वाभिमानाने जगले पाहिजे. ‘तुम्ही गरीब म्हणून जन्माला आलात यात तुमचा काहीही दोष नाही मात्र, मरतांना जर तुम्ही गरीब असाल तर त्यात संपूर्णपणे तुम्हीच दोषी असाल’ असे उद्योजक बिल गेट्स यांनी म्हटलेलं आहे. तसेच देशाबद्दलही आहे. तुम्ही पैशाच्या

जोरावर काय केले यापेक्षा स्वतःच्या कार्याद्वारे देशासाठी काय केले याला जास्त महत्व आहे आणि हे सर्व सांगूनही आपल्यात देशाबद्दल थोडेही जाणीव होत नसेल तर मी हे माझे विचार एका दगडालाच सांगत होतो. असेच समजेल, यावरून प्रत्येकानेच थोडातरी विचार करावा.

●●

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे सुविचार

- शिक्षण हे माणसाच्या विकासाचे मूळ आहे. शिक्षणाने माणूस बहुश्रूत व विवेकी बनतो.
- शिक्षण हे साध्य नाही, साधन आहे. नवचैतन्य, नवसंस्कृती, नवमानव नी नवसमाज शिक्षणातून निर्माण करायचा असतो.
- सकाळच्या वेळी तुम्ही झोपाल, तर तुम्हाला बरे वाटेल, पण तुमचे यश देखील कायमचेच झोपेल.
- गुरुपेक्षा शिष्याने अधिक काहीतरी केले पाहिजे.
- विद्यार्थी स्वाभिमानी पाहिजे. तो न्यायाची चाड व अन्यायाची चीड बाळगणारा हवा.
- कोणतीही गोष्ट फुकट मिळाली की, माणसाला तिची किंमत वाटत नाही.
- स्वावलंबी शिक्षण हे आमचे ब्रीद आहे.
- कमवा व शिका.
- मला ओसाड जमीन द्या, मी त्याचे नंदनवन बनवतो.
- इस्तरीचे घडीमोड न होता कसले काम होणार? घामाने डबडबलेले शरीर हाच माणसाचा खरा अलंकार आहे.
- विद्यार्थ्याने नुसते डोक्यावरचे केसच वाढवायचे नसतात, तर त्याने डोक्यातले विचार वाढविले पाहिजेत.
- आपल्या भावी पिढीची जबाबदारी आपल्या स्त्री वर्गावर असल्यामुळे स्त्रीयांना प्रथम सज्जन करणे फार जरूरीचे आहे.
- काम करीत असताना ‘हा गरीब, हा श्रीमंत’ असला भेदभाव घामांच्या धारांबरोबर गळून पडतो.
- चित्रपटाच्या माध्यमातून समाज जागृती केली पाहिजे. लोकांना शिक्षण देण्याचे ते विधायक स्वरूपाचे साधन झाले पाहिजे.

●●

क्रांतिकारी अरुणा असफ अली

संकलन : बांगर अक्षदा

द्वितीय वर्ष, कला

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील क्रांतिकारी महिला, छोडो भारत आंदोलनातील वीरांगना आणि भारतरत्न पुरस्काराच्या मानकरी. अरुणा उपेंद्रनाथ गांगुली हे त्यांचे पूर्वीचे नाव. त्यांचा जन्म पंजाबमधील कालका शहरात एका श्रीमंत बंगाली ब्राह्मण कुटुंबात झाला. पुढे हे कुटुंब कलकत्ता शहरात स्थायिक झाले. त्यांचे प्राथमिक शिक्षण लाहोरच्या एका कॉन्व्हेंट स्कूलमध्ये, तर माध्यमिक शिक्षण नैनिताल येथील प्रॉटेस्टंट विद्यालयात झाले. त्यानंतर त्यांनी कलकत्त्याच्या गोखले कन्या पाठशाळेत अध्यापनाचे काम केले. वयाच्या १९ व्या वर्षी त्यांनी आपल्यापेक्षा वयाने २३ वर्षे मोठे असलेल्या सुप्रसिद्ध मुस्लिम वकील असफ अली यांच्याशी आंतरधर्मीय विवाह केला (१९२८). या विवाहास त्यांच्या कुटुंबियांचा विरोध होता. विवाहानंतर अरुणा आपल्या पतीबरोबर यूरोप, अमेरिका, सोव्हिएत युनियन, मेक्सिको या देशांचा दौरा केला. युनेस्कोसाठी गेलेल्या भारतीय शिष्टमंडळात त्यांचा समावेश होता. असफ अली हे काँग्रेसचे कार्यकर्ते होते. त्यामुळे अरुणा यांचा संबंध भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याशी आला. त्या स्वातंत्र्यचळवळीत सहभागी झाल्या. महात्मा गांधी, मौलाना आझाद, जयप्रकाश नारायण, अच्युत पटवर्धन, राममनोहर लोहिया यांच्या विचारांचा

त्यांच्यावर प्रभाव होता व त्यांच्याबरोबर त्या सभा, प्रभातफेऱ्या यांमध्ये सहभागी झाल्या. १९३० व १९३२ च्या कायदेभंग चळवळीत तसेच १९४१ मध्ये वैयक्तिक सत्याग्रहात त्या सहभागी झाल्या, त्यासाठी त्यांनी तुरुंगवासही भोगला. १९३० पासून ते आयुष्याच्या शेवटपर्यंत त्यांनी खादीचे कपडे वापरले. म. गांधीजींच्या मिठाच्या सत्याग्रहावेळी मीठ बनविणे, मिरवणुका काढणे आणि सभा भरविणे हे काम त्यांनी सर्वत्र फिरून केले. ब्रिटिश सरकारने त्यांच्यावर खटला भरला व त्यांना एक वर्षाची कारावासाची शिक्षा सुनावली. गांधी - आयर्विन करारानुसार बहुसंख्य राजकीय कैद्यांची मुक्तता करण्यात आली, पण अरुणा यांना मुक्त करण्यात आले नाही. जनतेच्या प्रखर आंदोलनामुळे काही दिवसांनी त्यांची सुटका झाली. १९३२ मध्ये त्यांना पुन्हा अटक करून तिहार जेलमध्ये ठेवण्यात आले आणि दोन हजार रुपयांचा दंडही केला. तुरुंगातही सुधारणा घडवून आणण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. तुरुंगात राजकीय कैद्यांना चांगले जगता यावे म्हणून त्यांनी भूक-हरताळ करून तुरुंगाधिकाऱ्यांना आपल्या मागण्या मान्य करण्यास भाग पाडले.

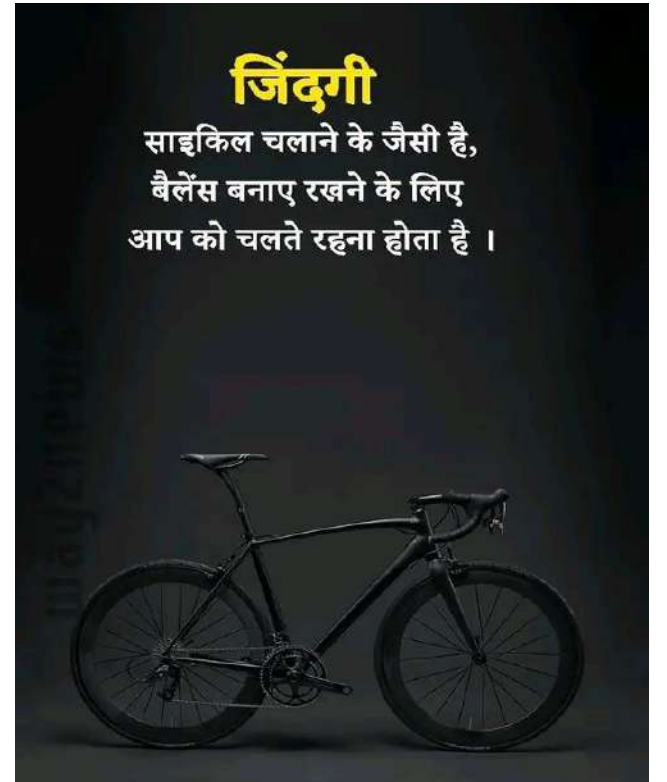
छोडो भारत आंदोलनामुळे त्यांच्या आयुष्यास वेगळे वळण मिळाले. ८ ऑगस्ट १९४२ रोजी अखिल भारतीय

काँग्रेस महासमितीचे अधिवेशन मुंबईला गवालिया टँक मैदानावर आयोजित केले होते. ब्रिटिश सरकारने महात्मा गांधी, जवाहरलाल नेहरू यांच्यासह अनेक नेत्यांना तुरुंगात टाकल्याने देशात राजकीय पोकळी निर्माण झाली होती. गवालिया टँक मैदानावर पोलिसांचा पहारा होता. अशा वेळी पोलिसांच्या वेढ्याला विरोध करून अरुणा यांनी ध्वजस्तंभावर तिरंगा फडकाविला. ऑगस्ट क्रांतिदिनाच्या त्या वीरांगना ठरल्या. चळवळीला मदत करण्याच्या उद्देशाने चार वर्षे १९४६ पर्यंत त्या भूमिगत कार्यरत राहिल्या. या काळात कलकत्त्यात असताना त्यांनी काँग्रेसच्या आंतरप्रांतीय स्वरूपाच्या हालचालींना मार्गदर्शन केले. दिल्लीतील भूमिगत चळवळीच्या त्या प्रमुख नेत्या होत्या. भूमिगत कार्यकर्त्यांच्या वेगवेगळ्या गटांना भेटून त्या प्रोत्साहन देत व प्रसंगी सढळ हाताने आर्थिक साहाय्यही करीत.

राममनोहर लोहिया यांच्यासोबत काँग्रेसच्या इन्किलाब या नियतकालिकाचे संपादन अरुणाजी करीत असत. त्यांना अटक करणे हे एक सरकारपुढे आव्हान होते. त्यांच्या अटकेसाठी सरकारने पाच हजार रुपयांचे बक्षिस जाहीर केले. त्यांची प्रकृती ढासळत असता म. गांधीजींनी त्यांना पोलिसांना शरण जाण्याचा दिलेला सल्लाही त्यांनी नाकारला होता. पुढे त्यांच्यावरील वॉरंट रद्द झाले (१९४६). अरुणा १९४७ मध्ये दिल्ली प्रदेश काँग्रेस समितीच्या अध्यक्ष म्हणून निवडून आल्या. दिल्लीमध्ये काँग्रेस संघटना बळकट करण्याचे काम त्यांनी केले. सन १९४८ मध्ये त्यांनी समाजवादी पक्षात प्रवेश केला; पण लगेचच दोन वर्षांनी समाजवादी पक्ष सोडून त्यांनी सहकाऱ्याच्या मदतीने डावा समाजवादी पक्ष निर्माण केला (१९५०). पुढे हा पक्ष कम्युनिस्ट पार्टीमध्ये सामील झाला (१९५५). अरुणा या पक्षाच्या केंद्रीय समितीच्या सदस्य आणि अखिल भारतीय कामगार संघटनेच्या उपाध्यक्ष झाल्या. १९५८ मध्ये त्यांनी कम्युनिस्ट पक्ष सोडला व सक्रिय राजकारणापासून काही काळ अलिप्त राहिल्या. अरुणा दिल्लीच्या पहिल्या महापौर झाल्या (१९५८). या काळात त्यांनी दिल्लीच्या विकासासाठी प्रयत्न केले. लिंक हे साप्ताहिक त्यांनी सुरू केले. त्यांनी पुन्हा काँग्रेस पक्षात प्रवेश केला. अमेरिकेत भारताच्या राजदूत म्हणूनही त्यांनी कार्य केले. दिल्लीतून प्रकाशित होणाऱ्या पेट्रिऑट या इंग्रजी दैनिकाशी त्या शेवटपर्यंत जोडल्या होत्या. 'इंडो सोव्हिएत कल्चरल सोसायटी', 'ऑल इंडिया पीस कौन्सिल', 'नॅशनल फेडरेशन ऑफ इंडियन वुमेन' इत्यादी

सामाजिक संस्थांशी त्या संबंधित होत्या. आपल्या अखेरच्या काळात दिल्लीतील झोपडपट्टीतील लोकांसाठी त्यांनी प्रौढ साक्षरता, वैद्यकीय मदत व रोजगार निर्मिती अशा स्वरूपाचे भरीव कार्य केले. साथी राहणी, समाजवादी विचारसरणी आणि निर्भयता हे त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे गुणविशेष होत. त्यांच्या ट्रॅव्हल टॉक या ग्रंथाला लिहिलेल्या प्रस्तावनेत पंडित नेहरू त्यांचे वर्णन करताना म्हणतात, 'अरुणा हे एक अस्वस्थ आणि दुसऱ्यांना अस्वस्थ करणारे व्यक्तिमत्त्व आहे.' अरुणा यांना अनेक मानसन्मान मिळाले. सोव्हिएत लँड नेहरू पारितोषिक (१९५५), लेनिन शांतता पुरस्कार (१९७५), आंतरराष्ट्रीय सामंजस्याचा 'जवाहरलाल नेहरू पुरस्कार' (१९९१) आदी सन्मान त्यांना मिळाले. लेनिन शांतता पुरस्काराची रक्कम त्यांनी जनतेच्या आणि धर्मार्थ कार्याला देणगी दिली. भारत सरकारने १९९२ मध्ये त्यांना 'पद्मविभूषण', तसेच सर्वोच्च असा 'भारतरत्न' पुरस्कार मरणोत्तर देऊन त्यांचा गौरव केला (१९९७). भारतीय टपाल खात्याने त्यांच्या छायाचित्राचे टपाल तिकीट काढून त्यांच्या कार्याचा सन्मान केला (१९९८). दिल्ली येथे त्यांचे निधन झाले.

●●

स्वातंत्र्यदिन

प्रजासत्ताक दिन

दि. १५ ऑगस्ट २०२१ स्वातंत्र्यदिनानिमित्त मानवंदना.

दि. २६ जानेवारी २०२२ प्रजासत्ताक दिनानिमित्त मानवंदना

स्वातंत्र्यदिनानिमित्त शुभेच्छा देताना महाविद्यालयाचे
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

प्रजासत्ताक दिनानिमित्त प्रतिज्ञा.

स्वातंत्र्यदिनानिमित्त उपस्थित विद्यार्थी व शिक्षक वृंद.

प्रजासत्ताक दिनानिमित्त शुभेच्छा देताना महाविद्यालयाचे
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

वृक्ष संवर्धन

महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांचे हस्ते वृक्षारोपन.

महाविद्यालयातील नाविन्यपूर्ण उपक्रम 'काळा गहू' माहिती देताना
मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

महाविद्यालयात पिकवलेल्या काळ्या गव्हाचे निरीक्षण
करताना प्राचार्य व स्टाफ.

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

'सैनिकी/संरक्षण दलातील करियर संधी' याविषयावर ऑनलाईन
मार्गदर्शन करताना मा. एन. एस. भंडारे.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा. उदय पाटील अध्यक्षीय
मनोगत व्यक्त करताना.

उपस्थित विद्यार्थी.

बी. ब्लोक (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) विभाग आयोजित 'शेअर मार्केट' वर्कशॉप

शेअर मार्केट वर्कशॉप उद्घाटन समारंभ प्रास्ताविक
करताना प्रा. यु. आर. येवले.

कार्यशाळेत शेअर मार्केट आणि गुंतवणूक याविषयावर मार्गदर्शन
करताना मा. आनंद बांगर.

कार्यशाळेत Fundamental & Technical Analysis या विषयावर
मार्गदर्शन करताना प्रा. निलेश फुलवडे.

कार्यशाळेत Future & Option या विषयावर मार्गदर्शन
करताना मा. प्रशांत ढमाले

वर्कशॉपचे अध्यक्ष मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे
मनोगत व्यक्त करताना.

कार्यक्रमाचे आभार व्यक्त करताना समन्वयक प्रा. व्ही. एस.
कुमावत.

अर्थशास्त्र विभाग, अन्नप्रक्रिया विभाग व अनुसया महिला उन्नती केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने
आयोजित राज्यस्तरीय कार्यशाळा - स्वयं सहायता गट - संधी आणि आव्हाने

कार्यशाळेत मान्यवरांचे स्वागत व प्रास्ताविक करताना
महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

व्यवस्थापकीय अधिकारी मा. व्ही. ए. गायकवाड
मार्गदर्शन करताना.

प्रमुख व्याख्याते मा. टी. बी. परासूर, पंचायत समितीचे
अधिकारी मार्गदर्शन करताना.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षा मा. पूर्वाताई दिलीपराव वळसे पाटील
अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना.

कार्यशाळेस उपस्थित मान्यवर व महिला.

उपस्थित महिलांचा सन्मान करताना प्रमुख मान्यवर.

आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र

आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्राचे प्रास्ताविक करताना
उपप्राचार्य डॉ. ए. बी. निकुंभ.

ऑनलाईन पद्धतीने मार्गदर्शन करताना कुलगुरु डॉ. आर. एस.
माळी.

चर्चासत्राची भूमिका विशद करताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

चर्चासत्रात मार्गदर्शन करताना आयसर, पुणे
येथील डॉ. ए. ए. नातू.

ऑनलाईन चर्चासत्रात सहभागी मान्यवर .

चर्चासत्रातील शोध निबंधांचे पुस्तक प्रकाशित करताना मान्यवर.

मराठी भाषा गौरव दिन

मराठी भाषा गौरव दिनानिमित्त उपस्थित मान्यवर.

‘ग्रामीण भागातील मराठी पत्रकारितेची चार दशके’ कार्यशाळेत मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

प्रमुख पाहुणे म्हणून मनोगत व्यक्त करताना प्रसिद्ध कवी ज्ञानेश्वर धुमाळ.

कार्यशाळेचे प्रमुख पाहुणे ज्येष्ठ पत्रकार मा. डी. के. वळसे मार्गदर्शन करताना.

कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते ज्येष्ठ लेखक श्री. विठ्ठल महामुनी मार्गदर्शन करताना.

कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना पत्रकार मा. सचिन तोडकर.

युवातरंग महोत्सव

गीतगायन स्पर्धेत गीत सादर करताना विद्यार्थी.

एकपात्री प्रयोग सादरीकरण.

नृत्यकला सादरीकरण.

आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धा

आंतरमहाविद्यालयीन कबड्डी स्पर्धा उद्घाटन समारंभ प्रसंगी
मनोगत व्यक्त करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे

स्पर्धेचे उद्घाटन करताना मा. बाळासाहेब बाणखेले, मा.
बाळासाहेब बेंडे, मा. राजाराम बाणखेले, मा. पोखरकर व इतर.

कबड्डी सामन्याचे क्षणचित्र.

माजी विद्यार्थी मेळावा

माजी विद्यार्थी मेळाव्याचे स्वागत व प्रास्ताविक करताना
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

विविध उपक्रम

निर्भय कन्या अभियान मार्गदर्शन करताना मा. गार्गी वळसे

माजी विद्यार्थी संघाचे मा. सुरेश भोर मनोगत व्यक्त करताना.

नवीन शैक्षणिक धोरण कार्यशाळेची भूमिका मांडताना आय. क्यू.
ए. सी. चेअरमन प्रा. जी. सी. वाघ.

उपस्थित माजी विद्यार्थी

नवीन शैक्षणिक धोरण या विषयावर मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ.
प्रतिभा गायकवाड.

"I just want you to know that if you are out there and you are being really hard on yourself right now for something that has happened ... it's normal. That is what is going to happen to you in life. No one gets through unscathed. We are all going to have a few scratches on us. Please be kind to yourselves and stand up for yourself, please."

- Taylor Swift

English Section

Prof. G. C. Wagh

अनुक्रमणिका

1. **Online Education** : Kasbe Nehal / 91
2. **Literature And Society** : Bhor Bhavna / 94
3. **Importance of Human values** : Bawadkar Rahul / 97
4. **Geeta Saar By Lord Krishna** : Pachpute Kajal / 99
5. **The Great Swami Vivekananda** : Shaikh Farin / 100
6. **75 Glorious years of Independence of India** : Kaniz Inamdar / 104
7. **Social Media Addiction** : Thorat Avishkar / 106
8. **Nature is our friend** : Attar Suvarna / 108
9. **Brief Answers to the Big Questions by Stephen Hawking** : Amit Hule / 110
10. **Mental Health** : Gaware Dyaneshwari / 91
11. **Farmers - the real heroes...** : Bhose Neelakshi / 119
12. **Power of Positive Thinking** : Bhor Srushti / 122
13. **Life** : Adhalrao Ichha / 126
14. **Safety Awareness Tips For Girls And Womens** : Shaikh Farin / 127
15. **Photo** /130 to 138

• •

Online Education

Kasbe Nehal

T. Y. B. A, English

Online education is a flexible instructional delivery system that encompasses any kind of learning that takes place via the Internet. Online learning gives educators an opportunity to reach students who may not be able to enroll in a traditional classroom course and supports students who need to work on their own schedule and at their own pace. The quantity of distance learning and online degrees in most disciplines is large and increasing rapidly. Schools and institutions that offer online learning are also increasing in number. Students pursuing degrees via the online approach must be selective to ensure that their coursework is done through a respected and credentialed institution.

Rationale For Considering Online Education

Online education has become a viable and exciting method for instructional delivery in the global business society that runs on a 24/7 schedule (24 hours a day/7 days a week) because it provides students with great flexibility. With the increased availability of the Internet and

computer technology, students are able to access information anytime and anyplace that would normally be available only through a traditional classroom. Studies have shown that students learn just as effectively in an online classroom as they do in the traditional classroom.

Positive And Negative Effects Of Learning Online : Online education offers many positive benefits since students

1. have flexibility in taking classes and working at their own pace and time
2. face no commuting or parking hassles
3. learn to become responsible for their own education with information available at their fingertips
4. find the submission of assignments easy and convenient
5. are more apt to voice their own opinions and share and debate issues with other students, as well as learn from other students during the group discussions

Possible negative effects of learning online are that some students:

1. may miss the face-to-face interaction with the instructor and among students
2. may prefer to attend traditional classes with an instructor who teaches and guides them through the course
3. find access to the necessary technology challenging and the availability of technical support limited
4. In addition, some administrators and instructors who do not understand the workload may display a negative attitude toward online education.

The importance of education in a person's life will likely decide whether they succeed in their job or fail. Due to improvements in teaching approaches and other significant technologies that use more direct teaching methods than were available in the 1950s, education today is more versatile than it was then. In e-learning, students can study wherever is most convenient for them, including at home. They can obtain educational resources online. Text, audio, notes, videos, and photos can all be used as study guides in online courses. The research methodology, however, has several disadvantages as well as benefits. For people who, for one reason or another, cannot attend or receive the traditional educational technique, online education is an option. Approximately 6.1 million college students are taking online courses, and that figure is increasing by about 30% a year. Online education has several advantages for both individuals and businesses, including flexibility. Integrating traditional teaching methods with online education is a terrific strategy to maximise the benefits of online learning. Our education is a vital part of our life; depending on the occupations we select, it may make or destroy us in the future. An electronic mode of learning and teaching is used in online education or re-education. Digital platforms are used for online education outside of the classroom. Through technology, students

can get educational experiences through online education.

- Text, animation, music, video, and graphics can all be used to give education through the internet. Worldwide school closures are the effect of the coronavirus pandemic.
- Around the world, 1.2 billion kids are not in school. As a result of the growth of e learning, which involves teaching on digital platforms, education has undergone a significant transformation.
- Online education requires less time and has improved information retention. Due to the overwhelming demand, numerous online learning platforms, including byju's and unacademy, are providing free access to their services.
- There are some obstacles to get around as well. According to research, when learning online, kids often remember 35 to 60 per cent more information than when learning in a classroom, where retention is usually 8 to 10 per cent.

This happens frequently because students can learn more quickly online. Because students may learn at their own pace and review material whenever they want, online learning saves 42-60% more time than traditional classroom learning. Learning has become more flexible thanks to online schooling because students can study whenever they choose. But the reality is that a person's motivation to learn greatly influences their ability to learn. The pandemic has impacted our lives in a number of different ways. There is no choice but to adjust our way of life to comply with the regulations and safety precautions implemented by the government. Online learning is one of these modifications. The educational establishment have shut down. When this first happened, pupils would no longer be able to acquire an education. But thanks to technology, we've discovered a solution. We have unlocked the door to a more practical educational system by using technology

as a key. Is online education a blessing or a curse, though? This remains an open subject. Everything has advantages and disadvantages and each has a variety of factors, as we all know. We'll first talk about and evaluate the merits.

Advantages of Online Education

1. Affordable and convenient : The first benefit is that it is affordable and convenient. With just a smartphone and a reliable internet connection, students can email files to their Lecturers Online. We don't need a vehicle to get from one place to another, thus it is also more affordable and easy. We don't even need to spend a lot of money on stationery because our lecturers are the ones who provide the information that we print off. Additionally, the study schedule has been made more flexible, which has made school enjoyable.

2. Faster : It is quicker. In just a few minutes, we can deliver a lot of files at once! The third merit is also produced through this.

3. Technical Improvement : The fourth merit is that the teachers who were not computer proficient before now are, which is crucial for their future and also to ensure cyberspace safety.

4. Growth of Online platforms : The development of more platforms is the sixth merit of online education. Additionally, it has improved online conference software, which is great for technology. The software developers now have a clear understanding of what the users' needs are so they can meet them.

Disadvantages of Online Education

1. Poor connectivity : The first drawback is that children find it difficult to study because of poor internet connections and the lack of accessibility to various gadgets for video conversations. This is applicable to teachers as well, particularly in the case of less technically proficient ones.

2. Distractions : In addition to being utilised for online learning, devices are also used for leisure. Since their favourite movies, web series, games, songs, memes, and numerous other notifications keep them from concentrating on their school

work, the majority of students struggle to do so.

3. Technical Difficulties : The third flaw is that teachers and students struggle with technical issues. Technical errors used to be extremely common. However, since electronics now play a significant role in our daily lives, we find these errors intolerable. The same holds true for both students and professors. Sometimes, teachers are unable to upload assignments or send communications. Similar to this, students occasionally struggle to email or open certain files

4. Lack of interaction : Online learning is less engaging and engaged than traditional learning. As the classes are held online, students don't need to be physically present in the school. This gives them the freedom to move cities, visit their families or travel for necessary activities without missing their classes. In these classes, the study material is also shared in a digital manner which reduces the need for physical books and copies which in turn saves trees. Students can develop their technical abilities through digital work, which will undoubtedly benefit them in the future. Online education is a blessing for older students who desire to pursue higher education. It makes it simpler for them to balance work, family, and/or school. The lack of the pleasure of being in a physical classroom with friends is one of the few drawbacks of online education, but there are many more benefits.

••

Literature And Society

Bhor Bhavna

T.Y.B.A, English

The history of literature dates back to the dawn of human civilization. The societies were formed by the human beings with objectives of fulfilling the human needs and aspirations. Setting aside which came first-the literature or society-the aim of the author is to depict the picture of literature in society and vice versa. Both have remained inseparable from each other, for literature cannot sustain without society, and likewise the society too cannot be unnoticed in literary pieces in one way or another.

What is literature? What is the function of literature? What is its relation to society? Does society require literature? There are a number of such questions that hit human mind. It is through such question and answer method that the author aims at cinematographing a few aspects of literature and society. We all know that literature mirrors society. What happens in a society is reflected in literary works in one form or another. The literal meaning of literature is the art of written work in different forms, such as, poetry, plays, stories, prose, fiction etc. It may also consist of texts based

on information as well as imagination.

A society is a group of people related to each other through their continuous and uninterrupted relations. It is also a group of likeminded people largely governed by their own norms and values. Human society, it is observed, is characterized by the patterns of relationship between individuals who share cultures, traditions, beliefs and values etc. If one looks at the history of society, one will find that the nature of different societies has gone through changes from the Palaeolithic period to the present age of Information Technology. The people's living style, faiths, beliefs, cultures etc. have never remained uniformly consistent. With the passage of time, owing to changes taking place in environment and with emergence of new technologies, we observe that the societies have not remained stubborn with regards to their norms and values, the reflections of which can be found in different forms of literature. Kalidas a great poet ever born in Indian history, is first afraid of the uncertain attitude of the people, but then pleads his own points of views that provide us

union of the old and the new In Malavikamitam. his first play, the poet shows his humility and becomes uncertain whether people would accept his play. Therefore, in the beginning of the play. he pleads. "Puranamityek Nasadhu sarvam Nachapikavayamnavmityavadyam", "Every old poem is not good because it is old, nor is every new poem to be blamed because it is new, sound critics, after critical examination, choose one or the other, the blockade must have his judgement, guided by the knowledge of his neighbours." I In other words, everything old is not bad, nor is everything new bad. There may be something, which may not be of much use in the old, and the new may also be good. That what great men and wise people say and follow become good during all time.

In respect of literature too we notice that it has remarkably gone through changes with regard to its theme and style. The subjects of literature have been changing as they cover multiple spheres of life and society. So has been the case with the case with the language of literature also Language is one of the tools or mediums of expressing ideas and thoughts, both in oral and written forms. Different societies have used and are still using different languages for the fulfilment of individuals and societies aspirations. Sometime it is noticed that many charges are labelled against literature as well as society. A literary writing is banned because an opposite section of society finds it mirroring beliefs and norms against that society. The examples of Salman Rushdie's The Satanic Verses and Taslima Nasrin's Lazzza provide testimony to such charges. The paintings of Maqbul Fida Hussain were banned and burnt by a section Indian Hindu society with the charge of tarnishing their religious devotion. In the world of film industry, both in India and abroad, many films have been banned; there has been protests and demonstrations against the films for wrongly presenting the themes and using undesired language which appear hostile to the feelings of a section of society. Literature in a society is not only banned or attempted to be banned because

of mirroring the norms and values, not found in conformity with that society, it is sometime marginalized or vehemently opposed due to another form of language it is written by and which is different from what people have been using. In the context of depicting or portraying the Epics in a language commonly used by the people during that period, examples of strong opposition by a different section of society, who not only use conventional or traditional form of language but they feel proud of it considering themselves as elite group, can be seen the world over. In India, for example. Tulsidas's Ram Charit Manas was looked down upon and disallowed by the then Pundits of Varanasi, who had been using Sanskrit as the only medium of literary and religious expression. In Europe, too, the literature written in native languages had received marginalized position in comparison to Greek and Latin until the native languages were widely used by the writers and accepted by the people after the Renaissance Bacon's essays, first written in Latin and then re-written in English. exemplify this observation.

Another question that strikes our mind is if literature reflects only the events taking place in a society. Do the occurrences taking place in persons lives become catalytic agent in literary creations? In India, Adi Kavi Valmiki composed his first poetry only when saw something happening which ought not to happen. It is said that he while taking bath and performing his religious rituals on the bank of river Tamsa, saw a female Krounch lamenting at the killing of her male partner. His heart was so much deeply overwhelmed with grief that he could not bear it and spontaneously uttered a few line lines in the form of poetry: "maa nishhaada pratishtaamtva magamah shaashvatiih samaah yat krauncha mithunaat eka mavadhih kaama mohitam." Oh! Ill-fated Hunter, by which reason you have killed one male bird of the couple, when it is in its lustful passion, thereby you will get an ever-lasting reputation for ages to come."

Here, poetry, one of the forms of literature, comes out in natural and without deliberated form immediately after the events take place in life

and nature. The Poetry of Wordsworth is based on memory. He thinks of the past events and comes under the impact of past impressions with a high degree of emotions and feelings. For him, as he himself says in his Preface to Lyrical Ballads (1802) "Poetry is the spontaneous overflow of powerful feelings; it takes its origin from emotions recollected in tranquillity In all such and many other cases the emergence of literary creativity is followed on from the acts and events in life and nature. However, the poet sometimes becomes so much imaginative that he thinks of the events to be followed by his literary composition, and in some cases it happens true. This is because of high level of imaginative excellence of a writer that what he thinks, though possibly unreal, is reflected in his writing. One may put charge on him saying what he has written is largely based on fancy and personal hallucination. His/her observations are more psychic than real. But as an individual he is also a part of society he lives in.

Thus, it appears that society acts like back up for culture and tradition of the people it reflects upon and the inhabitants of a group of society share certain similarities with regard to. Assumptions, beliefs, caste, creed, myths, religion etc. Literature, when combined with culture and other facets-both -abstract and concrete-of society, not only presents impalpable subjects like.

Sociology through Literature : A final type of traditional sociological interest in literature also stems from an implicit reflectionist approach. This type of work sees literature as exemplary of sociological concepts and theories or uses literature simply as a type of data like any other. While Coser's (1972) anthology exemplifies the former tradition, the recent ASA publication demonstrates the persistence of the genre. Examples of the latter are altogether too numerous, including, for example, an article testing recent Afrocentric and feminist claims of differing epistemological stances across genders and races by coding differences in the grounding of knowledge in novels for adolescent readers (Clark and Morris 1995). Such work ignores ignoring the mediated nature of literary

"reality." These discussions, although common, are not properly part of the sociology of literature.

Literature in education : For the majority of people around the world, our first serious encounter with literature comes from school. Reading and writing has been drilled in all of us from an early age and this is set in motion with the start of examinations. Being able to empathise with a group of characters written on a page is categorical and from a student's perspective a necessary skill. Additionally, the ability to sense themes and messages opens us up to another way of thinking. Literature becomes a vessel. The 130 million books which have been published around the world are guides for the reader and generate a bridge for them to learn something new.

Literature within history : History is not only a gateway to the past, it's also suggestive of our present and the future. Within every time period lies different people and within them, different stages in our ever-growing culture. Each individual before was a product of their own time. As a species we evolve every day and without that timestamp that literature gives us, we would know nothing about the past. Literature allows a person to step back in time and learn about life on Earth from the ones who walked before us. We can gather a better understanding of culture and have a greater appreciation of them. We learn through the ways history is recorded, in the forms of manuscripts and through speech itself. In periods from ancient Egypt, we can gather their history through hieroglyphics and paintings. The symbols Egyptians left behind are what we now use to understand their culture. This is different to Greek and Roman culture, which is found with greater ease, because of their innate desire for accuracy in their writing. This is the power that words have. They have the ability to spark a meaning, reform a nation and create movements while being completely eternal. Inevitably, they will outlive their speaker.

••

Importance of Human Values

Bawadkar Rahul

T.Y.B.A, English

Human values: Values are beliefs that have an inherent worth in usefulness or importance to the holder," or "principles, standards, or qualities reflected worthwhile or desirable." Values institute an important characteristic of self-concept and serve as supervisory principles for person. In literature, it is documented that values are so indissolubly woven into human language, thought and behaviour patterns that they have fascinated philosophers for millennia. Yet they have proved so "quick-silvery" and complex that, despite their decisive role in human motivation, we remain desperately ignorant of the laws that govern them. (Toffler, 1969). Scott and Kluckhohn described value as a conception: explicit or implicit of desirable which influences the selection from available modes, means and end of action (1951).

Rokeach impacted with this idea and stated that value is abstract ideals, positive or negative, not tied to any specific object, or situation, representing a person's belief about

modes of conduct and ideal terminal goal. It can be represented that values are global beliefs that transcendently guide actions and judgements across specific objects and situation (Rokeach, 1968). According to Rokeach, Rokeach (1969), value are type of belief that is "centrally located within one's total belief system, about how one ought or ought not to behave" (p. 124). On the contrary, Feather (1975) criticizes Rokeach on equating values. He claimed that values are not "neutral"; they are held with a slight degree of feeling. Feather (1975) continued to criticize Rokeach by arguing that values may be classified as prescriptive or proscriptive beliefs rather than as a descriptive or evaluative belief.

Human values are necessity in today's society and business world. Human values are the features that guide people to take into account the human element when one interacts with other human. They have many positive characters that create bonds of humanity between people and

thus have value for all human beings. They are strong positive feelings for the human essence of the other. These human values have the effect of bonding, comforting, reassuring and procuring serenity. Human values are the basis for any practical life within society. They build space for a drive, a movement towards one another, which leads to peace. In simple term, human values are described as universal and are shared by all human beings, whatever their religion, their nationality, their culture, and their personal history. By nature, they persuade consideration for others.

Several universal human values such as Truth, Righteous conduct, Peace, Love and Non- violence are directly associated to physical, intellectual, emotional psyche and spiritual facets of human personality. There is need and urgency to reinforce these values for a better and humane society. Human values vary from person to person, depending on their experiences and circumstances in which they grow. However, there are certain basic values, which are common to all. They are life, liberty, security, freedom, and success, security to life, kindness, pain and pleasure. Depending on the circumstances, which each person grow up considers which value is important to him. But adhering to values which are common to all, in the longer run develop a society to establish peace for the progressive all round development of all the sections of a society. This will help to learn to live with unity in diversity. According to a number of scholars, conceptually values are beliefs, which are subjective in their exercise by each individual. Values motivate people to achieve their goals.

Values transcend time and territory, develop relationships, and regulate the behavioral patterns of individuals. These being the central aspects of values, a number of scholars identified ten basic values, which motivate and regulate the behavior of human beings in achieving their goals. They are: Self-destruction, which promotes an independent thought which results in a judicious

decision making process in creating or exploring the goal. Stimulation creates excitement, novelty and challenges in life. Hedonism (Self Satisfaction) brings in pleasure and sensuous gratification for oneself. Achievement demonstrates the competence of individuals according to the standards of society. Power brings in social status and prestige, control over people, and resources. Security brings in harmonious relationship between individuals, to guide the society to establish a compatible environment for people to lead a life with pleasure and groom their freedoms. Conformity to social standards mainly regulates the behavior of individuals. 2 and prevent the wrongdoing activities by individuals to themselves, and towards one another in the society. Tradition promotes the qualities of respect to the practices that are inherent in society. Religion promotes the innovation of knowledge and furtherance of values to the achievement of peace and security. It teaches a happy sharing of the benefits that are derived through the promotion of knowledge. Benevolence establishes the belief, and enhances the qualities of welfare to promote the interests of the individuals with whom each one interacts in their day-to day activities. Lastly, universalism promotes the qualities of understanding, appreciation, tolerance, and protection for the welfare of people. It takes care of developing harmonious living, and to work for the benefit of advancement of scientific knowledge, and to share the resources equally. The philosophy of human rights is similar with that of the above values. Therefore, values are one of the basic aspects of human rights. The strict adherence of human rights restores not only to values, but also in turn able to achieve peace, security and harmonious living community without any kind of discrimination that exist between individuals and nation-states.

••

Geeta Saar By Lord Krishna

Pachpute Kajal

T.Y.B.A, English

1. Set your Heart upon your work, But Never its Reward
2. No one who does good work will ever come to a bad end, either here or in the world to come.
3. The Key to happiness is Reduction of Desires.
4. If you do not fight for what you want. Do not cry for what you lost.
5. Why do you worry unnecessarily? Whom do you fear? Who can kill you? The soul neither is born nor dies.
6. Man is made by his beliefs. he believes, so he is.
7. The self-controlled soul, who moves amongst sense objects, free from either attachment or repulsion, he wins eternal Peace.
8. Calmness, gentleness, silence, self-restraint, and purity : these are the disciplines of the mind.
9. Change is the law of the world. In a Moment, you become the owner of millions; in the other. you become penniless.
10. As you put on fresh new clothes and take off those you've worn, You'll replace your body with a fresh one, newly born.
11. Fear Not, What is not real, Never was and never will be. What is real. always was and can not be destroyed.
12. To those who have conquered themselves, the will is a friend. But it is the enemy of those who have not found the self within Them
13. No one should abandon duties because he sees defects in them. Every action, every activity is surrounded by defects as fire is surrounded by smoke
14. Happiness is a state of mind, that has nothing to do with external world.
15. It is better to live your own destiny imperfectly than to live an imitation of somebody else's life with perfection.

••

The Great Swami Vivekananda

Shaikh Farin

T.Y.B.A, English

Swami Vivekananda was a Hindu monk and one of the most celebrated spiritual leaders of India. He was more than just a spiritual mind; he was a prolific thinker, great orator and passionate patriot. He carried on the free-thinking philosophy of his guru, Ramakrishna Paramhansa forward into a new paradigm. He worked tirelessly towards betterment of the society, in servitude of the poor and needy, dedicating his all for his country. He was responsible for the revival of Hindu spiritualism and established Hinduism as a revered religion on world stage. His message of universal brotherhood and self-awakening remains relevant especially in the current backdrop of widespread political turmoil around the world. The young monk and his teachings have been an inspiration to many, and his words have become goals of self-improvement especially for the youth of the country. For this very reason, his birthday, January 12, is celebrated as the National Youth Day in India.

Early Life and Education : Born Narendranath Dutta, into an affluent Bengali family in Calcutta, Vivekananda was one of the eight children of Vishwanath Dutta and Bhuvaneshwari Devi. He was born on January 12, 1863, on the occasion of Makar Sankranti. Father Vishwanath was a successful attorney with considerable influence in society. Narendranath's mother Bhuvaneshwari was a woman endowed with a strong, God-fearing mind who had a great impact on her son. As a young boy, Narendranath displayed sharp intellect. His mischievous nature belied his interest in music, both instrumental as well as vocal. He excelled in his studies as well, first at the Metropolitan institution, and later at the Presidency College in Calcutta. By the time he graduated from the college, he had acquired a vast knowledge of different subjects. He was active in sports, gymnastics, wrestling and body building. He was an avid reader and read up on almost everything under the sun. He perused the Hindu scriptures like the Bhagvad Gita and

the Upanishads on one hand, while on the other hand he studied western philosophy, history and spirituality by David Hume, Johann Gottlieb Fichte and Herbert Spencer.

Swami Vivekananda was 8 years old when this incident happened. He loved to dangle head down from a champak tree in his friend's compound. One day he was climbing the tree and an old man approached him asking him not to climb the tree. The old man was probably scared that Swami could fall and break his limbs or was just being protective about the champaka flowers, when the kid questioned him why the old man told him that there was a ghost living on the tree and it would hurt him and break his neck if he climbed the tree again. Swami nodded and the old man walked away. The not so convinced 8-year-old climbed the tree again, all of his friends were scared and asked him why he was doing it despite knowing that he would be hurt: he laughed and said. What a silly fellow you are! Do not believe everything just because someone tells you! If the old story was true then my neck would have been broken long ago.'

Now that is exceptional common sense for an 8-year-old, isn't it! Swami Vivekananda represented India and Hinduism in the Parliament of World religion in Chicago, and before going abroad. he was tested by his mother on whether he had the right to preach Hinduism. After a delicious supper. both of them sat down to eat some fruits. Swami ate the fruit. ate it and after that, his mother asked him for the knife, he handed over the knife to his mother and she was more than pleased. She said 'you have passed the test and you are now eligible to preach the world. a confused Swami questioned her what was she talking about? His mother replied. "Son, when I asked for the knife. I saw how you handed it to me you gave the knife by holding its sharp edge and kept the wooden handle of knife towards me, so that would get hurt when I take it and this means you took care of me. And this was your test in which you passed." To

have compassion and being able to take good care of others is a remarkable quality, it is the law of the nature that the more selfless you are the more you will receive: and so did Swami Vivekananda

Swami was travelling in a train and was wearing a wrist watch that caught the attention of a few girls present in the train, they were making fun of his clothes and his appearance, they decided play a prank. The girls asked him to give them the watch else they would complain to the cops that he was harassing them, he then remained silent and acted deaf: made signs to the girls to write what they wanted to say on a piece of paper. the girls wrote it on the paper and gave it to him. Any ideas what he did next? He then spoke, he called the cops and said I have a complaint to make While Swami Vivekananda was in America, some boys were standing on the bridge and trying to shoot eggshells that were floating in the water. They failed almost at every try. Vivekananda, who was watching them from a distance went close to them. took the gun and fired twelve times, and every time he fired. he hit the eggshell. The inquisitive boys asked him how he did it? He replied "Whatever you are doing, put your whole mind on it. If you are shooting, your mind should be only on the target. Then you will never miss. If you are learning your lessons. think only of the lesson In my country boys are taught to do this."

Spiritual Crisis and Relationship with Ramkrishna Paramhansa: Although Narendranath's mother was a devout woman and he had grown up in a religious atmosphere at home, he underwent a deep spiritual crisis at the start of his youth. His well-studied knowledge led him to question the existence of God and for some time he believed in Agnosticism. Yet he could not completely ignore the existence of a Supreme Being. He became associated with Brahmo Movement led by Keshab Chandra Sen, for some time. The Brahmo Samaj recognised one God unlike the idol-worshipping, superstition-ridden Hinduism. The host of philosophical questions

regarding the existence of God roiling through his mind remained unanswered. During this spiritual crisis, Vivekananda first heard about Sri Ramakrishna from William Hastie, the Principal of the Scottish Church College.

Earlier, to satisfy his intellectual quest for God, Narendranath visited prominent spiritual leaders from all religions, asking them a single question, "Have you seen God?" Each time he came away without a satisfying answer. He put forward the same question to Sri Ramkrishna at his residence in Dakshinewar Kali Temple compounds. Without a moment's hesitation, Sri Ramakrishna replied: "Yes, I have. I see God as clearly as I see you, only in a much deeper sense." Vivekananda, initially unimpressed by the simplicity of Ramkrishna, was astonished with Ramakrishna's reply. Ramakrishna gradually won over this argumentative young man with his patience and love. The more Narendranath visited Dakshineswar, the more his questions were answered.

Spiritual Awakening : In 1884, Naredranath underwent a considerable financial distress due to the death of his father as he had to support his mother and younger siblings. He asked Ramakrishna to pray to the Goddess for the financial welfare of his family. On Ramakrishna's suggestion he himself went to the temple to pray. But once he faced the Goddess he could not ask for money and wealth, instead he asked for 'Vivek' (conscience) and 'Bairagya' (reclusion). That day marked the complete spiritual awakening of Narendranath and he found himself drawn to an ascetic way of life.

Life of a Monk : During the middle of 1885, Ramakrishna, who had been suffering from throat cancer, fell seriously ill. In September 1885, Sri Ramakrishna was moved to Shyampukur in Culcutta, and a few months later Narendranath took a rented villa at Cossipore. Here, he formed a group of young people who were ardent followers of Sri Ramakrishna and together they nursed their

Guru with devoted care. On 16 August 1886, Sri Ramakrishna gave up his mortal body. After the demise of Sri Ramakrishna, around fifteen of his disciples including Narendranath began to live together in a dilapidated building at Baranagar in North Calcutta, which was named Ramakrishna Math, the monastic order of Ramakrishna. Here, in 1887, they formally renounced all ties to the world and took vows of monkhood. The brotherhood rechristened themselves and Narendranath emerged as Vivekananda meaning "the bliss of discerning wisdom".

The brotherhood lived off on alms donated voluntarily by patrons during holy begging or 'madhukari', performed yoga and meditation. Vivekananda left the Math in 1886 and went on a tour of India on foot as a 'Parivrajak'. He travelled the breadth of the country, absorbing much of the social, cultural and religious aspects of the people he came in contact with. He witnessed the adversities of life that the common people faced, their ailments, and vowed to dedicate his life to bring relief to these suffering.

Lecture at the World Parliament of Religions

During the course of his wanderings, he came to know about the World Parliament of Religions being held in Chicago, America in 1893. He was keen to attend the meeting, to represent India, Hinduism and his Guru Sri Ramakrishna's philosophies. He found assertion of his wishes while he was meditating on the rocks of Kanyakumari, the southernmost tip of India. Money was raised by his disciples in Madras (now Chennai) and Ajit Singh, Raja of Khetri, and Vivekananda left for Chicago on May 31, 1893 from Bombay. He faced insurmountable hardships on his way to Chicago, but his spirits remained as indomitable as ever. On 11 September 1893, when the time came, he took the stage and stunned everyone with his opening line "My brothers and sisters of America". He received a standing ovation from the audience for the opening phrase. He went on to describe the principles of Vedanta and

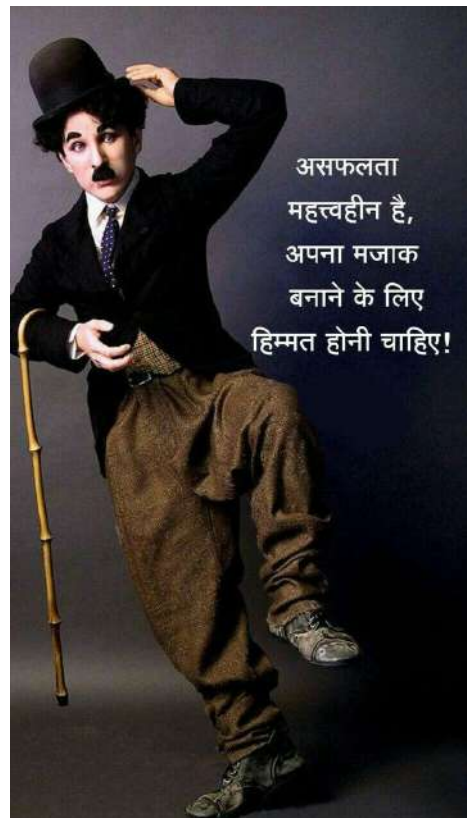
their spiritual significance, putting Hinduism on the map of World Religions. He spent the next two and a half years in America and founded the Vedanta Society of New York in 1894. He also travelled to the United Kingdom to preach the tenets of the Vedanta and Hindu Spiritualism to the western world.

Teachings and Ramakrishna Mission : Vivekananda returned to India in 1897 amidst warm reception from the common and royal alike. He reached Calcutta after a series of lectures across the country and founded the Ramakrishna Mission on May 1, 1897 at Belur Math near Calcutta. The goals of the Ramakrishna Mission were based on the ideals of Karma Yoga and its primary objective was to serve the poor and distressed population of the country. The Ramakrishna Mission undertook various forms of social service like establishing and running school, colleges and hospitals, propagation of practical tenets of Vedanta through conference, seminars and workshops, initiating relief and rehabilitation work across the country. His religious conscience was an amalgamation of Sri Ramakrishna's spiritual teachings of Divine manifestation and his personal internalization of the Advaita Vedanta philosophy. He directed to achieve the divinity of the soul by undertaking selfless work, worship and mental discipline. According to Vivekananda, the ultimate goal is to achieve freedom of the soul and that encompasses the entirety of one's religion. Swami Vivekananda was a prominent nationalist, and had the overall welfare of his countrymen topmost in his mind. He urged his fellow countrymen to "Arise, awake and stop not till the goal is reached".

Death : Swami Vivekananda had predicted that he will not live till the age of forty. On July 4, 1902, he went about his days' work at the Belur Math, teaching Sanskrit grammar to the pupils. He retired to his room in the evening and died during meditation at around 9. He is said to have attained 'Mahasamadhi' and the great saint was cremated on the Banks of river Ganga.

Legacy : Swami Vivekananda revealed to the world the true foundations of India's unity as a nation. He taught how a nation with such a vast diversity can be bound together by a feeling of humanity and brother-hood. Vivekananda emphasized the points of drawbacks of western culture and the contribution of India to overcome those. Netaji Subhash Chandra Bose once said: "Swamiji harmonized the East and the West, religion and science, past and present. And that is why he is great. Our countrymen have gained unprecedented self-respect, self-reliance and self-assertion from his teachings." Vivekananda was successful in constructing a virtual bridge between the culture of East and the West. He interpreted the Hindu scriptures, philosophy and the way of life to the Western people. He made them realize that in spite of poverty and backwardness, India had a great contribution to make to world culture. He played a key role in ending India's cultural isolation from the rest of the world.

••

75 Glorious years of Independence of India

Inamdar Kaniz

M. A.

"Patriotism is religion and religion is love for India"

- Bankim Chandra Chatterjee

On August 15, 2022, India will commemorate its 75th year of Independence. The Prime Minister of India will hoist the Tricolour from the Red Fort in Old Delhi like every year. On this day, Indians pay tribute to all the prominent leaders of India who have heroically fought for the country's freedom in the past. However, because of the COVID-19 pandemic, there have been no big celebrations or social events in the past two years. As Independence Day is a national holiday, all government offices, post offices, banks, and retailers will be closed. The states and union governments will webcast the celebrations and events

The sacrifices of our brave Indian freedom fighters are remembered on Independence Day. Pandit Jawaharlal Nehru, India's first Prime Minister, unfurled the tricolour national flag

at Red Fort and Lahori Gate in Delhi when the country became Independent. From that day, India celebrates Independence Day on this day. After being hoisted, the Tricolour will receive a 'Rashtriya Salute'. The Navy Band will play the National Anthem during the hoisting of the National Flag and the 'Rashritya Salute'. After the Flag hoisting, the Tricolour will receive a 'Rashtriya Salute'. The Navy Band will play the National Anthem during the hoisting of the National Flag and the 'Rashritya Salute' Indian Independence Day. Schools, Colleges and Universities conduct various cultural activities to celebrate Indian Independence Day. Kite flying is also a part of the Independence Day of India celebration, with kites of various sizes, shapes, and colours filling the sky. From 1974 onwards, the chief ministers of several states unfurled the national flag.

Our main goal in celebrating Independence Day is to educate our young generation about the pride and courage of our great freedom fighters who sacrificed their lives

for our country's freedom. It's the day we put aside our cultural differences and come together as true Indians. Youth awareness is necessary because the nation's future rests on the youngsters and their power to influence the country. As a result, our responsibility is to serve the country and make every effort to improve society. Independence day is marked by a strong sense of patriotism and nationalism across the country. The day also reflects our pride and solidarity in the country's diversity. India, a land of people of all religions living together in a diversified society with a rich culture and heritage, celebrates this significant occasion with tremendous joy. We are elated, and it motivates us to defend our motherland against any attack on the country's dignity and sovereignty. Mahatma Gandhi, Netaji Subhash Chandra Bose, Lala Lajpat Rai, Sardar Vallabhbhai Patel, Dr Rajendra Prasad, Moulana Abdul Kalam Azad, Sukhdev, Gopal Krishna Gokhale, Lokmanya Bal Gangadhar Tilak, Chandra Shekhar Azad, and others are among the prominent freedom fighters without whom our dream of Independence would not have been possible. Our country is free today of British rule because of their sacrifice and hard effort. August 15 is the day when the country's citizens honour our freedom fighters. Quit India Movement Anniversary: Ahead Of 75th Independence Day, Every year India celebrates Independence day on August 15. As it is on this day in 1947, India gained Independence from British rule. We celebrate Independence day to remember our freedom fighters who sacrificed their lives to make our country independent. Our Independence Day is important in every Indian's life as it is the day we can remember our martyrs who died for the country. Also, it is the only day we forget all our cultural differences and unite as one true Indian.

On this occasion, various cultural activities are conducted by schools. Plays, drama, dance, essay competitions and quizzes. Students dress up as their freedom fighters as well. The

Independence day celebration is done on a wide scale. Every government building is decorated with light, the same colour as our national flag, orange, green and white.

75th independence day-special year

For the 75th independence day, Har Ghar Tiranga Movement will be launched. Everyone has to hoist Tiranga on their homes from 13-15 August. This campaign aims to celebrate 75 glorious years of Independence of India and showcase patriotism. From now on, the Tiranga can be hoisted day and night. On August 15, various events are organized at different locations connected with Freedom Struggle to portray the patriotic feeling and honouring the freedom fighters of our country. The youth of our country can bring change to the nation as it is rightly said that the future depends on the young generation. So we must serve the nation and make every possible effort to improve our country. One of the main motives for the celebration of Independence Day is to make our youth aware of freedom fighters and the importance of Independence. Stories of freedom fighters like Mahatma Gandhi, Netaji Subhash Chandra Bose, Lala Lajpat Rai, Sardar Vallabhbhai Patel, Dr Rajendra Prasad, Moulana Abdul Kalam Azad, Sukhdev, Bhagat Singh are very inspiring for our generation.

••

Social Media Addiction

Avishkar Thorat

F.Y.B.A

Social media is a technological application and website, enabling users to have interactive communication and participation in sharing information, opinions, pictures, videos, etc. via internet connection. It allows the transfer of data with a blink of an eye in real-time. It is proving to be highly beneficial for business, job seekers, economists, photographers, news channels, artists, bloggers, chefs, homemakers, and many more. Social networking sites (SNSS) are an essential part of everyday life, allowing users to connect and socialise with friends, family and work colleagues. There is a 467 million social media users in India as per the data collected in 2022 by datareportal. Popular platforms like Facebook have over 239.65 million users in India.

Solutions

- Turn off your social media notifications.
- Limit your social media screen time.
- Get a new hobby outside of social media.
- Self talk e.g" I remind myself that work is more important than social media."

- Straightforward self control.
- Cut down your number of social media friends.
- Delete unnecessary apps and Whats-app groups.
- Set a minimum time each day for completely offline activities such as sport, reading or listening to music.

In conclusion, the current study revealed negative associations between social media addiction and college students' mental health and academic performance, and the role of self-esteem as an underlying mechanism for the relation between social media addiction and mental health. A cost-efficient intervention that included cognitive reconstruction, reminder cards, and a week-long diary keeping effectively reduced the addiction to social media and further improved mental health and academic Efficiency.

The Role of Self-Esteem : One factor that may underlie the negative effects of social media addiction is self-esteem. Although viewing or

editing one's own online profile enhances self-esteem, according to the Hyperpersonal Model (Gonzales & Hancock, 2010), social media users are frequently exposed to others' selective and glorified online self-presentations, which can, in turn, reduce the viewers' self-esteem (Rosenberg & Egbert, 2011). For example, frequent Facebook users believe that others are happier and more successful than themselves, especially when they do not know well the other users offline (Chou & Edge, 2012). Vogel, Rose, Roberts, and Eckles (2014) suggest that the extent of upward social comparisons on Facebook is greater than the extent of downward social comparisons and that upward social comparisons on social media may diminish self esteem. Empirical studies have provided support to this proposal. For example, a study by Mehdizadeh (2010) showed that the use of Facebook was correlated with reduced self-esteem, such that individuals who spent a greater amount of time on Facebook per session and who made a greater number of Facebook logins per day had lower self-esteem. Another study found that adolescents' self-esteem was lowered after receiving negative feedback on social media (Valkenburg, Peter, & Schouten, 2006). Moreover, recent studies have revealed a negative relation between addictive use of social media and self-esteem (e.g., Andreassen, Pallesen, & Griffiths, 2017; Blachnio, et al., 2016).

A considerable number of studies have shown that low self-esteem is associated with many psychological dysfunctions such as depression and anxiety (e.g., Orth, Robins, & Roberts, 2008; Orth & Robins, 2013; Sowislo Orth, 2013). Self-esteem has also been shown to be positively associated with academic performance (e.g., Lane, Lane, & Kyprianou, 2004; Lent, Brown, & Larkin, 1986) and further serve as a protective factor against adversities in aiding academic and emotional resilience (Raskauskas, Rubiano, Offen, & Wayland, 2015). It is possible that social media addiction contributes to lower self-esteem, which,

in turn, leads to a decrease in mental health and academic performance. In other words, self-esteem may play a mediating role in the relations of social media addiction to mental health and academic performance.

Social Media Addiction Quotes

1. These quotes on social media addiction are interesting to read and ponder further. As to if we might have a problem with social media, if those around us do, and why it's so common:
2. "There is a valid reason social media is linked to depression and loneliness. We live in a time when many people spend countless hours a day online strolling through the timeline of others with envy, regret, and little appreciation for their own life." Germany Kent
3. "The reason we struggle with insecurity is because we compare our behind-the-scenes with everyone else's highlight reel." Steven Furtick
4. "Social media not only snatches your time, but it also teaches you attention deficiency." Neeraj Agnihotri
5. "There are only two industries that call their customers 'users': illegal drugs and software." Edward Tufte
6. "Make sure you're also happy in 'real life' and not just on social media." PK Kasirim
7. "Was going to post something on Facebook until I asked myself why." David E Love
8. "It is not what you shout out to the world that determines your life... it is what you whisper to yourself that has the most power." Abigail Horne
9. "It is okay to own a technology, what is not okay is to be owned by technology." Abhijit Naskar
10. "Many people are unhappy because they believe their life is much worse off than somebody else's projected image on social media." Germany Kent

●●

Nature is our friend

Attar Suvarna

M.A., English

Nature, in the broadest sense, is the physical world or universe. "Nature" can refer to the phenomena of the physical world, and also to life in general. The study of nature is a large, if not the only, part of science. Although humans are part of nature, human activity is often understood as a separate category from other natural phenomena.

The word nature is borrowed from the old French nature and is derived from the Latin word *natura*, or "essential qualities, innate disposition", and in ancient times, literally meant "birth". In ancient philosophy, *natura* is mostly used as the Latin translation of the Greek word *physics*, which originally related to the intrinsic characteristics of plants, animals, and other features of the world to develop of their own accord. The concept of nature as a whole, the physical universe, is one of several expansions of the original notion; it began with certain core applications of the word by pre-Socratic philosophers and has steadily gained currency ever since. During the advent of modern scientific method in the last several centuries, nature became the passive reality, organized

and moved by divine laws. With the industrial revolution, nature increasingly became seen as the part of reality deprived from intentional intervention: it was hence considered as sacred by some traditions or a mere decorum for divine providence or human history. However, a vitalist vision of nature, closer to the presocratic one, got reborn at the same time, especially after Charles Darwin. Within the various uses of the word today, "nature" often refers to geology and wildlife. Nature can refer to the general realm of living plants and animals, and in some cases to the processes associated with inanimate objects-the way that particular types of things exist and change of their own accord, such as the weather and geology of the Earth. It is often taken to mean the "Natural environment" or wilderness-wild animals, rocks, forest, and in general those things that have not been substantially altered by human intervention, or which persist despite human intervention. For example, manufactured objects and human interaction generally are not considered part of nature, unless qualified as, for example, "human

nature" or "the whole of nature." This more traditional concept of natural things that can still be found today implies a distinction between the natural and the artificial, with the artificial being understood as that which has been brought into being by a human Consciousness or a human mind. Depending on the particular context, the term "natural" might also be distinguished from the unnatural or the supernatural

The words nature and natural are used for all the things that are normally not made by human. Things like weather, organisms, landforms and much more are part of nature. Scientist study the way the parts of nature work. Things that have been made by people are said to be man-made or called Artifact. There are natural science that study different parts of nature, for example the science of ecology is about plants and animals as a whole, while biology studies every type of living thing. From one point of view, humans are a prime example of nature, and are the most widely studied natural inhabitants of the planet earth. Humans interact with each other in their natural environment on a day-to-day basis. Every part of nature - everything from the air outside to the dirt on the ground - is interdependent Medicine studies humans in health and sickness. From another point of view, humans and nature can be said to be in conflict. Nature is often seen by humans as natural resource. People cut down trees, mine, ores, and grow crops. Fries, cars, and factories make a lot of smoke and harm many places. People who like to leave nature unharmed and those who feel they need to use more of nature often fight about what they should do. In the modern world, with many more people and many big cities, these problems are becoming more serious. Nature, in the broadest sense, means the physical world as a whole. This is the meaning that physics, the study of nature takes. A useful definition of natural is "Happening or operating in accordance with the ordinary course of nature".

1. In nature, nothing is perfect and everything is perfect. Trees can be contorted, bent in weird ways, and they're still beautiful. –Alice Walker

2. Forget not that the earth delights to feel your bare feet and the winds long to play with your hair. -Khalil Gibran
3. Look deep into nature, and then you will understand everything better. -Albert Einstein
4. Heaven is under our feet as well as over our heads. -Henry David Thoreau
5. To me a lush carpet of pine needles or spongy grass is more welcome than the most luxurious Persian rug. -Helen Keller
6. We don't inherit the earth from our ancestors, we borrow it from our children.-Native American proverb
7. I believe in God, only I spell it Nature. -Frank Lloyd Wright
8. Choose only one master—nature. -Rembrandt
9. Nature does not hurry, yet everything is accomplished. -Lao Tzu
10. If you truly love nature, you will find beauty everywhere. -Laura Ingalls Wilder
11. There is something infinitely healing in the repeated refrains of nature-the assurance that dawn comes after night, and spring after winter. -Rachel Carson
12. Leave the road, take the trails. -Pythagoras
13. Live in each season as it passes; breathe the air, drink the drink, taste the fruit, and resign yourself to the influence of the earth. -Henry David Thoreau
14. I go to nature to be soothed and healed, and to have my senses put in order. -John Burroughs
15. For most of history, man has had to fight nature to survive; in this century he is beginning to realize that, in order to survive, he must protect it. -Jacques-Yves Cousteau
16. There's a whole world out there, right outside your window. You'd be a fool to miss it. -Charlotte Eriksson
17. 18. To forget how to dig the earth and to tend the soil is to forget ourselves. -Mahatma Gandhi

••

STEPHEN HAWKING

BRIEF ANSWERS TO THE BIG QUESTIONS

शिवनेरी
२०२१-२२

Brief Answers to the Big Questions by Stephen Hawking

Amit Hule

F.Y.B.A

Has Brief Answers to the Big Questions by Stephen Hawking been sitting on your reading list? Pick up the key ideas in the book with this quick summary. It's rare that we find time to step back from our lives and ask life's biggest questions: Where did we come from? How did we get here? Why is the universe made this way? Luckily for us, some of the world's smartest people spend their lives asking these questions, and a rare few even write books answering them in language we can all understand. In his final book, Professor Stephen Hawking displays his trademark ability to tackle the universe's biggest questions but finds space and time to hypothesize on the fate of humanity. Weaving together social issues with the solar system, Hawking lays out both the fundamental laws of the universe and his vision for the future of humankind. In this summary of Brief Answers to the Big Questions by Stephen Hawking, you'll learn why a black hole is like Niagara Falls; where there might be liquid water in our solar system;

and how an ambitious project could change space exploration for good.

Brief Answers to the Big Questions Key

Idea #1: Forces govern our universe – but a divine creator probably isn't among them. Why are we here? Where did we come from? Why are things this way? Science and religion both offer answers to these fundamental questions, and both come to radically different conclusions. One argues there is inherent meaning in human life, the other that our existence is little more than accidental. It's no wonder they're viewed as two conflicting creeds. But these questions come from a natural human tendency to understand and explain our universe – to search for answers and meaning. At first, these explanations came from religion. Gods were seen as causes of lightning, storms and eclipses. But now we have a more rational, consistent and verifiable explanation: our universe is a giant machine, governed by a set of unbreakable natural laws. Just think about a simple game of tennis.

Here, the ball always ends up exactly where these natural laws – like gravity and motion – predict. No anomalies. No exceptions. There's variables, of course, like the player's muscle power or the wind speed, but these act as mere data points, processed by these natural laws in an unchanging way to calculate the outcome. And these laws aren't just unchanging – they're also universal. This means that what applies to our tennis ball also applies to the largest celestial beings. The revolutions of our planet obey these laws, as does an icy meteor hurtling through interstellar space. What's more, natural laws can't be broken: even God would be subject to them, which disagrees with theology's insistence of divine omnipotence. Yet there might be a way to reconcile modern science with the idea of God. This involves defining God as these fundamental laws of nature rather than a conscious being who created them. This is how Einstein referred to God – as a reference term for the observable, unbreakable rules of the cosmos.

This explanation is going to be unsatisfactory to many people. That's because many of us are used to thinking about God as a human-like, sentient being – one with which we can have a personal relationship. But when you look at the universe in all its terrifying magnitude and compare it to how small and accidental human life is, the chance of a divine creator is minuscule. But if our traditional explanation for the creation of the universe is flawed, how did the universe begin?

Brief Answers to the Big Questions Key Idea #2: We can't logically ask the question "What came before the Big Bang?"

Most of us have heard of the Big Bang – it's the most widely accepted scientific theory for how our universe came into being. In nanoseconds, the universe went from an infinitely dense point, maybe smaller than a proton, to a rapidly expanding body which continues to grow today. In fact, the discovery that our universe is

expanding helped develop the Big Bang theory. It was uncovered by a scientist named Edwin Hubble. In 1929, Hubble carefully analyzed light from distant galaxies. His aim was to measure if these galaxies were moving, and if so, where. His findings were some of the most revolutionary in the history of science. Hubble showed that almost all galaxies are moving away from one another. What's more, the further they are from Earth, the faster they move. Based on their speeds, we know these galaxies were extremely close together about 10 to 15 billion years ago. Perhaps so close that everything occupied the same point in space – a singularity. Evidence supporting such a theory first appeared in 1965, with the discovery of faint background microwaves in space. This strongly suggests the universe had a very dense, very hot beginning. These microwaves are likely leftover radiation from an initial "bang."

But the question remains: What came before the Big Bang? The answer involves Einstein and his revolutionary discovery that space and time aren't separate entities. Instead, they're interwoven into a "fabric" we call space-time – the stage on which the universe exists. And space-time can be warped by the high levels of gravity which massive objects possess, similar to placing a bowling ball on a mattress. It's hard to process, but the most massive objects – like black holes – can warp space-time so violently that time itself stops. So, let's travel back to the start of the universe. The cosmos begins to contract, reaching an infinitely small, infinitely dense singularity similar to a black hole. Here, both space and time are no longer functioning according to our classical understanding of them. Now, we have an answer: By following the "chain of causality" back to its furthest point, we can prove the Big Bang couldn't have a cause because time didn't exist. There was no time for a cause to exist in. Let that sink in for a moment before we tackle something equally mysterious: alien life.

**Brief Answers to the Big Questions Key
Idea #3: There's no easy answer to the question
of alien life.**

Aliens have captured our imagination for decades. We've seen them in movies, read about them in science fiction novels and killed them in computer games. Some people even claim to have met them. But what are the chances intelligent life actually exists beyond Earth? Well, if we take the only example we have – Earth – it seems probable that extraterrestrial lifeforms have developed. That's because we have fossil evidence of basic life on our planet from 3.5 billion years ago – just 500 million years after the earth became habitable. And by the time Earth had formed, the universe was celebrating its seven billionth birthday. Many alien civilizations could have risen, mastered space travel and colonized their galaxy before we discovered fire! So, the time frame seems to check out – but what about habitable planets? On the face of it, this doesn't seem problematic either. It's estimated that 20 percent of all stars have Earth-like planets orbiting them in the Goldilocks Zone – a region capable of sustaining life because it's not too distant from its star to be an icy wasteland, but not close enough to fry its inhabitants. Let's put that into perspective. There are roughly 200 billion stars in our galaxy, the Milky Way. This potentially gives us forty billion Earth-like planets just in our cosmic neighborhood. But if alien life seems so plausible, why haven't we been visited? One theory argues that alien life might be common, but intelligent life is exceptionally rare. Let's look at Earth again. Life took 2.5 billion years to go from single- to multi-celled organisms, which are needed for intelligent life. This is a significant chunk of the time we have available before our sun explodes. So there could have been many other life-sustaining worlds developing, only to be blown up by a grumpy old star. And this isn't alien life's only existential threat: 66 million years ago, a small asteroid or comet slammed into Earth.

It wiped out all of the dinosaurs – our planet's previous dominant species. This was Earth's last major impact, and we've been pushing our luck for a while now. A reasonable estimate for these collisions is around once every 20 million years. If this is true, it might be just down to good fortune that human life has developed on Earth, as our planet is long overdue for an interstellar collision. Other lifeforms might not have been so lucky.

**Brief Answers to the Big Questions Key
Idea #4: It might be possible to predict the
future – but it's unlikely.**

Imagine if you could predict the future. You could buy a winning ticket to next week's lottery, discover the questions on your upcoming test or even dodge impending death. It's a tempting prospect – but is it possible? In this conventional sense, no. But there's one, albeit improbable, scenario where it might be possible. This possibility is connected to French scientist Pierre-Simon Laplace. Laplace argued that if we knew the positions and speeds of all the universe's particles, we could calculate their future behavior. If you knew the position of your car at a specific moment, and knew it was travelling at 60 km an hour, you could easily calculate where it would be 30 minutes from now. Laplace's idea is actually a central principle of classical science – the notion that our universe's state at a particular time determines its future states. This allows us to predict the future, at least in theory. In the twentieth century, however, German physicist Werner Heisenberg threw cold water on Laplace's logic. Heisenberg discovered that, due to the way light waves are packaged into discrete units called quanta, you cannot measure both the speed and position of a particle simultaneously; the more accurately you measure one, the less accurately you can measure the other. This rule became known as the uncertainty principle, and it demanded that physics discover a new way of viewing the world. This view came about in the first half of the twentieth century, in the form

of the notoriously complex theory of quantum mechanics. In quantum mechanics, particles do not possess well-defined positions and speeds. Rather, these values are represented by something called a wave function. A wave function is a set of numbers, each one representing a different point of space. The size of the wave function predicts the probability that the particle will be found in each point of space. As for predicting the speed of the particle at any given point, we can do this by measuring how much the wave function varies between two points in space. But quantum mechanics also presents us with many problems. For a start, we're able to predict only half as much information about a particle within the classical view of science. That means we can only work out its wave function, rather than its position and speed. What's more, the theory of quantum mechanics seems to break down in extreme conditions where space-time becomes warped – like the interiors of black holes.

Brief Answers to the Big Questions

Key Idea #5: Even light cannot escape a black hole – but something can. Imagine you're on an interstellar space flight with a rookie captain. In her excitement and zeal, she's drifted off course – and into the orbit of a black hole. Its gravity is drawing your ship closer to certain death, but maybe you'll be comforted by the fact you'll be the first human to see past the event horizon of a black hole – before being squashed into stardust near its core, that is. Black holes are formed when stars collapse. This happens because these giant balls of gas possess an incredible amount of mass – and the more mass there is, the more gravity accompanies it. So why isn't, say, our sun currently collapsing? That's because throughout a star's life, it supports itself against its own gravity through the creation of thermal pressure. Inside every star, a huge amount of energy is being generated through nuclear processes which convert hydrogen into helium. This pushes back against implosion but

only for a time. Eventually, a star will run out of nuclear fuel. When this happens, most stars draw all surrounding matter inward and contract to an infinitely dense, infinitely small point or singularity – this is the black hole. Unfortunately, it's not possible to examine singularities. Gravity is so strong around a black hole that, within a certain boundary, even light cannot escape. This boundary is known as the event horizon. Think of the event horizon like sailing a ship over Niagara Falls. As you get closer, the current becomes stronger – but it's possible to escape providing you have enough power. But once your vessel tips over that precipice, there is no hope. You're taking the ride of your life. But if the universe has been around for billions of years, and nothing can escape a black hole, shouldn't the cosmos be drowning in them? Well, it turns out that some things can escape a black hole. In 1974, Stephen Hawking discovered that black holes release particles at a steady rate – and the answer again lies in quantum mechanics. His theory argues that space is filled with particles and antiparticles. They're in a constant process of bonding, separating and then annihilating one another. The complex interaction of these pairs with black holes – particularly when partners are separated by the event horizon – causes black holes to lose mass, shrink and eventually disappear. Take a deep breath. Let's explore some questions about our species now.

Brief Answers to the Big Questions Key Idea #6: To survive on Earth, we need to take immediate action.

So far, we've been addressing the biggest questions the universe has to offer; let's turn our attention to issues at home on planet Earth. Our planet is threatened in so many different ways that it can be overwhelming. Quite frankly, it doesn't look too good for Mother Earth. In general, we can divide threats into two categories: events outside our control, and events within it. Let's look at both in turn. As we've seen, according to the laws of

both physics and probability, our planet is long overdue for an asteroid collision. And perhaps this is the most frightening of threats we face – with our current technology we're utterly powerless to prevent destruction. But this can also put things into perspective for us. We shouldn't fret about the inevitable; instead, we should focus our energy on humanity's fixable issues.

And the most immediate of our threats is climate change. Given our planet's ecology, our current global emissions are completely unsustainable. Rising ocean temperatures will release more carbon dioxide into the atmosphere and melt the polar ice caps. In turn, these smaller ice caps reduce the amount of solar energy reflected back into space, further heating the planet. This is the well-known greenhouse effect, and we urgently need to find technological and political solutions to reduce our carbon footprint before this effect becomes uncontrollable. If we don't, our planet could end up like the surface of Venus – a planet not known for its hospitable conditions. If a weatherman could survive there, he'd report highs of 250 degrees Celsius and evening showers of sulphuric acid.

Global warming might be Earth's most immediate threat, but we also face a greater one: nuclear annihilation. The extreme rhetoric surrounding nuclear conflict may have cooled since the end of the Cold War, but this is a mere sleeping giant. Our geopolitical climate is far from stable, and instability increases the more countries obtain nuclear weapons. What's more, it's possible that terrorists could get hold of some warheads. Currently, the global stockpile has enough power to destroy the planet several times over.

In the planet's present state, it's almost inevitable that either nuclear war or environmental disaster will devastate Earth in the next 1,000 years. By that point, though, humanity will hopefully have the technology to escape the planet and survive disaster.

Brief Answers to the Big Questions Key Idea #7: We need to start colonizing space.

When Christopher Columbus sailed west in 1492, critics lined up to declare the mission a colossal waste of money. Yet just a few decades later, the whole world had been irrevocably changed by his "discovery." Today's situation is similar to five centuries ago. Because of our current political and financial climate, space agencies' budgets as a percentage of GDP have been falling for decades. Politicians and the public believe we have better things to spend money on. But this runs against a core instinct of humanity. As a species, our level of curiosity is unique; we're driven by a yearning to go, to see, to know. Staying put would be similar to a group of castaways not trying to escape their desert island. To give humanity a yearning for space exploration again, we need concrete deadlines – just like when President Kennedy, in 1962, committed the United States to a manned moon landing by the end of the decade. This captured the public's imagination, inspiring many children to later become scientists. With our current technology, the goals of having a moon base by 2050 and a manned Mars landing by 2070 are possible and would rekindle enthusiasm for space programs.

And we don't have to stop there.

With the exception of the outer planets, we could travel to our solar system's planets within one hundred years. Europa, a moon of Jupiter, may even have oceans of water capable of sustaining life underneath its ice surface! But we're going to be trapped in our solar system for a long time. That's because the nearest solar system, Alpha Centauri, is 4.5 light years away. Our current generation of chemical rockets makes visiting it in a human lifetime impossible. We have candidates for other energy forms which would propel our rockets faster – like nuclear fusion or matter-antimatter annihilation – but these probably won't be developed for centuries. One

alternative is unmanned craft. These would reach star systems far sooner. Take the Breakthrough Starshot project, for instance. This proposes the creation of one thousand nanocraft space probes just a few centimeters in size. These nanocraft are attached to tiny, lightweight sails and sent into orbit. Back on Earth, a collection of powerful lasers concentrates their focus on a particular point above the atmosphere, hitting each sail with gigawatts of power. There are many engineering issues to resolve with Project Starshot, but they're not insurmountable. Indeed, projects like these remind us of our species' ingenuity.

Brief Answers to the Big Questions Key Idea #8: We need to be wary of runaway AI.

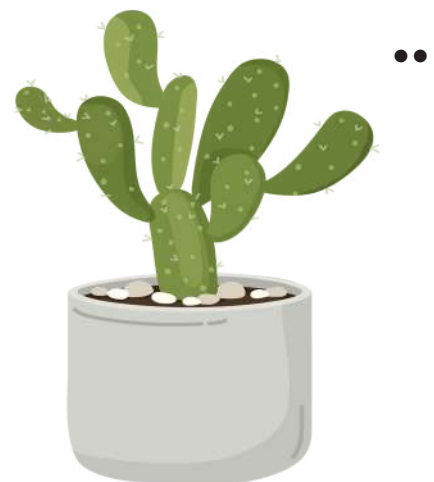
We all know how the story goes. An advanced artificial intelligence network called Skynet reaches self-awareness, initiating a nuclear holocaust against its creators. Some humans survive and form the Resistance, and Skynet sends Arnold Schwarzenegger, a machine, back to 1984 to kill its leader. But it's all just Hollywood's famous imagination, isn't it? Well, it's not all as far-fetched as it seems. The irony here is that science fiction, in showing us the dangers of this scenario, has also made it seem ridiculous and unbelievable. But if we don't take the possibility of superintelligent machines seriously, it could be our biggest mistake ever. Think about it like this: At the present time, our brains are far more developed than even the most advanced computers – in fact, current computers are less complex than the brain of an earthworm. But things won't stay this way. If intelligence is classified as the ability to adapt based on circumstances, an AI system which can self-improve might lead to an intelligence explosion, placing us in the position of the earthworms. This is a real danger, but we should also be careful about fear mongering. Harnessed correctly, AI has the power to improve almost all areas of human life, from the eradication of disease and poverty to benefits we could never predict. Screenwriters

penned the Terminator plot in the 1980s, but no one predicted the meteoric rise of the internet.

Currently, we have things like self-driving cars and computers winning at the game of Go. This seems revolutionary now, but the speed, power and capacity of computers are continuously accelerating. And there's a law for this: Moore's Law. It suggests that computers can double their speed and capacity every 18 months. If our gadgets keep following Moore's law, AI may surpass human intelligence within the next hundred years, making the possibility of a self-aware Skynet less remote. So, what's the answer to this?

Well, humans are already aware of this danger, which is encouraging. In 2015, Elon Musk, Stephen Hawking and a host of AI experts signed an open letter warning of the dangers of uncontrolled superintelligence. What's more, AI ethics is one of the fastest growing fields of academic study. The most important thing to remember going forward, though, is that future safeguards must ensure machines will always be in the service of humans.

Final summary The key message in these book summary: From our earliest history, humanity has been driven to ask the most fundamental questions and explain where we came from and why we're here. The discovery of the universe's unbreakable laws has allowed us to unravel part of its mystery; now we must address more complex questions, from the workings of faraway black holes to humanity's pressing issues right here on Earth.

Mental Health

Gaware Dyaneshwari

F.Y.B.A

According to WHO, there is no single 'official' definition of mental health. Mental health refers to a person's psychological, emotional, and social Well-being, it influences what they feel and how they think, and behave. The state of cognitive well-being is referred to as mental health. The 'mental health' is also used to refer to the absence of mental disease. Mental health means keeping our minds healthy. Mankind generally is more focused on keeping their physical body healthy. People tend to ignore the state of their minds. Human superiority over other animals lies in his superior mind. Man has been able to control life due to his highly developed brain. so, it becomes very important for a man to keep both his body and mind fit and healthy. Both physical and mental health are equally important for better performance and results.

Importance of Mental Health

An emotionally fit and stable person always feels vibrant and truly alive and can easily manage emotionally difficult situations. To be emotionally

strong, one has to be physically fit too. Although mental health is a personal issue, what affects one person may or may not affect another; yet, several key elements lead to mental health issues. Many emotional factors have a significant effect on our fitness level like depression, aggression, negative thinking, frustration, and fear, etc. A physically fit person is always in a good mood and can easily cope up with situations of distress and depression resulting in regular training contributing to a good physical fitness standard. Mental fitness implies a state of psychological well-being. It denotes having a positive sense of how we feel, think, and act, which improves one's ability to enjoy life. It contributes to one's inner ability to be self-determined. It is a proactive, positive term and forsakes negative thoughts that may come to mind. The term mental fitness is increasingly being used by psychologists, mental health practitioners, schools, organisations, and the general population to denote logical thinking, clear comprehension, and reasoning ability.

Negative Impact of Mental Health

The way we physically fall sick, we can also fall sick mentally. Mental illness is the instability of one's health, which includes changes in emotion, thinking, and behaviour. Mental illness can be caused due to stress or reaction to a certain incident. It could also arise due to genetic factors, biochemical imbalances, child abuse or trauma, social disadvantage, poor physical health condition, etc. Mental illness is curable. One can seek help from the experts in this particular area or can overcome this illness by positive thinking and changing their lifestyle. Regular fitness exercises like morning walks, yoga, and meditation have proved to be great medicine for curing mental health. Besides this, it is imperative to have a good diet and enough sleep. A person needs 7 to 9 hours of sleep every night on average. When someone is tired yet still can't sleep, it's a symptom that their mental health is unstable. Overworking oneself can sometimes result in not just physical tiredness but also significant mental exhaustion. As a result, people get insomnia (the inability to fall asleep). Anxiety is another indicator. There are many symptoms of mental health issues that differ from person to person and among the different kinds of issues as well. For instance, panic attacks and racing thoughts are common side effects. As a result of this mental strain, a person may experience chest aches and breathing difficulties. Another sign of poor mental health is a lack of focus. It occurs when you have too much going on in your life at once, and you begin to make thoughtless mistakes, resulting in a loss of capacity to focus effectively. Another element is being on edge all of the time.

It's noticeable when you're quickly irritated by minor events or statements, become offended, and argue with your family, friends, or co-workers. It occurs as a result of a build-up of internal irritation. A sense of alienation from your loved ones might have a negative influence on your mental health. It makes you feel lonely and might

even put you in a state of despair. You can prevent mental illness by taking care of yourself like calming your mind by listening to soft music, being more social, setting realistic goals for yourself, and taking care of your body. Surround yourself with individuals who understand your circumstances and respect you as the unique individual that you are. This practice will assist you in dealing with the sickness successfully. Improve your mental health knowledge to receive the help you need to deal with the problem. To gain emotional support, connect with other people, family, and friends. Always remember to be grateful in life. Pursue a hobby or any other creative activity that you enjoy.

Many health experts have stated that mental, social, and emotional health is an important part of overall fitness. Physical fitness is a combination of physical, emotional, and mental fitness. Emotional fitness has been recognized as the state in which the mind is capable of staying away from negative thoughts and can focus on creative and constructive tasks. He should not overreact to situations. He should not get upset or disturbed by setbacks, which are parts of life. Those who do so are not emotionally fit though they may be physically strong and healthy. There are no gyms to set this right but yoga, meditation, and reading books, which tell us how to be emotionally strong, help to acquire emotional fitness.

Stress and depression can lead to a variety of serious health problems, including suicide in extreme situations. Being mentally healthy extends your life by allowing you to experience more joy and happiness. Mental health also improves our ability to think clearly and boosts our self-esteem. We may also connect spiritually with ourselves and serve as role models for others. We'd also be able to serve people without being a mental drain on them.

Mental sickness is becoming a growing issue in the 21st century. Not everyone receives the help that they need. Even though mental illness

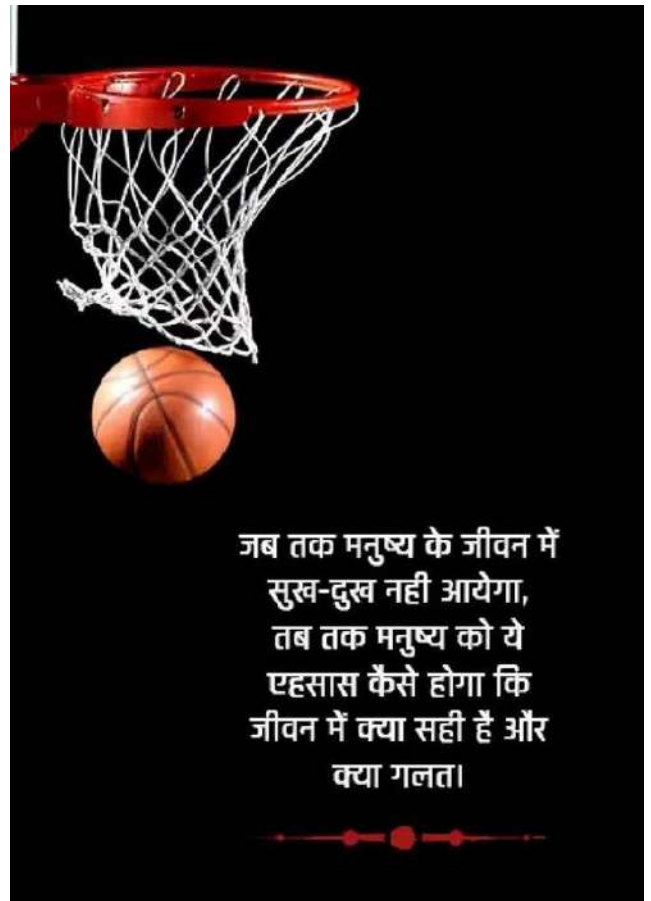
is common these days and can affect anyone, there is still a stigma attached to it. People are still reluctant to accept the illness of mind because of this stigma. They feel shame to acknowledge it and seek help from the doctors. It's important to remember that mental health and mental sickness are not interchangeable. Mental health and mental illness are inextricably linked. Individuals with good mental health can develop mental illness, while those with no mental disease can have poor mental health. Mental illness does not imply that someone is insane, and it is not anything to be embarrassed by. Our society's perception of mental disease or disorder must shift. Mental health cannot be separated from physical health. They both are equally important for a person.

Our society needs to change its perception of mental illness or disorder. People have to remove the stigma attached to this illness and educate themselves about it. Only about 20% of adolescents and children with diagnosable mental health issues receive the therapy they need. According to research conducted on adults, mental illness affects 19% of the adult population. Nearly one in every five children and adolescents on the globe has a mental illness. Depression, which affects 246 million people worldwide, is one of the leading causes of disability. If mental illness is not treated at the correct time then the consequences can be grave. One of the essential roles of school and education is to protect boys' and girls' mental health as teenagers are at a high risk of mental health issues. It can also impair the proper growth and development of various emotional and social skills in teenagers. Many factors can cause such problems in children. Feelings of inferiority and insecurity are the two key factors that have the greatest impact. As a result, they lose their independence and confidence, which can be avoided by encouraging the children to believe in themselves at all times.

To make people more aware of mental health, 10th October is observed as World

Mental Health. The object of this day is to spread awareness about mental health issues around the world and make all efforts in the support of mental health. The mind is one of the most powerful organs in the body, regulating the functioning of all other organs. When our minds are unstable, they affect the whole functioning of our bodies. Being both physically and emotionally fit is the key to success in all aspects of life. People should be aware of the consequences of mental illness and must give utmost importance to keeping the mind healthy like the way the physical body is kept healthy. Mental and physical health cannot be separated from each other. And only when both are balanced can we call a person perfectly healthy and well. So, it is crucial for everyone to work towards achieving a balance between mental and physical wellbeing and get the necessary help when either of them falters.

••

Farmers The Real Heroes...

Bhose Neelakshi

F.Y.B.A

Two words for farmers

Our country, India, is eighty percent agricultural. Farming is a traditional business for a lot of people. That is their livelihood. What will we eat if our farmer brother does not grow anything in his field? How do you live But his hard work is not getting the right price. He has to deal with many natural disasters. Such as drought, wet drought and sometimes storms cause a lot of damage to agriculture. That is why our farmer brother commits suicide. But we must all do something about it. This farmer brother works in the field day and night. That is why lines like 'Mere Desh Ki Dharti Sona Ugale, Ugale Hire Moti Mere Desh Ki Dharti' come easily on our lips. We always hear, speak and write the important words of agriculture like 'Farmers are happy, country is happy', 'Where there is green hands, there is green'. But the ambition to become a doctor, an engineer, comes out of the mouths of the meritorious in school examinations. But none of them say 'I will be an ideal farmer' and I will devote my life to farming.

Today's new generation has come to view farmers as a secondary society. We honor the farmers as 'Jai Jawan Jai Kisan'. But we never think about the problems of those farmers. This farmer, who grows food grains for his motherland, country, and makes a prosperous land, works in the fields day and night to fill his stomach. But he can't get enough food for two meals a day and he can't live a life of luxury.

Farmers are the backbone of Indian society. Also, this is a sensitive topic that needs to be handled carefully. The people of India are engaged in a variety of profession but agriculture or farming is the main occupation in India. In contrast, though they are the backbone of the economy still they are facing many problems that not only affect them but also other people. Although farmers feed the entire nation sometimes they can't even afford two square meals for them and their families. Before the 1970s India was not self-sufficient in producing food grains and imports a large sum of food gains from other countries. But, when

our imports started blackmailing us then Prime Minister Lal Bahadur Shastri find an alternative and motivated our farmers. In addition, he gave the slogan Jai Jawan Jai Kisan which is remembered till day.

After this, the green revolution started in India and we became self-sufficient in food grains. Moreover, we started exporting our surplus to other countries. Besides, the farmers contribute around 17% of the country's economy. But still, they live their lives in poverty. Also, they are self-employed and depend only on farming as their main and only occupation.

The Current Condition of the Farmers

The farmers feed the entire nation but they themselves struggle for 2 square meals a day. In addition, the farmers are committing suicide because of the debts and burden of guilt that they can't feed and provide a prosperous life to their families. Many of the farmers are migrating to cities to find a more stable source of income that can provide their family with a proper food supply. But, if the condition of farmers' suicide and migration continues than India will again become a food importer rather than exporter. Due to large scale campaigning and the issue of farmer's suicide is highlighted. But are these efforts enough to save our Annadata (food provider) that the question which we should ask our self? Besides, the relentlessness of the problem could be judged by the fact that every year hundreds and thousands of farmers commit suicide. The main reasons for their suicide are the repayment of loans which they are unable to repay due to various reasons. In addition, the maximum number of farmers is forced to live below the poverty line. Above all, they are forced to sell their produce at a cost lower than the MSP (Minimum Support Price).

In conclusion, we have passed a long way since independence but still, we need to do a lot. Also, the villages and farmers and villagers still after doing this much for the economy still spend there in misery. But, if we take the matter seriously

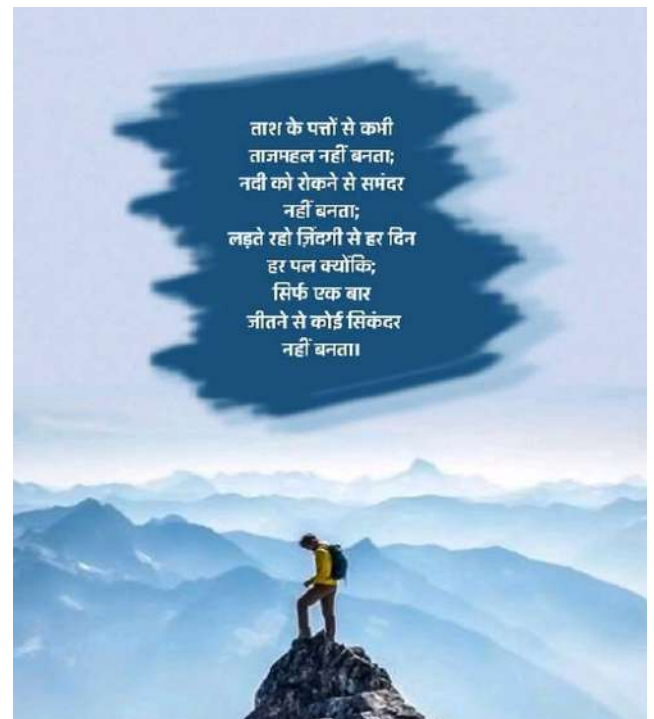
and try to resolve the problems of farmers then soon a day will come to the villages will become prosperous as the cities. He does not get even ten per cent of his total income due to the rates he gets for agriculture, different taxes of the government, laws. But the merchant who has squandered the profits of all these farmers, who has pocketed all the rules and regulations, and who has become greedy for money, is squeezing this poor farmer. This helpless farmer is so exhausted that his hard work is not worth it. Traders and brokers, on the other hand, steal money without any effort and annoy their farmers by buying their produce at the lowest possible price. So his hard work is not worth it. In the post-independence period, the government offered many concessions. Exempted agricultural income from income tax. Apart from this, from time to time she gave loans for some reasons and on occasion she even forgave them. Despite the reduction in power tariff, the farmers still remained in the same situation. Fed up with debt, he committed suicide because the old, traditional farming methods and some superstitious methods of farming made it difficult to repay the loan as he could not get maximum profit. The farmer needs good seeds, fertilizers, machinery and proper planning of the farm to get maximum yield from the farm. Lack of cooperation, as well as ignorance due to lack of capital, so indebted farmers cannot overcome nature. There is no modern technology to grow agriculture and get more profit. 'India is a country of villages' or eighty percent of the people in India live in villages. Gandhiji used to say, 'Go to the villages', that is, develop the villages. Dams, lakes, canals, dams, seeds, new farm implements, chemical fertilizers have revolutionized agriculture. Different irrigation methods have been developed, such as drip irrigation, sprinkler irrigation so that agriculture gets the right amount of water and also saves water. Instead of a farmer plowing with two oxen, his farmer brother is seen driving a tractor wearing shirt pants.

Agriculture has been a way of life. Agricultural is a crucial sector in Indian economy. India is an agricultural country. Seventy percent of the Indian people are farmers. They are the backbone of the nation. Food, clothing and Shelter are 3 basic needs of human being. All 3 needs fulfil from nature. Food and clothing are fulfilled with the help of farmer. We can live without clothing and shelter but we cannot live without food. The farmer is one of the most useful people of since the beginning of civilization. We all depend upon agriculture to meet our requirement of food. We get our food because the farmer grows crops and carries the agricultural activities. We always hear in everyone speech that India is dependent on agriculture but do we really care about it? Do you think in today's world farmer get same pride as Doctor or Engineer?

The life of a farmer is far from glamorous. Farmers typically start work early, and during planting and harvesting season work until dusk. Although modern agricultural machinery has made the work far less physically demanding than it was a few generations ago, most of a farmer's day to day tasks are still hands-on physical work. Concerns about farmer suicide are not new, and studies on the subject have suggested different explanations for the act. If these variations are ignored, and if data from the National Crime Records Bureau (NCRB) are accepted, it emerges that there have been 5650 farmer suicides in 1 year (2014). More than 80% of Indian farmers have land holdings below two hectares. This fragmented and small land holding makes farming a risky economical proposition even under the best of conditions. In reality, the conditions are hardly anywhere near best. The smallness of the holding straightaway denies the farmers the benefits of mechanization, modern irrigation, and other investment-based technological improvements. With a 17% share in the national gross domestic product and with 22% of the total population (according to the 2011 census) engaged in farming, the overall health of

the agriculture sector is vitally important. It's time to take care of our farmer. As a starter, farmers need to be protected from falling into the trap of the spiralling debt, which is the primary risk factor for suicide. For this, farming must be protected from failure and made profitable. Loans at soft interest rates need to be made available to farmers and loan recovery procedures need to respect human rights; farmers should be discouraged from dealing with private money lenders. Fair price for farm products must be ensured, and middlemen eliminated by creating a direct reach for the farmers to the market. Water supply for irrigation must be insulated from the vagaries of nature by better water management systems; attention must particularly be paid to rainwater harvesting and resolution of interstate river water sharing disputes. Younger professionals must be encouraged to participate in farming activities

Our Late Prime Minister Sri Lal Bahadur Shastri ji gave us a slogan "JAI JAWAN-JAI KISAN", underlying the fact that farmer is as important as Soldier. Actually our farmers are real hero of our nation.

Positive Thinking Always Helps You to Get Success in Life

Power of Positive Thinking

Bhor Srushti

S.Y.B.A., English

What is meant by positive thinking? : Positive thinking is a mental attitude that admits into the mind thoughts, words and images that are conducive to growth, expansion and success. It is a mental attitude that expects good and favorable result. A positive mind anticipates happiness, joy, health and a successful outcome of every situation and action. If you are naturally positive, then the way you approach and handle situations attracts positive results. On the other hand, if you are fearful and negative, then you expect negative results, and behave, look, and talk accordingly. Then you reap troubles. Positive and negative thinking are both contagious, and their results are obvious. Thinking positively means admitting into the mind only thoughts, words and images that are conducive to growth, expansion and success.

"A loving person lives in a loving world. A hostile person lives in a hostile world. Everyone you meet is your mirror" No person is so inadequate that he cannot speak to himself positively! When

we feel depressed and worried, we often hear people telling us: "Thinking Positive!" Negative thinking, talking and attitude bring up negative and unhappy moods and actions. When the mind is negative, poisons are released into the blood, which cause more unhappiness and negativity. Negative thinking is the way to failure, frustration and disappointment.

Creating Positive Attitude

1. Repetition : method to employ is the repetition of affirmations.

2. Practical Instructions : The power of thoughts is a mighty power that is always shaping our life. Use positive words in your inner dialogues or when talking with others. Smile a little more, as this helps to think positively.

3. Avoid Negative Thoughts : Once a negative thought enters your mind, you have to be aware of it and endeavor to replace it with a constructive one.

4. Affirmations : Method to employ is the

repetition of affirmations.

5. Achievers : Research shows optimists are far more likely to be high achievers, enjoy physical health and suffer much less anxiety and depression than pessimists. This is largely because they persevere even in the face of many failures and this confidence and resilience often becomes self-fulfilling prophecy.

Power of Positive Thinking. : It is quite common to hear people say: "Think positive!", to someone who feels down and worried. Among the people who accept it, not many know how to use it effectively to get results.

Attitude V/S Thinking : Positive attitude helps to cope more easily with the daily affairs of life. Positive thinking people are not daunted by failures and obstacles.

Conclusion : Positive thinking is a mental attitude that admits into the mind thoughts, words and images that are conducive to growth, expansion and success. It is a mental attitude that expects good and favorable results. A positive mind anticipates happiness, joy, health and a successful outcome of every situation and action.

How To Benefit From Positive Thinking

Positive thinking is everywhere: Manifestation, vision boards and phrases like "No bad days" abound, and it seems that everyone on the planet wants to learn how to think positive. But what does it really mean to think positive? And can positive thinking alone help you realize your dreams? It is true that your thoughts affect your actions. Your actions, in turn, translate into whether or not you succeed – in your career, relationships and life. Your thoughts also play a part in your values and beliefs, which influence the quality of your personal relationships and how you view the world at large. It's essential that we don't get caught up in only thinking positively. You can sit in the garden of your mind telling yourself there are no weeds, but to build a truly fulfilling life, you need to stop covering up the weeds with

positive thinking – and pick them instead. You need to get to the root of what's holding you back and cultivate an overall positive mindset that doesn't ignore negative emotions, but knows how to control them.

What Is Positive Thinking?

Positive thinking is an emotional and mental attitude that focuses on the good and expects results that will benefit you. It's about anticipating happiness, health and success instead of expecting the worst. Leveraging the law of attraction, this mindset creates a positive feedback loop that brings even more good into your life. So what is positive thinking not? It is not a cure-all that will automatically make you happier and more fulfilled. It isn't a solution to deep-seated limiting beliefs like fear of failure and fear of success. And it doesn't mean sitting around all day telling yourself you're happy. To achieve your dreams, you'll need more than a positive mindset. You'll need to act.

How To Benefit From Positive Thinking

Ultimately, building a fulfilling life is about mastering your emotions, both positive and negative. Positive thinking is one tool in your toolkit, but there are others you'll need. Here are six ways to fully embrace not only the power of positive thinking but also the incredible power of your mindset.

1. Empower Yourself

Man thinking positive in front of a waterfall and rainbow. You didn't get the promotion you worked so hard for. You've been let go from your job. Your partner broke up with you. You have chronic health issues that hold you back. These are all difficult situations that many of us will face at some point in our lives. The real question is: How will you react to them? Do you blame others when bad things happen to you? Or do you look to yourself for the solution? When you take responsibility for how you think, act and feel, you have an internal locus of control – and that's a key trait of successful people. This type of thinking

lends you a deep belief in yourself and a positive mindset that allows you to get up and start over after a failure. From there, everything else in your life can fall into place.

Remember: The only thing in life you can control is yourself. You can't control every event – but you can control how you react to them. Once you empower yourself to change what's in your control – you – only then are you ready for the power of positive thinking.

2. Take Control Of Your State

Have you noticed that when you're having a bad day, your body language shows it? You slump over in your chair, you have a hard time making eye contact with others and do things like cross your arms when you're feeling uncomfortable. You stop being mindful and allow your environment and circumstances to control you. This is not a powerful stance. Your body tells those around you that you are uneasy, angry or sad and want to be left alone. This creates a feedback loop as your poor posture reinforces your poor mindset. Positive thinking is as much about your body as it is about your brain. Take control of your physiology by taking pride in how you present yourself. Work on your posture to give those around you nonverbal cues that you are feeling strong and positive, and are ready to listen to them. Stop nervous habits like fidgeting or twirling your hair. This technique requires you to observe yourself; as soon as you catch yourself giving in to a nervous tic or starting to slump, straighten up. As you hold your body in a power pose, a more positive mindset will naturally follow.

Those around you will pick up on the physiological signals you're sending and will respond with positivity. The more you portray positivity and others see you this way, the easier positive thinking becomes, creating a new feedback loop. You will then be able to focus on others and do things such as asking three vital questions to find out how you can give to the world and others.

3. Adjust Your Mindset : Adjusting your physiology is only one part of the puzzle; it's critical to catch the other negativity trigger in its opening stages as well. Your mindset governs what thoughts flow through your head and how you feel and react to each one. If your mindset is poor, everything around you is going to seem all the worse. For example, you're at the airport and are unnecessarily delayed while going through security. Then the airline attendant checking you in is rude to you. Another airline worker overhears, apologizes and bumps your ticket up to business class. Once you're in the air, are you fixated on the hassles you faced in the airport, or are you grateful for your spacious seat and free cocktail? Do you think of the delay as wasted time or as a way to take time and reconnect with yourself? Do you automatically revert to the power of positive thinking or do negative thoughts take over? You can choose to focus on the negatives or the positives of this – and any – scenario, but if you choose to focus on what's bothering you, it will begin to negatively impact your life. You'll also attract more negative situations – people won't be friendly to you when you're scowling and hostile. You may punish your partner or others for not living up to your expectations, eroding your relationships and adding to more bitterness. You'll forget that you can empower yourself to tackle any situation and start believing that a positive mindset is out of your reach. Positive thinking bypasses that rage and inconvenience, allowing you to enjoy the moment and be fully present. By consciously choosing to focus on positive moments in your life, you'll begin to reframe your thoughts, cultivating an abundance mindset that is grateful and open rather than negative and closed off.

4. Study Your Habits And Form New Ones

You can't form new habits and harness the power of positive thinking if you're unaware of your current ones. Are there things that set

you into a negative spiral of self-doubt? Do you react to situations openly or do you utilize defense mechanisms? If so, what are they? Perhaps you become agitated whenever you start thinking about going after a promotion at work. Your thoughts take you to a dark place and positive thinking goes out the window. You calculate how long you've been with the company and start thinking about why you haven't been promoted already. Do your bosses know something you don't? Maybe they don't think you're capable of doing the job. You begin to question your skill set, and then you wonder if you'll ever move up in your field. Maybe you'll just quit. Think of all the time you're wasting by falling back on this negative habit. Self-doubt is almost always rooted in fear – often the fear of failure. Doing something and failing seems like it would be unbearable, so your mind comes up with all sorts of reasons as to why you won't even make an effort. If you give in to these negative thoughts, you might not fail but you will stagnate, which is worse. As Tony says, “If you're not growing, you're dying.” If you fail, at least you can learn something. If you stagnate, you won't. What if, instead of getting swept up in a pattern of negative thoughts, you refocused your energy and developed empowering habits that use positive thinking? Stop the spiral of doubt by blocking it with positive thoughts. If you're able to cut off a negative thought pattern before it gets out of hand, you can shift to recalling positive affirmations instead.

By training your mind to block negative thoughts with positive thinking, you're steadily training yourself to stop thinking in a negative way. Fear won't rule you anymore. That's the power of positive thinking.

5. Choose Your Words Carefully

One habit that is essential to positive thinking is to transform your vocabulary. The words you choose – both in conversation and in your own mind – have a deep impact on

your mindset. Studies have found that positive self-talk improves psychological states, helps people regulate their emotions and more. Your conversation affects how others respond to you, again creating a feedback loop that can be either positive or negative. Before you can choose different words, you need to recognize what words you're already using. Take note of how you label and describe things in conversation, particularly your own emotions. Are you really “terrified” of that big work presentation or just a little nervous? Are you truly “angry” at your partner or mildly annoyed at one of their bad habits? When you dial back your vocabulary and use words that are less emotionally loaded, you'll find your mindset becomes attuned to more positive thinking. Many people find it helpful to write down negative words they find themselves using throughout the day. For every negative word, write a positive alternative next to it. Keep the alternatives in the back of your mind to use next time. Find this aspect of positive thinking overwhelming? Start with just one area of your life that causes negative thoughts, like work or your relationship status. Catch yourself in those moments, and build from there.

6. Identify Those You Admire

Think of someone who's had a profound impact on your life. It can be a close friend, family member or someone you've never met, like a celebrity, professional athlete or renowned entrepreneur. What mottos does that person live by? Have they been able to unlock extraordinary lives due to their positive thinking habits? Chances are, they use the power of positive thinking to find the success they seek – and you can, too. When you feel yourself falling into negative habits and can't quite seem to figure out how to think positive, pull up a quotation from someone you respect. Read it and determine how you can best embody it. You can even write it down and post it somewhere you'll see it often, such as the refrigerator or on the side of your computer screen. how to think

positively The person you admire doesn't have to be famous. The story of Jay and Fariha is a real-life example of how positive thinking can be contagious to our friends and loved ones. One of the first things Fariha noticed about Jay was his positivity – the “kick in his step.” Jay was cultivating positive emotions on a daily basis thanks to Tony's philosophies. He shared those philosophies with Fariha and both attended Unleash the Power Within, where Fariha learned vital strategies she could use to change her mindset and start living the life of her dreams.

If you have someone you think of as a mentor, even better. Get on the phone and ask them to share some positive thoughts. Tony often quotes his own mentor, Jim Rohn, when he says, “Every day, stand guard at the door of your mind, and you alone decide what thoughts and beliefs you let into your life.” Will you give in to the temptation to think negatively and stagnate – and then blame others when you don't reach your goals? Or will you guard your mind and only allow in positive thinking that propels you toward the life you dream of? It's up to you.

••

Life

What is Life
Life is a journey
between B and D,
B = Birth
D = Death,
but C is in between
And what is this C?
C is a Choice
Want to Suffer?
Suffer and
Don't Suffer.
Feel hurt?
Don't feel hurt.
You have a choice
to suffer or
not to Suffer.
Get hurt or
not to get hurt.
You have a choice
Take your choice
and live life happily.

Adhalrao Ichha
T.Y.B.com

••

Safety Awareness Tips For Girls And Womens

Shaikh Farin

T.Y.B.A., English

Practice Awareness

This is your first line of defense. Most people think of kicks to the groin and blocking punches when they hear the term "self-defense." However, true self-defense begins long before any actual physical contact. The first, and probably most important, component in self-defense is awareness: awareness of yourself, your surroundings, and your potential attacker's likely strategies.

Use your sixth sense : Similar to being aware of your "Sixth sense" or "Gut instinct". Whatever you call it, your intuition is a powerful subconscious insight into situations and people. All of us, especially women, have this gift, but very few of us pay attention to it. Learn to trust this power and use it to your full advantage. Avoid a person or a situation that does not "feel" safe - you're probably right.

Accessories : If you want to take extra precautions, these accessories can be life savers. If you don't have one, get a portable battery charger so you can

directly charge your phone without needing to plug a charger somewhere in case it dies. Purchase a personal alarm which comes in a form of a keychain, it will allow you to alert people nearby that you are in danger. If your phone doesn't have a flashlight feature, get a keychain flashlight or similar device.

Stalking Advice: Here are some advices to help you avoid or deal with a stalker.

General Stalking Advice

- Do not engage with your stalker in any way
- Talk to family, friend, neighbours, colleagues, or your manager about the harassment if you feel comfortable doing so. They may be able to help by collecting further evidence on your behalf, or by putting protective measures in place .
- Be aware of how much of your personal information is in the public domain and take steps to protect your data.
- Above everything else, trust your instincts.

Physical Stalking : With the increase of the digital world, it is important to stay safe online

- Consider carrying a personal alarm.
- Try to vary your daily routine and take different routes to and from work
- Know where the nearest safe location is, for instance a police station, or a 24 hour supermarket with security guards and CCTV.
- Consider installing an alarm system in your home.
- Ensure all your doors and windows are locked before you leave home or go to sleep.

Cyber Stalking

- Limit the amount of information you share about yourself on social networking site and . check your privacy settings to ensure you are not giving away more information about yourself.
- Restrict your social media accounts to your friends, not public Keep anti-virus software up-to-date.
- Keep anti-virus software up-to-date.
- Report any stalking activity on websites to the administrators.
- Get your computer checked for malware and key logging software.
- Google yourself to check your digital footprint.

Top 10 Safety Tips For Women

Have you ever felt frightened or intimidated when out walking alone? Have you ever wondered what you should do if approached by an attacker? Have you ever worried about becoming yet another home invasion statistic? The sad reality is that we live in an increasingly violent society in which the fear of crime is ever-present. Personal safety has become an issue of importance for everyone, but especially for women. Concerned about this state of affairs, Sgt. Darren Laur and his wife Beth Laur began teaching self-defense classes and safety seminars in 1993 and have since reached thousands of women. The demand they saw for reliable safety information and the need to

debunk widespread myths regarding self-defense measures convinced the two experts to write a book. The following points are ten things that every woman should know about personal safety and are covered in the Laurs' published book, Total Awareness: A Woman's Safety Book.

1. Practice Awareness : This is your first line of defense. Most people think of kicks to the groin and blocking punches when they hear the term "self-defense." However, true self-defense begins long before any actual physical contact. The first, and probably most important, component in self-defense is awareness: awareness of yourself, your surroundings, and your potential attacker's likely strategies. The criminal's primary strategy is to use the advantage of surprise. Studies have shown that criminals are adept at choosing targets who appear unaware of what is going on around them. By being aware of your surroundings and projecting a "force presence," you can avoid many common altercations on the street.

2. Use Your Sixth Sense. : "Sixth sense." "Gut instinct." Whatever you call it, your intuition is a powerful subconscious insight into situations and people. All of us, especially women, have this gift, but very few of us pay attention to it. Learn to trust this power and use it to your full advantage. Avoid a person or a situation that does not "feel" safe - you're probably right.

3. Take Self-Defense Training. : It is important to evaluate the goals and practical usefulness of a women's self-defense program before signing up. Here are two tips: 1. Avoid martial arts studios** unless you specifically wish to train in the traditional martial arts techniques and are prepared for a long-term commitment. Many women's self-defense programs teach watered-down martial arts techniques that are complex and unrealistic under the stress of an actual attack. 2. The self-defense program should include simulated assaults**, with a fully padded instructor in realistic rape and attack scenarios, to allow you to practice what you've learned.

4. Escape Is Always Your Best Option. : What if the unthinkable happens? You are suddenly confronted by a predator who demands that you go with him — be it in a car, or into an alley, or a building. It would seem prudent to obey, but you must never leave the primary crime scene with the predator. You are far more likely to be killed or seriously injured if you go with the predator than if you run away (even if he promises not to hurt you). Run away, yell for help, throw a rock through a store or car window — do whatever you can to attract attention. And if the criminal is after your purse or other material items, throw them one way while you run the other.

5. You Have A Right To Fight. : Unfortunately, no matter how diligently we practice awareness and avoidance techniques, we may find ourselves in a physical confrontation. Whether or not you have self-defense training, and no matter what your age or physical condition, it is important to understand that you CAN and SHOULD defend yourself physically. You have both the moral and legal right to do so, even if the attacker is only threatening you and hasn't struck first. Many women worry that they will anger the attacker and get hurt worse if they defend themselves, but statistics clearly show that your odds of survival are far greater if you do fight back. Aim for the eyes first and the groin second. Remember, though, to use the element of surprise to your advantage - strike quickly, and mean business. You may only get one chance.

6. Pepper Spray Is Not Your Secret Weapon. : Pepper spray, like other self-defense aids, can be a useful tool. However, it is important to understand that there can be significant drawbacks to its use. For example, did you know that it doesn't work on everyone? Surprisingly, 15-20% of people will not be incapacitated even by a full-face spray. Also, if you're carrying it in your purse, you will only waste time and alert the attacker to your intentions while you fumble for it. Never depend on any self-defense tool or weapon to stop an attacker. Trust

your body and your wits, which you can always depend on in the event of an attack.

7. Safeguard Against Home Invasions. : This crime is on the rise. The primary way to prevent a home invasion is simply to never, ever open your door unless you either are certain you know who's on the other side or can verify that they have a legitimate reason for being there (dressing up as a repair person or even police officer is one trick criminals use). In the event that an intruder breaks in while you're home, you should have a safe room in your house to which you can retreat. Your safe room should be equipped with a strong door, deadbolt lock, phone (preferably cell phone), and a can of pepper spray or fire extinguisher.

8. Avoid A Car-Jacking. : Lock all doors and keep windows up when driving. Most car-jackings take place when vehicles are stopped at intersections. The criminals approach at a 45-degree angle (in the blind spot), and either pull you out of the driver's seat or jump in the passenger's seat.

9. Be Prepared When You Travel. : Violent crimes against women happen in the best and worst hotels around the world. Predators may play the part of a hotel employee, push their way through an open or unlocked door, or obtain a pass key to the room. As with home safety, never open your door unless you are certain the person on the other side is legitimate, and always carry a door wedge with you when you travel. A wedge is often stronger than the door it secures.

10. Use The Internet Wisely. : Although the Internet is educational and entertaining, it can also be dangerous if one isn't careful. When communicating online, use a nickname and always keep personal information such as home address and phone number confidential. Instruct family members to do the same. Keep current on security issues, frauds, viruses, etc. by periodically referring to "The Police Notebook" Internet Safety Page.

••

विविध उपक्रम

शहिद दिनानिमित्त ज्योतीचे स्वागत करताना प्राचार्य
डॉ. के. जी. कानडे

श्री शिवछत्रपती जयंती सोहळ्यानिमित्त शिवज्योतीचे
महाविद्यालयात स्वागत

इनर व्हिल क्लब, मंचर यांच्या सहकार्याने वृक्षारोपन

श्रमदान शिबीरात थापलिंग येथे वृक्षारोपन

प्राणीशास्त्र विभाग, मधुमक्षीका पालन प्रशिक्षण

प्राणीशास्त्र विभाग, शैक्षणिक सहल.

राष्ट्रीय छात्र सेना

प्रशिक्षणात यशस्वी विद्यार्थीनींचे कौतुक करताना मान्यवर.

एन. सी. सी. विभागाच्यावतीने वृक्ष संवर्धन कार्यक्रम.

एन. सी. सी. विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.

राष्ट्रीय सेवा योजना

विशेष हिवाळी शिबीर उद्घाटन समारंभ.

विशेष हिवाळी शिबीरात सहभागी विद्यार्थींनी प्रार्थना करताना.

शिबीरात स्वच्छता अभियान राबविताना सहभागी विद्यार्थी व प्राध्यापक.

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ प्रास्ताविक करताना
प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

पारितोषिकांचे वाचन करताना कार्याध्यक्ष प्रा. व्ही. बी. फसाले.

प्रमुख पाहुणे मा. मनोहर चासकर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना.

कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मा. नितेश घट्टे मार्गदर्शन करताना.

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी.

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी.

शिक्षक दिन समारंभ

शिक्षक दिन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना माजी विद्यार्थी संघटनेचे
अध्यक्ष प्रा. मधुकर वाघ.

यशवंतराव चव्हाण जयंती व संविधान दिन

यशवंतराव चव्हाण जयंती निमित्त मनोगत व्यक्त करताना अॅड.
बाळासाहेब बाणखेले.

प्रमुख पाहुणे प्रा. प्रल्हाद काळे मार्गदर्शन करताना.

संविधान दिनानिमित्त प्रतिज्ञा घेताना मान्यवर व प्राध्यापक.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष उपप्राचार्य डॉ. ए. बी. निकुंभ अध्यक्षीय
मनोगत व्यक्त करताना.

यशवंतराव चव्हाण जयंती निमित्त मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे
मा. अरुण खोरे.

नेचर क्लब

महाविद्यालयात 'नेचर क्लब'चे उद्घाटन करताना मा. प्रवीण सप्तर्षी व मान्यवर.

नेचर क्लब उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा. प्रवीण सप्तर्षी.

विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या पक्षांच्या घरट्यांचे निरीक्षण करताना मान्यवर.

आविष्कार स्पर्धा

महाविद्यालयीन आविष्कार स्पर्धेचे उद्घाटन करताना मा. बाळासाहेब बेंडे व इतर मान्यवर.

आविष्कार स्पर्धेचा उद्देश सांगताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

विद्यार्थ्यांनी बनविलेल्या विविध प्रकल्पांचे निरीक्षण करताना मान्यवर.

जागतिक महिला दिन

महिला दिनानिमित्त आयोजित कार्यक्रमात मनोगत व्यक्त करताना
मा. गार्गी वळसे.

महिला दिनानिमित्त महिलांचा सन्मान.

कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्या मा. अॅड. संध्या बाणखेले मार्गदर्शन
करताना.

सन्मानित महिला मनोगत व्यक्त करताना.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे अध्यक्षीय मनोगत
व्यक्त करताना.

महिला दिनानिमित्त विशेष सन्मान स्वीकारणाऱ्या महिला व
मान्यवर.

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती समारंभ

कर्मवीर जयंती निमित्त कर्मवीरांना अभिवादन करताना उपस्थित मान्यवर.

कर्मवीर जयंती निमित्त मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

कर्मवीर जयंती निमित्त महाविद्यालयातील ए. ए. सी. न्यूज अंकांचे प्रकाशन करताना उपस्थित मान्यवर.

कर्मवीर जयंती निमित्त घेण्यात आलेल्या विविध स्पर्धांचे विजेते विद्यार्थी व मान्यवर.

कर्मवीर जयंती निमित्त मार्गदर्शन करताना रयत शिक्षण संस्थेच्या पश्चिम विभागाचे अध्यक्ष मा. राम कांडगे.

कोविड लसीकरण नोंदणी

विज्ञान दिन

विविध उपक्रम

विज्ञान दिनानिमित्त आयोजित कार्यक्रमाचे स्वागत व प्रास्ताविक करताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती निमित्त मार्गदर्शन करताना मा. भास्कर शिवले.

विज्ञान दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे मा. भरत काळे.

महात्मा फुले जयंती निमित्त मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव घोलप.

विज्ञान दिनानिमित्त घेतलेल्या विविध स्पर्धांतील विजेत्या विद्यार्थ्यांचा मान्यवरांच्या शुभहस्ते सन्मान.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचे प्र. कुलगुरु मा.डॉ. एन. एस. उमराणी यांची महाविद्यालयास सदिच्छा भेट.

मा. दिलीपराव वळसे पाटील यांच्या समवेत महाविद्यालयातील वरिष्ठ विभागातील प्राध्यापक वर्ग

मा. दिलीपराव वळसे पाटील यांच्या समवेत महाविद्यालयातील कनिष्ठ विभागातील प्राध्यापक वर्ग

मा. दिलीपराव वळसे पाटील यांच्या समवेत महाविद्यालयातील शिक्षकेतर सेवक

सोन्याचा साठा करून
मिळवलेल्या
श्रीमंतीपेक्षा...
सोन्याहून मूल्यवान
माणसांचा
साठा ज्यांच्याकडे आहे
तो खरा श्रीमंत...
म्हणून तर !
नेहमी पैशापेक्षा
माणुसकीच श्रेष्ठ ठरते.

अहवाल विभाग

अनुक्रमणिका

१. कला, सांस्कृतिक, वादविवाद मंडळ | १४१
२. विद्यार्थी विकास मंडळ | १४३
३. रोजगार कक्ष समिती | १४३
४. निर्भय कन्या अभियान एकदिवसीय कार्यशाळा | १४४
५. शारीरिक शिक्षण विभाग अहवाल | १४५
६. वाणिज्य मंडळ | १४५
७. कर्मवीर विद्या-प्रबोधिनी | १४६
८. मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समिती | १४६
९. कॅम्पस सुपरव्हिजन समिती | १४६
१०. तक्रार निवारण समिती | १४७
११. स्पर्धा परीक्षा व करियर गायडन्स केंद्र समिती | १४७
१२. विद्यार्थिनी मंच समिती | १४७
१३. बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) | १४७
१४. विद्यार्थी आरोग्य केंद्र समिती | १४८
१५. जिमखाना कमिटी | १४८
१६. नियोजन चर्चा मंडळ अहवाल | १४९
१७. उपहारगृह समिती अहवाल | १४९
१८. उद्योजकता विकास केंद्र | १४९
१९. माजी विद्यार्थी समिती अहवाल | १४९
२०. 'अविष्कार' | १५०
२१. विशेष श्रम संस्कार शिबीर कार्यक्रम | १५१
२२. राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल | १५२
२३. शॉर्ट-टर्म कोर्स समिती | १५३
२४. National Cadet Core | १५३
२५. Mentor-Mentee Committee | १५३
२६. Examination Committee | १५४
२७. Time Table Committee | १५४
२८. Teaching, Learning and Evaluation Committee | १५४
२९. The Soft Skill Committee | १५५
३०. Voc - Food Processing and Quality Management | १५५
३१. Training of bakery Products | १५६
३२. Rayat Avishkar Competition | १५६

३३. Staff academy Committee | १५७

विभाग अहवाल

१. मराठी विभाग अहवाल | १५७
२. मानसशास्त्र विभाग | १५८
३. वाणिज्य विभाग अहवाल | १५८
४. अर्थशास्त्र विभाग अहवाल | १६०
५. Department of English | १६१
६. Department of Geography | १६१
७. Department of History | १६२
८. Department of Electronic Science | १६२
९. Department of Political Science | १६३
१०. Department of Chemistry | १६३
११. Department of Physics | १६४
१२. Department of Mathematics | १६४
१३. Department Of Biotechnology | १६५

- मार्च/एप्रिल २०२१ मध्ये झालेल्या परीक्षेत गुणानुक्रमे प्रथम आलेल्या विद्यार्थ्यांची यादी | १६६
- पारितोषिक विजेते सन २०२०-२०२१ | १६७
- रयत सेवक | १७०

अहवाल विभाग

१. कला, सांस्कृतिक, वादविवाद मंडळ

महाविद्यालयातील कला व सांस्कृतिक मंडळाच्यावतीने शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. ५ सप्टेंबर शिक्षक दिनाचे औचित्य साधून सर्व शिक्षकांच्या कार्याचा गौरव व आदर व्यक्त करण्यासाठी दि. ८ सप्टेंबर २०२१ रोजी सकाळी १०.०० वा. महाविद्यालयात माजी विद्यार्थी संघटना व महाविद्यालयाच्या संयुक्त विद्यमाने शिक्षक दिन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. माजी विद्यार्थी संघटनेचे अध्यक्ष मा. प्रा. एम. बी. वाघ यांनी डॉ. राधाकृष्णन यांच्या कार्याची ओळख करून देऊन शिक्षकांच्या कार्याचा गौरव केला. प्रा. डॉ. पी. बी. काळे यांनी आपल्या मनोगतात शिक्षकी पेशाचे समाजातील महत्त्व व जबाबदारीचे महत्त्व सांगितले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. ए. बी. निकुंभ हे होते. त्यांनी आपल्या मनोगतात शिक्षक दिनाचे व भारतीय संस्कृतीचे महत्त्व सांगितले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी शिक्षक दिनाच्या शुभेच्छा दिल्या.

२२ सप्टेंबर २०२२ रोजी कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या जयंती निमित्त महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी निबंध, काव्यवाचन, वक्तृत्व इत्यादी स्पर्धांचे महाविद्यालयीन

पातळीवर आयोजन करण्यात आले. या विविध स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयातील एकूण ६७ मुलांनी सहभाग नोंदवला.

रयत शिक्षण संस्था, पश्चिम विभाग, औंध, पुणे व अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय, मंचर यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष लोकनेते पद्मविभूषण खासदार शरदरावजी पवारसाहेब यांच्या ८१ व्या वाढदिवसानिमित्त 'शरद रयत चषक' राज्यस्तरीय महाविद्यालयीन विद्यार्थी ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा दि. २२ डिसेंबर ते २४ डिसेंबर २०२१ या कालावधीत आयोजित करण्यात आली. मा. शरदरावजी पवारसाहेब यांचे राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक, कृषी, क्रीडा इत्यादी सर्वच क्षेत्रात उल्लेखनीय योगदान आहे. या स्पर्धेच्या निमित्ताने महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना पवारसाहेबांचे व्यक्तिमत्त्व जाणून घेता यावे, त्यांनी साहेबांचे कार्य माहीत करून घ्यावे, त्यावर चिंतन करावे या हेतूने ही स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. 'देशाच्या दुसऱ्या हरितक्रांतीचे प्रणेते : लोकनेते पद्मविभूषण खासदार शरदरावजी पवारसाहेब' हा विषय स्पर्धेसाठी देण्यात आला. ही स्पर्धा संपूर्णपणे ऑनलाईन पद्धतीने घेण्यात आली. प्रथम फेरीसाठी स्पर्धकाचे तीन मिनिटांचे व्हिडिओ मागविण्यात आले होते. संपूर्ण महाराष्ट्रातील

२९ जिल्ह्यातून ६७० स्पर्धकांनी व्हिडिओ पाठवून भरघोस प्रतिसाद दिला. हा सहभाग आजपर्यंतच्या स्पर्धकांच्या सहभागाचा उच्चांक आहे. ही स्पर्धा कनिष्ठ व वरिष्ठ अशा दोन गटात घेण्यात आली. दि. १५ ते १७ डिसेंबर २०२१ रोजी तज्ञ परीक्षकांकडून व्हिडिओचे परीक्षण करण्यात आले. विद्यार्थ्यांचे ज्ञान, आशय, भाषा प्रभुत्व, आत्मविश्वास, सभाधीटपणा, तांत्रिकज्ञान इत्यादी निकषांच्या आधारे प्रथम फेरीतून सुपर ८१ स्पर्धकांची निवड करण्यात आली. दिनांक १९ डिसेंबर २०२१ रोजी या वक्तृत्व स्पर्धेचा उद्घाटन समारंभ दिव्य मराठीचे राज्य संपादक मा. संजय आवटे, रयत शिक्षण संस्थेचे व्हा. चेअरमन मा. भगीरथ शिंदे, पश्चिम विभागाचे चेअरमन मा. अॅड. राम कांडगे, भीमाशंकर सहकारी साखर कारखान्याचे चेअरमन मा. बाळासाहेब बेंडे, समन्वय समिती सदस्य मा. प्रा. राजाराम बाणखेले यांचे उपस्थितीत संपन्न झाला. अंतिम फेरीत पोहोचलेल्या सुपर ८१ स्पर्धकांची दि. २२ व २३ डिसेंबर २०२१ रोजी झुम अप वर ऑनलाइन पद्धतीने स्पर्धा घेण्यात आली. त्या दिवशी सायंकाळी ५.०० वाजता स्पर्धेचा निकाल जाहीर करण्यात आला. सर्व सहभागी स्पर्धकांना फिडबॅक घेऊन सहभागाचे प्रमाणपत्र ऑनलाइन देण्यात आले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी, पा. कैलास एरंडे, प्रा. उमेश पाटील, श्री. विशाल कराळे यांनी स्पर्धेचे संयोजन केले.

स्पर्धेचा निकाल : कनिष्ठ गट मुली

प्रथम क्रमांक : माळकर प्रज्ञा श्रीकांत, पद्मराजे ज्युनिअर कॉलेज ऑफ आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स, शिरोळ, कोल्हापूर.

द्वितीय क्रमांक : कराळे सृष्टी राहुल, अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय, मंचर, पुणे

तृतीय क्रमांक : मोरे नम्रता शशिकांत, श्रीशिव छत्रपती कॉलेज, जुन्नर, पुणे.

उत्तेजनार्थ १ : १. कोलावडकर प्रतीक्षा सतीश, आर. एन. आगरवाल टेक, हायस्कूल, बारामती, पुणे.

उत्तेजनार्थ २ : सुपे नेहा अनिल, जय हिंद ज्युनिअर कॉलेज, हवेली, पुणे.

कनिष्ठ गट मुले

प्रथम क्रमांक : भोसले उदयनराजे शशांक, श्री संत दामाजी महाविद्यालय, मंगळवेढा, सोलापूर.

द्वितीय क्रमांक : लटपटे मंदार गोविंद, महात्मा फुले कनिष्ठ महाविद्यालय, कौंद्री, परभणी

तृतीय क्रमांक : माळी प्रफुल्ल तोताराम, इंडस्ट्रीयल ट्रेनिंग इन्स्टिट्यूट, धुळे

उत्तेजनार्थ १ : काळे संकेत संगीत, महात्मा गांधी कनिष्ठ महाविद्यालय मंचर, पुणे.

उत्तेजनार्थ २ : माळी उद्धव हिलाल, इंडस्ट्रीयल ट्रेनिंग इन्स्टिट्यूट, धुळे

शरद रयत चषक मानकरी संघ (कनिष्ठ गट) इंडस्ट्रीयल ट्रेनिंग इन्स्टिट्यूट, धुळे

१. माळी प्रफुल्ल तोताराम २. माळी उद्धव हिलाल

वरिष्ठ गट मुली

प्रथम क्रमांक : मोहिते अलिशा अनिल, वसंतदादा पाटील प्रशासकीय सेवा महाविद्यालय, मिरज, सांगली.

द्वितीय क्रमांक : तनपुरे ऐश्वर्या नवनाथ, माणिकचंद पहाडे लॉ कॉलेज, औरंगाबाद.

तृतीय क्रमांक : कारंडे श्वेता नामदेव, इस्माईलसाहेब लॉ कॉलेज, सातारा.

उत्तेजनार्थ १ : भणगे साक्षी सुनील, सावित्रीबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा.

उत्तेजनार्थ २ : काळभोर वैभव विनायक, एस. एम. जोशी कॉलेज, हडपसर, पुणे.

वरिष्ठ गट मुले

प्रथम क्रमांक : मेहेत्रे सुजीत बाळासाहेब, पद्मश्री विखे पाटील महाविद्यालय, लोणी, अहमदनगर

द्वितीय क्रमांक : माळकर शिवम संजय, इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट, सांगली

तृतीय क्रमांक : नरुटे मयूर तानाजी, इंटरनॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ पोल्युशन सायन्स, मुंबई

उत्तेजनार्थ १ : शेंडे शुभम सतीश, एस. एम. जोशी कॉलेज, हडपसर, पुणे

उत्तेजनार्थ २ : इळके अक्षय मारुती, नाईट कॉलेज, इचलकरंजी, कोल्हापूर

शरद रयत चषक मानकरी संघ (वरिष्ठ गट) इस्माईलसाहेब लॉ कॉलेज, सातारा

१. कारंडे श्वेता नामदेव २. रसाळ गुरुराज लक्ष्मण

३ जानेवारी २०२२ रोजी सावित्रीबाई फुले व राजमाता जिजाबाईंच्या जयंती निमित्त बी. डी. काळे महाविद्यालयातील डॉ. पुरुषोत्तम काळे यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. ज्या काळात स्त्रीला समाजात मानाचे स्थान नव्हते. शिक्षणापासून

स्वातंत्र्यापासून स्त्रीला दूर ठेवले जात होते. अशा काळात सावित्रीबाई फुले यांनी स्त्री शिक्षणासाठी लोकांच्या शिव्या, अंगावर शेंण झेलले, अपार कष्ट करून इतरांना प्रेरित केले. असे उद्गार डॉ. पुरुषोत्तम काळे यांनी काढले. भारतातील पहिल्या स्त्री शिक्षिका, स्त्री शिक्षणाच्या प्रणेत्या म्हणून सावित्रीबाईंचे कार्य अतिशय प्रेरणादायी आहे. त्या स्त्री शिक्षणाबरोबरच एक शिक्षण तज्ञ म्हणूनही कार्यरत होत्या. त्यांनी त्याकाळी व्यवसायाभिमुख शिक्षणाची सांगितलेली गरज, आधुनिक शिक्षणाची केलेली व्याख्या आजही तंतोतंत लागू होते. अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनीही सावित्रीबाई व जिजाबाईंच्या चरित्रातील आठवणी सांगितल्या. अठराव्या शतकात महिला शिक्षण व समाजसुधारणेचे महत्त्वपूर्ण कार्य सावित्रीबाईंनी केले. तर शिवाजी महाराजांना घडविण्यात जिजाबाईंचे योगदान बहुमूल्य असल्याचे सांगितले.

१ एप्रिल २०२२ रोजी रयत माऊली लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील यांच्या पुण्यतिथिनिमित्त महाविद्यालयातील राज्यशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. वैशाली सुपेकर यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. त्यांनी आपल्या मनोगतात रयत माऊली लक्ष्मीबाई यांच्या कार्याचा आणि त्यागाचा परिचय करून दिला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे होते. १३ एप्रिल २०२२ रोजी महात्मा जोतिबा फुले आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंती निमित्त मा. प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव घोलप आणि श्री. भास्कर शिवले यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे होते.

डॉ. बी. पी. गार्डी

●●

२. विद्यार्थी विकास मंडळ

विद्यार्थी विकास मंडळ या समितीच्या अंतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये खालील योजना/ उपक्रम राबविण्यात आले.

१. कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा व शिका योजना

आमच्या महाविद्यालयात सन १९९८ या वर्षापासून पुणे विद्यापीठाच्या मार्गदर्शन व सहकार्याने विद्यार्थी विकास मंडळामार्फत डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील 'कमवा व शिका' योजना राबविण्यात येते. सदर योजनेसाठी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठातून ९० : १० (विद्यापीठाकडून ९०% व महाविद्यालये

व मान्यताप्राप्त संस्थाकडून १०%) या टक्केवारीनुसार अनुदान दिले जाते. डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या 'स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद' या तत्वानुसार आमच्या महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांपैकी जे विद्यार्थी गरीब, गरजू, हुशार व होतकरू आहेत अशा विद्यार्थ्यांना या योजनेत प्रवेश दिला जातो. चालू शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये आमच्या महाविद्यालयात कमवा व शिका ही योजना राबविली आहे. महाविद्यालयातील कार्यकारी समिती मार्फत १७ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. यामध्ये ३ मुले व १४ मुली यांची निवड करण्यात आली. सदर विद्यार्थ्यांना विविध विभागात रोखे विभाग, विद्यापीठ विभाग, कार्यालय, ग्रंथालय, व शेती विभागात काम देण्यात आले. या योजने अंतर्गत शेती, वनीकरण, बागेतील गवत काढणे, झाडांना आळी करणे, झाडांना पाणी देणे व झाडांचे संरक्षण करणे, वृक्ष लागवड करणे तसेच ग्रंथालयात पुस्तकांची देवघेव करणे, पुस्तकांचे संस्करण करणे, माहिती भरणे, ग्रंथालय परिसराची स्वच्छता करणे व कार्यालयीन कामकाजात मदत करणे इत्यादी प्रकारची कामे नियमानुसार देण्यात आली. या योजनेमुळे योजनेत सहभागी झालेल्यांना परीक्षा फी भरण्यासाठी तसेच इतर जीवनावश्यक गरजा पूर्ण करण्यासाठी आर्थिक मदत झाली.

प्रा. तानसेन रणदिवे

●●

३. रोजगार कक्ष समिती

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना रोजगार प्राप्त व्हावा या अनुषंगाने रोजगार कक्ष समितीमार्फत मार्गदर्शन केले जाते. या अनुषंगाने सन २०२१-२०२२ मध्ये रोजगार कक्ष समितीमार्फत ऑनलाईन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. ०९/०२/२०२२ रोजी सकाळी ११.०० वाजता महिंद्रा प्रॉईड क्लासरूम (नांदी फाउंडेशन) व Bharat Matrimony यांच्या संयुक्त विद्यमाने "Coffee Meet with Bharat Matrimony" या कार्यक्रमाद्वारे Bharat Matrimony मधील करिअर संधीबाबत ऑनलाईन मार्गदर्शन करण्यात आले होते. रोजगार कक्ष समितीचे वर्षभरातील उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कानडे के. जी. यांचे बहुमोल असे मार्गदर्शन लाभले तसेच रोजगार कक्ष समितीमधील सर्व सदस्य व महाविद्यालयीन सेवकांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. व्ही. बी. अडसरे

●●

४. निर्भय कन्या अभियान एकदिवसीय कार्यशाळा

रयत शिक्षण संस्थेचे, अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय मंचर येथील विद्यार्थी विकास मंडळ, विद्यार्थिनी मंच व तक्रार निवारण कक्ष यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ११.२.२०२२ रोजी 'निर्भय कन्या अभियान' एकदिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. विद्यार्थिनीच्या स्वसंरक्षणासाठी, शारीरिक, मानसिक व भावनिक इत्यादी स्तरावर सक्षम बनविण्यासाठी सदर कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. सदर कार्यशाळेचे उद्घाटन 'ज्ञानशक्ती विकास वाहिनी' या स्वयंसेवी संस्थेच्या कार्यकारी संचालक गार्गी विशाल काळे (वळसे), महाविद्यालयाचे आदरणीय प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांच्या हस्ते करण्यात आले. कार्यशाळेच्या पहिल्या सत्रात मा. गार्गी काळे मॅडम यांनी महाविद्यालय विद्यार्थिनींना अत्याचाराविरुद्ध तोंड देण्यास सक्षम करण्यासाठी त्यांच्या संरक्षणार्थ जागृती निर्माण करून त्यांना याबाबतचे मार्गदर्शन केले. कार्यशाळेच्या दुसऱ्या सत्रात विद्यार्थिनींना सक्षम बनविण्यासाठी 'ज्युदो-कराटे' चे प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व स्व-बचावासाठी काही टिप्स मा. जयेश थोरात, कराटे प्रशिक्षक, घोडेगाव यांनी दिले. सदर कार्यशाळेस १०१ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे यांनी मुलींनी आजच्या काळात निर्भय होण्याची आवश्यकता व्यक्त केली. या कार्यक्रमाप्रसंगी उप-प्राचार्य डॉ. बी. पी. गार्गी. प्रा. जी. सी. वाघ, प्रा. डॉ. एन. बी. आडमुठे, प्रा. कु. अफरोज डांगे उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक व सूत्रसंचालन प्रा. डॉ. व्ही. पी. सुपेकर, कार्यक्रमाचे नियोजन प्रा. टी. वाय. रणदिवे यांनी तर आभार प्रा. डॉ. एस. पी. पानसरे यांनी मानले.

सावित्रीबाई फुले: जीवन व कार्य

रयत शिक्षण संस्थेचे, अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय मंचर येथील विद्यार्थी विकास मंडळ, अंतर्गत सावित्री महोत्सव निमित्त विशेष व्याख्यान 'सावित्रीबाई फुले: जीवन व कार्य' या विषयावर दि. १४. २. २०२२ रोजी स. ११.०० वा. आयोजित करण्यात आले. याप्रसंगी कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते प्रा. जी. सी. वाघ (आय. क्यू. ए. सी. समन्वयक, अ. आ. कॉलेज, मंचर) यांनी भारतातील प्रथम स्त्री शिक्षिका आणि सामाजिक परिवर्तनाच्या लढाईतील वीरांगना सावित्रीबाई फुले यांचा जीवनपट उलगडून दाखविला. सावित्रीबाई फुले यांच्याकडे काळाच्या पुढे बघण्याचे दृष्टी होती असे मत त्यांनी व्यक्त केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष महाविद्यालयाचे सन्माननीय प्राचार्य डॉ.

के. जी. कानडे यांनी सावित्रीबाईंनी टाकलेले प्रत्येक पाऊल येणाऱ्या अनेक पिढ्यांना दिशा देणारे आहे. प्रचंड प्रतिकूलतेतही स्वहिमतीवर योग्य सुधारणावादी भूमिका घेण्याची वैचारिक क्षमता त्यांच्याकडे होती. असे मत त्यांनी व्यक्त केले. या कार्यक्रमाप्रसंगी व्यासपीठावर उप-प्राचार्य प्रा. डॉ. बी. पी. गार्गी व प्रा. डॉ. एस. एन. बोलभट उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे स्वागत व प्रास्ताविक प्रा. टी. वाय. रणदिवे, सूत्रसंचालन प्रा. एस. एम. सुरवसे तर कार्यक्रमाचे आभार प्रा. डॉ. एन. बी. आडमुठे यांनी मानले. सदर कार्यक्रमास ८६ विद्यार्थी आणि २१ शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

इतर उपक्रम

१. दि. १७ मार्च ते २० मार्च २०२० या कालावधीत राज्यस्तरीय आदिवासी सांस्कृतिक आदान प्रदान - गिर्यारोहण शिबीरास कळसुबाई येथे २ विद्यार्थी सहभागी. (कु. पोखरकर अभिषेक बापूसाहेब, कु. थोरात निखील रणमाजी)
२. आजादी का अमृत महोत्सव उपक्रमांतर्गत राष्ट्रगीत गायन ध्वनिचित्रफित तयार करून <https://rashtragaan.in> येथे अपलोड करण्यात आले.
३. दि. २५/१/२०२२ रोजी राज्यशास्त्र व विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने भारतीय लोकशाही व मतदार दिन या विषयावर विशेष व्याख्यान. सदर व्याख्यानास १४३ विद्यार्थी उपस्थित होते.
४. भारतरत्न गानसम्राज्ञी लता मंगेशकर यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली वाहण्यासाठी दि. १०/२/२०२२ रोजी स. ११.०० वा. महाविद्यालयात अभिवादन सभेचे आयोजन करण्यात आले होते. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी ६२ व ९८८ विद्यार्थी उपस्थित ऑफलाईन व ऑनलाईन उपस्थित होते.
५. Anti - Ragging Report Sem I & II विद्यापीठाला सादर
६. दि. ३/१२/२०२१ रोजी दिव्यांग दिन साजरा व अहवाल ऑनलाईन विद्यापीठाला सादर.
७. दि. २७/२/२०२२ मराठी भाषा गौरव दिन अहवाल ऑनलाईन विद्यापीठाला सादर.

प्रा. टी. वाय. रणदिवे

●●

५. शारीरिक शिक्षण विभाग अहवाल

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक प्रगतीबरोबर त्याची शारीरिक गुणवत्ता व क्रीडा कौशल्यामध्ये वाढ व्हावी या उद्देशाने जिमखाना विभाग सतत प्रयत्नशील असतो. खेळाडूंना विविध क्रीडा स्पर्धांच्या सरावासाठी प्रशस्त असे क्रीडांगण असून त्यामध्ये प्रमाणित ४०० मीटरचा धावन मार्ग, फुटबॉल व क्रिकेट चे मैदान आहेत तसेच महाविद्यालयात कबड्डी, खो-खो, हॅडबॉल, व्हॉलीबॉल, बास्केटबॉल, बॅडमिंटन इत्यादी क्रीडा प्रकारची मैदाने असून विविध अधिकृत संघटना व तज्ञ प्रशिक्षकांकडून विद्यार्थ्यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करण्यासाठी कॅम्पचे आयोजन केले जाते.

शारीरिक शिक्षण विभागामार्फत सावित्रीबाई फुले विद्यापीठ व पुणे जिल्हा विभागीय क्रीडा समिती अंतर्गत कबड्डी मुले, क्रिकेट मूले व मुली या क्रीडा स्पर्धांचे यशस्वी आयोजन महाविद्यालयात करण्यात आले होते.

सन २०२१-२०२२ मध्ये ज्युनिअर विभागातील २ खेळाडूंनी राष्ट्रीय स्तरावरील ग्रीन क्रिकेट क्रीडा स्पर्धेत सहभाग नोंदवला. तर सिनिअर विभागात सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेमध्ये ९ संघ सहभागी झाले होते त्यापैकी कबड्डी मुली- मुलांनी अनुक्रमे दुसरा व तिसरा क्रमांक संपादन केला तर क्रॉस कंट्री मुले मुलींनी अनुक्रमे पहिला व तिसरा क्रमांक संपादन केला. आंतरविभागीय स्तरावर ८ खेळाडूंनी सहभाग नोंदवला तर २ खेळाडूंची राज्य स्तरीय स्पर्धेसाठी निवड झाली होती. सुनिल निघोट या खेळाडूंची एकाच वर्षी दोनदा क्रॉस कंट्री व हाफ मॅरेथॉन या दोन क्रीडा प्रकारासाठी अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ राष्ट्रीय स्पर्धेसाठी निवड झाली होती. पडवळ निकिता हिने देखील पश्चिम विभागीय आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धेत प्रथम क्रमांक पटकून बेस्ट रायडर पुरस्कार प्राप्त केला. तर राष्ट्रीय स्तरावरील अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ कबड्डी स्पर्धेत उत्कृष्ट कामगिरी करत प्रथम ८ क्रमांकात पुणे विद्यापीठाला स्थान मिळवून दिले. याच कामगिरीच्या जोरावर तिची जैन विद्यापीठ, बेंगलोर येथे होणाऱ्या २ व्या खेलो इंडिया राष्ट्रीय स्पर्धेसाठी निवड झाली होती. तेथे देखील पुणे विद्यापीठ संघाने ब्राँझ मेडल पटकावले.

डॉ. एस. पी. पानसरे

६. वाणिज्य मंडळ

वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा यासाठी त्यांना व्यावसायिक जगात घडणाऱ्या ठळक घटनांबाबत माहिती देणे व त्यांची सामाजिक अभिरुची जागृत करणे या उद्देशाने महाविद्यालयात वाणिज्य मंडळ कार्य करते. वाणिज्य मंडळाअंतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये खालील उपक्रम राबवण्यात आले.

१. दिनांक १४ डिसेंबर २०२१ रोजी वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांना बँक क्षेत्रातील प्रत्यक्ष कामकाज, बँकेचे वेगवेगळ्या प्रकारचे फॉर्म, योजना, ठेवी, व्याजदर, गुंतवणूक, कागदपत्रे कोणती? त्यांचा वापर इ. सर्व माहिती जाणून घेण्यासाठी State Bank of India, Manchar बँकेला प्रत्यक्ष भेट देऊन बँकेच्या व्यवस्थापकांनी उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
२. दिनांक १४ डिसेंबर, २०२१ रोजी वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांना Taxation, GST क्षेत्रातील प्रत्यक्ष कामकाज Direct Tax, Indirect Tax, GST Rates, GST Process, Documents, Online Process इ. सर्व माहिती जाणून घेण्यासाठी CA Office, Phulawade Enterprise या ठिकाणी प्रत्यक्ष भेट देऊन मा. श्री. फुलवडे (CA) सरांनी उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले आणि सर्व विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांचे निरसन केले.
३. वाणिज्य मंडळाचे उद्घाटन मा. डॉ. प्रकाश चौधरी (Vice Principal, HOD of Business Law, वाणिज्य विभाग, नेस वाडिया महाविद्यालय, पुणे) यांच्या हस्ते मंगळवार दि. २८ डिसेंबर, २०२१ रोजी पार पडले. या उद्घाटन प्रसंगी तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गातील १८६ विद्यार्थी उपस्थित होते. या प्रसंगी त्यांना 'वाणिज्य क्षेत्रातील करिअर संधी' या विषयावर मार्गदर्शन केले.
४. दि. २८ डिसेंबर, २०२१ रोजी राष्ट्रीय 'ग्राहक दिन' निमित्ताने वाणिज्य शाखेच्या प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांना 'ग्राहक संरक्षण कायदा' या विषयावर मा. श्री. नितीन मिंडे, मा. भोर (अध्यक्ष, ग्राहक समिती,) यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. सदर व्याख्यानास ६४ विद्यार्थी उपस्थित होते.
५. गुरुवार दिनांक १७ मार्च, २०२२ 'जागतिक ग्राहक दिन' निमित्ताने मा. श्री. नितीन मिंडे (सचिव ग्राहक पंचायत जिल्हा पुणे) यांनी 'वीज समस्या' या विषयावर तसेच

मा. श्री. अशोक भोर (उपाध्यक्ष, अखिल भारतीय ग्राहक पंचायत, पुणे जिल्हा) यांनी 'ग्राहक संरक्षण कायदा' या विषयावर मार्गदर्शन केले. याप्रसंगी ७८ विद्यार्थी उपस्थित होते.

६. शनिवार दिनांक २६ मार्च, २०२२ मा. गौरी कुलकर्णी (CA, Development Officer Nilaya Education Group Pune) यांनी "Tricks to get best job in Commerce" या विषयावर तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. याप्रसंगी ८६ विद्यार्थी उपस्थित होते.

७. दिनांक १३ एप्रिल, २०२२ रोजी मा. प्रा. दराडे सर, मा. प्रा. ताजने सर, समर्थ मॅनेजमेंट कॉलेज, बेल्हे यांनी वाणिज्य विभागातील तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गातील विद्यार्थ्यांना सी. ई. टी. या विषयी मार्गदर्शन केले.

विविध उपक्रम राबविताना मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे, मा. उपप्राचार्य डॉ. बी. पी. गार्डी यांचे बहुमोल असे सहकार्य मिळाले. तसेच वाणिज्य विभागप्रमुख आणि वाणिज्य मंडळाचे सदस्य या सर्वांचे सहकार्य मिळाले.

डॉ. एस. एस. उधडे

●●

७. कर्मवीर विद्या-प्रबोधिनी

सन २०२१-२०२२ या शैक्षणिक वर्षामध्ये कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी सातारा, यांचे सुचनेनुसार पुढील कार्यवाही केली.

१. कर्मवीर जीवन परिचय परीक्षा ११ वी एकूण विद्यार्थी : ५५२

२. कर्मवीर विद्या : प्रबोधिनी प्रमाणपत्र परीक्षा १२ वी एकूण विद्यार्थी : ४३१

३. सिनिअर कॉलेज स्पर्धा परीक्षा एकूण विद्यार्थी : ५१

मा. कार्यकारी संचालक यांचेकडील पत्र दि. २५/०८/२०२१ चे परीक्षापत्रक क्र. ०१ नुसार कोव्हीड १९ च्या पार्श्वभूमीवर रद्द करण्यात आले.

४. गांधी रिसर्च फाउंडेशन, जळगाव यांच्यातर्फे गांधी विचार संस्कार परीक्षा केंद्र. मंचर अंतर्गत शनिवार दि. ०८ जानेवारी २०२२ रोजी परीक्षा घेण्यात आली. सदर परिक्षेस एकूण ३४४ विद्यार्थी हे कनिष्ठ महाविद्यालयातून बसले होते. सदर कामकाजासाठी कमिटीचे सर्व सहकारी व मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले आहे.

डॉ. व्ही. एस. कुमावत

●●

८. मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समिती

अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयात मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समितीद्वारे विद्यार्थ्यांमध्ये मानसशास्त्रीय घटकाविषयी जाणीव जागृती व्हावी या अनुषंगाने मानसशास्त्रीय चाचण्या विषयी माहिती देण्यात आली. तसेच मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समिती अंतर्गत महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या वैयक्तिक, सामाजिक, शैक्षणिक, कौटुंबिक, शारीरिक व मानसिक समस्या विषयी समुपदेशन केले जाते. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना चिंता, ताण-तणाव, भीती, नैराश्य यासारख्या मानसिक समस्या संदर्भात माहिती मिळावी या अनुषंगाने मानसशास्त्र विभागामार्फत जागतिक मानसिक आरोग्य दिनानिमित्त एक दिवसीय ऑनलाईन वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले होते. या वेबिनारसाठी मानसोपचार तज्ज्ञ मा. डॉ. वामन घाडगे यांनी मनाचे आरोग्य या विषयावर मार्गदर्शन केले. तसेच महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना 'स्व'- जाणीव निर्माण व्हावी या अनुषंगाने महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकडून 'स्व'- जाणीव प्रश्नावली सोडवून घेण्यात आली. मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समितीचे वर्षभरातील उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कानडे के. जी. यांचे बहुमोल असे मार्गदर्शन लाभले. तसेच मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि समुपदेशन समितीमधील सदस्य यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. व्ही. बी. अडसरे

●●

९. कॅम्पस सुपरव्हिजन समिती

कॅम्पस सुपरव्हिजन समितीच्या माध्यमातून महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयाने ठरवून दिलेला गणवेश परिधान करणे, ओळखपत्र नियमित घेऊन येणे, महाविद्यालयात लेक्चरसाठी वेळेत उपस्थित राहणे तसेच महाविद्यालयाच्या नियमांचे काटेकोर पालन करणे या विषयी शिस्त निर्माण व्हावी या अनुषंगाने ही समिती कार्यरत असते. रोजगार कक्ष समितीचे वर्षभरातील उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कानडे के. जी. यांचे बहुमोल असे मार्गदर्शन लाभले तसेच कॅम्पस सुपरव्हिजन समितीमधील सर्व सदस्य व महाविद्यालयीन सेवकांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. व्ही. बी. अडसरे

●●

१०. तक्रार निवारण समिती

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये तक्रार निवारण समितीच्या एकूण तीन मिटिंग पार पडल्या. त्यामध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकडून आलेल्या तक्रारीचे निवारण करण्यात आले. तसेच विद्यार्थ्यांसाठी निर्भय कन्या अभियान अंतर्गत कराटे व ज्यूदो चे प्रशिक्षण कार्यक्रम श्री जयेश थोरात (कराटे कोच) यांच्या मार्गदर्शनाखाली आयोजित करण्यात आला होता. तर सौ. गार्गी काळे (सोशल वर्कर) यांचे मुलींना महाविद्यालयीन जीवनात येणाऱ्या समस्या व त्या संदर्भात कोणाकडे तक्रार करावी याविषयी मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. एकंदरीत महाविद्यालयातील शैक्षणिक वातावरण चांगले असल्याकारणामुळे विद्यार्थ्यांना कोणतीही अडचण येत नाही. महाविद्यालयातील प्राध्यापकांकडून शिस्तीचे पालन करण्यासंदर्भात दररोज व्हरांडा सुपरव्हिजन करून बेशिस्त विद्यार्थ्यांना योग्य ती समज दिली जाते. तसेच विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या अडचणी संदर्भात वेळोवेळी योग्य ते मार्गदर्शन केले जाते.

डॉ. एस. पी. पानसरे

●●

११. स्पर्धा परीक्षा व करियर गायडन्स केंद्र समिती

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्रामार्फत राज्यसेवा परीक्षा, बँकिंग परीक्षा आणि सैन्य व पोलीस भरतीपूर्व प्रशिक्षण या स्पर्धात्मक परीक्षेसंदर्भात मार्गदर्शन केले जाते. तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये स्पर्धा परीक्षेविषयी जाणीव जागृती निर्माण व्हावी. या अनुषंगाने विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्रामार्फत दिनांक ११.०८.२०२१ रोजी मा. भंडारे एन.एस यांचे 'सैनिकी/संरक्षण दलातील करिअर संधी' या विषयावर ऑनलाईन लेक्चर आयोजित करण्यात आले होते. तसेच १८.०८.२०२१ रोजी मा. डॉ. उज्ज्वल कुमार चव्हाण (IRS आयकर सहआयुक्त मुंबई) यांचे 'स्पर्धा परीक्षेसाठी वेळेचे नियोजन' या विषयावर ऑनलाईन व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. तसेच महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग आणि महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'करिअर कट्टा' युवकांच्या सर्वांगीण विकासासाठी या उपक्रमातील माहिती स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्रामार्फत सर्व विद्यार्थ्यांना दिली जाते. स्पर्धा परीक्षा व करिअर गायडन्स केंद्र समितीचे वर्षभरातील उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कानडे

के. जी. यांचे बहुमोल असे मार्गदर्शन लाभले तसेच स्पर्धा परीक्षा व करिअर गायडन्स केंद्र समितीमधील सर्व सदस्य व महाविद्यालयीन सेवकांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. व्ही. बी. अडसरे

●●

१२. विद्यार्थीनी मंच समिती

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये या समिती अंतर्गत खालील उपक्रम राबविण्यात आले.

दिनांक : ८/३/२०२२, ११/२/२०२२

- **कार्यक्रमाचे नाव :** जागतिक महिला दिन, निर्भय कन्या अभियान एकदिवसीय कार्यशाळा
- **व्याख्यानाचा विषय :** कार्यक्रमाचे स्वरूप - स्वकर्तृत्वावर लढणाऱ्या ११ महिलांचा सत्कार, १) अत्याचारविरोधातील लढा २) कराटे प्रशिक्षण
- **व्याख्याते :** मा. संध्या बाणखेले, मा. डी. के. वळसे, मा. अजय आवटे

प्रा. व्ही पी. सुपेकर

●●

१३. बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन)

बी. व्होक (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा यासाठी त्यांना व्यावसायिक जगात घडणाऱ्या ठळक घटनांबाबत माहिती देणे व त्यांची सामाजिक अभिरुची जागृत करणे या उद्देशाने महाविद्यालयात बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) मंडळ कार्य करते. बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) मंडळांतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये खालील उपक्रम राबविण्यात आले.

१. बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) विभागातील विद्यार्थ्यांना Taxation, GST क्षेत्रातील प्रत्यक्ष कामकाज, Direct Tax, Indirect Tax, GST Rates, GST Process, Documents, Online Process, Income tax Filing. Balance sheet Preparing, Audit इ. सर्व माहिती जाणून घेण्यासाठी CA Office and Tax consultant Firm मध्ये विद्यार्थ्यांनी ६० दिवसांची internship केली.
२. बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) विभागाने आयोजित केलेल्या share market workshop या विषयावर दिनांक ९ एप्रिल रोजी मा. आनंद बांगर सर यांनी stock market and investment या विषयावर मार्गदर्शन केले. तसेच दिनांक १०

एप्रिल रोजी मा. निलेश फुलवाडे सर यांनी fundamental and technical analysis या विषयावर मार्गदर्शन केले तसेच मा. प्रशांत ढमाले सर यांनी future and option या विषयावर मार्गदर्शन केले दिनांक ११ एप्रिल रोजी मा. विनोद दातीर सर यांनी live trading करून दाखवले. व मा. सुधीर भगत यांनी long term investment and mutual fund या विषयावर मार्गदर्शन केले. workshop साठी ९४ विद्यार्थी हजर होते.

३. दिनांक १८ मे २०२२ रोजी मा. सचिन नाईकडे (Branch Manager, Bank of Baroda) तसेच जीवन कुलकर्णी (divisional Manager of national Insurance) मा. चंद्रकांत कुलकर्णी (Assistant Manager of National Insurance) यांचे Career Guidance in Banking Insurance Sector या विषयावर बी. व्होक. (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) या विभागाच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
४. दिनांक १ जुन ते ३ जुन रोजी मा. गौरी शेते (C.A.) यांचे International Taxation या विषयावर तृतीय वर्ष बी. व्होक. या वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी Guest Lecture आयोजित करण्यात आले.
५. विविध उपक्रम राबवितांना मा. प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे, मा. उपप्राचार्य डॉ. बी. पी. गार्दी यांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले तसेच बी. व्होक (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) विभागप्रमुख आणि बी. व्होक (अकाउंटिंग अँड टॅक्सेशन) मंडळाचे सदस्य या सर्वांचे सहकार्य मिळाले.

प्रा. यु. आर. येवले

●●

१४. विद्यार्थी आरोग्य केंद्र समिती

अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी आरोग्य केंद्र समिती कार्यरत आहे. परंतु सन २०२१-२०२२ मध्ये कोविड १९ विषाणूच्या संसर्गामुळे महाविद्यालयात विद्यार्थी येऊ न शकल्याने विद्यार्थ्यांची आरोग्य तपासणी करण्यात आलेली नाही. तसेच दुसऱ्या सत्रामध्ये विद्यार्थी महाविद्यालयात आले. ह्या समितीचे सर्व कामकाज विद्यापीठ परिपत्रकानुसार केले जाते. परंतु विद्यापीठाने कोणतेही परिपत्रक आरोग्य तपासणीसाठी न काढल्यामुळे ह्या समितीचे कोणत्याही प्रकारचे काम करण्यात आले नाही.

डॉ. एस. एस. उधे

●●

१५. जिमखाना कमिटी

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये कमिटीच्या एकूण चार मिटिंग घेण्यात आल्या होत्या. त्यामध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी वर्षभर पुढील कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. कोविड-१९ या काळात विद्यार्थ्यांच्या शारीरिक आरोग्याबरोबर मानसिक आरोग्य कसे जपावे ह्या दृष्टिकोनातून जागतिक मानसिक आरोग्य दिनानिमित्त मनाचे आरोग्य कसे जपावे या विषयावर मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. वामनराव घाटगे यांच्या व्याखानाचे आयोजन करण्यात आले होते. ग्रामीण व शहरी भागातील १०वी, १२वी व पदवीच्या विद्यार्थ्यांसाठी 'Pransfers Career Opportunities in Military and Defence Services' (Army Navy & AirForce) या विषयावर सेवानिवृत्त कर्नल एन शरद भंडारे यांचे व्याखान मंगळवार दिनांक ११/८/२०२१ रोजी सकाळी ११:०० वाजता कर्मवीर सभागृहामध्ये ऑनलाईन स्वरूपात आयोजित केले होते. हॉकीचे महान जादुगार मेजर ध्यानचंद यांचा जन्म दिवस २९ ऑगस्ट हा राष्ट्रीय क्रीडा दिन हा मेजर ध्यानचंद यांची प्रतिमा व क्रीडा साहित्याचे पूजन करून साजरा केला. फिट इंडिया रन व राष्ट्रीय क्रीडा दिन निमित्त ऑनलाईन स्वरूपात विद्यार्थी व शिक्षकांसाठी फिट इंडिया रन उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यामध्ये मुलींसाठी ४ किलोमीटर व मुलांसाठी ५ किलोमीटर धावणे तर शिक्षक पुरुषांसाठी २ किलोमीटर तर महिलांसाठी १.५ किलोमीटर अंतर धावण्यासाठी ठरवण्यात आले होते.

२१ जून, २०२१ रोजी सकाळी ७.०० वाजता सर्व प्राध्यापकवृंद व शिक्षकेतर कर्मचारी यांनी सामुहिकरित्या योगासने, प्राणायाम करत '७ वा राष्ट्रीय योग दिवस' महाविद्यालयाच्या प्रांगणात साजरा केला. ७ वा आंतरराष्ट्रीय योग दिनी हरी ओम योग प्रशिक्षण संस्थेच्या सर्वेसर्वा सौ. निर्मला मधुकर थोरात यांनी त्यांच्या २ साधकांसोबत योग प्रात्यक्षिक सादर केले. तसेच योग साधना आणि प्राणायाम आजच्या धकाधकीच्या जीवनात, कोरोना काळात किती महत्वाचे आहे हे समजावून सांगितले. या योग प्रशिक्षणाला प्राध्यापकवृंद व शिक्षकेतर कर्मचारी यांचा भरघोस प्रतिसाद लाभला. 'जिमखाना डे' निमित्त विद्यार्थ्यांसाठी कॅरम, बुद्धिबळ, १०० मीटर धावणे, थाळी फेक, गोळा फेक व बॅडमिंटन या क्रीडा प्रकारच्या आंतरवर्गीय स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले.

डॉ. एस. पी. पानसरे

●●

१६. नियोजन चर्चा मंडळ अहवाल

अर्थशास्त्र विभागाने सन २०२१-२२ मध्ये विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले. त्यांचा अहवाल खालील प्रमाणे:

१. **पोस्टर्स लेखन व सादरीकरण** : अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी रयत अविष्कार स्पर्धेत सहभाग घेऊन पोस्टर्स लेखन व सादरीकरण केले.
२. **सेमिनार** : अर्थशास्त्र विभागात नियोजन चर्चा मंडळा अंतर्गत दि. १/०३/२०२२ रोजी “केंद्रीय अंदाजपत्रक २०२२-२३” या विषयावर थेट प्रक्षेपण आयोजित करण्यात आले.
३. **राज्यस्तरीय वेबिनार** : अर्थशास्त्र विभागातील नियोजन चर्चा मंडळा अंतर्गत दि. २८/०२/२०२२ रोजी एक दिवसीय राज्यस्तरीय वेबिनार "Start-up India. Speaker-Bhavana Nair" “स्वयं सहायता गट संधी आणि आव्हाने”
४. **तज्ज्ञ व्याख्यात्यांचे मार्गदर्शन** : २२ फेब्रुवारी २०२२ रोजी नियोजन चर्चा मंडळा अंतर्गत "Generic Elective : Credit Course" या विषयावर डॉ. विदुला व्यवहारे यांचे व्याख्यान.
५. **प्रत्यक्ष क्षेत्रीय भेट** : अर्थशास्त्र विभागातील नियोजन चर्चा मंडळा अंतर्गत विद्यार्थ्यांनी दि ०२/०५/२०२२ रोजी Bank of Badoda अवसरी खुर्द मंचर शाखेला भेट दिली.
६. **एक दिवसीय कार्यशाळा** : १८ मे २०२२ रोजी नियोजन चर्चा मंडळा अंतर्गत "Banking and Economics" या विषयावर कार्यशाळा. आमच्या विभागाला माननीय प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन केले, त्याबद्दल त्यांचे आभार.

डॉ. एस. आर. चव्हाण

●●

१७. उपहारगृह समिती अहवाल

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ च्या प्रारंभी कोरोनाच्या प्रादुर्भावामुळे विद्यार्थी महाविद्यालयात हजर नसल्यामुळे उपहारगृह बंद ठेवण्यात आले होते. कोरोनाचा प्रादुर्भाव कमी झाल्यानंतर साधारणतः मार्च २०२२ मध्ये सदर उपहारगृह सुरू करण्यात आले. ते चालवण्याचे काम कोरोनापूर्व काळात कार्यरत असणाऱ्या व्यक्तीलाच देण्यात आले. त्यामुळे या समितीस आणखी वेगळी कामे करावी लागली नाहीत. द्वितीय सत्रात काही कालावधीसाठी विद्यार्थ्यांची होणारी गैरसोय दूर झाली.

डॉ. एस. ए. बेळगे

●●

१८. उद्योजकता विकास केंद्र

अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयांतर्गत पदवीच्या शेवटच्या वर्षात शिक्षण घेत असलेल्या सर्व शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा यासाठी त्यांना व्यावसायिक जगात घडणाऱ्या ठळक घटनांबाबत माहिती देणे व त्यांची सामाजिक अभिरुची जागृत करणे, कुटीर उद्योग, छोटे उद्योग, मोठे उद्योग कसे स्थापन केले जातात? त्या सर्व व्यवसायांत कोणकोणत्या अडचणी येतात? त्यावर कशा पद्धतीने मात केली जाते, तसेच दिवसेंदिवस रोजगाराच्या संधी कमी कमी होत चालल्या आहेत अशा अडचणींना सामोरे जाऊन स्वतःच्या पायावर उभे राहून व्यवसाय कसा करता येईल? या उद्देशाने महाविद्यालयात उद्योजकता विकास केंद्र कार्य करते. उद्योजकता विकास केंद्रांतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये खालील उपक्रम राबवण्यात आले.

१. ‘आयएसएस आणि उद्योजक आपल्या भेटीला या विषयावर दिनांक २८ डिसेंबर, २०११ रोजी प्रमुख पाहुणे मा. श्री. यशवंत शितोळे (महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग व महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यता केंद्र) यांनी ऑफलाईन उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
२. ‘करिअर कट्टा’ फ्लेक्सचे अनावरण १ जानेवारी, २०२२ रोजी मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांच्या हस्ते सकाळी ११:०० वाजता करण्यात आले. तेव्हा उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना ‘आयएसएस’ आणि उद्योजक आपल्या भेटीला या विषयावर मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी ऑफलाईन उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले.

विविध उपक्रम राबविताना मा. प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे यांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले. तसेच उपप्राचार्य प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी आणि सर्व सदस्य या सर्वांचे सहकार्य मिळाले.

डॉ. एस. एस. उघडे

●●

१९. माजी विद्यार्थी समिती अहवाल

दीपावली निमित्त साधून आपआपल्या स्वग्रामी आलेल्या माजी विद्यार्थ्यांचा मेळावा दिनांक ०७/११/२०२१ रोजी अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयात संपन्न झाला. या मेळाव्यासाठी महाविद्यालयाचे विविध क्षेत्रामध्ये उल्लेखनीय काम करणारे ५० हुन जास्त माजी विद्यार्थी उपस्थित होते. मेळाव्याच्या निमित्ताने श्रीरामपूरच्या अप्पर पोलीस अधिक्षक मा. स्वातीताई भोर (चासकर), माजी विद्यार्थी संघटनेचे संस्थापक अध्यक्ष

मा. प्रा. मधुकर वाघ, माजी विद्यार्थी संघटनेचे कार्याध्यक्ष, सुरेश भाऊ भोर, प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे, माजी विद्यार्थी समितीचे चेअरमन, प्रा. विलास फसाले, कार्यालयीन अधीक्षक श्री. प्रभाकर पारधी इत्यादी मान्यवर उपस्थित होते. सुरुवातीला कर्मवीर प्रतिमेचे पूजन करून मेळाव्यास सुरुवात झाली. विविध क्षेत्रातील काम करणाऱ्या सर्वच माजी विद्यार्थ्यांनी आपल्या कामाचे ठिकाण व स्वतःचा परिचय करून दिला. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक व पाहण्यांचा परिचय प्रा. विलास फसाले यांनी करून दिला. त्यावेळी त्यांनी माजी विद्यार्थ्यांना माहिती दिली की, महाविद्यालयात गणित विषय पदवी स्तरावर सुरू केला असून ग्रामीण भागातील गरीब व गरजू विद्यार्थ्यांना गणित विषयाचे अद्ययावत ज्ञान मिळावे यासाठी महाविद्यालयीन पातळीवर विशेष प्रयत्न केले जात आहेत. नवीन अभ्यासक्रमामध्ये पायथॉन व लेटेक्स सारख्या सॉफ्टवेअर्सचा समावेश केलेला आहे त्यासाठी संगणकाची, अद्ययावत प्रयोगशाळेची गरज आहे ती त्यांना उपलब्ध करून देऊन आपला विद्यार्थी सक्षम करून त्याला नोकरीच्या संधी सहज उपलब्ध होण्यासाठी महाविद्यालयीन स्तरावर विशेष प्रयत्न केले जातील, त्यासाठी गणित विषयाची अद्ययावत संगणक प्रयोगशाळा महाविद्यालयात उभारणे गरजेचे आहे. त्यासाठी सर्व माजी विद्यार्थ्यांनी आर्थिक हातभार लावावा, प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलताना अप्पर पोलीस अधीक्षक मा. स्वातीताई भोर (चासकर) यांनी मनोगत व्यक्त करताना सांगितले की या प्रयोगशाळेसाठी आम्ही योग्य तो निधी उपलब्ध करून देऊ.

आंबेगाव तालुक्यातील प्रत्येक विद्यार्थी एक उत्तम नागरीक व कौशल्यपूर्ण विद्यार्थी तयार व्हावा यासाठी आमच्या कडून हवी ती मदत देऊ, त्यांनी आपल्या महाविद्यालयीन आठवणींना उजाळा दिला. अनेक माजी विद्यार्थ्यांनी आपली मनोगते व्यक्त केली. त्यामध्ये श्री. नितीन आढळराव, श्री. वैभव कोरडे, श्री. गिरीष पाटे, श्री. लतेश भोर, यामध्ये श्री. वैभव कोरडे व श्री. नितीन आढळराव यांनी सदर प्रयोगशाळेसाठी प्रत्येकी एक संगणक देण्याचे मान्य केले. सदर प्रयोगशाळेचा प्रस्तावित आराखडा व अंदाजे खर्च तयार करून लवकरच ती उभारणीसाठी तातडीने निर्णय घेऊ व योग्य ती मदत महाविद्यालयाकडून केली जाईल असे मत कार्यक्रमाचे अध्यक्ष व महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी व्यक्त केले. माजी विद्यार्थी संघाचे संस्थापक अध्यक्ष प्रा. मधुकर वाघ आपले मनोगत व्यक्त करताना म्हणाले हा उपक्रम अत्यंत कौतुकास्पद

असून निधीसंकलनाच्या कामामध्ये माजी विद्यार्थी संघ कमी पडल्यास मी स्वतः आर्थिक मदत देण्यास तयार आहे. माजी विद्यार्थी संघाचे कार्याध्यक्ष सुरेश भाऊ भोर म्हणाले सदरची संगणक प्रयोगशाळा येत्या ६ महिन्यांच्या आत उभारणीचा संकल्प करूया. आपणास योग्य ते सहकार्य करू.

तसेच आपले महाविद्यालय व माजी विद्यार्थी संघ यांच्या संयुक्त विद्यमाने दिनांक १२/०५/२०२२ ते दि.२१/०५/२०२२ असा एकूण सहा दिवस माजी विद्यार्थी मेळावा सप्ताह महाविद्यालयामध्ये राबविण्यात आला. या कालावधीत शैक्षणिक वर्ष १९७० ते २०२१ या कालावधीतील माजी विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयात निमंत्रित करण्यात आले होते. या कालावधीमध्ये विविध क्षेत्रातील २०० हून अधिक विद्यार्थी सप्ताहास उपस्थित राहिले. प्रत्येक दिवशीच्या मेळाव्यासाठी माजी विद्यार्थी संघाचे सर्व सदस्यांनी उपस्थित राहून मार्गदर्शन केले. विशेष बाब म्हणजे प्रत्येक दिवशी माजी विद्यार्थ्यांना मनोगत व्यक्त करण्याची संधी देण्यात आली होती. महाविद्यालयाबद्दलच्या विद्यार्थ्यांच्या भावना व्यक्त करताना अनेक विद्यार्थ्यांना गहिवरून आले होते. या कालावधीत अनेक माजी विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयास योग्य ते सहकार्य करण्याचा मानस व्यक्त केला. हा संपूर्ण आठवडा महाविद्यालयातील वातावरण भारावून गेलेले होते. हा सप्ताह यशस्वीपणे पार पडण्यासाठी महाविद्यालयाचे आदरणीय प्राचार्य डॉ. के.जी. कानडे, माजी विद्यार्थी संघाचे संस्थापक अध्यक्ष प्रा. मधुकर वाघ, संघाचे सदस्य प्रा. डॉ. प्रल्हाद काळे, मा. श्री. सुरेश भोर, जेष्ठ पत्रकार डी. के. वळसे, प्रा. राजाराम बाणखेले यांनी मेळाव्यास उपस्थित राहून मार्गदर्शन केले. तसेच उपप्राचार्य डॉ. गार्दी बी. पी., प्रा. सांगळे बी. के., प्रा. डॉ. उधडे एस. एस., प्रा.एरंडे के. बी., प्रा. डॉ. सुपेकर व्ही. पी., प्रा. डॉ. चव्हाण एस. आर. कार्यालयीन अधीक्षक श्री. पारधी पी.एम., श्री. विशाल कराळे तसेच महाविद्यालयात कार्यरत असणारे माजी विद्यार्थी या सर्वांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. मी या सर्वांचे मनपूर्वक आभार मानतो.

प्रा. फसाले व्ही. बी.

●●

२०. 'अविष्कार'

रयत शिक्षण संस्थेच्या अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयात दि. २५/०४/२०२२ (सोमवार) रोजी युवातरंग महोत्सवात महाविद्यालयीन पातळीवर अविष्कार

स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. युवातरंग महोत्सवाचे उद्घाटन भीमाशंकर कारखान्याचे अध्यक्ष मा. बाळासाहेब बेंडे यांच्या हस्ते झाले. यावेळी उदय पाटील, संतोष बाणखेले, महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे, महात्मा गांधी महाविद्यालयाचे प्राचार्य उत्तम आवारी, वैभव पोखरकर उपस्थित होते. या अविष्कार स्पर्धेत १२३ पोस्टर्स व २२ मॉडेल्स विद्यार्थ्यांनी तयार केले होते. या प्रसंगी प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी विद्यार्थ्यांना बौद्धिक, तांत्रिक आणि वैज्ञानिक विकासाला चालना देण्यासाठी ही स्पर्धा आयोजित केली असल्याचे सांगितले. या स्पर्धेत जवळजवळ २१८ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. प्रतिकार शक्ती वाढवण्यासाठी होणारे फायदे, वनस्पती शास्त्र विभागांतर्गत औषधी वनस्पतींची माहिती, धुम्रपानाचे होणारे दुष्परिणाम याबाबत जनजागृती करण्यात आली. इतकेच नव्हे तर फळांच्या सालापासून बनवलेले पदार्थ, बाजरीच्या भाकरीपासून तयार केलेला पिझ्झा, काळ्या गव्हापासून बनवलेली बर्फी, सेंद्रिय गुळ, चॉकलेट्स तसेच अन्य विविध तांत्रिक ज्ञानावर आधारित पोस्टर्स विद्यार्थ्यांनी तयार केलेले होते. महाविद्यालयातील सर्व आर्ट्स, कॉमर्स, सायन्स विभागातील विद्यार्थ्यांनी यात भरघोस सहभाग नोंदविला. या स्पर्धेत सर्व सहकारी प्राध्यापक, नॉन टिचींग स्टाफ व या स्पर्धेच्या समन्वयिका प्रा. डॉ. चव्हाण सीमा रविंद्र व उपप्राचार्य डॉ. बाळासाहेब गार्दी, आय. क्यू. ए. सी. चेअरमन प्रा. वाघ सर व इतर सर्वांनी सहभाग दर्शविला.

डॉ. एस. आर. चव्हाण

२१. विशेष श्रम संस्कार शिबीर कार्यक्रम

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये आमच्या महाविद्यालयाला १५० स्वयंसेवकांची तीन युनिटे मंजूर केलेली होती. त्यापैकी विशेष शिबीरासाठी १५० स्वयंसेवकांना मान्यता देण्यात आली होती. आमच्या महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे विशेष हिवाळी शिबीर दिनांक २ मार्च २०२२ ते ८ मार्च २०२२ या कालावधीत आंबेगाव तालुक्यातील दत्तक गाव नागापूर या गावी यशस्वीपणे संपन्न झाले. कार्यक्रमाचे उद्घाटन महाविकास समिती सदस्य श्री. उदय पाटील, प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांचे हस्ते झाले. शिबीरात ९८ स्वयंसेविका ५२ स्वयंसेवक असे एकूण १५० स्वयंसेवक सहभागी झाले होते.

स्वच्छ व स्वस्थ भारत अभियान ही संकल्पना शिबीर काळात राबविण्यात आली. ग्रामस्वच्छता मूल्यशिक्षण, व्यक्तिमत्त्व विकास, पर्यावरण संवर्धन, वनसंवर्धन, ग्रामसव्हेक्षण, महिला सबलीकरण, स्त्री पुरुष समानता, आपत्ती व्यवस्थापन, व्यसनमुक्ती, अंधश्रद्धा निर्मूलन, आरोग्यसंवर्धन, वनराई बंधान्याची निर्मिती, रस्त्यांची दुरुस्ती, वृक्षारोपन, हागणदारी मुक्त गाव जनजागृती, इत्यादी विविध समाजोपयोगी उपक्रम राबविण्यात आले. या कामाध्ये ग्रामस्थांचाही प्रत्यक्ष सहभाग मिळाला. शिबीर काळात देवस्थान थापलिंग मंदिराचा परिसर व बैलगाडा घाट व रस्ता यांची कामे केली त्यासाठी ग्रामस्थांचाही सहभाग मिळाला. त्याचप्रमाणे गावातील मंदिरांची स्वच्छता केली. नागापूर परिसरातील वाडया वस्त्यांची स्वच्छताही ग्रामस्वच्छता उपक्रमांतर्गत करण्यात आली. यावेळी स्वच्छतेचे व स्वच्छतागृहाची गावात परिसर स्वच्छ केला. व स्वच्छतागृहाचे महत्त्व स्वयंसेवकांनी घराघरांमध्ये जाऊन सांगितले. त्यामुळे नागापूर हे गाव १०० टक्के हागणदारी मुक्त झाले. त्याला ग्रामस्थांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

शिबीर काळात गावातील मुख्य चौकापासून ते स्मशानभूमीपर्यंत रस्त्याच्या दुतर्फा बदाम, अशोका, चिंच, नारळ, आंबा, जांभूळ इत्यादी ९० झाडांची स्वच्छता करण्यात आली. जुन्या झाडांना आळी करून खतपाणी घालण्यात आले. पाणीपुरवठ्याच्या जागा स्मशानभूमी, मंदिरे, या ठिकाणी स्वच्छता अभियान राबविले सरकारी दवाखाना, पाणी शुद्धीकरण प्रकल्प परिसर स्वच्छ करून शिबीरकाळात गावातील जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळेच्या परिसरातील झाडांना आळी करून पाणी घातले व रंग दिला. शिबीर काळात गावातील शाळेच्या मागील नागेश्वर, जिर्णोद्धार परिसर स्वच्छता केली. नागापूर परिसरातील घोघरी जाऊन स्वयंसेवकांनी कुटूंबाचे आर्थिक व सामाजिक कोव्हिड -१९ चे सर्वेक्षण केले. त्यामुळे गावच्या शैक्षणिक, सामाजिक व आर्थिक जीवनाची माहिती उपलब्ध झाली आहे. व्यवसायानिमित्त बाहेरगावी असलेल्या ग्रामस्थांनी शिबीरास भेट दिली. शिबीर काळात विविध मान्यवरांची प्रबोधनपर व्याख्याने आयोजित करण्यात आली होती. त्यामध्ये डॉ. जमादार आ. जे., डॉ. श्रीकांत फुलसुंदर यांचे एन. एस. मधून व्यक्तिमत्त्व विकास, चंदन शेती श्री. दिपेश सर व श्री. वैभव पोखरकर यांचे माध्यमाचा समाजावर होणारा परिणाम, श्री. शाकुराव कोरडे यांचे व्यक्तिमत्त्व विकास व अनिल केंगार यांचे भारुड हे समाज परिवर्तनाचे माध्यम यांची उद्बोधनपूर्व व्याख्याने झाली. शिबीर

काळात महाविद्यालयात विकास समितीचे सदस्य तसेच आंबेगाव तालुक्यातील सामाजिक कार्यकर्ते यांनी भेट देऊन हितगुज साधले. सांस्कृतिक कार्यक्रमांमध्ये मनोरंजनातून सोलापूर विद्यापीठातील श्री. अनिल कैंगार यांचा भारुडाचा कार्यक्रम समाजप्रबोधनासाठी व अंधश्रद्धा निर्मूलनासाठी उपयोगी पडला तसेच व्यसनमुक्ती, एड्सविरोधी जाणीव जागृती, पर्यावरण व जलसंवर्धन, आपत्ती व्यवस्थापन, हगणदारी मुक्त गाव, स्त्रीभूण हत्याविरोधी जागृती, स्त्री-पुरुष समानता, जाणीव जागृती, वृक्षलागवड, हुंडाबंदी, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या, तंत्रज्ञानाचा अतिरेक वापर, नोटाबंदी फायदा की तोटा, शेतकरी कर्ज व आत्महत्या इत्यादी विषयातून समाजजागृती व समाजप्रबोधन करण्याचे काम स्वयंसेवकांनी केले. व अंधश्रद्धा व विज्ञान या विषयावर श्री. प्रकाश शिरोळेकर यांचे समाजप्रबोधन व्याख्यान झाले. वादविवाद स्पर्धा व पोस्ट संकलन शिबीर काळात स्वच्छ भारत अभियान, स्त्रीभूण हत्याविरोधी जागृती, हगणदारी मुक्त गाव, इत्यादी विषयांवर स्वयंसेवकांनी गावातील चौकामध्ये पथनाटये सादर करून ग्रामस्थांचा प्रतिसाद मिळविला. शिबीराचा समारोप कार्यक्रमासाठी श्री. देवदत्त निकम (सभापती आंबेगाव ता.) श्री. सुनिल शिंदू, सरपंच, श्री. बाळासाहेब बाणखेले, बाळासाहेब बेंडे पाटील, श्री. मधुकर वाघ इ. उपस्थित होते. या सर्व प्रक्रियेमध्ये प्राचार्य के. जी. कानडे व सर्व कार्यक्रम अधिकारी व सदस्य यांचे सहकार्य मिळाले.

●●

२२. राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये आमच्या महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाला ३ युनिटे मंजूर केलेली होती. त्यावर तीन कार्यक्रम अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात आली होती. त्यानुसार १२८ स्वयंसेवक व १७२ स्वयंसेविका असे एकूण ३०० स्वयंसेवक सहभागी झाले होते. भारत देशाला गिनीज वर्ल्ड रेकॉर्ड मिळाले. त्यामध्ये सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना मार्फत महाविद्यालयातील १२७ स्वयंसेवकांनी भाग घेतला व आळंदी येथे दोन दिवस ५० स्वयंसेवकांनी स्वच्छता केली. नियमित कार्यक्रमांतर्गत आमच्या महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने विविध समाजोपयोगी उपक्रम राबविले. नियमित कार्यक्रमाचे उद्घाटन डॉ. रामला कटारिया व डॉ. मोहन साळी यांच्या हस्ते झाले नियमित उपक्रमांमध्ये कॉलेज कॅम्पसमध्ये

महाविद्यालयच्या नर्सरीमधील आंबा, चिंच, जांभूळ, वड, पिंपळ, सप्तपर्णी इत्यादी प्रकारच्या ३५० वेगवेगळ्या झाडांची वृक्ष लागवड करून स्वच्छता या वर्षी स्वयंसेवकांनी केली आहे. व त्याचे जतन करण्याचे काम नियमितपणे सुरु आहे. तसेच कॉलेज कॅंटीन ते मुख्य रस्त्याच्या दोन्ही बाजूस सप्तपर्णी झाडांना पाणी घालण्याचे काम केले. कॉलेज कॅम्पस स्वच्छतेबरोबर विविध समाजोपयोगी व समाज प्रबोधनाच्या रॅलीही आयोजित करण्यात आल्या होत्या. त्यामध्ये हुतात्मा बाबू गेणू ज्योत रॅली कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती रस्ता सुरक्षा अभियान इत्यादी कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले होते. महाविद्यालयामध्ये २१ जून रोजी जागतिक योगदिन कार्यक्रमांमध्ये ऑनलाईन पद्धतीने सहभाग घेतला. दि. १२ ऑगस्ट २०२१ रोजी क्रांतिदिन साजरा केला. महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे दिनांक १५ ऑगस्ट रोजी स्वातंत्र्यदिनाच्या दिवशी वृक्षलागवड स्वच्छता केली. वृक्ष संवर्धन श्रमाचे महत्त्व व्यसनमुक्ती, स्त्रीभूणहत्या विरोधी जनजागृती पर्यावरण व जलसंवर्धन रस्ता सुरक्षा अभियानांतर्गत वाहतुकीचे नियमन, आपातकालीन व्यवस्थापन, महाविद्यालयाच्या परिसरात प्लॅस्टिक फ्री परीसर मोहिम राबविली. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून महाविद्यालयात विविध महात्म्यांच्या जयंती व पुण्यतिथी कार्यक्रम विहीत दरवर्षीप्रमाणे आयोजन करण्यात आले होते. दिनांक २ ऑक्टोबर २०२१ रोजी महात्मा गांधी जयंती निमित्त महाविद्यालय परिसराची स्वच्छता केली.

महाविद्यालयामध्ये मतदान जनजागृतीचे सर्वात मोठे काम राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून केले गेले. त्यामध्ये महाविद्यालयामध्ये ऑनलाईन लसीकरण नोंदणी मोहिम राबविले व ४ वेळा लसीकरण कॅम्प आयोजित केला. स्वयंसेवकांनी शासकीय जनकल्याण योजनेची माहिती पथनाटयाद्वारे अवसरी बु. व अवसरी खुर्द पेठ, कळंब, घोडेगाव, मंचर या ठिकाणी सादर केले. सावित्रीबाई पुणे विद्यापीठ एसआरडी व एनआरडी कॅम्पमध्ये दोन स्वयंसेवक सहभागी झाले. मोहळ कॉलेज शिबीरात तीन स्वयंसेवक, विद्यापीठात तीन स्वयंसेवक, नारायणगाव जलसाक्षरता बारा स्वयंसेवक सहभागी झाले अशा प्रकारे एनएसएस विभागाकडून सामाजिक बांधिलकी जपण्याचे उपक्रम सातत्याने सुरु आहे. वरील उपक्रमात या सर्व प्रक्रियेमध्ये प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे ऑफिस प्रमुख श्री. पारधी सर व सर्व कार्यक्रम अधिकारी व सदस्य यांचे सहकार्य मिळाले.

डॉ. संजय पोक्ळे

●●

२३. शॉर्ट-टर्म कोर्स समिती

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये एफ.वाय.बी.ए. मधील सर्व विद्यार्थ्यांसाठी प्रत्येक विभागांतर्गत खालील शॉर्टटर्म कोर्सेस राबविण्यात आले.

Name of the Short-Term Course -

- Certificate Course in Computerized Accounting.
- Certificate Course in Intellectual Property Rights Laws.
- Certificate Course in Employability Skill Enhancement Programme.
- Certificate Course in Value Education.
- Certificate Course in Plant Tissue Culture.
- Certificate Course in Organic Farming.
- Certificate Course in Dairy Science.
- Certificate Course in Basic in GIS & Remote Sensing.
- Certificate Course in Apiculture.
- Certificate Course in Artificial Intelligence.
- Python programming.
- Certificate Course in Human Rights.
- Certificate Course in Modi Script.
- Certificate Course in Personality Development
- Certificate Course in E-Banking.
- Certificate Course in Communication Skills In English
- Certificate Course in Information Technology.
- Commerce, Biotechnology Botany Chemistry Physics Zoology Electronics .
- BBA(CA) Political Science History Psychology Economics English Geography.

तसेच प्रत्येक विभागातील कोर्सचे स्वतंत्र माहितीपत्रक तयार करण्यात आले.

डॉ. व्ही. पी. सुपेकर

२४. National Cadet Core

NCC department is one of the the most important part in our college and it is known as a continuous activity. In Our college has sanction 100 intake capacity of 36 Maharashtra NCC battalion from Pune division under. In the academic year 2021-22 the following chat includes the strength of the students in NCC.

Enrollment Year 2021-22		
Sr. No.	Year	Total
1	1 st Year	31
2	2 nd Year	29
3	3 rd Year	40

In the academic year 2021-22 the NCC department has arranged / organised the following activities.

1. In this academic year our NCC students have celebrated the international yoga day Online on the date 21 June 2021.

2. On the Independence Day our NCC students was participated tree plantation program in College Campus.
3. Our NCC students have also participated in Covid-19 awareness online program by society.
4. The NCC students have also celebrated Indian Constitution Day and these students have arrange awareness rally.
5. The NCC students have participated in Various activities during the whole year such as cleanness and tree plantation etc.
6. The NCC students have participated in blood donation camp in occasion of 'Karmveer Bhaurao Patil' Jayanti.

The following activities indicate the NCC students have participated during the the academic year Vous places.

1. CATC camp at Pune 2nd year 23 NCC cadets have participated.
2. CATC camp at Pune 3rd year 35 NCC cadets have participated.
3. Pre RD camp Pune 2 to NCC candidate have a participated

In The Academic Year 2021-22 the Certificates Exams, The enrollment of the students Stength Following.

Sr.No.	Certificate	Total
1	'B' Certificate	23
2	'C' Certificate	35

All These Activities he Succesful Through the membar of this commitee. And they have given a lot of Coperation during the whole year finally the Principal of our college Dr. K. G. Kanade has given also alot of Guidance us.

प्रा. आर. पी. मुढे

२५. Mentor-Mentee Committee

Mentor-Mentee Committee was established in the college for outcome of the scheme helps students to improve their skills, attitudes, and resources necessary to succeed. both in the college environment as well as to pursue productive and satisfying lives: Respect for diversity and a commitment to students. To provide positive role models to all first years' students in the institute so that they make best use of their time in the next 4-5 years in order to achieve their goals. Two meetings of mentor Mentee committee were conducted during the academic year 2021-2022. The Sr.College students of all stream of Arts (UGPG) Commerce (UGPG) Science (UGPG) BBA (CA).B.Sc.Biotech and B.Voc. Food processing and management. Accounts and Audits were covered in the mentor mentee scheme The all faculty students were distributed under mentor mentee scheme. The average distribution of Mentor Mentee student's ratio approximately is about 12 to 16 students (Science) 30 to 45

(Arts Commerce) students. The appropriate information, instructions are given with the aims objectives and work plan of the committee in year 2021-2022. The academic year 2021-2022 was the Covid-19 pandemic year and hence very few classes students are appeared for limited time for offline teaching s. Bulk classes e conducted on line teaching and thererefor as per the instructions of Principal all mentor teachers are asked to prepare their Whatapp group for mentee students and take the review of them by following meeting agenda. -ll mentor teacher review was taken with reference to the personnel information of students. their attendance their internal marks, regularity and punctuality etc. about the filling of form and how to work thought out year Which includes To Fill up the personnel and academic information like attendance. marks of Unit tests I and unit test II. Midterm etc in the given form. Schedule to organize at least two meeting every term. Appoint one Monitor student from the mentee students who is most regular and punctual. Guide to the students for their learning difficulties and also personnel problems Needy and poor students give financial help. Help them for to obtain text books, reference books. To find out extra ordinary students in academic, research and extension activities. -ll faculty and mentor teacher worked very satisfactory and as per the guideline provided them as per the student's requirements and suggestion mentor teacher made planning guide and to help them. The all heads of department and Principal of the college took review of the first term mentor-mentee work and valuable suggestions were given on the problems faced by mentor. The maximum care was taken to fulfill the requirement received from mentee students regarding their basie learning needs. The Principal and the chairman of mentor mentee committee have been delivered valuable guidance to the all mentor teacher. He has been further focused for the outline of work of next term. It has been advised to each mentor teacher to prepare their mentor mentee report till 31st March 2022 and submit one copy to head of Dept and other to the chairman of committee.

Dr. A. A. Kale

२६. Examination Committee

In Academic year 2021-2022 all internal and University examinations were conducted as per schedule. All examinations are strictly conducted according to university norms. To avoid any malpractice internal vigilance squad formed for physical checking before starting examination in each paper. College conducted continuous evaluation system for students to give better performance in the examination. College conducted 2 Unit test/mid semester, 1 Preliminary examinations in 1st semester and 1 Internal examination in 2nd semester for under Graduate and post

Graduate Students. College conducted various practical, seminar, viva, Project, Group Discussion examinations for under Graduate and post Graduate Students. Doing the responsibilities of examination work Hon. Prin. Dr. K.G. Kanade and all committee members gave me moral and technical support.

Prof. B. K. Sangale

२७. Time Table Committee

Under this committee the time table of online lecture schedule of the faculty of Arts, Commerce and Science was prepared and regular attendance was taken. The schedule work was planned as follows: -

1. Arts Faculty- Supekar V.P.
2. Commerce Faculty - Dr.Ughade S.S.
3. Science Faculty - Dr.Admuth N.B.

Dr. V. P. Supekar

२८. Teaching, Learning and Evaluation Committee

In the academic year 2021-22 the various activities carried out by the committee are as under -

1. During the commencement first term Mr. Jade S.V. was the chairman of this committee. He has given idea to all Heads and faculty members about the work to be carried out by the committee.
2. The aptitude tests and bridge courses were conducted at the entry level of students.
3. All the faculty members were bring out new syllabus changes. Also the faculty development program (FDP) were conducted at the departmental level.
4. Each department has prepared annual plan which includes workload distribution, truth table, teaching.
5. For teaching the faculties members have adopted ON line/OFF line modes as per corona situation.
6. Each department have carried out Internal Evaluation of the student with reference to their attendance, examination conducted by the college seminars, home assignment etc.
7. The result analyses for the academic year 2020-21 were carried out by each department.
8. Every department has arranged the webinars; project based learning, Industrial training programs.
9. Due to delay in University results and admission process act the faculty members were advised to complete the syllabus of first term within stipulated time period by conducting the extra lecture.
10. For internal evaluation the exam department has organized internal mid semester examination. Also to improve student performance a preliminary exam was arranged in January 2022.
11. The internal marks of the students were submitted to the university portal by the faculty members. Also the

- practical examination were conducted at college level.
12. The teaching program for second term was started immediately after overcoming the university examination of different classes.
 13. All the departments have conducted the slow advanced learner program for the academic year 2021-22.
 14. Each department has uploaded curriculum-related PO, PSOS, and Cos on the college website.
 15. In the Second term the internal mid sem exam was conducted from 20th to 25th May 2022.
 16. In April 2022 the Avishkar competition was organized at the college level.
 17. The University Practical exam was conducted at the end of May-2022.
 18. All the faculty members were advised to complete the 2nd term syllabus either online or offline mode during the vacation period.
 19. The internal marks must be uploaded by the faculty members when the university website opens.

Prof. S. A. Belage

२९. The Soft Skill Committee

The Soft Skill Committee was established under the able guidance of Prin. Dr. K. G. Kanade. The composition of the Committee is as follows:

Sr. No.	Name of the Teacher	Designation
1	Mr. S. S. Gaikwad	Chairman
2	Dr. S. S. Ughade	Member
3	Mr. P. D. Naik	Member
4	Ms. S. S. Londhe	Member
5	Mr. S. M. More	Member

During the year, committee has organized soft skill development program for T.Y.B.A/B.Com./B.Sc. students during April 27 th to May 06 th x 2022. Total Beneficiary of this program was 83. The schedule of the program was as follows:

1) Day & Date : Wednesday, 27/04/2022

Name of the Teacher : Mr. Ganesh C. Wagh, Dr. Vaishali P. Supekar,

Title of the Topic : Achieving Excellence, Goal Setting

2) Day & Date : Thursday, 28/04/2022

Name of the Teacher : Dr. K. N. Borkar, Mr. Shrikant Nagtilak,

Title of the Topic : Innovation Creativity, Interview Skills.

3) Day & Date : Friday, 29/04/2022

Name of the Teacher : Dr. V. S. Karandikar, Mr. Vishnu B.

Adasare.

Title of the Topic : Communication Skills, Listening & Speaking, Time Stress & Anger Management.

4) Day & Date : Monday, 02/05/2022

Name of the Teacher : Dr. Ganesh Sonawane, Mr. Sanjay S. Gaikwad

Title of the Topic : Positive Thinking & Personality Development, National Academic Depository, SWAYAM. e-PG, Pathashala, Swayam Prabha

5) Day & Date : Wednesday, 04/05/2022

Name of the Teacher : Ms. Aditi Lohokare

Title of the Topic : Health Hygiene, Leadership & Teamwork.

6) Name of the Teacher : Dr. R. J. Jamadar, Mr. Hemant Mahajan

Title of the Topic : Self Awareness & SWOT analysis Entrepreneurship : Concept. Introduction, Characteristics of Entrepreneurs

7) Day & Date : Friday, 06/05/2022

Title of the Topic : Valedictory Mahajan

Introduction of all resource persons was done by Prof. S. S. Gaikwad and each session was concluded by Vote of thanks by Dr. S. S. Ughade. The Chairman of the committee is thankful to Prin. Dr. K. G. Kanade College Development Committee Members for eminent guidance. I take this opportunity to express special thanks to all Members of Soft Skill Development Committee and Mr. P. M. Pardhi (OS) for their consistent support & co-operation.

Mr. S. S. Gaikwad

३०. B.Voc - Food Processing and Quality Management

World Food Day was organized on 20th October, 2021. Theme for the event was 'Our actions are Our Future Better nutrition, a better environment and a Better life. The programme organized by online mode.

Name of the Guest : DR. Savita Rani (Asst. Prof. Dept. Of Food Science, Sharada University, Noida)

President : Dr. K.G. Kanade (Principal)

In the Presence:

1. Prof. V. S. Kumavat (Co-Ordinator)
2. Prof. Suse S. N. (Head of Dept.)
3. Prof. Patil K. W.

Topic: Immunity Boosting Food

The theme of this year is "Our Actions are our future" "Better Production, Better Nutrition for Better Life" World Food Day is an international day celebrated every

year around the world on 16 October in honor of the date of the founding of the Food and Agriculture Organization of the United Nations in 1945. The students of Annasaheb Awate College, Department of B. Voc. (Food Processing and Quality management) virtually celebrated World Food Day in their own creative manner. The students were motivated not to waste food as wasted food means wastage of money and efforts which is never good for anyone. It is important to eat a variety of fresh fruits and vegetables that are loaded with significant nutritional value and health benefits.

Extracurricular activities

- **Project :** Working on project-processing of Aloe vera (Korphaad) and Phyllanthus Emblica (Amla)
- **State Level Bakery Workshop :** Preparation of bakery products like cake, khari, Doughnuts, Cookies, Pastries, Cream roll etc.
- More than 25 self-helping groups were participated in it.

Staff achievements

1. **Ass Prof :** Suse Sachin Namdev : Participate in International conference on "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Applications 2022" Topic name- "Enrichment of multigrain bakery product by addition of herbal powders"
2. **Ass Prof :** Patil Karuna Wasudeo : Participate in International conference on "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Applications 2022" Topic name - "Application of kenaf plant in food sector."

Student Achievements

1. **Bhambure V.S. :** Participate in International conference on "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Applications 2022"
2. **Topic name :** "Nano Technology in food preservation"
3. **Pokharkar P.N. :** Participate in International conference on "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Applications 2022"
4. **Topic name :** "Drugs delivery and nano particles."
5. **Badhe P. P. :** Participate in International conference on "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Applications 2022"
6. **Topic name :** "Antimicrobial activities of Nano particles."

FDP Workshop

"Restructured Syllabi of T. Y. B. A./B.Com./B.Sc./BBA (CA)/ B. Voc (CBCS-2019 Pattern)"

Resource Person : Dr. I. S. Udchan (Assistant Professor, Department of Technology, Shivaji University, Kolhapur.)

Resource Person : Dr. Dinkar Kamble (Assistant Professor, department of Food Technology, Vignans Foundation, Guntur)

Celebration of Science Day

Celebration of science day which dated on 28TH April 2022 at the department of B. Voc. FPQM. On the occasion of National Science Day, Department of B. Voc. (Food Processing & Quality Management), Annasaheb Awate College, Manchar has organized "Poster Presentation" under the theme of "Traditional Food its Nutritive Value" relates to this year science day Theme. The department also celebrates National Science day through Poster Presentation Competition. Through this competition 6th students got participated under the theme of "Traditional Food its Nutritive Value" In this competition students explore their knowledge related to traditional food and its nutritional value. Most of the traditional food like snack food, Course meal, Sweet and other items from different region of India are presented through their posters.

Prof. S. N. Suse

३१. Training of bakery Products

Preparation of Khari, Toast, Butter, Cakes, Cup Cakes etc. Bakery products means any bread, biscuits, crackers, buns, or any similar pastes, pastries, cakes, doughnuts, pies, or other food products of which flour or meal is a principal ingredient, but does not include packaged mixes. Department of B. Voc. Food Processing Quality Management to undertake the work of training, teaching, research and technology transfer in the area of Science of Baking. Bakery Machinery, Hygiene and Sanitation, Bakery Management, Production Method, New Product Development, Quality Control and Specification, Packaging and Presentation of Products.

Prof. S. N. Suse

३२. Rayat Avishkar Competition

This competition is held on 25TH April 2022 there are 10 students participated in individually as well as Group. In that innovative product preparation ideas which inspire the society were prepared. The student of department Miss Disha Gawade got 1st prize in theme of Biological science which project name is Millet based Pizza.

• **Teacher's Parents Meeting :** The college has organized a Parent-teacher meeting on Saturday, 5th May 2022 in the college at 10 : 00 am. Total 50 Parents were report for the meet. The main purpose of meet was to create a common platform, where teacher and parents come together to enrich the student's educational experiences and discuss variety of issues, regarding all round development of students.

Prof. S. N. Suse

३३. Staff Academy Committee

In the academic year 2021-22, the Staff academy Committee has conducted online Webinar for the all faculty of the college. On 07th August 2021, the committee has organized online webinar with collaborate of "Indian Post office, Pune Mofussil division, Pune." The subject of webinar was Different policies and benefits by Postal Life Insurance. For this programme, Shri. V.S. Deshpande, Development Officer of Indian Post, Pune division, was Chief Guest. He explained six policies and its benefits. He also gives details about other Indian Post policies as well as comparison with other policies. For this session Dr. Siddheshwar Kambale, DA, Indian Post, CPC PLI Branch, Shivajinagar, Pune, gives lecture for the faculty. On this day Hon. Principal Dr. K.G. Kanade chaired the program and he gives the valuable speech. The vice principal Dr. A. B. Nikumbh and Prof. B.K. Sangle was present for the session. The program introduction was proposed by Chairman of this committee Smt. S.D. Ugale, and formal vote of thanks by member of Mr. S.M. Memane. The program was conduct with help of committee member.

On 18th October 2021, the committee has organized one day workshop for staff, Dr. V.P. Supekar has delivered a lecture on "Best Practices." And another lecture was delivered by Librarian of college Mr. S.M. Memane on "Uses of Library." The workshop was chaired by hon. Principal Dr. K.G. Kanade. The workshop was introduced by Smt. S.D. Ugale and formal vote of thanks by Mr. P.R. Muthe. On 23rd March 2022, the committee has organized one day workshop for staff, Prof. Umesh Patil has delivered informative lecture on "Awareness and Precaution about use of social media platform Facebook" and another lecture was delivered by Mr. Mahesh Bhor on Awareness about use of social media platform Whatsapp. The workshop was chaired by hon. Principal Dr. K.G. Kanade. The workshop was introduced by Smt. S.D. Ugale and formal vote of thanks by Mr. P. R. Muthe.

Prof. S.D. Ugale

विभाग अहवाल

१. मराठी विभाग अहवाल

विद्यार्थ्यांमध्ये साहित्याविषयी सखोल जाण निर्माण होण्याबरोबरच भाषिक विकास घडून त्यांना उपयोजनाची दृष्टी प्राप्त व्हावी. त्यांच्या अभिव्यक्तीला योग्य दिशा प्राप्त व्हावी. या हेतूने महाविद्यालयातील मराठी विभाग कार्यरत आहे. या साध्यतेच्या दृष्टीने मराठी विभागाद्वारे या शैक्षणिक वर्षात मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली पुढीलप्रमाणे

कार्यक्रम संपन्न झाले. महाविद्यालयातील मराठी विभागांतर्गत "मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा" दि. १४ जानेवारी २०२२ ते २८ जानेवारी २०२२ या काळात साजरा करण्यात आला. या कालावधीमध्ये विभागाद्वारे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन यशस्वीरीत्या करण्यात आले. यानिमित्ताने महाविद्यालयात पुढील ऑनलाइन स्पर्धांचे आयोजन केले होते.

क्र.	स्पर्धेचे नाव	सहभागी विद्यार्थी
१	काव्यलेखन स्पर्धा	२७
२	चित्ररेखाटन स्पर्धा	२१
३	प्रश्न मंजुषा	७२२
४	कथा/नाट्य/संवाद लेखन स्पर्धा	०५
५	निबंधलेखन स्पर्धा	४१

या स्पर्धेमधून प्रथम, द्वितीय व तृतीय असे तीन क्रमांक काढून विजेत्यांना २७ फेब्रुवारी या 'जागतिक मराठी भाषा दिनी' प्रशस्तीपत्र व मानचिन्ह देऊन गौरवण्यात आले. दि. २८ जानेवारी, २०२२ रोजी 'ग्रामीण भागातील मराठी पत्रकारितेची चार दशके' या विषयावर एक दिवसीय ऑनलाईन चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले. या चर्चासत्रास प्रमुख पाहुणे म्हणून दै. सकाळचे वरिष्ठ पत्रकार मा. श्री. डी. के. वळसे-पाटील उपस्थित होते. तर अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे साहेब होते. याप्रसंगी पुढील मान्यवरांनी सहभाग घेऊन उपस्थितांना मार्गदर्शन केले.

क्र.	मार्गदर्शक	विषय
१	श्री. संतोष वळसे-पाटील	पत्रकारिता काल, आज आणि उद्या.
२	श्री. विलास शेठे	ग्रामीण भागातील पत्रकारिता : स्वरूप, प्रश्न आणि आव्हाने.
३	श्री. जयेश शहा	पत्रकारितेची सद्यस्थिती.
४	श्री. सचिन तोडकर	पत्रकारांच्या अंगी आवश्यक असणारी कौशल्य.
५	श्री. संदीप खळे	आजची प्रसारमाध्यमे आणि ग्रामीण भागातील आजचा युवक.
६	श्री. अतुल साबळे	मास कम्युनिकेशन आणि संवाद कौशल्य.
७	श्री. प्रफुल्ल मोरे	मराठी भाषकांसाठी वृत्तपत्रातील विविध संधी.

या चर्चासत्रात वरीलप्रमाणे मान्यवरांचे मार्गदर्शन

लाभले. हे चर्चासत्र ऑनलाईन प्रणालीद्वारे आयोजित केले होते. या चर्चासत्रास ऑनलाईन/ऑफलाईन एकूण १९५ विद्यार्थी व प्राध्यापक सहभागी झाले.

काव्यलेखन स्पर्धा विजेते विद्यार्थी

प्रथम क्रमांक : अंकिता काळे (इ.११ वी, वाणिज्य-अ)

द्वितीय क्रमांक : ऋतुजा नवले

तृतीय क्रमांक : ऋद्धि निलेश कोकणे (इ.११ वी, विज्ञान)

निबंधलेखन स्पर्धा विजेते विद्यार्थी

प्रथम क्रमांक : अपूर्वा अशोक लोहोटे (इ.११ वी, वाणिज्य)

द्वितीय क्रमांक : वैष्णवी दत्तात्रय भालेराव (एफ.वाय.बी.कॉम)

तृतीय क्रमांक : धनश्री संतोष गुंजाळ (एफ.वाय.बी.कॉम)

चित्ररेखाटन स्पर्धा विजेते विद्यार्थी

प्रथम क्रमांक : प्रवीण नामदेव लोहकरे (एम.कॉम.II)

द्वितीय क्रमांक : काजल बाळासाहेब पचपुते (टी.वाय.बी.ए.)

तृतीय क्रमांक : जिजा गणपत मेथल (टी.वाय.बी.ए.)

प्रश्न मंजुषा स्पर्धा विजेते विद्यार्थी

प्रथम क्रमांक : सुशील कैलास एरंडे (१२ वी)

द्वितीय क्रमांक : साक्षी संतोष टेके (१२ वी विज्ञान)

तृतीय क्रमांक : मोनिका विलास टेके (एम.कॉम.)

नाट्य संवाद लेखन स्पर्धा विजेते विद्यार्थी : अविष्कार पोखरकर

२७ फेब्रुवारी २०२२ रोजी कविवर्य वि. वा. शिरवाडकर तथा कुसुमाग्रज यांचा जन्मदिन 'मराठी भाषा गौरव दिन' म्हणून साजरा करण्यात आला. प्रमुख पाहुणे म्हणून जेष्ठ कवी आणि लेखक श्री. विठ्ठल महामुनी व ग्रामीण कवी श्री. ज्ञानेश्वर धुमाळ उपस्थित होते. यावेळी महाविद्यालयात निबंध लेखन, काव्य लेखन, चित्रलेखन, प्रश्न मंजुषा इत्यादी स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. २५ मे २०२२ रोजी महाविद्यालयात घेण्यात आलेल्या 'अविष्कार' स्पर्धेत मराठी विभागातील ०६ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. विभागातील दोन प्राध्यापक पीएच्. डी. प्राप्त असून प्रा. डॉ. बी. पी. गार्दी हे पीएच्. डी. चे मार्गदर्शक असून त्यांच्याकडे ०६ विद्यार्थी पीएच्. डी. करीत आहेत. तसेच प्रा. आर. पी. मुठे यांचा पीएच्. डी. ला प्रवेश झालेला असून त्यांचे संशोधनाचे काम सुरू आहे. विभागातील प्राध्यापकांनी संशोधनपर लेखन करून विविध मान्यताप्राप्त नियतकालिकातून एकूण ०७ पेपर प्रसिद्ध केले.

डॉ. बी. पी. गार्दी

●●

२. मानसशास्त्र विभाग

अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालयात मानसशास्त्र या विषयाचे प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्षासाठी अध्यापन केले जाते. महाविद्यालयीन शिक्षणाबरोबरच विद्यार्थ्यांमध्ये विविध कौशल्ये प्राप्त व्हावी यासाठी मानसशास्त्र विभागाद्वारे, सेमिनार, समूह चर्चा, पोस्टर सादरीकरण अशा नावीन्यपूर्ण कार्यकृतींचे आयोजन करण्यात आले. सन २०२१-२०२२ या शैक्षणिक वर्षात मानसशास्त्र विभागाद्वारे विविध उपक्रम राबविण्यात आले ते पुढील प्रमाणे

१. महाविद्यालयीन पातळीवर घेण्यात आलेल्या रयत अविष्कार पोस्टर स्पर्धेत मानसशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.
२. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा व्यक्तिमत्व विकास घडून यावा यासाठी मानसशास्त्र विभागाद्वारे व्यक्तिमत्व विकास शॉर्ट टर्म कोर्स घेण्यात आला.
३. मानसशास्त्र विभागाद्वारे दिनांक १७/०५/२०२२ रोजी बालगृह अनाथ व निराधार मुलांचे संगोपन केंद्र पळसटिका (घोडेगाव) ता. आंबेगाव, जिल्हा. पुणे येथे क्षेत्र भेटीचे आयोजन करण्यात आले होते.
४. तसेच महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना 'स्व'-जाणीव निर्माण व्हावी या अनुषंगाने महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकडून 'स्व'-जाणीव प्रश्नावली सोडवून घेण्यात आली.

मानसशास्त्र विभागाचे वर्षभरातील उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कानडे के. जी. यांचे बहुमोल असे मार्गदर्शन लाभले. तसेच महाविद्यालयातील सर्व सेवकांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. व्ही. बी. अडसेरे

●●

३. वाणिज्य विभाग अहवाल

वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा यासाठी त्यांना व्यावसायिक जगात घडणाऱ्या ठळक घटनांबाबत माहिती देणे व त्यांची सामाजिक अभिरुची जागृत करणे, वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांना प्रात्यक्षिकांतर्गत ज्ञान, व्यवसाय, भेटी, तज्ञ व्यक्तींचे मार्गदर्शन, वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांना Accounting, Taxation, Communication, Management, Entrepreneurship, Costing, Marketing या विषयांचे ज्ञान अवगत व्हावे आणि यशस्वी उद्योजक, CA, CS. उच्च पदाची नोकरी मिळेल या उद्देशाने महाविद्यालयात वाणिज्य

विभाग कार्य करते.

वाणिज्य विभागांतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये खालील उपक्रम राबवण्यात आले.

१. वाणिज्य विभागांतर्गत FY/SY/TYB.Com/M.Com या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांसाठी Video Lecture, Online Lecture, PDF Notes, Seminar, Group Discussion, Field Visit, Assisment, Tutorial, Practical अशा आधुनिक पद्धतीचा वापर करून विद्यार्थ्यांना शिक्षणास प्रेरित केले जाते.
२. दिनांक १४ डिसेंबर, २०२१ रोजी वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांना बँक क्षेत्रातील प्रत्यक्ष कामकाज, बँकेचे वेगवेगळ्या प्रकारचे फॉर्म, योजना, ठेवी, व्याजदर, गुंतवणूक, कागदपत्र कोणती त्यांचा वापर इ. सर्व माहिती जाणून घेण्यासाठी State Bank of India, Manchar या बँकेला प्रत्यक्ष भेट देऊन बँकेच्या व्यवस्थापकांनी उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
३. दिनांक १४ डिसेंबर, २०२१ रोजी वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांना Taxation. GST क्षेत्रातील प्रत्यक्ष कामकाज, Direct Tax, Indirect Tax, GST Rates, GST Process, Documents, Online Process इ. सर्व माहिती जाणून घेण्यासाठी CA Office, Phulawade Enterprise या ठिकाणी प्रत्यक्ष भेट देऊन मा. श्री. फुलवडे (CA) सरांनी उपस्थित सर्व विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले आणि सर्व विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांचे निरसन केले.
४. वाणिज्य मंडळाचे उद्घाटन मा. डॉ. प्रकाश चौधरी (Vice Principal, HOD of Business Law, वाणिज्य विभाग, नेस वाडिया महाविद्यालय, पुणे) यांच्या हस्ते मंगळवार दि. २८ डिसेंबर, २०२१ रोजी पार पडले. या उद्घाटन प्रसंगी TYBCom या वर्गातील १८६ विद्यार्थी उपस्थित होते. या प्रसंगी त्यांना “वाणिज्य क्षेत्रातील करिअर संधी” या विषयावर मार्गदर्शन केले.
५. दि.२८ डिसेंबर, २०२१ रोजी “राष्ट्रीय ग्राहक दिन” निमित्ताने वाणिज्य शाखेच्या F.Y.BCom या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांना “ग्राहक संरक्षण कायदा” या विषयावर मा.श्री. नितीन मिंडे, मा. भोर (ग्राहक समिती अध्यक्ष, सदस्य) यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. सदर व्याख्यानास ६४ विद्यार्थी उपस्थित होते.
६. दि. ८ फेब्रुवारी, २०२२ रोजी वाणिज्य शाखेच्या M. Com. II या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांना "Power Point Presentation

(PPT)" या विषयावर मा.आशा वाघ (M. Com. II Student) यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. सदर व्याख्यानास ५४ विद्यार्थी उपस्थित होते.

७. वाणिज्य विभागातील पहिल्या सत्रातील सर्व विद्यार्थ्यांचे Covid 19 चे सर्व नियम पाळून F.Y. BCOM, SYBCOM, TYBCOM या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांचे Assingment, Tutorial जमा करण्यात आले.
८. वाणिज्य विभागातील F.Y.BCOM, SYBCOM, TYBCOM आणि M. Com या वर्गातील विद्यार्थ्यांची google form द्वारे online सराव परीक्षा घेण्यात आल्या.
९. वाणिज्य विभागातील सर्व विद्यार्थ्यांचे Offline पद्धतीने प्रत्येक वर्गाच्या विषयानुसार F.Y.BCOM, SYBCOM, TYBCOM या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांचे Practical पूर्ण करण्यात आले.
१०. गुरुवार दिनांक १७ मार्च, २०२२ “जागतिक ग्राहक दिन” निमित्ताने मा. श्री. नितीन मिंडे (ग्राहक पंचायत जिल्हा सचिव पुणे) यांनी “वीज समस्या” या विषयावर तसेच मा. श्री. अशोक भोर (उपाध्यक्ष अखिल भारतीय ग्राहक पंचायत पुणे जिल्हा) यांनी “ग्राहक संरक्षण कायदा” या विषयावर मार्गदर्शन केले. याप्रसंगी ७८ विद्यार्थी उपस्थित होते.
११. शनिवार दिनांक २६ मार्च, २०२२ मा. गौरी कुलकर्णी (CA, Development Officer Nilaya Education Group Pune) यांनी "Tricks to get best job in Commerce" या विषयावर TYBCOM या वर्गातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. याप्रसंगी ८६ विद्यार्थी उपस्थित होते.
१२. वाणिज्य विभागांतर्गत Term 1 मध्ये एकूण ३ Certificate Course १) Certificate Course in Computerized Accounting, २) Certificate Course in Employability Skill Enhancement Programme, 3) Certificate Course in Intellecture Property Rights Laws हे कोर्स पूर्ण करण्यात आले.
१३. वाणिज्य विभागाच्या वतीने दिनांक ३१ मार्च, २०२२ व १ एप्रिल २०२२ या दिवशी TYBCom, SYBCom या वर्गात शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांचा ऑफलाईन पालक-मेळावा पहिल्या सत्रामध्ये वर्गानुसार मा. प्राचार्यसाहेबांच्या अध्यक्षतेखाली पूर्ण करण्यात आला.

१४. मंगळवार दिनांक ५ एप्रिल, २०२२ One Day Online National Webinar on "How to be a Wise Consumer Zm and Smart Investor" या विषयावर वेबिनार आयोजित करण्यात आले. याप्रसंगी वाणिज्य विभागप्रमुख डॉ. उघडे एस. एस. यांनी प्रास्ताविक केले, Mr. T.R. Pandey (Project Manager CGST) यांनी "Consumerism" या विषयावर तसेच, Mrs. Indumati S. Gangannavar (Financial Advisor) "Financial Literacy" या विषयावर मार्गदर्शन केले. मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे सर यांनी अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करून प्रा. भालेकर एम. टी. यांनी आभार व्यक्त केले.

१५. बुधवार दिनांक ६ एप्रिल २०२२ रोजी मा. डॉ. महावीर शेटीया, प्रा. स्वप्नील शहा, प्रा. निलेश आवारी (SNG Institute of Management and Research, Jaidwadi, Rajgurunagar) यांनी TYBCOM या वर्गातील विद्यार्थ्यांना MBA CET या विषयी मार्गदर्शन केले.

१६. दिनांक १३ एप्रिल २०२२ रोजी मा. प्रा. दराडे सर, मा. प्रा. तांजने सर, समर्थ मनेजमेंट कॉलेज, बेलहे यांनी वाणिज्य विभागातील TYBCOM या वर्गातील विद्यार्थ्यांना MBA CET या विषयी मार्गदर्शन केले.

१७. सोमवार दिनांक २५ एप्रिल २०२२ रोजी Commerce Food Festiwal चे आयोजन करण्यात आले. एकूण ३२ खाद्यपदार्थांचे स्टॉल लावण्यात आले. कार्यक्रमासाठी आलेल्या पाहुण्याच्या हस्ते उद्घाटन करण्यात आले आणि उपस्थित विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

१८. सोमवार दिनांक २५ एप्रिल २०२२ रोजी आयोजित महाविद्यालयीन पातळीवर घेण्यात आलेल्या रयत अविष्कार स्पर्धेत वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. (एकूण पोस्टर - ३१ आणि मॉडेल-४)

१९. वाणिज्य विभागांतर्गत Ter - ११ मध्ये एकूण ३ Certificate Course १) Certificate Course in Value Education, २) Certificate Course in Employability Skill Enhancement Programme, ३) Certificate Course in Intel lecture Property Rights Laws हे कोर्स सुरु करण्यात आले आहेत.

२०. वाणिज्य विभागातील द्वितीय सत्रातील सर्व विद्यार्थ्यांचे F.Y.BCOM, SYBCOM, TYBCOM या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांचे Assingment, Tutorial आणि Parctical Journal पूर्ण करून घेतले.

वरील विविध उपक्रम राबवितांना महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे, मा. उपप्राचार्य बी. पी. गार्डी यांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले तसेच वाणिज्य विभागातील सर्व सहकारी प्राध्यापक आणि वाणिज्य विभागातील विद्यार्थी या सर्वांचे सहकार्य मिळाले.

डॉ. एस. एस. उघडे

●●

४. अर्थशास्त्र विभाग अहवाल

अर्थशास्त्र विभागाने सन २०२१-२२ मध्ये विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले. त्यांचा अहवाल खालील प्रमाणे:

१. प्रवेश प्रक्रिया: शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये एस. वाय. टी. वाय. बी. ए. व एम. ए. मध्ये एकूण ८१ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आला.
२. संशोधनातील सहभाग : अर्थशास्त्र विभागातील डॉ. एस आर चव्हाण यांनी ०२ संशोधन पेपर व T.Y.B.com चे आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र पुस्तक प्रसिद्ध केले. प्रा. घोलप के. एस. यांनी S.Y.B.com चे समग्र अर्थशास्त्र पुस्तक प्रकाशित केले.
३. शॉर्ट टर्म कोर्स: अर्थशास्त्र विभागांतर्गत एफ. वाय. बी. ए. या वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी 'Certificate Course in E-Banking Practices' हा शॉर्ट टर्म कोर्स एकूण ३० विद्यार्थ्यांसाठी राबविण्यात आला.
४. पोस्टर्स लेखन व सादरीकरण : अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी रयत अविष्कार स्पर्धेत सहभाग घेऊन पोस्टर्स लेखन व सादरीकरण केले.
५. सेमिनार: अर्थशास्त्र विभागात दि. १/०३/२०२२ रोजी "केंद्रिय अंदाजपत्रक २०२२-२३" या विषयावर थेट प्रक्षेपण आयोजित करण्यात आले.
६. राज्यस्तरीय वेबिनार: अर्थशास्त्र विभागात दि. २८/०२/२०२२ रोजी एक दिवसीय राज्यस्तरीय वेबिनार "Start-up India"-Speaker- Bhavana Nair "स्वयं सहायता गट-संधी आणि आव्हाने"
७. तज्ञ व्याख्यात्यांचे मार्गदर्शन: २२ फेब्रुवारी २०२२ रोजी "Generic Elective Credit Course" या विषयावर डॉ. विदुला व्यवहारे यांचे व्याख्यान.
८. प्रत्यक्ष क्षेत्रीय भेट: अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी दि ०२/०५/२०२२ रोजी Bank of Badoda अवसरी खुर्द, मंचर शाखेला भेट दिली.

९. एक दिवसीय कार्यशाळा : १८ मे २०२२ "Banking and Economics" या विषयावर कार्यशाळा.

आमच्या विभागाला माननीय प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन केले, त्याबद्दल त्यांचे आभार.

डॉ. एस. आर. चव्हाण

५. Department of English

The department of English takes pride in mentioning that for the academic year 2021-22 the department has completed following activities successfully.

1. The department of English organized offline Welcome Function on 1st January, 2022 in order to have a brief introduction and welcome of the First year Optional English students and to have a healthy and friendly environment among the departmental students at the very beginning of the academic year.
2. Due to the COVID-19 outbreak and the resultant lockdowns the students were not allowed to attend the classes with full strength. The college arranged the teaching in an alternate day pattern for some days at the beginning of the academic year. However, the department successfully conducted lectures through digital platforms like Zoom App, Google Meet and YouTube links for those who could not attend the lectures physically. The department successfully completed the syllabus and conducted subject-wise examinations through both the online and offline modes whichever was convenient for the students. The utmost care was taken that no student can remain unreachable for the internal as well as university level examinations.
3. The departmental faculty guided the students for preparing their projects and wall papers to be presented at the college level "Aavishkar Competition" and "Unmesh Wallpaper Presentation" held on 24th April 2022.
4. The T.Y.B.A. students who opted for the Functional English successfully completed their Industrial visit to the nearby Industries such as Bhagyalaxmi Dairy, Manchar and collected the primary data for their projects. The departmental faculty also guided and helped them to have well organized composition of the projects and their presentation before the External examiners as a part of their evaluation system implemented by the university.
5. The department successfully organized an educational tour to Dr. Balasaheb Sawant Konkan Krishi Vidyapeeth, Dapoli Ratnagiri on 13th and 14th May 2022. Total 39 students were actively participated in the tour.
6. Prof. Ganesh Wagh, the Head of the Department

worked as the chairman of Paper Setting Committee for S.Y.B.A. (English), T.Y.B.A. (English) and M.A. (English) appointed by the university authorities. In addition to this he is also working as a Coordinator for SYBA/T.Y.B.A. Functional English of SPPU, Pune.

7. Apart from these activities Prof. Ganesh Wagh also delivered a guest lecture on "Changing Aspects of NAAC Accreditation in Various Cycles" at B.D. Kale College, Godegaon.
8. Prof. Sachin More Delivered a guest lecture on "Verbal Ability" at Vishwasrao Ransing College, Kalamb-Walchandnagar on 28th June 2022.
9. Prof. Sachin More worked as the Coordinator for the PG courses. He also worked as the Coordinator of 10 Credits Syllabus implemented for PG course.

Under the able guidance of Hon. Principal Dr. Kanade K.G the department has organized all the activities successfully.

Prof. G. C. Wagh

६. Department of Geography

In the academic year 2021-22, the department of Geography has conducted several programmes for the overall development of students of the college. From 28th July 2021 to 4th August 2021 department has conducted a Faculty development program on revised syllabus. About 25 participants were participated in said program. Department has conducted a foundation course for the 12th pass out students to bridge gap of knowledge. Said course was conducted by online mode during 28th July 2021 to 27th August 2021. On 25th January 2022, the online webinar was conducted to celebrate Geography Day. For this programme, Dr. Dilip Muluk, Head Department of Geography, HRM College, Khed, Pane was Chief Guest and Vice Principal Prof. B.K. Sangle chaired the programme. On 15th February 2022 the inauguration of Nature Club was held by hands of specious Dr. Praveen Saptarshi and Dr. Jyotiram More. At that time the nest for birds and artificial water and grain pots were prepaid by students. Seven students were participated in college level Avishkar competition with Geographical issues by presenting with the help of posters and models. A two days excursion was organized by department on 4th and 5th May 2022, at Konkan Region to study geographical phenomena. Along with this, other co-curricular activities such as offline and online test and tutorials, internal exams, university exams were conducted time to time.

Smt. Ugale S.D

9. Department of History

1. Date : 28 July to 4 August

Name of the Activity : Faculty Development Programme.

Participant : 5 Faculty and 14 students.

2. Date : 9 August

Name of the Activity : Celebration of Hutatma Din Programme

Participant : SY & T.Y.B.A Special History Students

3. Date : 5 September

Name of the Activity : Celebration of Teachers Day Programme.

Participant : SY & T.Y.B.A Special History Students

4. Date : 26 November

Name of the Activity : Celebration of constitutional Day

Participant : SY & T.Y.B.A Special History Students

5. Date : 19 February

Name of the Activity : Organized Shiv Jyot Rally From Shivneri fort to Annasaheb Awate College, Manchar & Celebration of Shivjayanti Programme

Participant : F.Y., SY T.Y.B.A Special History Students

6. Date : 9 May to 14 May

Name of the Activity : Organized Short Term Course on Modi Lipi Training with coloration of Vasundhara Bhasha, Modi lipi Sanvardhan v Sanshodhan Kendra, Pune,

Participant : F.Y., SY T.Y.B.A Special History Students.

Individual Contribution of Asso.Prof. B. K. Sangale

1. 2 Research paper published in peer reviewed journals with impact factor
2. 2 Research paper presented in various conferences
3. Working as a College Examination Officer from 05/02/2018
4. Working as a Member, College Development Committee from 2016-17 to 2021-22
5. Working as a Vice Principal From 2020-21 to 2021-22

Prof. B. K. Sangale

10. Department of Electronic Science

The department of Electronic Science organised various activities for the students during the academic year 2021-22. Electronics is a forum that provides an avenue for different technological events such as workshops with hands on training, lecture series by eminent speakers and seminars. The main objective of the department is to provide the students with an opportunity to interact with professionals and experts from different fields and also enhance their knowledge on the latest trends in science and technology.

1. The department had organized an FDP Workshop on Restructured Syllabi of TYBSC CBCS-2019 Pattern.
2. The Department commenced its events for the academic year by organizing a Foundation Course to facilitate the new batch of students towards their subject introduction

& awareness of subject the new environment and build bonds with fellow students and faculty.

3. Department also organized a National Level webinar on IoTs & Its Applications by Dr. Ulhas Sonawane, Assistant Professor, ST Co-Op Education Society's Science Senior College, Shahada.
4. A one-day workshop on "one Day Online Workshop on Software Product Design Development" by Mrs. Priyanka Chavan, Assistant Professor, Nowrosjee Wadia College Pune. She focussed mainly on different career options available for the students and how improving one's programming skills and knowledge of different software packages help the students getting good placements.
5. Department also organised State level Webinar on "WSN: Opportunities Challenges Applications" by Mrs. Tabsum Mujawar, Assistant Professor, Solapur University. She gave information about the various wireless standards available like Bluetooth, ZigBee.
6. Department has organised two activities on the occasion of National Science Day 28th Feb 2022.
7. Sir C V Raman Memorial Level Science Quiz Competition 2022 online science quiz via google form.
8. Hands on training on electronic devices for schools, College Level Students & Teachers.
9. Department has organised Inhouse Mini-Workshop on Virtual Lab for TYBSC Students.
10. Department has designed a short-term course entitled "PCB Designing" For the Academic year 2020-21 for the F.Y.BSC Students, there were 17 students benefited by this course.
11. For the academic year 2021-22 Short term course entitled by "Artificial Intelligence" total 17 students benefitted by this course.
12. In the year 2020- 21 our department result is 100% all students were in Distinction class. Ms. Hinge Dhanashree ranked first in the B.Sc. examination along with 93.5%
13. All the staff attended several conferences and workshops. Ms. Afroj M Dange has been appointed as resource person on the university syllabus workshop. Also, she has published a research paper in reputed journals.
14. In the International Conference-INPM--2022 total 13 students presented a paper organised by Annasaheb Awate College.
15. From the department students were participated in the Avishkar Project competition as well as Yuva Tarang Mahotsav organised by college.
16. Department had organised Industrial visit for TYBSc students at Brisk Industries Pvt. Ltd at Wadgaon Kandali, in April 2022

17. Also organised field visit for TYBSC students at Krushi Vidnyan Kendra (KVK) Narayangoan in April 2022.

With this additional activities department has successfully completed the syllabus of both semesters.

Mr. Belage S. A.

९. Department of Political Science

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये राज्यशास्त्र विभागाचा अहवाल खालीलप्रमाणे आहे.

Curricular and co-curricular activities

१. विभागांतर्गत दि. २८ जुलै २०२१ ते ४ ऑगस्ट २०२१ या कालवधीत सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे अंतर्गत राज्यशास्त्र विषयाच्या सुधारित अभ्यासक्रमावर टी. वाय. बी. ए. आधारित एफ. डी. पी. आयोजित करण्यात आला.
२. एफ. वाय. बी. ए. च्या विद्यार्थ्यांसाठी “मानवी हक्क” हा शॉर्ट टर्म कोर्स राबविण्यात आला. सदर कोर्स हा २ क्रेडीट चा होता आणि शरयू वाजगे, नारायणगाव यांनी मार्गदर्शन केले. या कोर्सचा लाभ २१ विद्यार्थ्यांनी घेतला.
३. २६ नोव्हेंबर २०२१ रोजी संविधान दिन साजरा करण्यात आला. या प्रसंगी मा. अरुण खोरे, जेष्ठ पत्रकार, पुणे यांचे ‘भारतीय लोकशाही’ या विषयावर व्याख्यान झाले.
४. २५ जानेवारी २०२२ रोजी मतदान दिनानिमित्ताने प्रा. गुंजाळ एम. जी. यांचे ‘भारतीय लोकशाही आणि मतदार जागृती’ या विषयावर व्याख्यान झाले.
५. दि. १४ फेब्रुवारी २०२२ रोजी ‘सावित्रीबाई फुले जीवन व कार्य’ या विषयावर प्रा. वाघ जी.सी. यांचे मार्गदर्शनवर व्याख्यान झाले.

Research Activities

1) Minor Research Project

प्रा. डॉ. सौ. सुपेकर व्ही. पी. - ‘आंबेगाव व जुन्नर तालुक्यातील वरिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या राजकीय सामाजिकरणाचा अभ्यास’ या प्रकल्पावर संशोधन सुरू असून महाविद्यालयाकडून रु. १०,०००/- इतके अनुदान मंजूर झाले.

2) Research Paper

१. प्रा. डॉ. सौ. सुपेकर व्ही. पी. यांचे राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर एकूण ०७ रिसर्च पेपर प्रकाशित झाले.
२. प्रा. रणदिवे टी. वाय. यांचे राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर एकूण ०३ पेपर प्रकाशित झाले.

Avishakar : महाविद्यालयीन पातळीवर घेण्यात आलेल्या

आविष्कार स्पर्धेत राज्यशास्त्र विभागातील तृतीय वर्ष कला आणि द्वितीय वर्ष कलाच्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. या स्पर्धेत राज्यशास्त्र विभागाला प्रथम क्रमांक मिळाला.

Guest Lectures

1. Date : 7/2/2022

Name of the Topic : निवडणूक साक्षरता आणि मजबूत लोकशाही

Name of the Institution : शिवछत्रपती महाविद्यालय, औरंगाबाद

2. Date : 17/1/2022

Name of the Topic : मतदार जागृती

Name of the Institution : श्रीशिवछत्रपती महाविद्यालय, जुन्नर

3. Date : 8/3/2022

Name of the Topic : महिला सबलीकरण

Name of the Institution : महात्मा महाविद्यालय, पिंपरी.

Dr. Vaishali Supekar

१०. Department of Chemistry

The following main and remarkable activities carried out by department of chemistry during the academic year 2021-2022

Academic Activity

- Results of first term of TY.B.Sc M.Sc II clans was 100%
- Choice based credit system is actively carried out by department seminar, open book tests, assignments etc
- The Inaugural (Opening) students Meets organized for T.Y. B.Sc Part- I students
- Virtual lab practicals were conducted for UG and PG students on collaboration with IIT Bombay.

Research and Extension Activity

Three chemistry faculties have been approved as a research guide for Ph.D. by SPPU Pune. The IC committee of SPP University, Pune was visited to the college for to approval of continuation of affiliations for PC and Ph.D. in chemistry. The total 13 number of students are registered for PhD in this centre in the first and second round Their PhD topic to approval is under process. Two existing faculty has been registered for Ph.D. The Faculty of chemistry published 10 research papers in the reputed research journals. The M.Sc. 16 number of students has been completed research projects. Three faculty received seed money for minor research project UG and PG students desirable number has been participated in the college level Avishkar research project competition & one student received first prize. All TY B.Sc And M.Sc. students actively participated in the

International conference organized by Science Stream on the topic Integrative nanotechnology perspectives for multidisciplinary application INPM--2022 Chemistry faculty and students presented their research in the form of poster and oral in the conference.

Extension Activity : Department of chemistry organized research Institute visits for TY B.Sc Students to the Parag Milks and Morde food products Industries pvt. Ltd. Manchar as a part of study curricular visit Department organized Guest Lecture series for PG students for deepen their knowledge Chemistry faculty improved their academics by doing different courses like FDP Swayam Mook F.Y. BSc about 16 number of student has been completed of certificate courses in "Dairy Chemistry" Department of chemistry has been run the one week Faculty Development Programme on New CBCS of TYB.Sc. 2021. Department has organized Quiz completion and wall paper completions on the occasion of science days for UG and PG students. Department has organized organised parent meet for T.Y. B.SC students Department has organized alumni meet as a part of strengthen association welcome function for PG students and farewell functions for PG and LG students under the guidance of industrial resources

Dr. A. B. Nikumbh

३३. Department of Physics

The department of Physics has organized various activities for the holistic development of the students and staff. In the academic year 2021-22, the department conducted a one-week FDP workshop by Online mode between 28th July to 4th August 2021 on restructure of T.Y.B.Sc. Physics CBCS 2019 pattern and 35 participants actively participated. Department has organized state level Online workshop on CSIR-UGC NET & SET preparation during 1-4 September 2021 and 42 students benefited from this program. To get insight into the characterization techniques for the MSc students we have organized an online workshop on "Characterization Techniques of Nanomaterials" on the 7th and 8th of December 2021. Dr.Ulhas Sonawane has guided the students with examples of the various techniques. Department has organized Expert Lecture Series on "How to write Review Article and its Perspectives" and 47 students were get benefited from this. The faculty members and students presented research articles through oral and poster presentations at the International Conference from 16th to 18th January 2022. On the occasion of National Science Day, we have organized a "Quiz Competition" for college students. The winners were awarded attractive prizes. For the experimental and practical experience for the students, we have organized an Industrial Visit to MIDC, Kandali. Department has organized a field

visit to KVK, Narayangaon. All faculty members cooperated to organize such programs.

Prof. R. S. Nimbalkar

३२. Department of Mathematics

During this academic year our department has organized various curricular and cocurricular activities.

As the level of student at entry in first and second year we decided to organised extra lectures, tests, tutorials, special guidance to students for their better performance in annual examination.

• FDP Workshop

Our workshop was started on 30/07/2021. The Inauguration function is presided by Hon. Prin. Dr. K.G. Kanade and Chief Guest was Dr. S.B. Gaikwad, HOD and Chairman of BOS Mathematics, S.P.P.U. Pune. The faculty members from various colleges affiliated to S.P.P.U. Pune were actively participated in this program. The tremendous response was there from other side. There was discussion and question answer part after completion of lecture of resource person. Average numbers of participants were 50 throughout the program.

1. Date : 30/07/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Group Theory

Name of the Resource person : Prof. U.D.Kharde
S. N. Arts, D. J. Malpani Commerce And B.N.Sarda
Science College, Sangamner

Number of participants : 51

2. Date : 31/07/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Metric Spaces

Name of the Resource person : Prof. K. D. Masalkar
Abasaheb Garware College, Pune

Number of participants : 45

3. Date : 02/08/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Real Analysis

Name of the Resource person : Prof. D.S. Mane

Number of participants : 38

4. Date : 03/08/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Ordinary Differential Equations

Name of the Resource person : Prof. N.L. Sayyad, Radhabai
Kale Mahila Mahavidyalay Ahmednagar.

Number of participants : 29

5. Date : 04/08/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Number Theory

Name of the Resource person : Prof. P. A. Ahire,
M.S.G. College, Malegaon, Dist Nashik.

Number of participants : 30

6. Date : 05/08/2021

Beneficiaries : Faculties of Mathematics, Colleges affiliated to S.P.P.U.

Name of the Paper : Operations Research

Name of the Resource person : Prof. Dr. S.D.Manjarekar
L.V.H.College Panchvati, Nashik

Number of participants : 37

Our department has organized State Level Quiz Competition on 5/3/2022. The total number of participants were 234 from various colleges. The result is as follows

1. **Name :** Kale Sakshi Ravindra

Marks (out of 50) : 46

Time of Quiz Submission :: 01:00:20

College : Mordern College of Arts Commerce and Science
College Ganesh Khind, pune

Prize in Rupees : 751/-

2. **Name :** Gadekar sakshi Bhaskar

Marks (out of 50) : 46

Time of Quiz Submission : 01:28:37

College : College of Engineering, Pune,

Prize in Rupees : 551/-

3. **Name :** Aglave Sanchita Sanjay

Marks (out of 50) : 44

Time of Quiz : 01:23:41

College : SMBST College, Sangamner

Prize in Rupees : 351/-

The department ... organized study tour and field visit at MIDC of Vadgaon Kandali and Krishi vidnyan Kendra Narayangaon on 09/04/2022. In this academic year for the better performance of the students our faculty member, prof. M. D. Rokade, Prof. S. B. Bhalke and Prof. Y. D. Gawade have taken endless efforts.

Prof. V. B. Fasale

१३. Department Of Biotechnology

Attaining new heights in biotechnology research, shaping biotechnology into a premier precision tool of the future for creation of wealth and ensuring social justice- specially for the welfare of the poor. "The Department supports research programs in basic, translational and specialized areas of Biotechnology. The Department therefore, with the support of the Management and our Principal got down to the execution of a very difficult plan. The Department never deterred from its traditional goals and

kept up its Best practices and innovative teaching methods like ICT lectures, demonstration, model presentation, video/audio lecture and many more. The department has began developing an Animal and plant Tissue culture laboratory which will help the students to understand the unique concepts of this section as they study these only, theoretically. It will greatly benefit the students as they will acquire skills over the other graduates of Biotechnology. The department conducted many events in this academic year.

1. The Quiz Competition on "BIOTECHNOLOGY AND ITS APPLICATIONS" was held for the students of T.Y.BSc, S.Y.BSc and F.Y.BSc biotechnology.
2. Seminar Competition was organized for T.Y.BSc. and S.Y.BSc. Students of Biotechnology. All students from T.Y. and S.Y. participated.
3. Debate competition on "Biotechnology-a Boon or bane?" was organized for F.Y., SY and TY students of Biotechnology.
4. A visit to the Sai Agro Green House. The students were given the task of labeling the plants with scientific names.
5. A poster and model competition was arranged for F.Y., SY and T.Y.BSc students participated and selected in poster making competition in BIOCHROMA competition.
6. Teachers and Students of biotechnology presented their research papers in international conference.
7. The short term course named as "PLANT TISSUE CULTURE TECHNIQUES" was conducted for the F.Y.BSc students for 3 month duration.
8. Various online state, National and International level Seminars, conferences were attended by students with teachers to familiarize students with the various scientist and motivational speakers.
9. Social awareness program on Cancer Disease was conducted by Biotechnology department.
10. Public survey was done on Biodiversity awareness conservation strategies.
11. Industrial internship of 15 Days at Bhagylakshmi Dairy farm was done by T.Y Biotechnology students.
12. Three days HB Aanalysis and blood Analysis training of T.Y students was done at Get well hospital.
13. Parent teacher meeting was held for the students of TYBSc and SYBSc and F.Y.BSc Biotech. This program was conducted to acquaint the students with new course format of the syllabus and also an introduction of the college and its various facilities.
14. Various four state level Webinars were organised by teachers to familiarize students with the various scientist and motivational speakers.

Prof. P. B. Khilari

रयत शिक्षण संस्थेचे,
अण्णासाहेब आवटे कॉलेज मंचर, ता. आंबेगांव, जि.पुणे

मार्च/एप्रिल २०२०-२०२१ मध्ये झालेल्या परीक्षेत गुणानक्रमे प्रथम आलेल्या विद्यार्थ्यांची यादी

अ.क्र.	विद्यार्थ्याचे नांव	वर्ग	मिळालेले गुण	शेकडा गुण
१	मोढवे संचिता चंद्रकांत	टी. वाय. बी. ए.	९६१/१२००	८०.०८
२	हिंगे श्वेता प्रताप	टी. वाय. बी. एस्सी.	१८१०/१९००	९६.४१
३	पोखरकर सोनाली पुरुषोत्तम	टी. वाय. बी. कॉम.	९४७/१२००	७८.९१
४	शिकें आरती दत्तात्रय	टी. वाय. बी. बी. ए.	१८६३/२४००	७७.६२
५	देवळे शुभम नामदेव	टी. वाय. बायोटेक	११३४/१९००	५९.६८
६	हिंगे शितल मच्छिंद्र	एम. ए. मराठी	-	अ श्रेणी
७	शेख सलमा युसूफ	एम. ए. इंग्रजी	-	अ + श्रेणी
८	ढोबळे कविता भागचंद	एम. ए. अर्थशास्त्र	-	अ श्रेणी
९	पिंगळे अक्षदा विष्णू	एम. कॉम.	-	ओ श्रेणी
१०	खैरे रेखा नंदकुमार	एम. कॉम.	-	ओ श्रेणी
११	काळे स्मिती गणेश	एम. एस्सी केमेस्ट्री	-	ओ श्रेणी

रयत शिक्षण संस्थेचे,
अण्णासाहेब आवटे कॉलेज मंचर, ता. आंबेगाव, जि.पुणे
पारितोषिक विजेते विद्यार्थी सन २०२०-२०२१

०१. सौ. कुसुमताई मधुकर आढाव पारितोषिक

कु. फलले प्राची बाळासाहेब, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम ११५/-, फरकाची रक्कम १८५/-

०२. कै. देवजी विठू ठक्कर पारितोषिक

कु. कांबळे निकिता संजय, महाविद्यालयात १२ वी कला इंग्रजी विषयात सर्वप्रथम ७७/१००, रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

कु. इंदोरे दिव्या रमेश, महाविद्यालयात १२ वी कला इंग्रजी विषयात सर्वप्रथम ९४/१००, रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

०३. साध्वी चंदना इंग्रजी पारितोषिक

कु. महाजन मेघा मनोज, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष कला इंग्रजी विषयात सर्वप्रथम, ८२.८३ %, रक्कम ५८/-, फरकाची रक्कम २४२/-

०४. भाग्य आनंद अकौंटन्सी पारितोषिक

कु. निघोट वैष्णवी दिलीप, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात अकौंटन्सी विषयात सर्वप्रथम, ९९%, रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

कु. खोजे प्रतिक्षा दत्तात्रय, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात अकौंटन्सी विषयात सर्वप्रथम, ९९%, रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

०५. श्रीमती जालबाई देवसी पटेल पारितोषिक

कु. इंदोरे दिव्या रमेश, महाविद्यालयात १२ वी वाणिज्य वर्गात सर्वप्रथम, ९६.३३% रक्कम ५८/-, फरकाची रक्कम २४२/-

०६. कै. विठ्ठल गोविंद चिंबळकर पारितोषिक

कु. वरपे तेजस सुभाष, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष कला राज्यशास्त्र विषयात सर्वप्रथम, ८३%, रक्कम ११५/-, फरकाची रक्कम १८५/-

०७. प्रेमशांती एम. कॉम. पारितोषिक

कु. काळे वर्षा दशरथ, महाविद्यालयात एम. कॉम. वर्गात सर्वप्रथम, ७५.६९%, रक्कम ५८/-, फरकाची रक्कम १४२/-

०८. अच्छिबाई भगवानदास पुंगलिया पारितोषिक

कु. फसले प्राची बाळासाहेब, महाविद्यालयात वाणिज्य वर्गात विद्यार्थिनीमध्ये सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम १५०/-, फरकाची रक्कम १५०/-

०९. नाथलक्ष्मी पारितोषिक पारितोषिक

कु. घाडगे पुजा गुलाब, महाविद्यालयात एम. ए. मराठी परीक्षेत सर्व प्रथम, ७२.६२%, रक्कम ६५/-

१०. कै. सुरेंद्र लोंढे पारितोषिक

कु. राऊत प्रणव धनेश, तृतीय वर्ष कला वर्गात सर्वप्रथम ७४.३५%, रक्कम २८७/-, फरकाची रक्कम १३/-

कु. शेवाळे राजेश बाळासाहेब, तृतीय वर्ष कला वर्गात सर्वप्रथम ७४.३५%, रक्कम २८७/-, फरकाची रक्कम १३/-

११. कै. काशिबाई हरिश्चंद्र वाजगे पारितोषिक

कु. फलले प्राची बाळासाहेब, महाविद्यालयात तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात विद्यार्थिनीमध्ये सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम ५७५/-

१२. यशवंत मनाजी घुले पारितोषिक, वसतीगृहात राहून कमवा व शिका योजनेत काम करुन इयत्ता ११ वी ते पदवी पर्यंतच्या प्रत्येक वर्गात सर्वाधिक गुण मिळवणारे ५ विद्यार्थ्यांना सम प्रमाणात रक्कम

कु. निघोट जान्हवी निवृत्ती, ९०.६६%, रक्कम ६३२/-

कु. एरंडे मयुरी संतोष, ९०.६६%, रक्कम ६३३/-

कु. बोकड प्रीती पंढरीनाथ, ९०.६६%, रक्कम ६३२/-

कु. काळे धनंजय पांडुरंग, ९०.६६%, रक्कम ६३२/-

कु. देवकर ऋतुजा राजेंद्र, ९०.६६ %, रक्कम ६३२/-

१३. कै. दिनकरराव आवटे पारितोषिक

कु. पटाडे सोजई सोमनाथ, अण्णासाहेब आवटे वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांकास (प्राथमिक गट), रक्कम २८/-, फरकाची रक्कम २७२/-

कु. पवार श्रुति राजेंद्र, अण्णासाहेब आवटे वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांकास (माध्यमिक गट), रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

कु. लटपटे मंदार गोविंद, अण्णासाहेब आवटे वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांकास कनिष्ठ गट), रक्कम २८/-, फरकाची रक्कम २७२/-

कु. चौधरी वृषभ सुशिल, अण्णासाहेब आवटे वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांकास (वरिष्ठ महा. गट), रक्कम २९/-, फरकाची रक्कम २७१/-

१४. कै. सितारामभाऊ सावळेराम थोरात पारितोषिक

कु. निघोट सुनिल काशिनाथ, अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय वरिष्ठ महाविद्यालय उत्कृष्ट खेळाडू, रक्कम ५७/-, फरकाची रक्कम २४३/-

पडवळ निकिता बाळासाहेब, अण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय वरिष्ठ महाविद्यालय उत्कृष्ट खेळाडू, रक्कम ५८/-, फरकाची रक्कम २४२/-

१५. वीर अशोक एरंडे साहित्य पारितोषिक

कु. रोहिणी कारंडे, शिवनेरी अंकातील उत्कृष्ट लेखनाबद्दल, रक्कम १०४/-, फरकाची रक्कम १९६/-

१६. कै. श्रीमती वेणूताई अण्णासाहेब आवटे पारितोषिक

कु. हिंगे श्वेता प्रताप, तृतीय वर्ष विज्ञान वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम ४७९/-

कु. फलले प्राची बाळासाहेब, तृतीय वर्ष कला वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ८२.८३%, रक्कम ४७९/-

कु. महाजन मेघा मनोज, तृतीय वर्ष कला वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ८६.५०%, रक्कम ४७९/-

कु. पडवळ निकिता बाळासाहेब, १२ वी विज्ञान वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ९६.३३%, रक्कम ४७९/-

कु. इंदोरे दिव्या रमेश, १२ वी कॉमर्स वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ९६.३३%, रक्कम ४७९/-

कु. पिंगळे श्रद्धा कैलास, १२ वी कला वर्गात मुलींमध्ये सर्वप्रथम, ७७.३३, रक्कम ४८०/-

१७. कै. प्राचार्य नामदेवराव वामन स्मृती पारितोषिक

कु. पोखरकर प्रथमेश तुकाराम, तृतीय वर्ष कला वर्गात सर्वप्रथम, ८५.८३%, रक्कम १९, फरकाची रक्कम २८१/-

कु. फलले प्राची बाळासाहेब, तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम १९/-, फरकाची रक्कम २८१/-

कु. हिंगे श्वेता प्रताप, तृतीय वर्ष विज्ञान वर्गात सर्वप्रथम, ९६.४१%, रक्कम १९, फरकाची रक्कम २८१/-

१८. कै. संताजी रामजी थोरात पारितोषिक

कु. हिंगे श्वेता प्रताप, तृतीय वर्ष विज्ञान परीक्षेत सर्वप्रथम, ९६.४१%, रक्कम ५७५/-

१९. बाळासाहेब लक्ष्मण बाणखेले पारितोषिक

कु. निरंक, एम. एच. सी. ई. टी. परीक्षेत सर्वप्रथम.

२०. कै. नबाबाई कृष्णाजी देठे पारितोषिक

कु. चव्हाण पुजा गोपाळ, एच.एस. सी. परीक्षेस मागासवर्गीय विद्यार्थीनींमध्ये सर्वप्रथम, ८५.८३%, रक्कम ११५, फरकाची रक्कम १८५/-

कु. अस्वले समिर नामदेव, एच. एस. सी. परीक्षेत मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांमध्ये सर्वप्रथम, ८३.१७% रक्कम ११५/-, फरकाची रक्कम १८५/-

२१. कै. काशिनाथ गंगाधर नाकील पारितोषिक

कु. पिंगळे भद्रा कैलास, इ. १२ वी कला परीक्षेत सर्वप्रथम, ७७.३३%, रक्कम २११/-, फरकाची रक्कम ८९/-

कु. इंदोरे दिव्या रमेश, १२ वी वाणिज्य परीक्षेत सर्वप्रथम, ८६.५०%, रक्कम २११/-, फरकाची रक्कम ८९/-

कु. पडवळ निकिता बाळासाहेब, १२ वी विज्ञान परीक्षेत सर्वप्रथम, ८६.५०%, रक्कम २११/-, फरकाची रक्कम ८९/-

२२. सौ. शकुंतला भास्कर निऱ्हाळी पारितोषिक

कु. पिंगळे श्रद्धा कैलास, १२ वी कला परीक्षेत सर्वप्रथम, ७७.३३%, रक्कम ३२०/-

कु. पडवळ निकिता बाळासाहेब, १२ वी विज्ञान परीक्षेत सर्वप्रथम, ८६.५०%, रक्कम ३१९/-

२३. कै. स्नेहल विश्वनाथ गुंजाळ पारितोषिक

कु. पडवळ निकिता बाळासाहेब, एनएसएस, एनसीसी, कला सांस्कृतिक, क्रिडा, विवेक वाहिनी, शैक्षणिक यामध्ये सर्वोत्कृष्ट, रक्कम ७४८/-

२४. हंसराज देवराज थोरात पारितोषिक

कु. फलले प्राची बाळासाहेब, तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्गात सर्वप्रथम, ९०.६६%, रक्कम १४३८/-

कु. काळे वर्षा दशरथ, एम. कॉम २ वर्गात सर्वप्रथम, ७५.६९%, १४३७/-

२५. प्राचार्य के. जी. कानडे पारितोषिक

कु. हिंगे श्वेता प्रताप, तृतीय वर्ष विज्ञान वर्गात सर्वप्रथम, ९६.४१%, रक्कम ३०००/-.

२६. सौ. सुंदराबाई देवराज लोंढे पारितोषिक

कु. इंदोरे दिव्या रमेश, १२ वी परीक्षेत सर्वप्रथम, ९६.३३%, रक्कम २८७५/-

कु. लांडे प्राजक्ता संतोष, १२ वी परीक्षेत सर्वप्रथम, ८९.८४%, रक्कम २८७५/-

अण्णासाहेब आवटे कॉलेज, मंचर
रयत सेवक

प्राचार्य	(वरिष्ठ विभाग)	राज्यशास्त्र विभाग	- प्रा. डॉ. सौ. व्ही. पी. सुपेकर
उपप्राचार्य	- डॉ. के. जी. कानडे		- प्रा. टी. वाय. रणदिवे
	- प्रा. डॉ. एस. एन. बोलभट	मानसशास्त्र विभाग	- प्रा. व्ही. बी. अडसरे
	- प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी		
मराठी विभाग	- प्रा. डॉ. बी. पी. गार्डी	गणित विभाग	- प्रा. व्ही. बी. फसाले
	- प्रा. आर. पी. मुठे		- प्रा. एम. डी. रोकडे
	- प्रा. जी. डी. मुंडे		- प्रा. एस. बी. भालके
	- प्रा. डॉ. एस. एस. रुपनर		
इंग्रजी विभाग	- प्रा. जी. सी. वाघ	पर्यावरणशास्त्र	- प्रा. चव्हाण
	- प्रा. एस. एस. नागटिलक	वाणिज्य विभाग	- प्रा. एस. एस. उघडे
	- प्रा. डॉ. एस. एम. मोरे		- प्रा. कु. ए. व्ही. ढोबळे
	- प्रा. एस. एस. वाळुंज		- प्रा. एस. एस. शेते
	- प्रा. एस. एस. लोंढे		- प्रा. एम. एस. उधाणे
	- प्रा. डी. डी. वायाळ		- प्रा. डी. व्ही. काळोखे
	- प्रा. टी. ई. ढोणे		- प्रा. एस. एम. सुरवसे
			- प्रा. के. ए. कामटे
अर्थशास्त्र विभाग	- प्रा. डॉ. एस. आर. चव्हाण		- प्रा. एम. टी. भालेकर
	- प्रा. डॉ. पी. बी. कदम		
	- प्रा. डॉ. व्ही. आर. देसाई	कॉम्प्युटर ऑप्लीकेशन विभाग	- प्रा. एस. डी. खताळ
	- प्रा. डॉ. बी. बी. लामदाडे		- प्रा. डी. एम. भगत
	- प्रा. के. एस. घोलप		- प्रा. आर. आर. चासकर
	- प्रा. पी. बी. बांगर		
भूगोल विभाग	- प्रा. एस. डी. उगले	फिजिकल एज्युकेशन	- प्रा. डॉ. एस. पी. पानसरे
	- प्रा. व्ही. आर. मिंदे	भौतिकशास्त्र विभाग	- प्रा. डॉ. आर. एस. निंबाळकर
			- प्रा. एस. सी. महाकाळ
इतिहास विभाग	- प्रा. बी. के. सांगळे		- प्रा. एस. टी. काशिद
	- प्रा. एन. एम. श्रीशेठ		- प्रा. व्ही. पी. म्हस्के
			- प्रा. एच. एस. शिर्के
			- प्रा. एस. बी. जगताप

प्राणीशास्त्र

- प्रा. आर. एस. नाईक
- प्रा. एस. टी. पोकळे
- प्रा. एच. जे. गावीत
- प्रा. डी. व्ही. डोके
- प्रा. प्रतिका सोनवणे

ग्रंथालय विभाग

- प्रा. एस. एन. मोहरे
- प्रा. एन. एस. फुलवडे
- प्रा. एस. एम. मेमाणे
(ग्रंथपाल)

वनस्पतीशास्त्र विभाग

- प्रा. डॉ. एस. एन. बोलभट
- प्रा. व्ही. एस. कुमावत
- प्रा. डॉ. बी. एन. आडमुठे
- प्रा. पी. डी. नाईक
- प्रा. एस्. जी. शेख
- प्रा. ए. के. भोर
- प्रा. व्ही. बी. कोडलिंगे

(कनिष्ठ विभाग)

उपप्राचार्य

: प्रा. पी. एस. कणसे

विज्ञान शाखाप्रमुख

: प्रा. टी. व्ही. पाटील

कला शाखाप्रमुख

: प्रा. पी. एस. कणसे

वाणिज्य शाखाप्रमुख

: प्रा. आर. सी. भोर

इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग

- प्रा. एस. ए. बेळगे
- प्रा. ए. एम. डांगे
- प्रा. कु. जे. बी. खिलारी

मराठी विभाग

- प्रा. एस. डी पवळे
- प्रा. के. बी. एरंडे
- प्रा. एम. डी. कुदळे

रसायनशास्त्र विभाग

- प्रा. डॉ. ए. बी. निकुंभ
- प्रा. डॉ. ए. ए. काळे
- प्रा. एस. बी. मिसाल
- प्रा. एस. एस. गायकवाड
- प्रा. डॉ. एस. टी. शिंदे
- प्रा. ए. के. वळवी
- प्रा. पी. पी. इंदोरे
- प्रा. एम. बी. खर्डे
- प्रा. आर. एस. पवार
- प्रा. व्ही. बी. हिंगे

इंग्रजी विभाग

- प्रा. एस. एन. यादव
- प्रा. एन. एस. गायकवाड
- प्रा. एम. आर. झगडे
- प्रा. आर. पी. जाधव

अर्थशास्त्र विभाग

- प्रा. डी. एम. थोरात
- प्रा. जे. के. शिंदे
- प्रा. एस. ए. भांबुरे

भूगोल विभाग

- प्रा. ए. टी. बोरसे
- प्रा. आर. एच. रावडे

जैवतंत्रज्ञान विभाग

- प्रा. डी. डी. इंगोले
- प्रा. कु. व्ही. बी. कराळे
- प्रा. कु. पी. बी. खिलारी

इतिहास विभाग

- प्रा. पी. एस. कणसे

बी. व्होक. विभाग

- प्रा. एस. एन. सुसे
- प्रा. के. डब्ल्यू. पाटील

राज्यशास्त्र विभाग

- प्रा. एम. जी. गुंजाळ
- प्रा. श्रीमती यु. जी. निघोट

वाणिज्य विभाग	- प्रा. आर. सी. भोर - प्रा. श्रीमती एम. जे. तांबे - प्रा. बी. डी. ढगे - प्रा. ए. बी. लोखंडे	१३. श्री. टी. बी. आतार १४. प्रा. आर. के. जोशी १५. श्रीमती एन. बी. बागल १६. श्री. पी. के. दाते १७. श्री. एस. डी. लोंढे १८. आर. एन. औटी १९. एस. आर. जाधव २०. श्री. सी. बी. पिंगळे २१. श्री. एम. आर. गायकवाड २२. श्री. ए. एस. किरवे २३. श्री. बी. एल. आघाव २४. कु. एम. बी. शिंगाडे २५. श्रीमती एस. व्ही. दिघे २६. श्री. व्ही. टी. मेचकर	प्रयोगशाळा परिचर प्रयोगशाळा परिचर ग्रंथालय परिचर ग्रंथालय परिचर ग्रंथालय परिचर ग्रंथालय परिचर शिपाई शिपाई शिपाई शिपाई शिपाई शिपाई शिपाई
रसायनशास्त्र विभाग	- प्रा. एस. डी. गणापुरे - प्रा. कु. पी. आर. चौधरी		
गणित विभाग	- प्रा. टी. व्ही. पाटील - प्रा. एस. एम. गवळी		
माहिती तंत्रज्ञान विभाग	- प्रा. पी. एस. राजगुरु - प्रा. सी. बी. फुलवडे		
भौतिकशास्त्र विभाग	- प्रा. एल. डी. गायकवाड - प्रा. यु. डी. पाटील		
जीवशास्त्र विभाग	- प्रा. एस. ए. पवार		
फिजिकल एज्युकेशन	- प्रा. एस. ए. काळे		

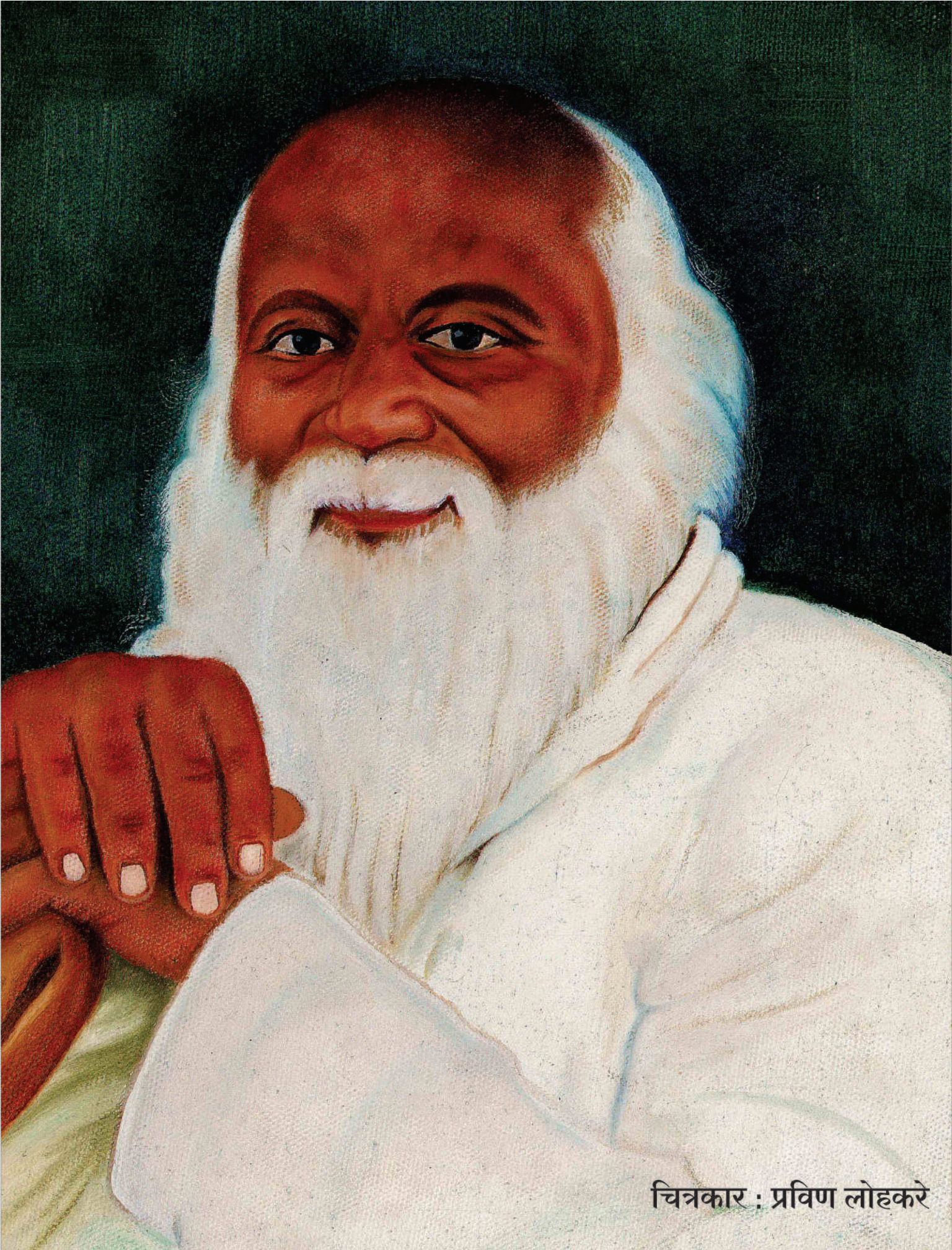
विनाअनुदानित शिक्षकेतर सेवक विभाग

१. श्री. सागर किसन भवारी	(कनिष्ठ लिपिक)
२. श्री. महेश शरद भोर	(कनिष्ठ लिपिक)
३. श्री. महेश सावकार टेमकर	(कनिष्ठ लिपिक)
४. श्री. विशाल हनुमंत कराळे	(माध्यम व्यवस्थापक)
६. श्री. सुजाता बाळासाहेब सोनवणे	(शिपाई)

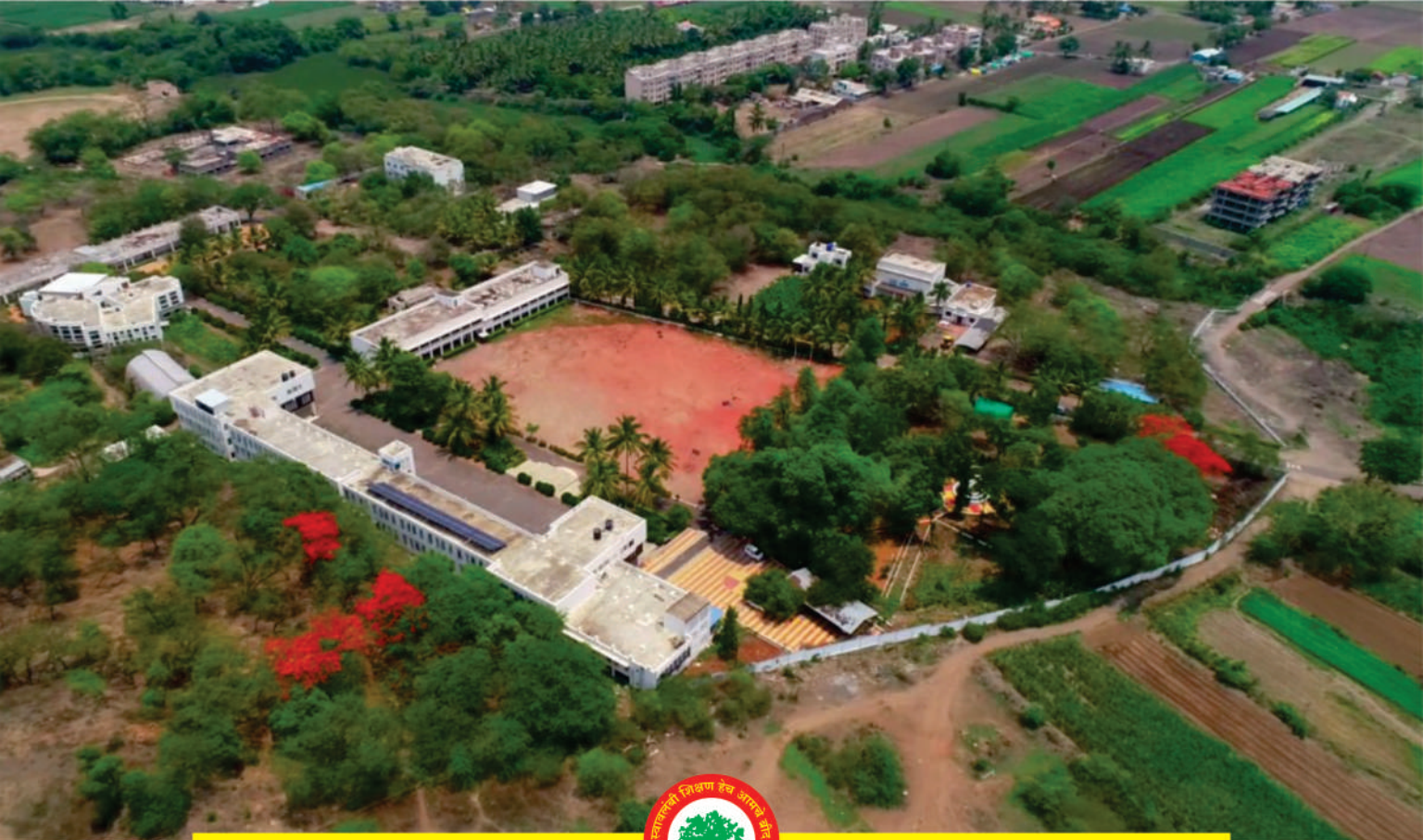
शिक्षकेतर सेवक विभाग

१. श्री. पी. एम. पारधी	अधीक्षक
२. कु. एस. एच. बोव्हाडे	वरिष्ठ लिपिक
३. श्री. एस. पी. बोभाटे	कनिष्ठ लिपिक
४. सौ. आर. डी. गेंगजे	ग्रंथालय लिपिक
५. श्री. एस. डी. घोडेकर	प्रयोगशाळा सहाय्यक
६. श्री. डी. बी. शिंदे	प्रयोगशाळा सहाय्यक
७. श्री. सी. यु. शिंदे	प्रयोगशाळा सहाय्यक
८. श्री. के. के. खळदकर	प्रयोगशाळा परिचर
९. श्री. ए. एन. बाणखेले	प्रयोगशाळा परिचर
१०. श्री. एस. बी. शेते	प्रयोगशाळा परिचर
११. श्री. ई. सी. वाजे	प्रयोगशाळा परिचर
१२. श्री. डी. डी. तांबे	प्रयोगशाळा परिचर

चित्रकार : प्रविण लोहकरे

ISBN 978-93-84600-13-6

9 789384 600136

शिवनेरी | २०२१-२२